นครราชสีมา

โคราชของเรา

- เมืองหญิงกล้า
ผ้าไหมดี
หมี่โคราช
ปราสาทหิน
ดินด่านเกวียน

สนับสนุนโดย
ฯพณฯ สุวัจน์ ลิปตพัลลภ
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม
สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร
จังหวัดนครราชสีมา เขต 1
เลขาธิการพรรคชาติพัฒนา

นครราชสีมา
โคราชของเรา

นครราชสีมา
โคราชของเรา

นครราชสีมา
โคราชของเรา

นครราชสีมา
โคราชของเรา

ISBN 974-86384-1-3

ฯพณฯ สุวัจน์ ลิปตพัลลภ

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดนครราชสีมา เขต 1

เลขาธิการพรรคชาติพัฒนา

เจ้าของความคิดริเริ่ม

และผู้สนับสนุนการจัดทำหนังสือ

"นครราชสีมา โคราชของเรา"

เพื่อชาวนครราชสีมา

บรรณาธิการ

ธวัชชัย สาครินทร์

บรรณาธิการฝ่ายศิลปกรรม

บุญภพ นุกูลรัตน์

ฝ่ายศิลปกรรม

พีระพล มีสุวรรณ

ทักษพร ขาวปลื้ม

ฝ่ายภาพ

ปิตุชนก รัตนดิลก ณ ภูเก็ต

ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา

นางสาวนิตา ส่งเสริมสวัสดิ์

พิมพ์ครั้งแรก

พุทธศักราช 2542

โดย บริษัท มังกรการพิมพ์ (1994) จำกัด

32/1 ซอยวัฒนานิเวศน์ 7 ถนนสุทธิสาร

ห้วยขวาง กรุงเทพมหานคร 10320

โทร. 2751999 โทรสาร.2776823

พรรคชาติพัฒนา

เพื่อพัฒนาชาติ

นายกร ทัพพะรังสี

หัวหน้าพรรคชาติพัฒนา

นายสุวัจน์ ลิปตพัลลภ

เลขาธิการพรรคชาติพัฒนา

นายสกุล
ศรีพรหม
6 สมัย

นายจำลอง
ครุฑขุนทด
6 สมัย

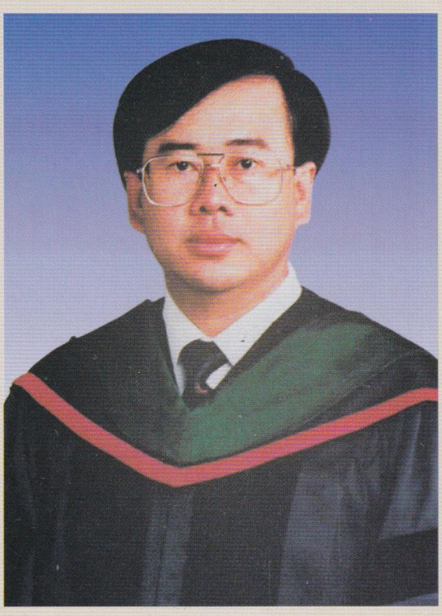
พล.ต.ต.วุฒิ
สุโกศล
4 สมัย

นายประทีป
กรีทาเวช
3 สมัย

ดร.ประวิช
รัตนเพียร
2 สมัย

นายสมศักดิ์
พันธ์เกษม
2 สมัย

นายรักษ์
ด่านกุล
2 สมัย

นายกฤษฎาง
แถวโสภา
2 สมัย

นายประชาธิปไตย
คำสิงห์นอก
2 สมัย

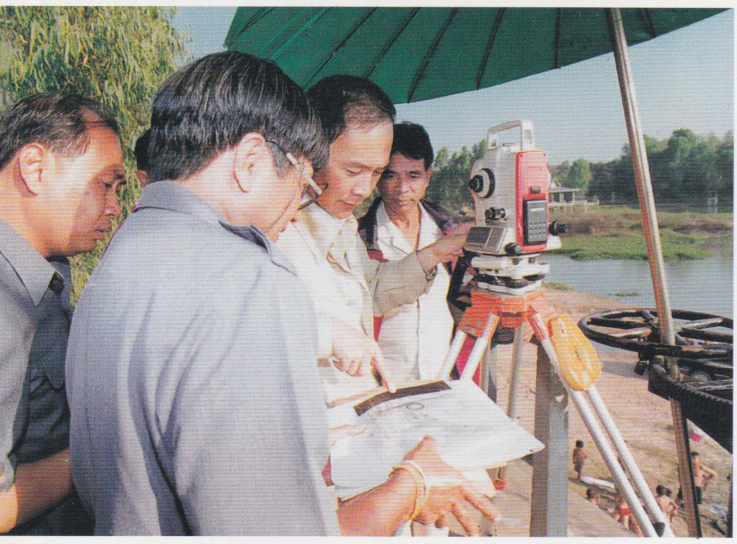
นพ.วรรณรัตน์
ชาญนุกูล
2 สมัย (อดีต)

นายเหวัญ
ลิปตพัลลภ
1 สมัย (อดีต)

สุวัจน์ ลิปตพัลลภ

ชีวิตและผลงาน

สุวัจน์ ลิปตพัลลภ เป็นนักการเมืองที่มีคุณภาพมากที่สุดผู้หนึ่งในสภาผู้แทนราษฎร และได้รับการสนับสนุนจากพี่น้องประชาชนชาวจังหวัดนครราชสีมา จนมีคะแนนนิยมมากเป็นอับอับหนึ่งของภาคอีสานตลอดเกือบทุกสมัย

ประวัติ

ชื่อ นายสุวัจน์ ลิปตพัลลภ
Suwat Liptapanlop, Mr.

ตำแหน่ง เลขาธิการพรรคชาติพัฒนา
Secretary General of National Development Party
สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดนครราชสีมา เขต 1
Member of Parliament, Nakhon Ratchasima

ข้อมูลเกี่ยวกับการเลือกตั้ง

13 ก.ย. 2536	ชพน.	นครราชสีมา เขต 1	คะแนน 119,097
2 ก.ค. 2538	ชพน.	นครราชสีมา เขต 1	คะแนน 155,029
17 พ.ย. 2539	ชพน.	นครราชสีมา เขต 1	คะแนน 119,097

วันเดือนปีเกิด 9 กุมภาพันธ์ 2498 ที่จังหวัดราชบุรี มีพี่น้องทั้งหมด 5 คน เป็นบุตรคนที่ 3 ของนายวิศว์ ลิปตพัลลภ และนางจรัสศรี ลิปตพัลลภ

ที่อยู่ กรุงเทพมหานคร: 222/1 ซอยเพชรเกษม 70 ถนนเพชรเกษม บางแค เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร
นครราชสีมา: 222/2 ถนนมิตรภาพ ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

การศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 1-2: โรงเรียนสายประสิทธิ์วิทยา ท่าพระ
ประถมศึกษาปีที่ 3-มัธยมศึกษาปีที่ 3: โรงเรียนอัสสัมชัญธนบุรี

	มัธยมปีที่ 4-5: โรงเรียนเซนต์คาเบรียล กรุงเทพมหานคร
	ปริญญาตรี: คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
	ปริญญาโท: วิศวกรรมขนส่ง มหาวิทยาลัยเปอร์ดู (Purdue University) รัฐอินเดียน่า สหรัฐอเมริกา
อาชีพ	นักการเมือง
สถานภาพสมรส	สมรสแล้วกับ พ.อ.พิเศษ (หญิง) พูนภิรมย์ ลิปตพัลลภ มีบุตร 2 คน
กิจกรรมทางการเมือง	สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 2531, 2535/1, 2535/2, 2538, 2539 รวม 5 สมัย เลขาธิการพรรคปวงชนชาวไทย ปี 2534 กรรมาธิการร่างรัฐธรรมนูญ ปี 2535-2537 ประธานคณะกรรมาธิการเกษตรและสหกรณ์ ปี 2534, 2535 รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงคมนาคม (3 สมัย)

ปี 2538 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม
ปี 2539 ประธานคณะกรรมาธิการการต่างประเทศ
ปี 2539–2540 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม
ปัจจุบัน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรมและเลขาธิการพรรคชาติพัฒนา

กิจกรรมทางสังคม	นายกสภาประจำสถาบันราชภัฏนครราชสีมา
เกียรติประวัติด้านอื่น ๆ	ศิษย์เก่าดีเด่น คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ศิษย์เก่าดีเด่น คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเปอร์ดู สหรัฐอเมริกา (2541)
เครื่องราชอิสริยาภรณ์	ปี 2536 ได้รับพระราชทานปฐมาภรณ์ช้างเผือก (ป.ช.) ปี 2537 ได้รับพระราชทานมหาวชิรมงกุฎ (ม.ว.ม.) ปี 2538 ได้รับพระราชทานมหาปรมาภรณ์ช้างเผือก (ม.ป.ช.)

● ผลงาน จากอดีตถึงปัจจุบัน

สมัยเมื่อดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม ได้ผลักดันโครงการด้านการกำจัดมลภาวะเป็นพิษทั่วประเทศ

ร่วมกับทุกหน่วยงานของรัฐออกตรวจราชการตลอดระยะเวลา ที่เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2531 จนถึงปัจจุบัน

เพื่อ นครราชสีมา โคราชของเรา

ด้านโครงการสาธารณูปโภค

ด้านการกีฬาส่งเสริมสุขภาพ

● ด้านศิลปะการดนตรี

สนับสนุนวงดุริยางค์
และวงเมโรเดี่ยน โดยจัดงบ
ประมาณตามที่ ส.ส. เสนอ
และงบส่วนตัว เพื่อส่งเสริม
ให้วงดุริยางค์ของประเทศ
ไทยก้าวสู่ระดับสากล

ด้านศาสนาและวัฒนธรรมไทย

● ด้านโครงการอื่นๆ ที่สำคัญ

สุวัจน์ ลิปตพัลลภ ได้ให้ความสำคัญกับโครงการใหม่ๆ เกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ, โบราณสถานโบราณวัตถุ และซากดึกดำบรรพ์ เพื่อเป็นการสนับสนุนการท่องเที่ยวประเทศไทย และเพื่อนครราชสีมา โคราชของเรา

ขอขอบคุณ

กรมศิลปากร

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ มหาวีรวงศ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา

สารานุกรมวัฒนธรรมภาคอีสาน สนับสนุนโดย ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน)

สำนักงานจังหวัดนครราชสีมา ฝ่ายข้อมูลและติดตามประเมินผล

สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ ๑ จังหวัดนครราชสีมา

ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏนครราชสีมา

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ศ.ธวัช ปุณโณทก

ผศ.นฤมล ปิยวิทย์

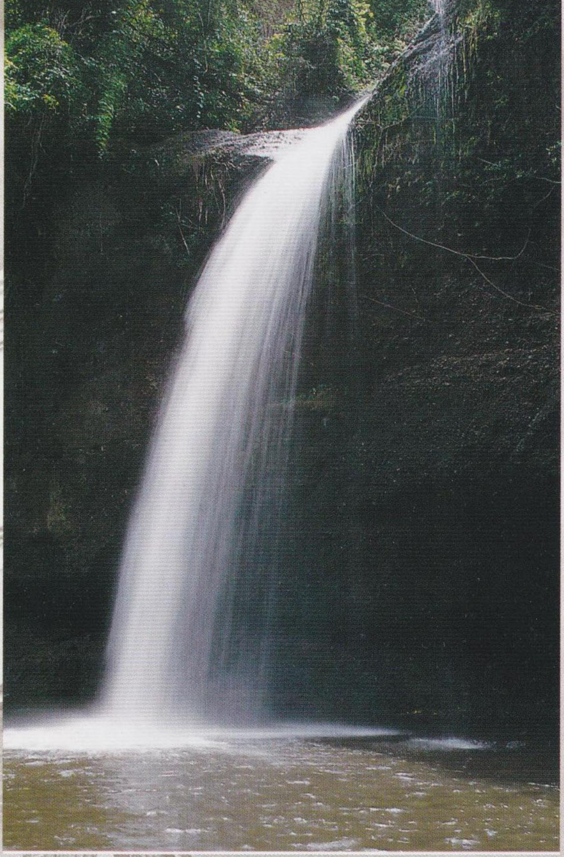
คุณสถาพร ขวัญยืน

และ ประชาชนชาวจังหวัดนครราชสีมา

สารบัญ

บทที่

1

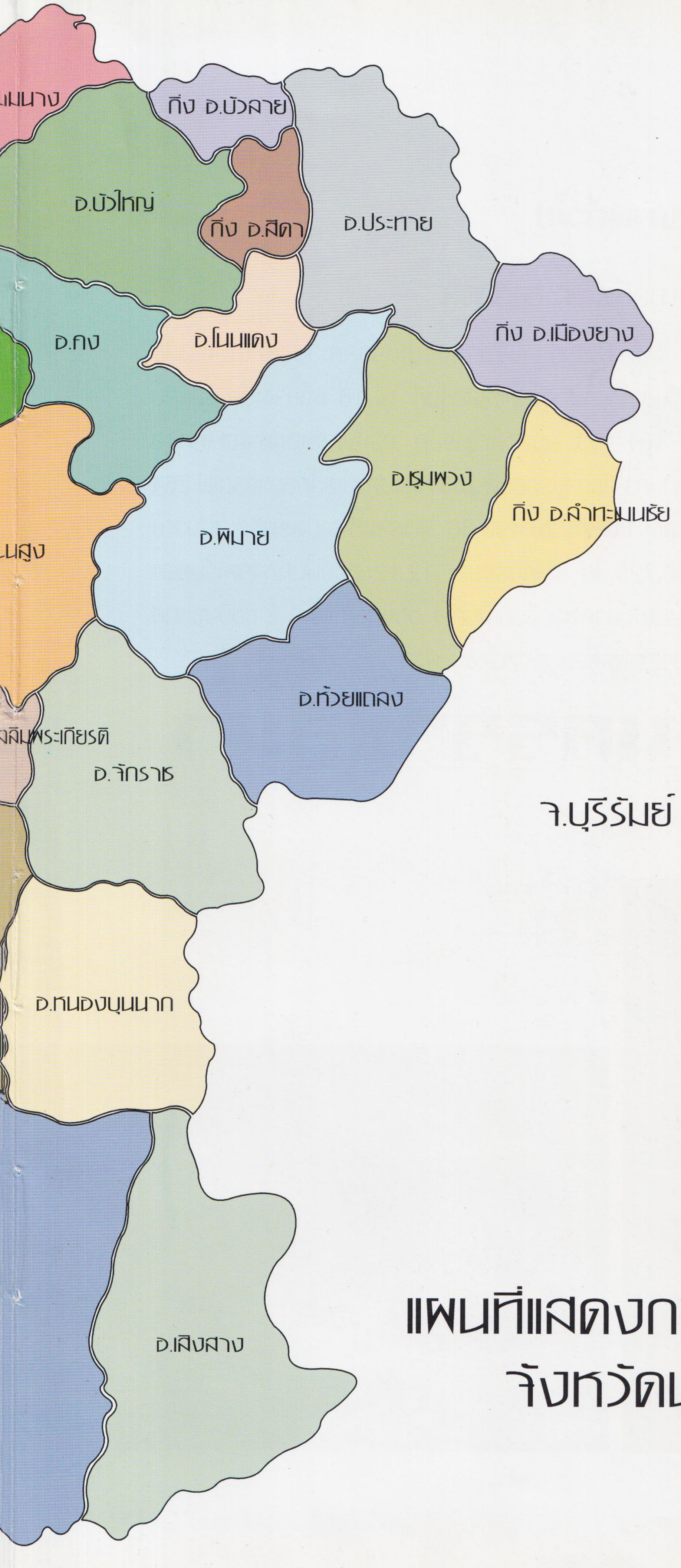

นครราชสีมาวันนี้

จ.ชัยภูมิ
อ.แก้งสนามน
อ.บ้านเหลื่อม
กิ่ง อ.พระทองคำ
อ.ขามสะแกแสง
กิ่ง อ.เทพารักษ์
อ.ด่านขุนทด
อ.โนนไทย
อ.สีคิ้ว
อ.ขามทะเลสอ
อ.เมือง
อ.สูงเนิน
อ.โชคชัย
อ.ปากช่อง
อ.ปักธงชัย
อ.วังน้ำเขียว
อ.ครบุรี
จ.นครนายก

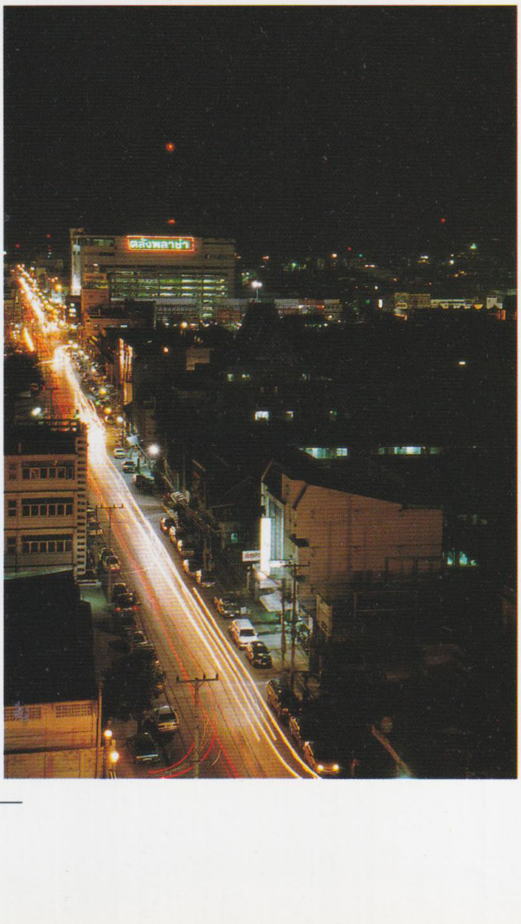
แผนที่แสดงการแบ่งเขตอำเภอ จังหวัดนครราชสีมา

● สภาพทั่วไป

● ขนาดที่ตั้งและอาณาเขต

จังหวัดนครราชสีมาตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือบนที่ราบสูงโคราช ระหว่างเส้นรุ้งที่ 14-16 องศาเหนือ และเส้นแวงที่ 101-103 องศาตะวันออก ตัวจังหวัดอยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครโดยทางรถยนต์ 255 กิโลเมตร และโดยทางรถไฟ 264 กิโลเมตร มีพื้นที่ 20,493.96 ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ 12,808,728 ไร่ เท่ากับร้อยละ 12.12 ของพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ขนาดของพื้นที่เป็นที่ 1 ของภาค และที่ 2 ของประเทศ มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดอื่น ดังนี้

จังหวัดนครราชสีมา

◀ บริเวณถนนมหาดไทย อำเภอเมือง

▼ อาคารบ้านเรือน อำเภอเมือง

▲ อาคารบ้านเรือน
อำเภอเมือง

▶ บริเวณถนน
มหาดไทย
อำเภอเมือง

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ จังหวัดชัยภูมิ และจังหวัดขอนแก่น
ทิศใต้	ติดต่อกับ จังหวัดปราจีนบุรีและจังหวัดนครนายก
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ จังหวัดบุรีรัมย์
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ จังหวัดชัยภูมิ จังหวัดสระบุรี และ จังหวัดลพบุรี

วินิจฉัยชื่อเมือง
นครราชสีมา

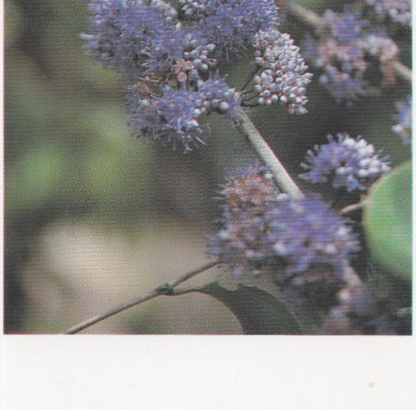
◀ ทัศนียภาพจาก วัดป่าภูผาสูง อำเภอสูงเนิน

เมืองนครราชสีมา มีชื่อเป็น 2 ชื่อ แต่ก่อนมาคนทั้งหลายเรียกว่า "เมืองโคราช" ทั่วไปเรียกว่า "เมืองนครราชสีมา" แต่ในทางราชการ ถึงเดี๋ยวนี้ราษฎรก็ยังเรียกว่า "เมืองโคราช" เป็นพื้น เหตุไฉนจึงมี 2 ชื่อเช่นนั้น ฉันเคยค้นเค้าเงื่อนแต่เมื่อขึ้นไปเมืองนครราชสีมาครั้งแรก เวลานั้นไปรถไฟได้เพียงตำบลทับกวาง ในดงพญาไฟ แล้วต้องขี่ม้าต่อไป เมื่อฉันไปพักแรมที่บ้านสูงเนิน เขาบอกว่าในอำเภอนั้นมีเมืองโบราณอยู่ 2 เมือง ฉันจึงให้เขาพาไปดู เห็นเป็นเมืองย่อมๆ ไม่สู้ใหญ่โตนัก แต่ก่อปราการด้วยศิลาและมีของโบราณอย่างอื่น แสดงฝีมือว่าเป็นเมืองสร้างเมื่อครั้งสมัยขอมทั้ง 2 เมือง เมืองหนึ่งตั้งอยู่ตรงฝั่งซ้ายลำตะคอง อันเป็นลำธารมาแต่เขาใหญ่ น้ำไหลไปตกลำน้ำมูล อีกเมืองหนึ่งอยู่ทางฝั่งขวาลำตะคอง ไม่ห่างไกลกันนัก เมืองทางฝั่งซ้ายเรียกว่า "เมืองเสมาร้าง" เมืองทางฝั่งขวาเรียกว่า "เมืองเก่า" สังเกตดูเครื่องหมายศาสนาดูเหมือนผู้สร้างเมืองเสมาร้างจะถือศาสนาพราหมณ์ ผู้สร้างเมืองเก่าจะถือพระพุทธศาสนา ฉันยังจำได้ว่ามีพระนอนศิลาขนาดใหญ่อยู่ที่เมืองเก่าองค์หนึ่ง ครั้นไปถึงเมืองนครราชสีมา เห็นลักษณะเป็นเมืองฝีมือไทยสร้างเมื่อภายหลัง 2 เมืองที่กล่าวมาก่อน รู้ได้ด้วยป้อมปราการล้วนก่อด้วยอิฐและรื้อเอาแท่งศิลาจำหลักจากปราสาทหินครั้งขอมก่อแซมกับอิฐก็มีหลายแห่ง เมื่อได้เห็นทั้ง 3 เมืองดังว่ามา ฉันคิดวินิจฉัยว่า "เสมาร้าง" น่าจะมีก่อนเพื่อน เดิมเห็นจะเรียกว่า "เมืองเสมา" เมื่อตั้ง "เมืองเก่า" เพราะเหตุอันใดอันหนึ่ง ทิ้งเมืองเสมาเป็นเมืองร้าง คำว่า "ร้าง" จึงติดอยู่กับชื่อเมืองเสมา เหตุใดจึงเรียกชื่ออีกเมืองหนึ่งว่า "เมืองเก่า" นั้นก็พอจะคิดเห็นได้ เพราะคำว่า "เก่า" เป็นคู่กับ "ใหม่" ต้องมีเมืองใหม่จึงมีเมืองเก่า แสดงความว่า เมืองเดิมตั้งอยู่ที่ตำบลสูงเนิน ครั้นสร้างเมืองนครราชสีมาเดี๋ยวนี้ขึ้นย้ายมาอยู่เมืองใหม่แล้วจึงเรียกเมืองเดิมว่า "เมืองเก่า" แต่เมื่อเมืองตั้งอยู่ที่เมืองเก่า ต้องมีชื่อเรียกเมืองนั้นอย่างใดอย่างหนึ่ง เพราะจะเรียกว่า "เมืองเก่า" เมื่อยังไม่มี "เมืองใหม่" ไม่ได้ ข้อนี้ที่ฉันคิดเห็นว่า เมื่อสร้าง "เมืองเก่า" ในสมัยขอมพวกพราหมณ์คงเอาชื่อ "เมืองโคราฆะปุระ" ในมัชฌิมประเทศอันอยู่ข้างใต้ไม่ห่างกับเมืองกบิลพัสดุ์ที่พระพุทธองค์เสด็จประทับเมื่อยังเป็นพระโพธิสัตว์มาขนานอย่างเดียวกันกับเอาชื่อเมืองอื่นๆ ในอินเดียมาขนาน ในประเทศนี้มีอีกหลายเมือง เช่น เมืองอยุธยาและเมืองลพบุรีเป็นต้น เมืองเก่านั้นเดิมคงเรียกว่า เมืองโคราฆะปุระ อันเป็นมูลของชื่อที่เรียกเพี้ยนมาว่าเมืองโคราช ยังคิดเห็นต่อไปอีกว่า ชื่อที่เรียกเมืองใหม่ว่า "เมืองนครราชสีมา" น่าจะเอาชื่อ "เมืองโคราฆะ" กับ "เมืองเสมา" มาผสมกันประดิษฐ์เป็นชื่อ "นครราชสีมา" ด้วย

ส่วนตัวเมืองนครราชสีมาเดี๋ยวนี้ ฉันพิจารณาดูลักษณะที่สร้างกับทั้งขนาดและแผนผังทั้งรูปป้อมปราการ ละม้ายเหมือนกับเมืองนครศรีธรรมราชมาก เห็นว่าจะสร้างในสมัยเดียวกันทั้งสองเมือง แต่จะสร้างในรัชกาลไหนในกรุงศรีอยุธยา ฉันคิดว่าได้เคยเห็นในหนังสือฝรั่งแต่งแต่โบราณเรื่องหนึ่ง ว่าสร้างในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช แต่เมื่อเขียนนิทานนี้นึกชื่อหนังสือนั้นไม่ออก จึงไม่กล้ายืนยัน กล่าวได้โดยมีหลักฐานแต่ว่าสร้างก่อน พ.ศ. 2225 เพราะในเรื่องพงศาวดารมีว่า เมื่อสมเด็จพระนารายณ์สวรรคต พระเพทราชาชิงได้ราชสมบัติ เมืองนครราชสีมากับเมืองนครศรีธรรมราชตั้งแข็งเมือง กองทัพในกรุงออกไปตีได้ด้วยยาก เพราะมีป้อมปราการทั้ง 2 เมือง

จากนิทานโบราณคดี
พระนิพนธ์
สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ

▲ ทัศนียภาพจาก
วัดป่าภูผาสูง
อำเภอสูงเนิน

◀ ดอกไม้บริเวณ
วัดป่าภูผาสูง
อำเภอสูงเนิน

● ลักษณะภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นที่ราบสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางระหว่าง 150-300 เมตร มีเทือกเขาใหญ่และเทือกเขาพนมดงรักทางด้านใต้และตะวันตก ส่วนบริเวณตอนล่างค่อนไปทางเหนือ และตะวันออกเป็นที่ราบลุ่ม

แม่น้ำสำคัญที่ไหลผ่านจังหวัด คือ แม่น้ำมูล ลำพระเพลิง ลำตะคอง ลำเชียงไกร ลำมาศ

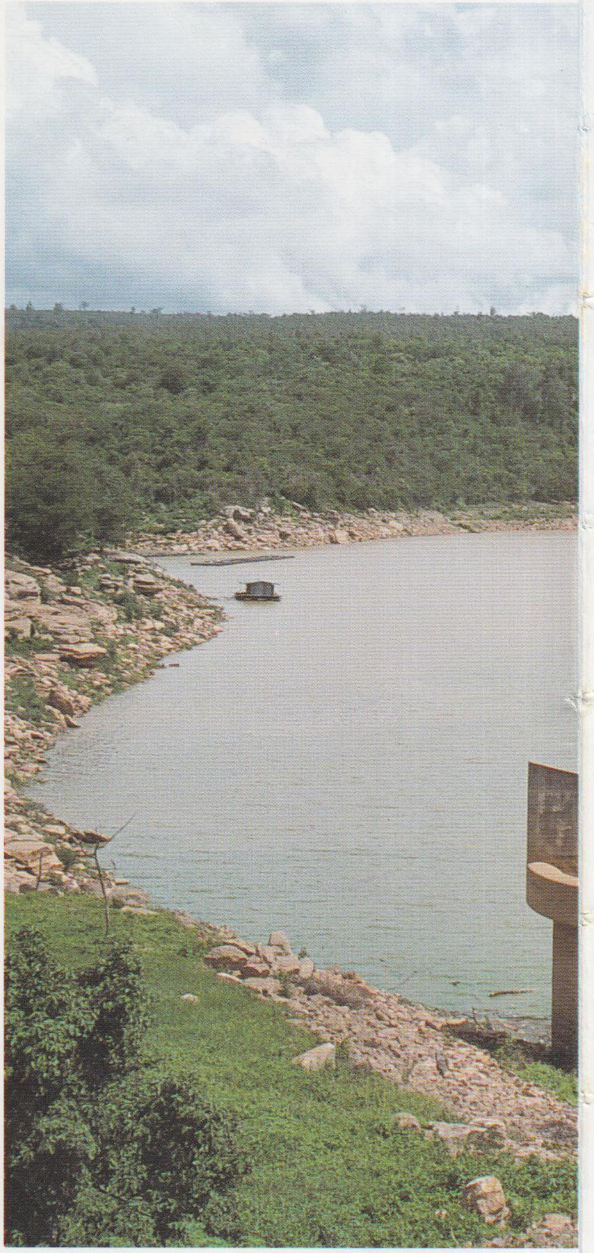
ตำนานเมืองเวียงจันทน์ และเมืองนครราชสีมา

มีพระมหากษัตริย์องค์หนึ่งจะขึ้นครองเมือง ได้มีรับสั่งให้นายจันทน์ไปหาหนังราชสีห์ยืนตายมาให้ผืนหนึ่ง นายจันทน์ไปเที่ยวหาในป่าทั่วทิศทั่วแดน ก็หาไม่ได้จนไปถึงชายทะเลแห่งหนึ่งพบต้นไทรใหญ่ ใต้ร่มไทรนั้นมีฤาษีพญาหนุมานจำศีลภาวนาอยู่ ก็เล่าความจริงให้ฟัง และขอให้ฤาษีช่วยหาราชสีห์ยืนตายให้ด้วย ฤาษีรับปากว่าจะหาให้ นายจันทน์จึงขออาศัยอยู่ใต้ร่มไทรด้วยจนกว่าจะได้หนังราชสีห์มา ขณะนั้นบริวารที่ออกหากินตามคำสั่งของพญาหนุมานกลับมาได้กลิ่นมนุษย์ก็ถามหามีมนุษย์แถวนี้หรือ พญาหนุมานตอบว่า กลิ่นมนุษย์ติดมากับตัวท่านนั่นแหละเพราะท่านไปหากินในแดนมนุษย์ ที่นี่ไม่มีหรอก เมื่อบอกเช่นนั้น บริวารก็เงียบไป

ถึงเวลาเช้าพวกบริวารจะออกไปหาอาหาร พญาหนุมานสั่งว่าถ้าพบราชสีห์ยืนตายอยู่ให้แล่หนังออกมาให้ด้วยเราอยากได้ พวกบริวารออกไปหากินก็พบราชสีห์ยืนตายจริง ๆ จึงแล่หนังมาให้พญาหนุมาน พญาหนุมานเอาไปพันรอบตัวนายจันทน์ แล้วจับนายจันทน์เหวี่ยงไปตกที่เมืองหนึ่งมีชื่อภายหลังว่า เหวี่ยงจันทน์ ต่อมาเรียกเพี้ยนไปเป็น เวียงจันทน์ มาจนทุกวันนี้

นายจันทน์ได้ออกเดินทางกลับบ้านเรือนตน แต่หนังราชสีห์มันหนักก็เลยเอาไม้คอนหนังราชสีห์มา พอมาถึงเขากำลังจะฝังเสาหลักเมืองพอดี เขาห้ามไม่ให้คนชื่อ จันทน์ อยู่ หมั่น คง ขานเวลาเขาเรียก พอนายจันทน์คอนหนังราชสีห์มาถึง เขาก็เรียกชื่อนายจันทน์พอดี นายจันทน์ไม่รู้เรื่องจึงขานรับ เขาเลยจับนายจันทน์ฝังลงไปกับหลักเมืองทั้งเป็น ๆ ต่อมาเมืองนี้จึงได้ชื่อว่าเมืองคอนหนังราชสีห์ และเรียกเพี้ยนว่า เมืองนครราชสีมา จนทุกวันนี้

นิทานพื้นบ้านโคราช
เรียบเรียงโดย
ศศิธร ธัญลักษณานันท์ อรุณศรี เบญจสิริเลิศ
จาก ของดีโคราช เล่มที่ 2 สาขาศิลปะและภาษา
ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏนครราชสีมา, 2538

▲ น้ำตกวะภูแก้ว อำเภอสูงเนิน

▲ เขื่อนลำพระเพลิง อำเภอปักธงชัย

และลำแชะ

สำหรับลักษณะดินส่วนใหญ่จะเป็นดินร่วนปนทรายและดินเหนียว เนื้อดินมีความอุดมสมบูรณ์ปานกลางถึงต่ำ ช่วงตอนกลางและตะวันตกเฉียงเหนือของจังหวัดจะพบดินเค็มอยู่บ้าง โดยเฉพาะอำเภอด่านขุนทด โนนไทย โนนสูง พิมาย บัวใหญ่ ประทายขามทะเลสอ และขามสะแกแสง

เขื่อนลำตะคอง อำเภอสีคิ้ว

▲ บริเวณคูเมือง
อำเภอเมือง

● ลักษณะภูมิอากาศ

ฤดูฝน : เริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคม ถึงกลางเดือนตุลาคม ฝนตกชุกในราวเดือนสิงหาคม-ตุลาคม เป็นช่วงที่ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ซึ่งเป็นลมร้อนที่พัดมาจากมหาสมุทรอินเดีย มีปริมาณน้ำฝนเฉลี่ยทั้งปีประมาณ 1,108.7 มิลลิเมตร

ฤดูหนาว : เริ่มตั้งแต่เดือนธันวาคมถึงเดือนมกราคม ระยะนี้ได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นลมหนาวและแห้ง พัดมาจากประเทศจีน เดือนธันวาคมเป็นเดือนที่มีอุณหภูมิต่ำสุด คือประมาณ 16-17 องศาเซลเซียส

ฤดูร้อน : เริ่มตั้งแต่

◀ แหล่งบันเทิง บริเวณประตูไชยณรงค์ อำเภอเมือง

◀ ศูนย์การค้า บริเวณประตูชุมพล อำเภอเมือง

เดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนพฤษภาคม โดยปกติจะมีอุณหภูมิเฉลี่ยสูงสุดในเดือนเมษายน คือ ประมาณ 39.7 องศาเซลเซียส

อุณหภูมิ : จังหวัดนครราชสีมามีอุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปีประมาณ 33 องศาเซลเซียส อุณหภูมิเฉลี่ยสูงสุดในเดือนเมษายน ประมาณ 39.7 องศาเซลเซียส อุณหภูมิต่ำสุดในเดือนธันวาคม ประมาณ 16.7 องศาเซลเซียส

เมืองนครราชสีมา

เมืองนครราชสีมาปรากฏตามพงศาวดารว่า ครั้งขอมเป็นใหญ่ในสุวรรณภูมิรัชสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ราวพุทธศักราช 300 ได้ส่งพระมหาเถระ 2 รูป คือ พระโสณะ กับ พระอุตระ สมณฑูตของพระโมคคัลลี ปุตติศเถระ สังคายนาใน พ.ศ.288 แล้วนำลัทธิพระพุทธศาสนาเข้ามาเผยแพร่ในสุวรรณภูมิส่วนกลางขึ้นที่อาณาจักรทวาราวดีเป็นครั้งแรก

เขตแคว้นทวาราวดีเวลานั้น ได้แผ่มาถึงเขตที่เคยเป็นท้องที่อำเภอสูงเนิน (จังหวัดนครราชสีมา) เดี๋ยวนี้เป็นสุดแดน และตรงที่สุดแดนนี้เอง ชาวทวาราวดีจึงได้พากันสร้าง เมืองเสมา ตั้งอยู่ฝั่งซ้ายของลำน้ำตะคอง จึงปรากฏว่ามีโบราณวัตถุของพระพุทธศาสนาสมัยทวาราวดี อยู่ที่อำเภอสูงเนิน จนบัดนี้

ครั้นต่อมาราวพุทธศักราช 700 มีชาวอินเดียพวกหนึ่งแล่นเรือเลียบฝั่งทะเลแถบมณฑลปักษ์ใต้ตรงมาปากแม่น้ำโขง แล้วอพยพเข้ามาตั้งภูมิลำเนาตั้งแต่ปากลุ่มแม่น้ำโขงจนถึงแดนกัมพูชา พวกอินเดียที่อพยพมาครั้งนี้ นับถือศาสนาพราหมณ์ฝ่ายใต้ทั้งสิ้น คือนับถือพระวิศนุ แล้วก็แผ่อาณาจักรเข้ามาในดินแดนภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยปัจจุบัน เวลานั้นเรียกอาณาจักรโคตบูรณ์ มี เมืองพนม หรือ นครพนม เป็นเมืองหลวง แต่ได้มาสร้างเมืองพิมายเป็นหัวเมืองเอกเมืองหนึ่ง กับเมืองขวางธบุรีศรีมหานครราช ประจันหน้ากับเมืองเสมาขึ้นที่อำเภอสูงเนิน เป็นเมืองชายแดนอีกเมืองหนึ่ง แต่เมืองขวางธบุรีศรีมหานครราชนี้ เป็นเมืองของพวกนับถือศาสนาพราหมณ์โบราณปูชนียสถานที่เมืองนี้ก็แสดงว่าเป็นฝ่ายพราหมณ์ครั้นต่อมาเมืองขวางธบุรีศรีมหานครราช สามัญชนเห็นชื่อยาวเกินไปเรียกยาก เลยนิยมเรียกสั้นๆ ว่า เมืองดอนราช ต่อมาเข้าใจว่าจะเป็นโคราช ตั้งอยู่ใกล้กับเมืองเสมาร้าง และสร้างภายหลังเมืองเสมา ซึ่งเรียกว่า เมืองโคราชเก่า...

ในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช กรุงศรีอยุธยา ราว พ.ศ.2200 มีฝรั่งมังค่ามารับราชการในราชสำนัก และมาทำการค้าขายในประเทศสยามมาก จึงโปรดฯ ให้ย้ายเมืองโคราชเก่าโดยฝรั่งเป็นนายช่างไปสร้างเมืองใหม่ตั้งอยู่ระหว่างชายดงและทุ่ง จึงได้ปรากฏค่ายคูประตูหอรบกำแพงเมืองตามหลักยุทธศาสตร์ของสมัยที่รบกันด้วยอาวุธสั้น รายรอบด้วยคันคูและประตูทั้ง 4 ทิศเป็นบริเวณกว้างขวาง 1,000 เมตร ยาว 1,700 เมตร ทางทิศเหนือเรียก ประตูแสนพล ทิศใต้เรียก ประตูไชยณรงค์ ทิศตะวันออกเรียก ประตูพลล้าน ทิศตะวันตกเรียก ประตูชุมพล เป็นต้น แล้วเอานามเดิมของเมืองทั้งสองคือ โคราช กับ เสมา มาผูกขนานนามเมืองใหม่ว่า เมืองนครราชสีมา ส่วนคำว่า สีมา นั้น เข้าใจว่าคงมาจาก เสมา โดยเปลี่ยนคำ เอ เป็น อี (จะผิดถูกอย่างไรโปรดท่านผู้รู้ไว้วิจารณ์) ฉะนั้น นามเมืองใหม่แทนที่จะเป็น เมืองนครราชเสมา จึงเป็น เมืองนครราชสีมา จนบัดนี้ แต่คนทั้งหลายก็ยังพากันเรียก เมืองโคราช อยู่ก็มี

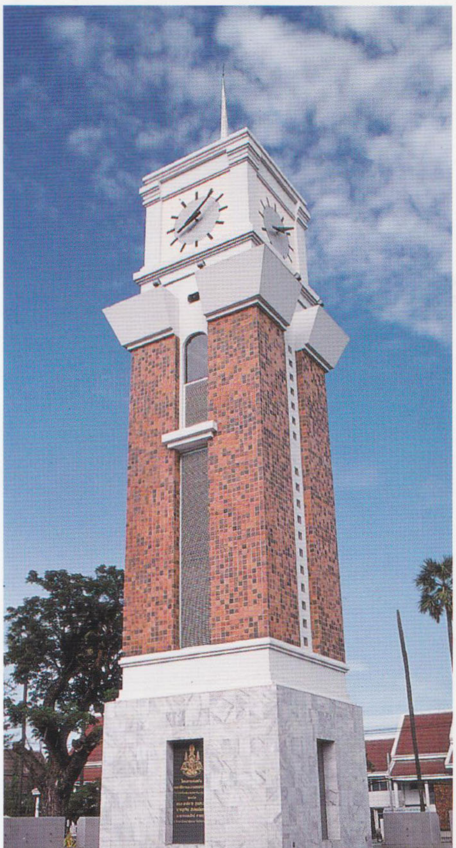

▲ อุทยานแห่งชาติ
เขาใหญ่ อำเภอสีคิ้ว

จาก ประวัติศาสตร์อีสาน
โดย เติม วิภาคย์พจนกิจ

▲ ศาลากลางจังหวัด
นครราชสีมา

◀ หอนาฬิกา
บริเวณหน้าศาลากลาง
จังหวัดนครราชสีมา

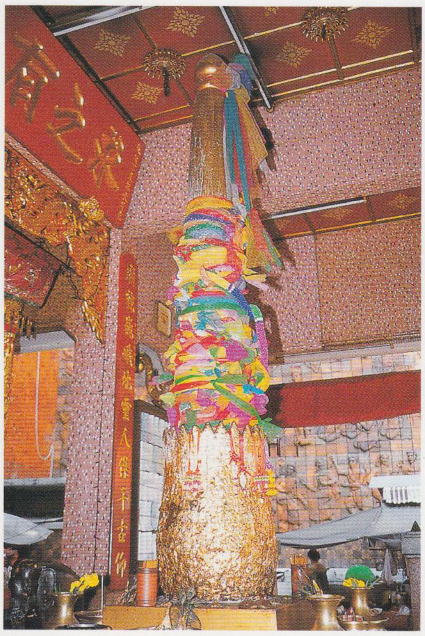
▶ พระบรมราชานุสาวรีย์
พระบาทสมเด็จพระจุล
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
บริเวณหน้าศาลากลาง
จังหวัดนครราชสีมา

● การปกครอง และการบริหาร

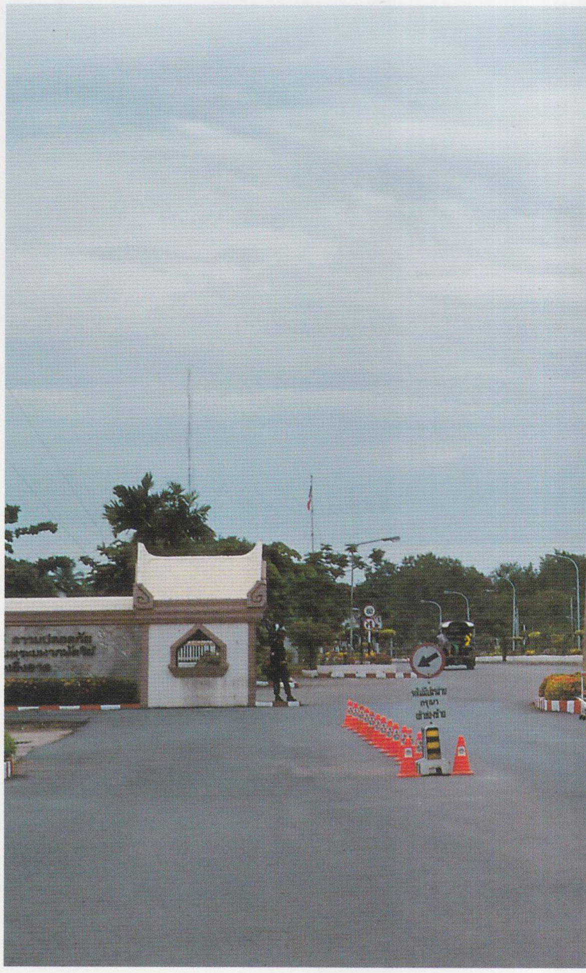
จังหวัดนครราชสีมามีรูปแบบการปกครองและการบริหารราชการออกเป็น 3 ส่วน คือ

1. การบริหารราชการส่วนกลาง มีส่วนราชการสังกัดส่วนกลางตั้งหน่วยงานปฏิบัติหน้าที่ในจังหวัดอยู่ประมาณ 170 หน่วย

2. การบริหารราชการส่วนภูมิภาค แบ่งออกเป็นส่วนราชการระดับจังหวัดประมาณ 41 หน่วยและอำเภอ ซึ่งในปัจจุบันจังหวัดนครราชสีมาแบ่งเขตการปกครองออกเป็น 26 อำเภอ 6 กิ่งอำเภอ 287 ตำบล 3,326 หมู่บ้าน ประกอบด้วย อำเภอเมืองนครราชสีมา ขามทะเลสอ ขามสะแกแสง คง ครบุรี จักราช ชุมพวง โชคชัย ด่านขุนทด

▲ ศาลเจ้าหลักเมือง อำเภอเมือง

▲ ค่ายสุรนารี กองทัพภาคที่ 2 อำเภอเมือง

◀ ศาลเจ้าช้างเผือก อำเภอเมือง

ดวงตราประจำ จังหวัดนครราชสีมา

เป็นรูปท้าวสุรนารี และซุ้มประตูชุมพลแสดงถึง วีรกรรมอันกล้าหาญของ **ท้าวสุรนารี** ที่กอบกู้เมืองนครราชสีมา จากกองทัพของเจ้าอนุวงศ์แห่งเวียงจันทน์

โนนสูง โนนไทย บ้านเหลื่อม บัวใหญ่ ปักธงชัย ประทาย ปากช่อง พิมาย สีคิ้ว สูงเนิน เสิงสาง หนองบุนนาก ห้วยแถลง โนนแดง แก้งสนามนาง วังน้ำเขียว เฉลิมพระเกียรติ กิ่งอำเภอเทพารักษ์ กิ่งอำเภอเมืองยาง กิ่งอำเภอพระทองคำ กิ่งอำเภอลำทะเมนชัย กิ่งอำเภอบัวลาย และกิ่งอำเภอสีดา

3. การบริหารราชการส่วนท้องถิ่น เป็นรูปแบบการบริหารราชการซึ่งส่วนกลางมอบอำนาจให้ท้องถิ่นดำเนินการเอง โดยมีคณะหรือบุคคลที่ราษฎรในท้องถิ่นเลือกตั้งเข้ามาตามวิถีทางประชาธิปไตย เพื่อเป็นผู้บริหาร ทั้งนี้จะมีงบประมาณเป็นของตนเอง และมีอิสระในการบริหารงานพอสมควร แบ่งออกได้ดังนี้

1. องค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง
   -องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครราชสีมา
2. เทศบาลนคร 1 แห่ง
   -เทศบาลนครนครราชสีมา
3. เทศบาลตำบล 3 แห่ง
   -เทศบาลตำบลบัวใหญ่
   -เทศบาลตำบลปากช่อง
   -เทศบาลตำบลโนนสูง
4. สุขาภิบาล 42 แห่ง
5. องค์การบริหารส่วนตำบล 267 แห่ง

(ข้อมูล : ที่ทำการปกครองจังหวัดนครราชสีมา)

บัญชีจำนวนหมู่บ้าน ตำบล กิ่งอำเภอ อำเภอ จังหวัดนครราชสีมา

ลำดับที่	อำเภอ/กิ่งอำเภอ	ยอดปี 2539		ตั้งเพิ่มปี 2540		ยอดรวมปี 2540		พื้นที่	หมายเหตุ
		หมู่บ้าน	ตำบล	หมู่บ้าน	ตำบล	หมู่บ้าน	ตำบล	ตร.กม.	
1	เมืองนครราชสีมา	213	24	3	–	216	24	765.35	
2	บัวใหญ่	211	19	–	–	118	10	1,611.25	
3	ปากช่อง	173	12	–	–	173	12	1,802.51	
4	โนนสูง	175	15	6	–	181	15	676.981	
5	ปักธงชัย	182	16	8	–	190	16	1,350.32	
6	พิมาย	166	12	1	–	167	12	896.71	
7	สีคิ้ว	155	12	3	–	158	12	1,230.63	
8	โชคชัย	119	10	–	–	119	10	424.41	
9	โนนไทย	125	10	3	–	128	10	525.07	
10	สูงเนิน	105	11	–	–	105	11	720.64	
11	ครบุรี	113	12	1	–	114	12	1,678.76	
12	คง	130	10	7	–	137	10	688.14	
13	จักราช	98	8	–	–	98	8	755.765	
14	ด่านขุนทด	183	16	3	–	186	16	1,432.35	
15	ประทาย	144	13	–	–	144	13	539.42	
16	ห้วยแถลง	114	10	1	–	115	10	495.175	
17	ชุมพวง	109	9	5	–	114	9	810	
18	ขามทะเลสอ	44	5	–	–	44	5	268.76	
19	ขามสะแกแสง	67	7	1	–	68	7	297.769	
20	เสิงสาง	73	6	–	–	73	6	1,014.30	
21	บ้านเหลื่อม	34	4	–	–	34	4	218.875	
22	หนองบุนนาก	98	9	4	–	102	9	590.448	
23	แก้งสนามนาง	49	5	–	–	49	5	107.258	
24	โนนแดง	57	5	3	–	60	5	190	
25	วังน้ำเขียว	61	5	–	–	61	5	1,110.32	
26	เฉลิมพระเกียรติ	60	5	–	–	60	5	278.30	
27	กิ่งอำเภอเมืองยาง	43	4	–	–	43	4	229	
28	กิ่งอำเภอเทพารักษ์	45	4	6	–	51	4	383.84	
29	กิ่งอำเภอพระทองคำ	68	5	–	–	68	5	334.96	
30	กิ่งอำเภอลำทะเมนชัย	55	4	2	–	57	4	325	
31	กิ่งอำเภอสีดา	–	–	–	–	50	5	170.06	} แยกจาก
32	กิ่งอำเภอบัวลาย	–	–	–	–	43	4	133.06	} อ.บัวใหญ่
									1 ก.ค. 40
รวม	26 อำเภอ 6 กิ่งอำเภอ	3,269	287	57	–	3,326	287	20,493.964	

ข้อมูล : ที่ทำการปกครองจังหวัดนครราชสีมา

การเลือกตั้ง

การกำหนดเขตเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบแบ่งเขตเลือกตั้ง ตามประกาศคณะกรรมการการเลือกตั้ง (7 กันยายน 2541) จังหวัดนครราชสีมาแบ่งเป็น 17 เขตเลือกตั้ง

เขตเลือกตั้งที่ 1

1. อำเภอเมืองนครราชสีมา (เฉพาะตำบลในเมือง ยกเว้นพื้นที่ตั้งแต่หัวมุมถนนโรงสีข้าวพันธุ์เกษตรหน้าโรงเรียนเทคโนโลยีช่างกลพณิชยการนครราชสีมา ไปตามถนนกีฬากลางจรดถนนช้างเผือกเลี้ยวตามถนนท้าวสุระด้านทิศตะวันออก จรดทางรถไฟ และยึดแนวทางรถไฟสายนครราชสีมา–หนองคายไปบรรจบหลักเขตเทศบาลเรื่อยไปตามแนวเขตเทศบาล จรดหัวมุมถนนโรงสีข้าวพันธุ์เกษตร หน้าโรงเรียนเทคโนโลยีช่างกลพณิชยการนครราชสีมา)

เขตเลือกตั้งที่ 2

1. อำเภอเมืองนครราชสีมา (1.1) ในเขตเทศบาลนครราชสีมาเฉพาะตำบลในเมือง (เฉพาะพื้นที่ตั้งแต่หัวมุมถนนโรงสีข้าวพันธุ์เกษตร (หน้าโรงเรียนเทคโนโลยีช่างกลพณิชยการนครราชสีมา) ไปตามถนนกีฬากลางจรดถนนช้างเผือกเลี้ยวตามแนวถนนท้าวสุระด้านทิศตะวันออกจรดทางรถไฟ และยึดแนวทางรถไฟสายนครราชสีมา–หนองคายไปบรรจบหลักเขตเทศบาลเรื่อยไปตามแนวเขตเทศบาล จรดหัวมุมถนนโรงสีข้าวพันธุ์เกษตร (หน้าโรงเรียนเทคโนโลยีช่างกลพณิชยการนครราชสีมา) (1.2) เฉพาะตำบลไชยมงคล ตำบลหนองบัวศาลา ตำบลหนองไผ่ล้อม ตำบลหัวทะเล ตำบลหนองระเวียง ตำบลมะเริง ตำบลพะเนา ตำบลบ้านเกาะ ตำบลหมื่นไวย ตำบลหนองกระทุ่ม ตำบลบ้านโพธิ์ ตำบลตลาดและตำบลหนองไข่น้ำ

◀ รูปปั้น สุข จาดพิมาย หรือ สุข ปราสาทหินพิมาย หรือ สุข ยักษ์ผีโขมด นักมวยโคราช

▲ ไทรงาม อำเภอพิมาย

เขตเลือกตั้งที่ 3

1. อำเภอเมืองนครราชสีมา (เฉพาะตำบลโคกกรวด ตำบลสุรนารี ตำบลบ้านใหม่ ตำบลปรุใหญ่ ตำบลหนองจะบกและตำบลโพธิ์กลาง) 2.อำเภอสูงเนิน

เขตเลือกตั้งที่ 4

1.อำเภอเมืองนครราชสีมา (เฉพาะตำบลสีมุม ตำบลพลกรัง ตำบลพุดซา ตำบลจอหอและตำบลโคกสูง) 2.อำเภอขามทะเล

▲ ลำตะคอง อำเภอสีคิ้ว
(ทัศนียภาพจาก สวนดอกไม้เมืองพร)

สอ 3.อำเภอโนนไทย

เขตเลือกตั้งที่ 5

1.อำเภอโนนสูง 2.อำเภอเฉลิมพระเกียรติ (เฉพาะตำบลหนองงูเหลือมและตำบลพระพุทธ)

เขตเลือกตั้งที่ 6

1.อำเภอบัวใหญ่ 2.อำเภอแก้งสนามนาง 3.อำเภอบ้านเหลื่อม

เขตเลือกตั้งที่ 7

1.อำเภอประทาย (เฉพาะตำบลโคกกลาง ตำบลดอนมันและตำบลตลาดไทร) 2.อำเภอชุมพวง (ยกเว้นตำบลประสุข) 3.กิ่งอำเภอลำทะเมนชัย 4.กิ่งอำเภอเมืองยาง

เขตเลือกตั้งที่ 8

1.อำเภอจักราช 2.อำเภอห้วยแถลง

เขตเลือกตั้งที่ 9

1.อำเภอโชคชัย 2.อำเภอหนองบุนนาก 3.อำเภอเฉลิมพระเกียรติ (ยกเว้นตำบลหนองงูเหลือมและตำบลพระพุทธ)

เขตเลือกตั้งที่ 10

1.อำเภอเสิงสาง 2.อำเภอครบุรี

เขตเลือกตั้งที่ 11

1.อำเภอวังน้ำเขียว 2.อำเภอปักธงชัย

เขตเลือกตั้งที่ 12

1.อำเภอปากช่อง (ยกเว้นตำบลหนองสาหร่าย)

เขตเลือกตั้งที่ 13

1.อำเภอปากช่อง (เฉพาะตำบลหนองสาหร่าย) 2.อำเภอสีคิ้ว

เขตเลือกตั้งที่ 14

1.อำเภอคง (ยกเว้นตำบลเทพาลัย) 2.อำเภอขามสะแกแสง 3.กิ่งอำเภอพระทองคำ

เขตเลือกตั้งที่ 15

1.อำเภอด่านขุนทด 2. กิ่งอำเภอเทพารักษ์

เขตเลือกตั้งที่ 16

1.อำเภอพิมาย 2.อำเภอชุมพวง (เฉพาะตำบลประสุข)

เขตเลือกตั้งที่ 17

1.อำเภอคง (เฉพาะตำบลเทพาลัย) 2.อำเภอโนนแดง 3.อำเภอประทาย (ยกเว้นตำบลโคกกลาง ตำบลดอนมันและตำบลตลาดไทร) 4.กิ่งอำเภอสีดา 5.กิ่งอำเภอบัวลาย

(ข้อมูล : ประกาศคณะกรรมการการเลือกตั้ง เรื่องการกำหนดเขตเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบแบ่งเขตเลือกตั้ง)

▲ สวนดอกไม้เมืองพร
ซุปเปอร์มาเก็ตต้นไม้ อำเภอสีคิ้ว

● โครงสร้างประชากร

จังหวัดนครราชสีมา มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 2,506,964 คน เป็นชาย 1,247,345 คน เป็นหญิง 1,259,619 คน อำเภอที่มีประชากรมากที่สุดได้แก่ อำเภอเมือง ปากช่อง พิมาย ตามลำดับ จำนวนบ้านทั้งสิ้น 581,850 หลังคาเรือน สำหรับเขตเทศบาลนครราชสีมามีประชากร 175,894 คน เป็นชาย 84,820 คน หญิง 91,074 คน

(ข้อมูล : ที่ทำการปกครองจังหวัดนครราชสีมา ตุลาคม 2540)

จากการที่จังหวัดนครราชสีมา มีพื้นที่กว้างขวาง ลักษณะภูมิประเทศก็แตกต่างกันประกอบกับมีการอพยพของราษฎรในจังหวัดใกล้เคียงเข้ามาทำมาหากินเป็นจำนวนมาก จึงทำให้ประชาชนมีภาษาและขนบธรรมเนียมประเพณีที่แตกต่างกัน แบ่งได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ คือ

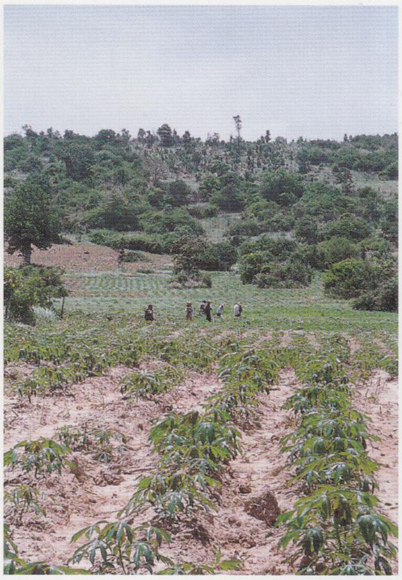
1. กลุ่มสังคมเก่า หรือกลุ่มคนไทยโคราช ภาษาที่ใช้คือภาษาโคราช

2. กลุ่มสังคมใหม่ เป็นกลุ่มที่เข้าอยู่ใหม่ ภาษาที่ใช้ก็สุดแต่ว่ามาจากจังหวัดใด

3. กลุ่มคนไทยอีสาน มีลักษณะสังคมไทยกึ่งลาว ภาษาที่ใช้ส่วนใหญ่จะเป็นภาษาลาว

สภาพเศรษฐกิจ

การเกษตร

▲ การเพาะปลูก
มันสำปะหลัง
อำเภอสูงเนิน

จังหวัดนครราชสีมา มีประชากรด้านการเกษตร 1,623,280 คน หรือร้อยละ 65.78 ของประชากรทั้งหมด

พืชเศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัดนครราชสีมา ที่มีการเพาะปลูกมาก 4 ชนิด ได้แก่

1. มันสำปะหลัง จากสถิติการเพาะปลูกปี 2533-2537 พบว่าปริมาณผลผลิตมีแนวโน้มลดลง กล่าวคือ ในปี 2537 ผลิตได้จำนวน 4,206,916 ตัน ลดลงจากปี 2536 เป็นจำนวน 104,023 ตัน หรือคิดเป็นร้อยละ 2.41 โดยมีเนื้อที่เพาะปลูกในปี 2537 เป็นจำนวน 1,905,306 ไร่ ลดลงจากปี 2536 เป็นจำนวน 20,080 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 1.04

2. อ้อย จากสถิติการเพาะปลูกปี 2533-2537 พบว่า ปริมาณผลผลิตมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น กล่าวคือ ในปี 2537 ผลิตได้จำนวน 2,143,878 ตัน เพิ่มขึ้นจากปี 2536 เป็นจำนวน 337,334 ตัน หรือคิดเป็นร้อยละ 18.67 โดยมีเนื้อที่เพาะปลูกในปี 2537 เป็นจำนวน 281,314 ไร่ เพิ่มขึ้นจากปี 2536 เป็นจำนวน 4,977 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 1.80

3. ข้าวนาปี จากสถิติการเพาะปลูกปี 2533-2537 พบว่า ปริมาณผลผลิตมีแนวโน้มไม่ชัดเจน กล่าวคือ ในปี 2537 ผลิตได้จำนวน 694,305 ตัน เพิ่มขึ้นจากปี 2536 เป็นจำนวน 4,473 ตัน หรือคิดเป็นร้อยละ 0.65 โดยมีเนื้อที่เพาะปลูกในปี 2537 เป็นจำนวน 3,085,799 ไร่ เพิ่มขึ้นจากปี 2536 เป็นจำนวน 187,345 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 6.46

4. ข้าวโพด จังหวัดนครราชสีมามีพื้นที่เพาะปลูกข้าวโพดเมื่อสิ้นสุดเดือนกรกฎาคม 2540 จำนวน 372,561 ไร่ เมื่อเปรียบเทียบกับปี 2539 จำนวน 220,015

◀ การปศุสัตว์
อำเภอสูงเนิน

▲ การทำนา
อำเภอสูงเนิน

▲ การทำนา
อำเภอสูงเนิน

ไร่ และคาดว่าพื้นที่เพาะปลูกข้าวโพดรุ่นที่ 1 และรุ่นที่ 2 ในปี 2540 ทั้งหมดประมาณ 1,116,013 ไร่

- ต้นทุนการผลิตข้าวโพด ปี 2540 คาดว่าประมาณไร่ละ 1,470บาท
- ราคาที่เกษตรกรขาย เฉลี่ยกิโลกรัมละ 4.50 บาท
- พื้นที่เพราะปลูกข้าวโพด เรียงตามลำดับได้แก่ อำเภอปากช่อง อำเภอวังน้ำเขียว กิ่งอำเภอพระทองคำ อำเภอสีคิ้ว และกิ่งอำเภอเทพารักษ์ เป็นต้น

(ข้อมูล : สำนักงานเกษตรจังหวัดนครราชสีมา)

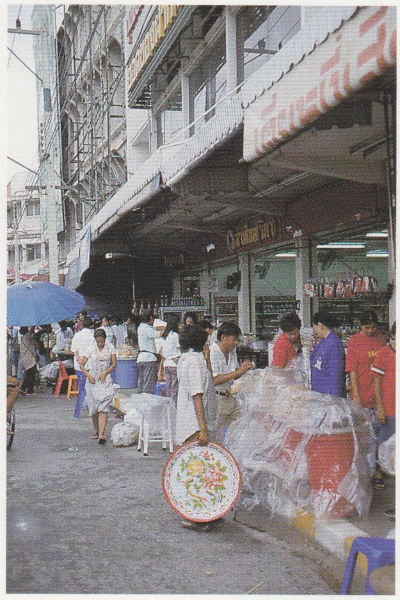
● การปศุสัตว์

โอกาสในการพัฒนา การผลิตปศุสัตว์ยังขยายได้อีก โดยการพัฒนาประสิทธิภาพการผลิตของตัวสัตว์ ให้ความรู้และบริการที่ทั่วถึงทั้งด้านสุขภาพสัตว์ ปรับปรุงพันธุ์ อาหารสัตว์ ยกระดับราคาผลผลิต เพิ่มปริมาณในการผลิตในพื้นที่ที่มีศักยภาพ เน้นหนักเกษตรกรรายเดิม เชื่อมโยงธุรกิจการผลิตสัตว์ของภาคเอกชนรายใหญ่ สู่เกษตรกรรายย่อย ซึ่งในปัจจุบันจังหวัดนครราชสีมามีกิจการปศุสัตว์ที่สำคัญได้แก่ โคนม โคเนื้อ กระบือ เป็ด ไก่ และสุกร

(ข้อมูล : สำนักงานปศุสัตว์จังหวัดนครราชสีมา)

การพาณิชย์

จังหวัดนครราชสีมา เป็นศูนย์กลางทางด้านเศรษฐกิจและการลงทุนที่สำคัญของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ทำให้การพาณิชยกรรมและการลงทุนขยายตัวอย่างต่อเนื่อง จากสถิติการจดทะเบียนประกอบกิจการในจังหวัดนครราชสีมา ในปี 2539 มีสถานบริการในแต่ละประเภท ดังนี้

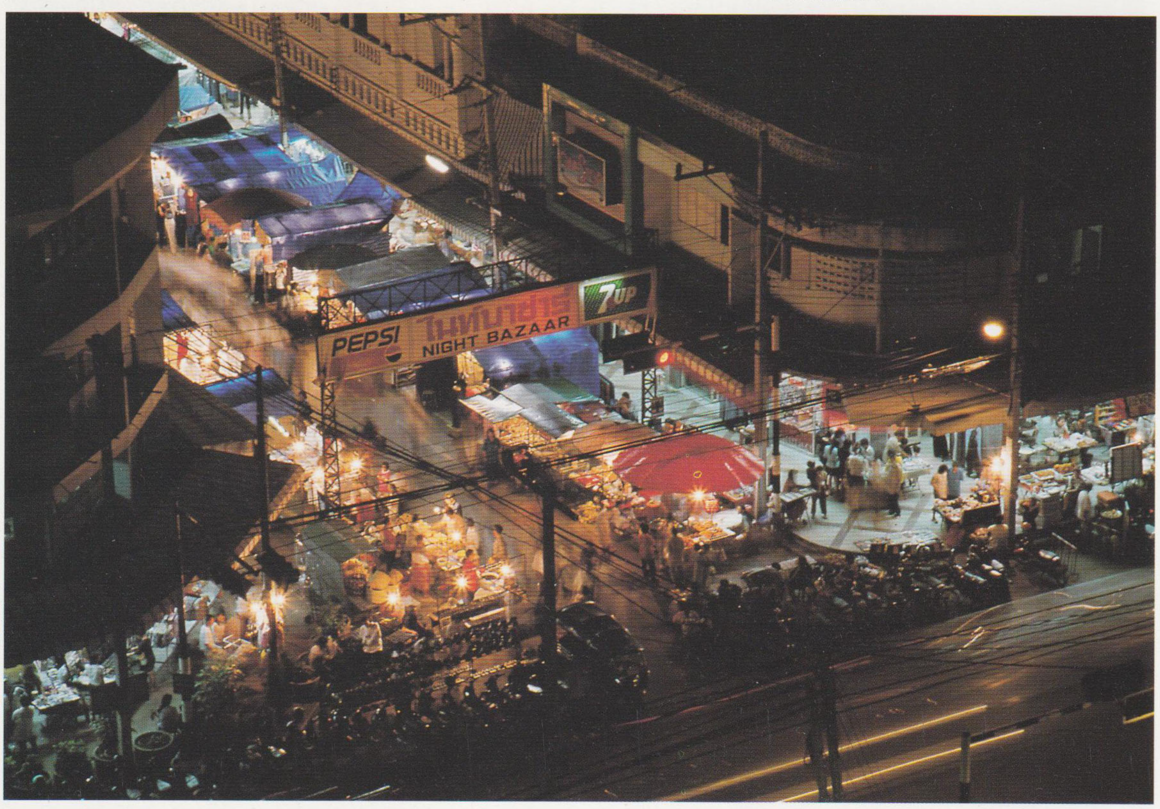

▲ ย่านการค้า
บริเวณหน้าอนุสาวรีย์
ท้าวสุรนารี อำเภอเมือง

▲ ศูนย์การค้า
อำเภอเมือง

▼ ไนท์บาซาร์
อำเภอเมือง

▲ ไนท์บาซาร์
อำเภอเมือง

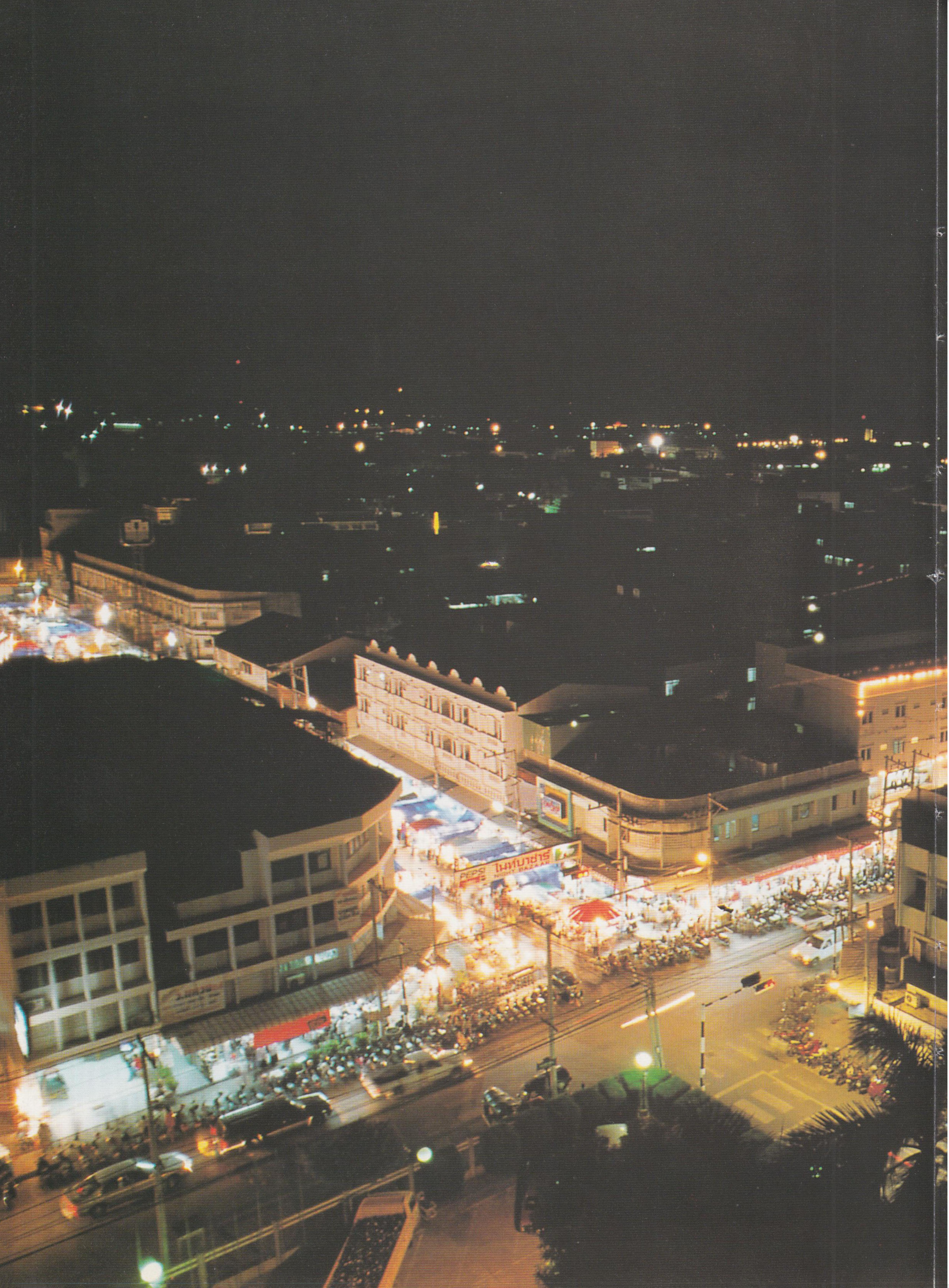
1. ประเภทบริษัทจำกัด จำนวน 1,511 ราย มีทุนจดทะเบียน 7,674.79 ล้านบาท

2. ประเภทห้างหุ้นส่วนจำกัด จำนวน 3,529 ราย มีทุนจดทะเบียน 5,641.26 ล้านบาท

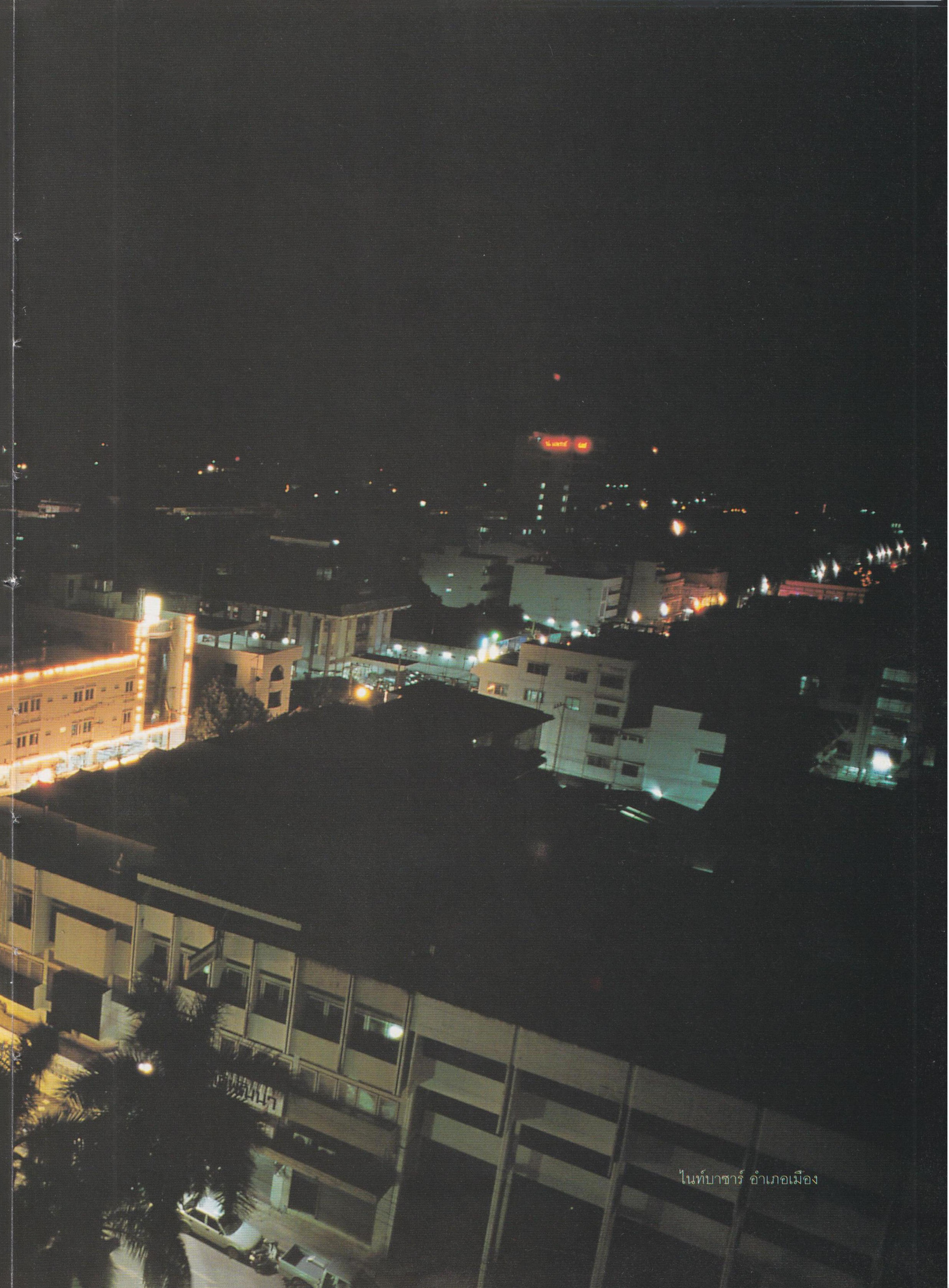
3. ประเภทร้านค้าจดทะเบียนพาณิชย์ จำนวน 19,604 ราย มีทุนจดทะเบียน 739.00 ล้านบาท

สำหรับผู้ประกอบการที่ไม่ได้จดทะเบียนในจังหวัด แต่เข้ามาประกอบการอยู่ในจังหวัดนครราชสีมา คาดว่ามีประมาณ 300 กว่าราย เงินลงทุนประมาณ 45,000 ล้านบาท ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นผู้ประกอบการอยู่ในเขตนิคมอุตสาหกรรม และผู้ประกอบการที่ได้รับการส่งเสริมการลงทุนจากคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน

(ข้อมูล : สำนักงานสวัสดิการและคุ้มครองแรงงานจังหวัดนครราชสีมา และสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดนครราชสีมา มิถุนายน 2540)

PEPSI
ไนท์บาซาร์

ไนท์บาซาร์ อำเภอเมือง

การอุตสาหกรรม

ตามแผนการลงทุนจังหวัดนครราชสีมา หรือแผนพัฒนาจังหวัดนครราชสีมาที่ต้องการให้จังหวัดนครราชสีมา เป็นศูนย์กลางของภาคอุตสาหกรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รวมทั้งการขยายตัวในปี 2530 เป็นต้นมา ภาคอุตสาหกรรมได้มีบทบาทเป็นอย่างมากของจังหวัด จากเดิมเป็นอุตสาหกรรมการเกษตร ได้เปลี่ยนแปลงเป็นการลงทุนอุตสาหกรรมประเภทใหม่ ๆที่ใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยมากขึ้น มีการใช้แรงงานจำนวนมาก ก่อให้เกิดมีการหมุนเวียนของเงินตราเพิ่มขึ้นตามไปด้วย การขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจด้านอื่นๆ เช่น สถานบริการ แหล่งบันเทิงใจ โรงแรม การพัฒนาอสังหาริมทรัพย์ บ้านและที่ดิน มารองรับเพิ่มมากขึ้น โดยใช้ระยะเวลาในการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจไม่ถึง 10 ปี โดยภาคอุตสาหกรรมเป็นตัวหลักของการเจริญเติบโตในครั้งนี้ก็ว่าได้

การขยายตัวภาคอุตสาหกรรมจังหวัดนครราชสีมาในปี 2538 มีโรงงานที่ได้รับใบอนุญาต จำนวน 206 โรงงาน เงินลงทุนจำนวน 1,592.431 ล้านบาท มีการจ้างแรงงานจำนวน 3,292 คน สำหรับ การลงทุนปี 2539 ยังขยายตัวอย่างต่อเนื่องจากปี 2538 สาเหตุเกิดจากนักลงทุนต่างประเทศ เช่น ญี่ปุ่น อเมริกา ย้ายฐานการผลิต

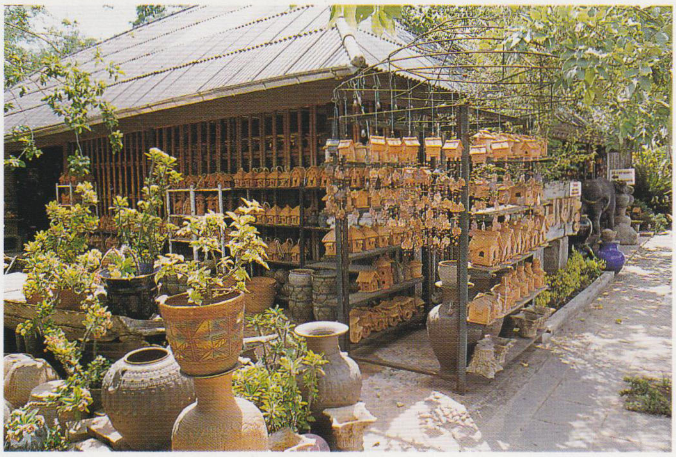
▶ เครื่องปั้นดินเผา ด่านเกวียน อำเภอโชคชัย

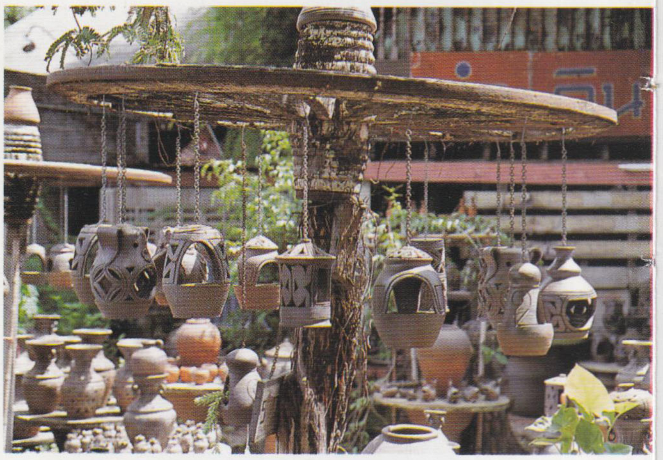

▲ ผ้าไหมปักธงชัย อำเภอปักธงชัย

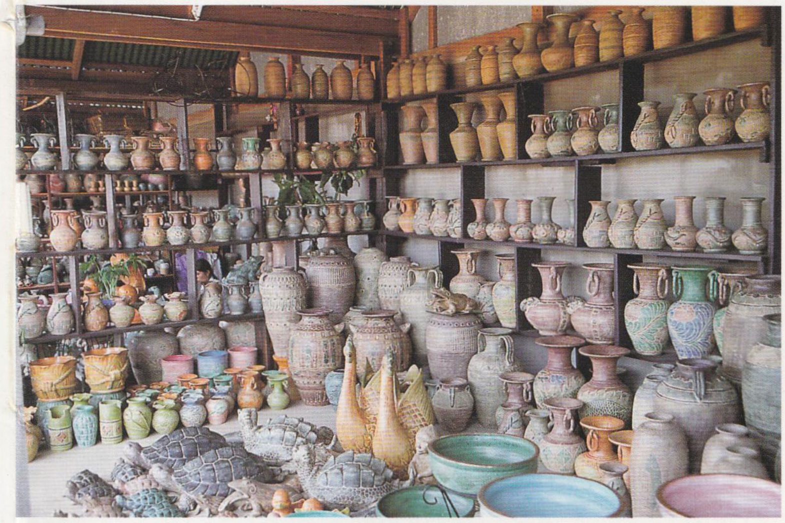
▼ เครื่องปั้นดินเผา ด่านเกวียน อำเภอโชคชัย

▲ เครื่องปั้นดินเผา
ด่านเกวียน อำเภอโชคชัย

จากประเทศของตน และย้ายฐานการผลิตจากแถบปริมณฑล และภาคกลางของประเทศไทย มาตั้งที่จังหวัดนครราชสีมา ปี 2539 มีโรงงานที่ได้รับใบอนุญาต จำนวนโรงงาน 158 โรงงาน เงินลงทุน 6,436.719 ล้านบาท การจ้างแรงงานเพิ่มขึ้น จำนวน 6,746 คน ประเภทโรงงานที่ลงทุน ได้แก่ ชิ้นส่วนรถจักรยานยนต์ ชิ้นส่วนรถยนต์ ชิ้นส่วนอุปกรณ์ประกอบคอมพิวเตอร์ และอิเลคทรอนิค ผลิตภัณฑ์จากเหล็ก และแผ่นฟิล์มพลาสติก เป็นต้น

ดังนั้นเมื่อเปรียบเทียบการลงทุนระหว่างปี 2538 กับปี 2539 จะเห็นได้ว่า การลงทุนในปี 2539 มีจำนวนโรงงานที่มาขออนุญาตตั้งโรงงานชะลอตัวลง ประมาณ 23.30% แต่จำนวนเงินลงทุนและจำนวนแรงงานจะมีมากกว่า โดยเพิ่มขึ้นประมาณ 304.40% และ 104.92% ตามลำดับ เนื่องจากการลงทุนเป็นโรงงานขนาดกลาง

▲ สวนสัตว์
นครราชสีมา
อำเภอเมือง

▲ ซากช้างดึกดำบรรพ์
อำเภอเฉลิมพระเกียรติ

และขนาดใหญ่ เช่น โรงงานผลิตชิ้นส่วนอุปกรณ์ประกอบรถจักรยานยนต์ที่ได้ย้ายฐานการผลิตมาจากประเทศญี่ปุ่น และโรงงานผลิตชิ้นส่วนอุปกรณ์คอมพิวเตอร์และอิเลคทรอนิค ที่มีเงินลงทุนสูงและการจ้างแรงงานจำนวนมาก

ส่วนในการลงทุนปี 2540 ช่วง 6 เดือนแรกของปี (มกราคม - มิถุนายน 2540) จังหวัดนครราชสีมา มีโรงงานที่ได้รับใบอนุญาตจำนวน 100 โรงงาน เงินลงทุน 7,795.757 ล้านบาท จ้างแรงงานจำนวน 4,743 คน เป็นโรงงานขนาดใหญ่ (เงินลงทุนมากกว่า 100 ล้านบาท) จำนวน 7 โรงงาน เงินลงทุน 6,624.25 ล้านบาท คนงาน 2,720 คน

พื้นที่สำคัญ

จังหวัดนครราชสีมา มีพื้นที่สำคัญที่เหมาะสมต่อการลงทุนภาคอุตสาหกรรม โดยพิจารณาตามพื้นที่คมนาคมหลักๆ ดังนี้

1. อำเภอเมือง ตามแนวถนนมิตรภาพ ระยะทางระหว่าง อำเภอสูงเนิน กับ อำเภอเมือง และ ช่วงระยะทางระหว่าง อำเภอเมือง กับ อำเภอโชคชัย

2. อำเภอปากช่อง สีคิ้ว สูงเนิน ตามแนวถนนมิตรภาพ จากอำเภอปากช่อง-สีคิ้ว-สูงเนิน

3. อำเภอโชคชัย อำเภอปักธงชัย ตามแนวถนนมิตรภาพ สายปักธงชัย-โชคชัย-สีคิ้ว

4. เขตอุตสาหกรรมสุรนารี ตำบลหนองบัวศาลา อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา

5. เขตพัฒนาอุตสาหกรรมภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อำเภอแก้งสนามนาง จังหวัดนครราชสีมา

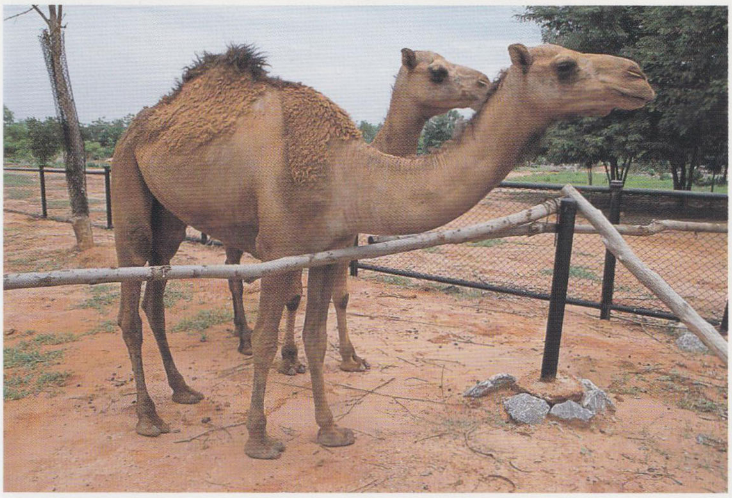
(ข้อมูล : สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดนครราชสีมา)

แหล่งท่องเที่ยว

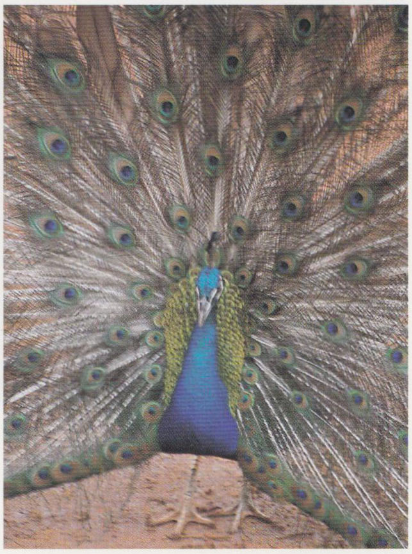
จังหวัดนครราชสีมา มีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ดังนี้

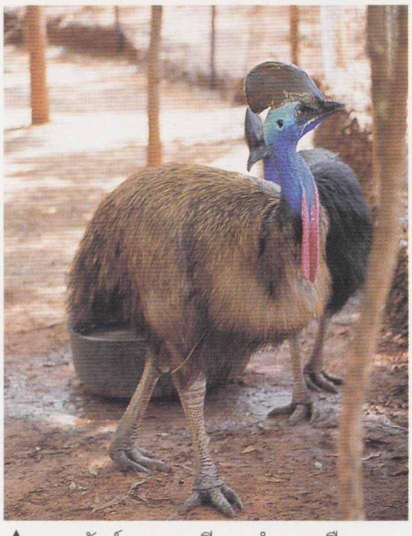
แหล่งท่องเที่ยวทาง

ประวัติศาสตร์และศาสนสถาน ได้แก่ อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี วัดศาลาลอย วัดป่าสาลวัน พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติมหาวีรวงศ์ เมืองโบราณที่อำเภอสูงเนิน อุทยานประวัติศาสตร์พิมาย วัดหน้าพระธาตุ ปราสาทหินพนมวัน ประสาทหินนางรำ

แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและหัตถกรรม ได้แก่ หมู่บ้านด่านเกวียน อ.โชคชัย

แหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติ ได้แก่ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ เขื่อนลำมูลบน ไทรงาม เขื่อนพิมาย อุทยานแห่งชาติทับลาน และซากช้างดึกดำบรรพ์ที่อำเภอเฉลิมพระเกียรติ

(ข้อมูล : สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เขต ๑ จังหวัดนครราชสีมา)

▲ สวนสัตว์นครราชสีมา อำเภอเมือง

● ทรัพยากรธรรมชาติ

1. ป่าไม้

ในปี 2538 จังหวัดนครราชสีมา มีเนื้อที่ป่าไม้ 1,766,250 ไร่ หรือประมาณ 13.79% ของเนื้อที่ทั้งหมดของจังหวัด เนื้อที่ป่าถูกบุกรุกทำลายไปเรื่อย ๆ จนเหลือ 1,433,591 ไร่ ในปี 2536 หรือ 11.19% ของเนื้อที่ทั้งหมดของจังหวัด ในปี 2537 มีป่าสงวนแห่งชาติ 29 แห่ง อุทยานแห่งชาติ 2 แห่ง คือ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ และอุทยานแห่งชาติทับลาน

▲ หุบเขาพื้นที่ต้นน้ำของลำตะคอง สายน้ำอันเกิดจากอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ที่หล่อเลี้ยงพื้นที่เกษตรกรรมและชุมชนด้านล่างของอำเภอปากช่อง แล้วลงสู่อ่างเก็บน้ำเหนือเขื่อนโครงการชลประทานลำตะคองในอำเภอสีคิ้ว ก่อนจะกลายเป็นต้นน้ำสายหนึ่งของแม่น้ำมูลไปในที่สุด

2. อุตสาหกรรมป่าไม้

– โรงงานอุตสาหกรรมเหมืองแร่	จำนวน 18 ราย
– โรงงานอุตสาหกรรมไม้ทุกประเภท	จำนวน 527 ราย แบ่งเป็น
1. โรงเลื่อย	จำนวน 11 ราย
2. โรงงานแปรรูปไม้โดยใช้เครื่องจักร	จำนวน 83 ราย
3. โรงงานแปรรูปโดยใช้แรงงาน	จำนวน 73 ราย
4. โรงค้าไม้แปรรูป	จำนวน 186 ราย
5. โรงค้าสิ่งประดิษฐ์	จำนวน 175 ราย

(ข้อมูล : สำนักงานป่าไม้จังหวัดนครราชสีมา)

ประวัติศาลเจ้าพ่อเขาใหญ่

ศาลเจ้าพ่อเขาใหญ่ เป็นที่เคารพบูชาของประชาชนทั่วไป และประชาชนในจังหวัดใกล้เคียง

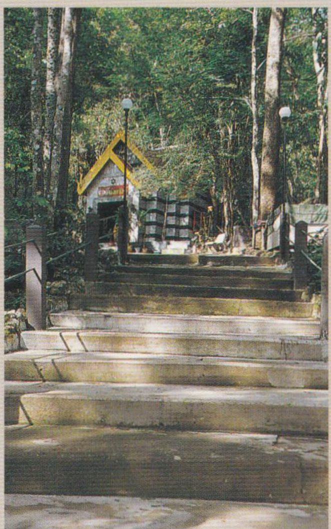
เจ้าพ่อเขาใหญ่ เดิมท่านชื่อ นายจ่าง นิสัยสัตย์ บ้านเกิดอยู่ จ.นครนายก ท่านรับราชการเป็นปลัดกองทัพไทย และได้ผ่านศึกสงครามกับประเทศเพื่อนบ้านข้างเคียงมาอย่างโชกโชน ท่านมีบุคลิกลักษณะที่สง่างามสมชายชาตินักรบไทย เมื่อหลังว่างจากศึกสงคราม ท่านมักจะขี่ม้าออกเยี่ยมเยือนนักรบไทยที่เป็นลูกน้องเก่าของท่าน

ครั้งหนึ่งท่านทราบว่าลูกน้องเก่าของท่านไปตั้งตัวเป็นโจรบนเขาใหญ่ และเห็นลูกน้องถางป่าบนเขาใหญ่จนเตียนโล่ง ก็เสียใจมาก ท่านจึงขอร้องให้ลูกน้องเลิก และรีบอพยพกันลงไปอยู่ข้างล่าง แต่มีโจรกลุ่มหนึ่งไม่ยอมเชื่อ เมื่อท่านไปขอร้อง ทำให้ท่านและหัวหน้าโจรทั้ง 5 กลุ่มไม่สบายใจ จึงนัดพบกัน ณ ป่าหญ้าคาใกล้หนองขิง แต่ตกลงกันไม่ได้ จึงเกิดการต่อสู้กันขึ้น ปรากฏว่าหัวหน้าโจรกลุ่มนั้นถูกยิงเสียชีวิต

ในยุคนั้นท่านเป็นเป็นบุคคลที่ชาวบ้านให้ความเคารพยำเกรงเป็นอย่างมาก นอกจากนั้นท่านยังมีน้ำใจโอบอ้อมอารี รักญาติพี่น้อง ให้ความช่วยเหลือต่อชาวบ้านในทุกๆ ด้าน ท่านได้จบชีวิตลงด้วยไข้ป่าเมื่อวัย 75 ปี ชาวบ้านต่างพร้อมใจกันตั้งศาลเพียงตาไว้ให้ที่ใต้ต้นกระบกใหญ่ บริเวณวัดหนองเคียม จ.นครนายก เรียกศาลนั้นว่า "ศาลเจ้าพ่อปลัดจ่าง"

หลังจากที่รัฐบาลโดย ฯพณฯ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้มีการสำรวจจัดตั้งป่าเขาใหญ่เป็นอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ และได้มีการสร้างถนนสายธนะรัชต์ขึ้นไปยังอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ฯพณฯ จอมพลสฤษดิ์ ได้เกิดนิมิตฝันถึงเจ้าผู้คุ้มครองเหล่าสรรพสัตว์และป่าเขาใหญ่จึงได้สั่งการให้มีการจัดตั้งศาลเจ้าพ่อขึ้นที่บริเวณ กม.23 ถนนธนะรัชต์ และได้อัญเชิญดวงวิญญาณของท่านมาสถิตย์ไว้ ณ ศาลเจ้าพ่อ และขนานนามว่า "ศาลเจ้าพ่อเขาใหญ่"

ในวันที่ 26 มกราคม ของทุกปี จะมีการบวงสรวงระลึกถึงพระคุณท่าน เพราะในวันดังกล่าวเป็นวันที่อัญเชิญท่านลงมาอยู่ในศาลใหม่นั่นเอง

(คัดลอกจากประวัติศาลเจ้าพ่อเขาใหญ่ ด้านหน้าศาลเจ้าพ่อเขาใหญ่)

น้ำตกเหวสุวัต อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ อำเภอปากช่อง

▲ อุทยานไม้กลายเป็นหิน
วัดโกรกเดือนห้า
อำเภอเมือง

● แร่ธาตุ

ในปัจจุบันมีหน่วยงานที่รับผิดชอบของจังหวัดนครราชสีมา ได้แก่ สำนักงานอุตสาหกรรม จังหวัดนครราชสีมา และที่ทำการทรัพยากรธรณีประจำท้องที่ (จังหวัดนครราชสีมา)

ชนิดแร่ที่ทำเหมือง

1. หินอ่อน
2. หินประดับชนิดหินแกรนิต
3. หินประดับชนิดหินปูน
4. หินปูนเพื่ออุตสาหกรรมปูนซีเมนต์ และหินอุตสาหกรรมชนิดหินปูนเพื่ออุตสาหกรรมก่อสร้าง
5. เกลือหิน
6. แร่อีเมอรี่
7. หินอุตสาหกรรมชนิดหินบะซอลต์เพื่ออุตสาหกรรมก่อสร้าง

ประทานบัตร รวมทั้งสิ้น 75 แปลง

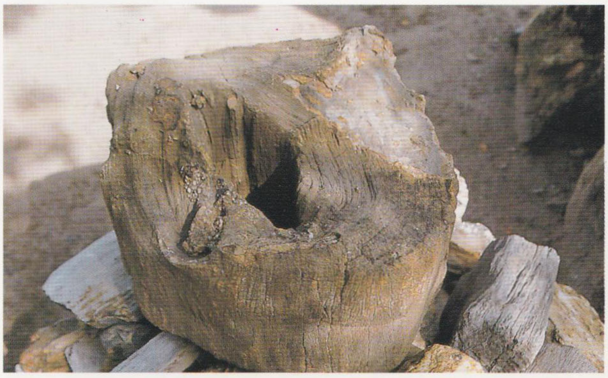
1. ประทานบัตรหินอ่อน จำนวน 53 แปลง พื้นที่อำเภอปากช่อง
2. ประทานบัตรหินประดับชนิดหินแกรนิต จำนวน 10 แปลง พื้นที่อำเภอวังน้ำเขียว
3. ประทานบัตรหินประดับชนิดหินปูน จำนวน 2 แปลง พื้นที่อำเภอปากช่อง
4. ประทานบัตรหินปูนเพื่ออุตสาหกรรมปูนซีเมนต์และหินอุตสาหกรรมชนิดหินปูน เพื่ออุตสาหกรรมก่อสร้าง จำนวน 5 แปลง พื้นที่อำเภอปากช่อง
5. ประทานบัตรเกลือหิน จำนวน 2 แปลง พื้นที่อำเภอพิมายและอำเภอโนนสูง
6. ประทานบัตรอีเมอรี่ จำนวน 2 แปลง พื้นที่อำเภอวังน้ำเขียว
7. ประทานบัตรหินอุตสาหกรรมชนิดหินบะซอลต์ จำนวน 1 แปลง พื้นที่อำเภอโชคชัย

โรงโม่บด ย่อยหิน 7 โรง

1. บริษัท ศิลาสากลพัฒนา จำกัด (หินปูน) อำเภอ

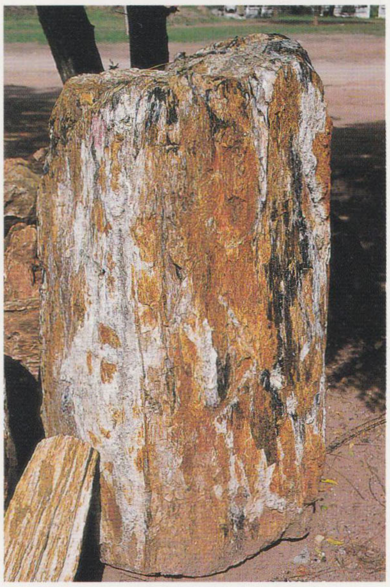

▲ อุทยานไม้กลายเป็นหิน
วัดโกรกเดือนห้า
อำเภอเมือง

ปากช่อง

2. ห้างหุ้นส่วนจำกัด อโศกอุตสาหกิจ (หินปูน) อำเภอปากช่อง

3. ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงโม่หินศิลาพรพิรุณ (หินปูน) อำเภอปากช่อง

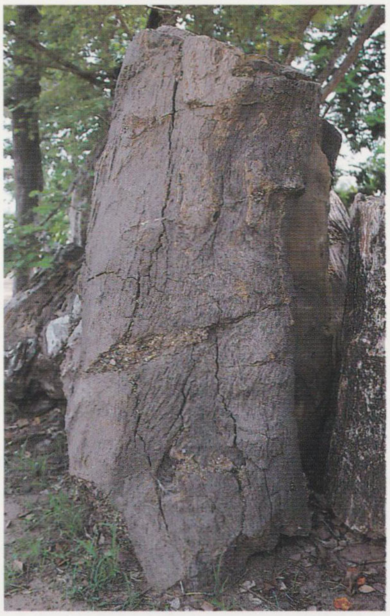
4. บริษัท เกษมอุตสาหกรรม จำกัด (หินปูน) อำเภอปากช่อง

5. บริษัท รุ่งพิทยะ จำกัด (หินปูน) อำเภอปากช่อง

6. บริษัท ผลิตภัณฑ์วัสดุก่อสร้างแลตทรอไรท์ จำกัด (หินปูน) อำเภอปากช่อง

7. ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศิลาโชคชัย (หินบะซอลต์) อำเภอโชคชัย

(ข้อมูล : ที่ทำการทรัพยากรธรณีประจำท้องที่ นครราชสีมา)

อุทยานไม้กลายเป็นหิน
วัดโกรกเดือนห้า
อำเภอเมือง

◀ บริเวณถนนโพธิ์กลาง
อำเภอเมือง

เศรษฐกิจส่วนรวมของจังหวัด

ในปี 2538 จังหวัดมีรายได้ 95,110,342 ล้านบาท โครงสร้างทางเศรษฐกิจประกอบด้วย เกษตรกรรมเป็นสำคัญ รองลงไปได้แก่ การค้าส่งและการค้าปลีก การบริการและการก่อสร้าง และการอุตสาหกรรม คิดเป็นร้อยละ 26.2 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัด อำนาจการซื้อของประชาชนส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับสภาวะการผลิตและราคาผลผลิตการเกษตรในแต่ละปี นับตั้งแต่ปี 2531 เป็นต้นไป เศรษฐกิจของจังหวัดนครราชสีมามีการขยายตัวในระดับสูงมาก พืชเศรษฐกิจหลายชนิดมีราคาดีอย่างต่อเนื่อง เช่น ข้าว ข้าวโพด ฯลฯ ทำให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตามราคาพืชผลเกษตรก็ยังขึ้นลงยังไม่สม่ำเสมอ ขณะเดียวกับการพัฒนาเมืองนครราชสีมาไปสู่ศูนย์กลางการลงทุนของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการผลิตและการส่งออกก่อให้เกิดการขยายตัวของการจ้างแรงงาน โดยทั่วไปมีการซื้อขายและเก็งกำไรจากราคาที่ดินอย่างกว้างขวาง เช่นเดียวกับจังหวัดอื่นๆ สถานการณ์ต่างๆ ดังกล่าว ทำให้ประชาชนมีรายได้สูงขึ้น รวมถึงการพัฒนาคุณภาพความเป็นอยู่ของชีวิตที่ดีขึ้น โดยในปี 2538 รายได้ต่อหัวของประชากรเท่ากับ 37,623 บาท

(ข้อมูล : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ก.ย. 2540 และสำนักงานสถิติ จังหวัดนครราชสีมา)

ตลาดใหม่แม่กิมเฮง
อำเภอเมือง

▼ บริเวณถนนโพธิ์กลาง
อำเภอเมือง

สภาพทางสังคม

การศึกษาของจังหวัดนครราชสีมา

ในปีการศึกษา 2540 จังหวัดนครราชสีมา มีสถานศึกษาทุกสังกัด รวม 1,582 แห่ง มีนักเรียน/นักศึกษา รวมทั้งสิ้น 502,440 คน มีครู/อาจารย์ รวมทั้งสิ้น 24,418 คน คิดเป็นอัตราส่วนครูต่อนักเรียน ในภาพรวมของจังหวัด เท่ากับ 1 ต่อ 21 แยกให้เป็นตามตาราง ดังนี้

เลขที่	สังกัด	จำนวนสถานศึกษา	ห้องเรียน	นักเรียน/นักศึกษา	ครู/อาจารย์
1	สปช. (สปจ.)	1,353	13,662	310,243	16,406
2	กรมสามัญศึกษา	99	2,636	107,411	4,443
3	สถาบันราชภัฏ	1		4,579	211
	- โรงเรียนสาธิต	1	4	152	7
4	สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล	1	168	5,258	327
5	กรมอาชีวศึกษา	9	270	10,077	378
6	สช. - สามัญ	71	1,050	36,216	1,533
	- อาชีพ	9	299	11,035	508
7	กรมการศาสนา	14	105	2,859	211
8	กรมศิลปากร	1	12	463	27
9	สำนักงานศึกษาท้องถิ่น	11	241	8,053	376
10	ทบวงมหาวิทยาลัย (รัฐ)	1		4,665	134
11	ทบวงมหาวิทยาลัย (เอกชน)	1		3,667	186
12	มหาวิทยาลัยสงฆ์ (วิทยาเขต)	1		177	20
13	ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด อำเภอ	33			
	รวม	**1,606**	**18,447**	**504,855**	**24,767**

หมายเหตุ
- สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอ จำนวน 26 อำเภอ
- สำนักงานการประถมศึกษากิ่งอำเภอ จำนวน 4 กิ่งอำเภอ
- กลุ่มโรงเรียน จำนวน 182 กลุ่ม

การจัดการศึกษาของจังหวัดนครราชสีมานั้น เห็นได้ว่ามีสถาบันการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการทุกสังกัดกรมเกือบครบถ้วน ทำให้การศึกษาของจังหวัดได้มีการขยายตัวโดยตลอด

(ข้อมูล : สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดนครราชสีมา)

▲ ราชสีมาวิทยาลัย
อำเภอเมือง

▲ ราชสีมาวิทยาลัย
อำเภอเมือง

▶ สถาบันราชภัฏ
นครราชสีมา
อำเภอเมือง

▶ สถาบันราชภัฏ
นครราชสีมา
อำเภอเมือง

▲ โรงเรียนสุรนารีวิทยา อำเภอเมือง

▲ หอสุรนภา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี อำเภอเมือง

● การสาธารณสุข

ในปี 2540 จังหวัดนครราชสีมา มีจำนวนสถานพยาบาลแผนปัจจุบันที่มีเตียงรับผู้ป่วยไว้ค้างคืนทั้งสิ้น 39 แห่ง มีจำนวนเตียง 3,776 เตียง ในจำนวนนี้เป็นสถานพยาบาลที่สังกัดกระทรวงสาธารณสุข จำนวน 26 แห่ง จำนวน 2,465 เตียง สังกัดกระทรวงอื่น 2 แห่ง จำนวน 430 เตียง และเป็นสถานพยาบาลของเอกชน 11 แห่ง จำนวน 881 เตียง

สถานบริการสาธารณสุข (ภาครัฐ)

สถานบริการสังกัดกระทรวงสาธารณสุข

โรงพยาบาลศูนย์ (มหาราชนครราชสีมา)	
- 1,005 เตียง	1 แห่ง
โรงพยาบาลจิตเวช	
-300 เตียง	1 แห่ง
โรงพยาบาลชุมชน	
- 120 เตียง	1 แห่ง
- 90 เตียง	4 แห่ง
- 60 เตียง	5 แห่ง
- 30 เตียง	12 แห่ง
- 10 เตียง	2 แห่ง
สถานีอนามัย	335 แห่ง
สถานบริการสาธารณสุขชุมชน	1 แห่ง
ศูนย์แพทย์ชุมชนเมือง	2 แห่ง

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี อำเภอเมือง

▲ สถาบันเทคโนโลยี
ราชมงคล อำเภอเมือง

สถานบริการสาธารณสุข (ภาครัฐ)	
โรงพยาบาลสังกัดกระทรวงกลาโหม	
โรงพยาบาลค่ายสุรนารี	400 แห่ง
โรงพยาบาลกองบิน 1	30 แห่ง
สถานบริการสาธารณสุข (ภาคเอกชน)	
โรงพยาบาลเอกชน	
– 881 เตียง	11 แห่ง
คลีนิคแพทย์	117 แห่ง
คลีนิคทันตกรรม	40 แห่ง
สถานพยาบาลผดุงครรภ์	165 แห่ง
เทคนิคการแพทย์	3 แห่ง
กายภาพบำบัด	1 แห่ง
ร้านขายยา	
แผนปัจจุบัน	82 แห่ง
แผนปัจจุบันบรรจุเสร็จ	188 แห่ง
ขายยาแผนโบราณ	56 แห่ง

▲ สถาบันเทคโนโลยี
ราชมงคล อำเภอเมือง

สัดส่วนบุคลากรสาธารณสุขต่อประชากร (ประชากรกลางปี 2,498,660 คน) ดังนี้

บุคลากร	จำนวน	สัดส่วนต่อประชากร
แพทย์	307	1 : 8,139
ทันตแพทย์	53	1 : 47,145
เภสัชกร	78	1 : 32,034
พยาบาลวิชาชีพ	1,262	1 : 1,980
พยาบาลเทคนิค	804	1 : 3,108
เจ้าพนักงานสาธารณสุขชุมชน และผดุงครรภ์	950	1 : 2,630

● ข้อมูลด้านสถิติชีพและสถานสุขภาพ

ก. อัตราเกิด อัตราตาย และอัตราเพิ่มของประชากร (ปี 2539)

1. อัตราเกิด 14.45 ต่อพันประชากร อัตราตาย 5.3 ต่อพันประชากร คิดเป็นอัตราเพิ่ม ร้อยละ 0.91

2. อัตราทารกตาย 9.5 ต่อพันการเกิดมีชีพ อัตรามารดาตาย 0.03 ต่อพันการเกิดมีชีพ

(ข้อมูล : สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครราชสีมา กันยายน 2540)

▶ พระพุทธเจดีย์ศรีสิงหนาท บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ วัดศาลาทอง อำเภอเมือง

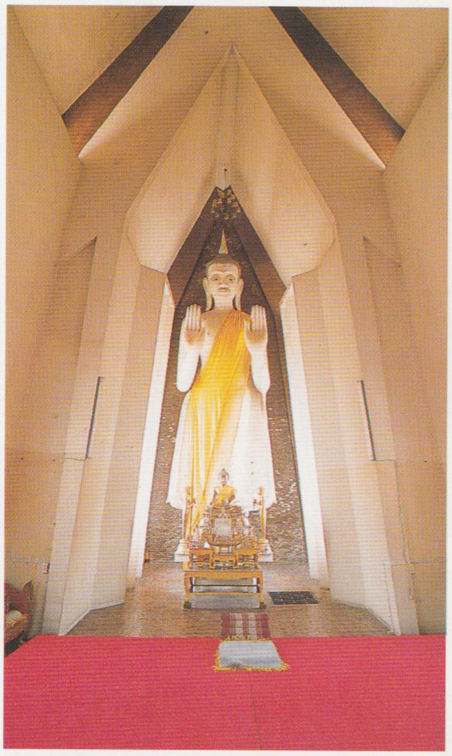
● ศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมและการละเล่นพื้นเมือง

จังหวัดนครราชสีมา มีขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม และการละเล่นพื้นเมืองที่สำคัญที่นิยมปฏิบัติสืบทอดกันมาแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน คือ

1. งานฉลองวันแห่งชัยชนะท้าวสุรนารี เริ่มตั้งแต่วันที่ 23 มีนาคม ถึงวันที่ 3 เมษายน : วางพวงมาลาและบวงสรวงดวงวิญญาณของท้าวสุรนารี มีขบวนแห่ของกลุ่มมวลชน นอกจากนั้นก็มีการออกร้านจำหน่ายผลิตภัณฑ์และการประกวดผลการเกษตร การประกวดธิดาท้าวสุรนารี การแสดงละครกลางแจ้งเกี่ยวกับ

▶ ผนังด้านหลังพระอุโบสถใช้กระเบื้องดินเผาทำเป็นภาพตอนพระพุทธเจ้าเสด็จลงมาจากดาวดึงส์ วัดศาลาลอย อำเภอเมือง

▲ พระประธานในพระอุโบสถ วัดศาลาลอย อำเภอเมือง

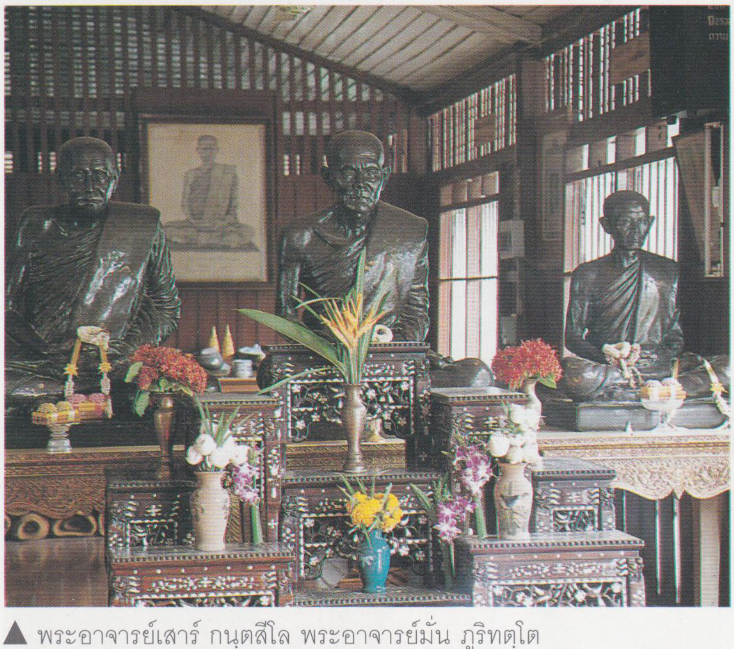
▶ พระอุโบสถ วัดศาลาลอย อำเภอเมือง

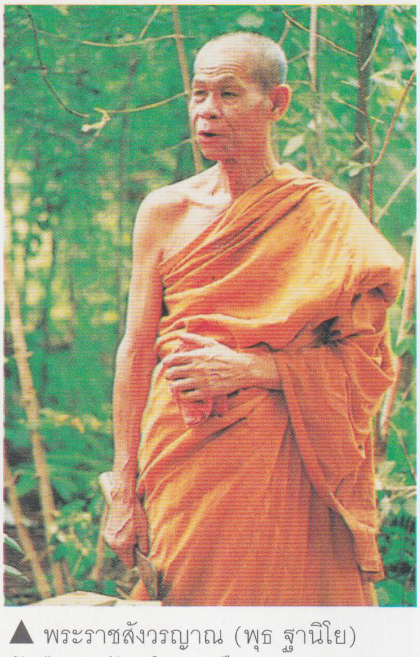
▲ วัดป่าสาลวัน
อำเภอเมือง

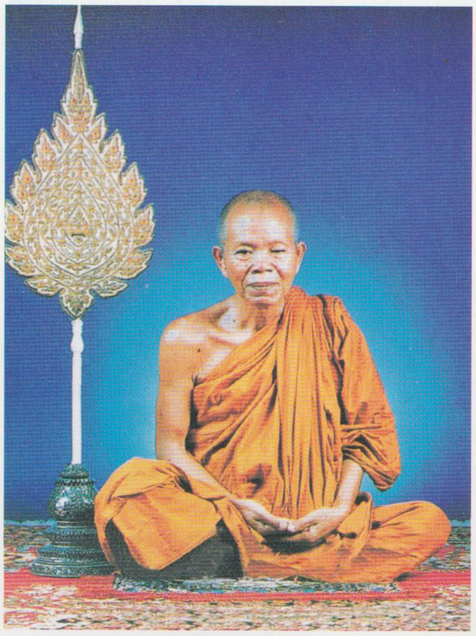
▲ พระบรมสารีริกธาตุ พระอัฐิธาตุของพระอาจารย์เสาร์ กนฺตสีโล พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต และพระอาจารย์สิงห์ ขนฺตฺยาคโม วัดป่าสาลวัน อำเภอเมือง

▲ พระอาจารย์เสาร์ กนฺตสีโล พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺโต และพระอาจารย์สิงห์ ขนฺตฺยาคโม วัดป่าสาลวัน อำเภอเมือง

▲ พระราชสังวรญาณ (พุธ ฐานิโย)
วัดป่าสาลวัน อำเภอเมือง

▲ พระราชวิทยาคมเถร
(คูณ ปริสุทฺโธ)
วัดปริสุทธาราม หรือ
วัดบ้านไร่ อำเภอด่านขุนทด

▲ วัดปริสุทธาราม
หรือ วัดบ้านไร่
อำเภอด่านขุนทด

▼ วัดปริสุทธาราม
หรือ วัดบ้านไร่
อำเภอด่านขุนทด

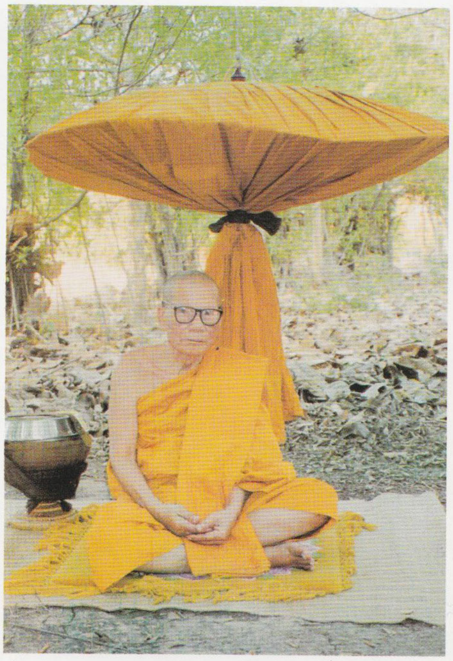

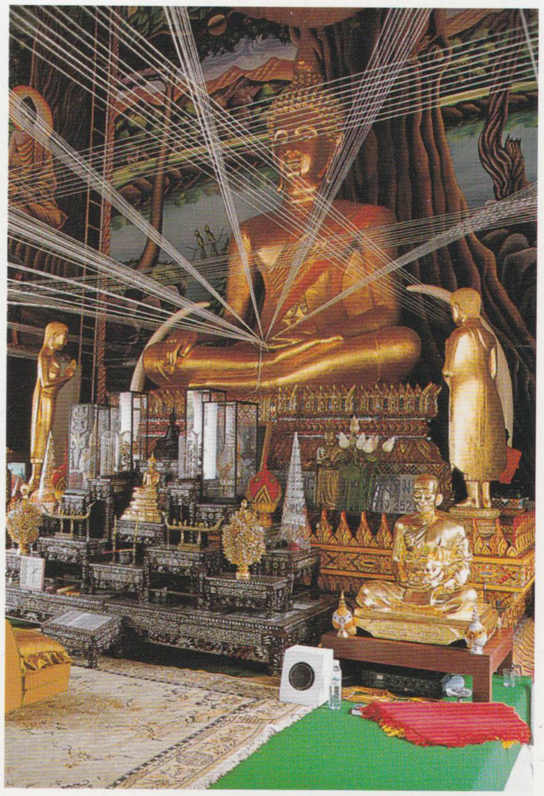

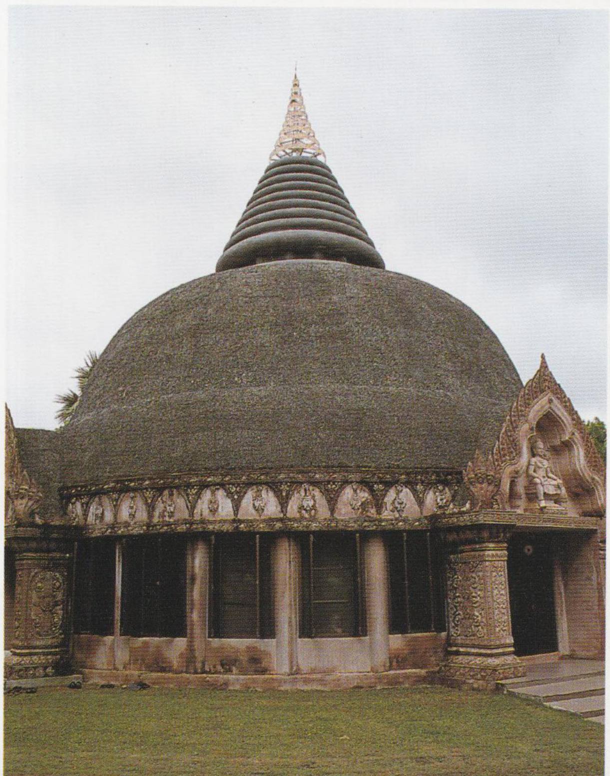
▶ วัดปริสุทธาราม
หรือ วัดบ้านไร่
อำเภอด่านขุนทด

▲ พระครูคงคนครพิทักษ์
(คง ฐิติปญฺโญ)
วัดตะคร้อ อำเภอคง

▶ วัดตะคร้อ
อำเภอคง

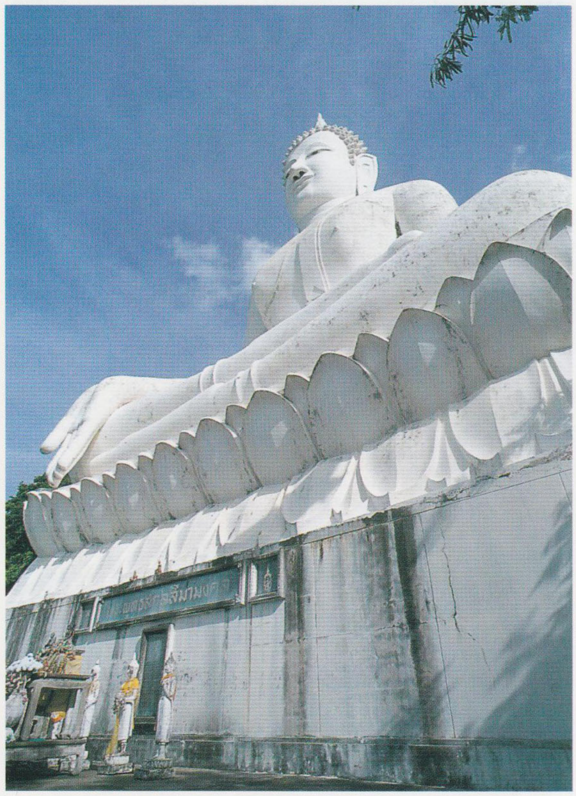
▲ โบสถ์แบบโอคว่ำ
วัดโสนันทาราม
กิ่งอำเภอเมืองยาง

▲ พระบรมสารีริกธาตุเจดีย์
วัดโสนันทาราม
กิ่งอำเภอเมืองยาง

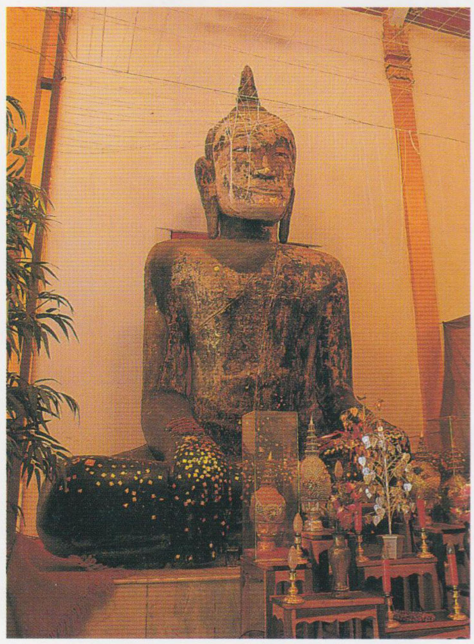
▲ วัดเทพพิทักษ์ปุณณาราม
บริเวณเนินเขาสี่เสียดอ้า
อำเภอปากช่อง

▲ พระพุทธสกลสีมามงคล
ขยายส่วนจากพระ ภปร.
วัดเทพพิทักษ์ปุณณาราม
อำเภอปากช่อง

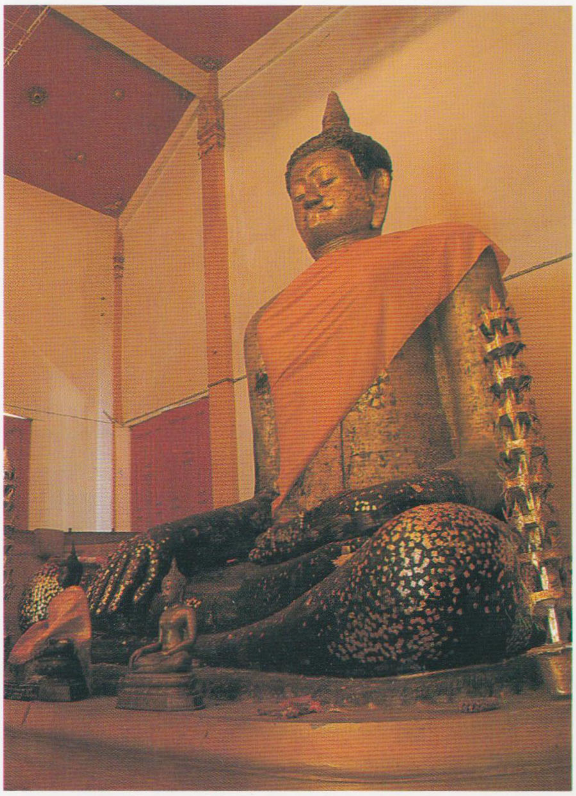
ประวัติวีรกรรมท้าวสุรนารี

2. งานแข่งเรือประเพณีพิมาย กำหนดวันเสาร์-อาทิตย์ถัดไปจากเทศกาลออกพรรษา ปราสาทหินพิมายจะมีแม่น้ำไหลผ่านคือ ลำน้ำมูลเมื่อถึงเทศกาลออกพรรษาชาวบ้านจะร่วมกันทำบุญกฐินและมีการแข่งเรือเพื่อสร้างความรัก ความสามัคคีระหว่างคนท้องถิ่น นอกจากนี้ยังมีการประกวดพาเหรด (แฟนซี) ด้วย

▲ หลวงพ่อดำ
วัดเดิม อำเภอพิมาย

นอกจากจังหวัดนครราชสีมาจะมีขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของจังหวัดแล้ว ยังมีวัดที่สำคัญประจำศาสนาพุทธ ศาสนาอื่นๆ และโบราณสถานสำคัญและเป็นข้อมูลทางประวัติศาสตร์อีกเป็นจำนวนมากอีกด้วย อันได้แก่

▲ พระพุทธวิมายะ
วัดเดิม อำเภอพิมาย

▲ หลวงพ่อแดง
วัดเดิม อำเภอพิมาย

ก. จำนวนวัด	1,946 แห่ง
– พระอารามหลวง	5 แห่ง
– วัดราษฎร์	1,941 แห่ง
– จำนวนที่พักสงฆ์	330 แห่ง
– จำนวนวัดร้าง	146 แห่ง
– จำนวนพระภิกษุ	13,559 รูป
– จำนวนสามเณร	3,043 รูป
ข. จำนวนศาสนสถานอื่น ๆ	17 แห่ง
– โบสถ์คาธอลิก	12 แห่ง
– โบสถ์โปรแตสแตนท์	2 แห่ง
– มัสยิด	3 แห่ง
ค. โบราณสถาน	77 แห่ง
– พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ	2 แห่ง

– ปราสาทหินพิมาย,ปราสาทหินพนมวัน,อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี,ประตูชุมพล ฯลฯ

ง. เอกลักษณ์ของจังหวัด : เพลงโคราช ภาษาและสำเนียงโคราช

◀ ทุ่งทะเล หรือ บริเวณสถานีบำบัดคุณภาพน้ำเทศบาลเมืองนครราชสีมา อำเภอเมือง

ระบบโครงสร้างพื้นฐาน

โครงสร้างพื้นฐานมีบทบาทที่สำคัญเป็นอย่างมากต่อความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการพัฒนาระดับความกินดีอยู่ดีของประชากร ในอดีตที่ผ่านมาการลงทุนทางด้านโครงสร้างพื้นฐานหลายอย่างในประเทศไทย มีความล่าช้าไม่ทันกับความต้องการของระบบเศรษฐกิจที่กำลังเปลี่ยนแปลงและขยายตัวอย่างรวดเร็ว

จังหวัดนครราชสีมา เป็นเมืองหลักที่มีความสำคัญเมืองหนึ่งของภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่จะเป็นแหล่งรองรับความเจริญ กิจกรรมทางเศรษฐกิจ และแหล่งจ้างงานที่สำคัญของภาค อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาจากข้อมูลในอดีต ระดับของโครงสร้างพื้นฐานที่มีอยู่ในจังหวัดนครราชสีมา ยกเว้นไฟฟ้า ยังจัดว่าด้อยกว่าจังหวัดขอนแก่น ซึ่งเป็นเมืองหลักอีกเมืองหนึ่งของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ระบบน้ำประปา

การบริหารกิจการประปาของจังหวัดนครราชสีมาได้แบ่งหน่วยงานรับผิดชอบดูแลกิจการประปา ดังนี้

1. กิจการประปาซึ่งอยู่ในความดูแลของสำนักงานประปาเขต 6 ขอนแก่น โดยมีสำนักงานประปาในความรับผิดชอบ รวม 10 แห่งดังนี้

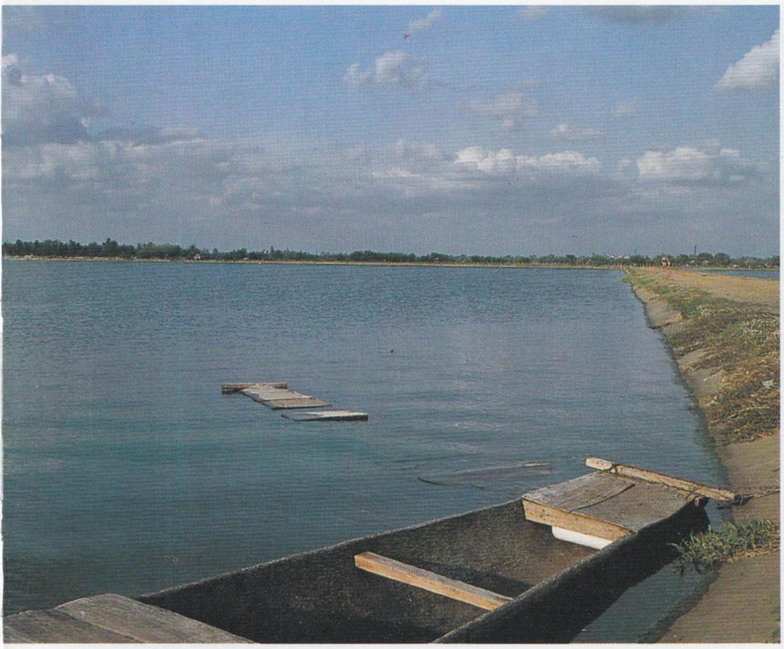
1.1 สำนักงานประปานครราชสีมา (จอหอ) มีผู้ใช้น้ำ 3,761 ราย ปริมาณน้ำผลิต 1,074,143 ลบ.ม. ปริมาณน้ำจำหน่าย 845,036 ลบ.ม.

1.2 สำนักงานประปาสีคิ้ว มีผู้ใช้น้ำ 7,386 ราย ปริมาณน้ำผลิต 2,263,293 ลบ.ม. ปริมาณน้ำจำหน่าย 1,510,571 ลบ.ม.

1.3 สำนักงานประปาด่านขุนทด มีผู้ใช้น้ำ 2,530 ราย ปริมาณน้ำผลิต 463,720 ลบ.ม. ปริมาณน้ำจำหน่าย 419,534 ลบ.ม.

1.4 สำนักงานประปาครบุรี มีผู้ใช้น้ำ 3,444 ราย ปริมาณน้ำผลิต 619,815 ลบ.ม. ปริมาณน้ำจำหน่าย 439,163 ลบ.ม.

1.5 สำนักงานประปาปักธงชัย มีผู้ใช้น้ำ 3,176 ราย

ปริมาณน้ำผลิต 745,503 ลบ.ม. ปริมาณน้ำจำหน่าย 592,698 ลบ.ม.

1.6 สำนักงานประปาโชคชัย มีผู้ใช้น้ำ 3,959 ราย ปริมาณน้ำผลิต 866,835 ลบ.ม. ปริมาณน้ำจำหน่าย 735,728 ลบ.ม.

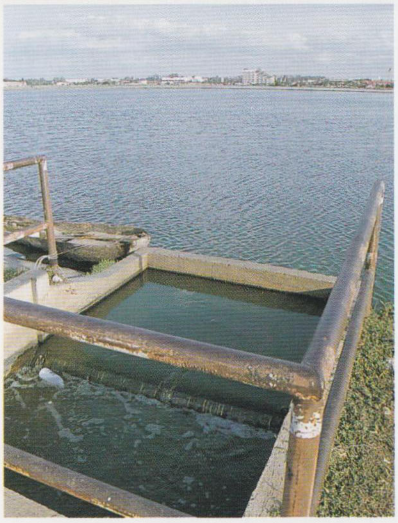
1.7 สำนักงานประปาปากช่อง มีผู้ใช้น้ำ 8,363 ราย ปริมาณน้ำผลิต 2,605,500 ลบ.ม. ปริมาณน้ำจำหน่าย 1,519,412 ลบ.ม.

1.8 สำนักงานประปาโนนสูง มีผู้ใช้น้ำ 2,102 ราย ปริมาณน้ำผลิต 421,145 ลบ.ม. ปริมาณน้ำจำหน่าย 309,597 ลบ.ม.

1.9 สำนักงานประปาพิมาย มีผู้ใช้น้ำ 6,605 ราย ปริมาณน้ำผลิต 1,208,349 ลบ.ม. ปริมาณน้ำจำหน่าย 909,762 ลบ.ม.

1.10 สำนักงานประปาชุมพวง มีผู้ใช้น้ำ 2,197 ราย ปริมาณน้ำผลิต 535,400 ลบ.ม. ปริมาณน้ำจำหน่าย 392,457 ลบ.ม.

2. กิจการประปาซึ่งอยู่ในความดูแลของกองการประปา เทศบาลนครราชสีมา ซึ่งให้บริการน้ำประปาเฉพาะในเขตเทศบาลนครราชสีมา มีผู้ใช้น้ำ 34,472 ราย

▲ ทุ่งทะเล หรือ บริเวณสถานีบำบัดคุณภาพน้ำ เทศบาลเมืองนครราชสีมา อำเภอเมือง

(ข้อมูล : สำนักงานประปานครราชสีมา และกองการประปาเทศบาลนครราชสีมา มิถุนายน 2540)

◀ บริเวณถนนมิตรภาพ อำเภอเมือง

การไฟฟ้า

จังหวัดนครราชสีมา มีจำนวนการไฟฟ้าทั้งหมด 35 แห่ง กระแสไฟฟ้าที่ใช้ทั้งสิ้น 226,926,552 หน่วย และมีจำนวนผู้ใช้ไฟฟ้าทั้งสิ้น 1,099,656 ราย 3,269 หมู่บ้าน หรือ 99.48% ของทั้งหมด

จำนวนหมู่บ้านที่ยังไม่มีไฟฟ้าใช้นั้น 17 หมู่บ้านมีอุปสรรคจากสาเหตุที่หมู่บ้านดังกล่าวอยู่ในเขตป่าสงวนฯ วนอุทยาน อยู่ในเขตทหาร หรืออยู่ในเขตชลประทาน

การไฟฟ้าฯ มีรายได้รวมภาษี จำนวน 466,965,054.40 บาท

(ข้อมูล : การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคจังหวัดนครราชสีมา เดือนกรกฎาคม 2540)

โทรศัพท์

การให้บริการโทรศัพท์ในเขตพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา ให้บริการโทรศัพท์พื้นฐานและบริการโทรศัพท์สาธารณะ ดังนี้

1. โทรศัพท์พื้นฐาน

– ดำเนินงานโดยองค์การโทรศัพท์แห่งประเทศไทย มีชุมสายโทรศัพท์เปิดให้บริการจำนวน 33 ชุมสาย เลขหมายเต็ม 43,029 เลขหมาย มีผู้ใช้บริการ จำนวน 40,992 เลขหมาย

– ดำเนินงานโดยบริษัทร่วมการงาน โดยบริษัท ไทยเทเลโฟนแอนด์เทเลคอมมิวนิเคชั่น จำกัด (มหาชน) มีชุมสายโทรศัพท์เปิดให้บริการ จำนวน 44 ชุมสาย เลขหมายเต็ม 47,624 เลขหมาย มีผู้ใช้บริการ จำนวน 36,425 เลขหมาย

2. โทรศัพท์สาธารณะ

โทรศัพท์สาธารณะให้บริการในเขตชุมสายชุมชนและเขตชนบท ดังนี้

2.1 เขตชุมชน

ประเภทใช้เหรียญ ดำเนินงานโดย ทศท. จำนวน 561 เลขหมาย

ดำเนินงานโดย TT&T จำนวน 325 เลขหมาย

ประเภทมีผู้ดูแล จำนวน

▶ สถานีรถไฟ
นครราชสีมา
อำเภอเมือง

25 เลขหมาย

ประเภทใช้บัตร จำนวน 394 เลขหมาย

2.2 เขตชนบท

– โทรศัพท์สาธารณะทางไกลชนบท (ระดับตำบล) จำนวน 2,272 เลขหมาย

– โทรศัพท์สาธารณะทางไกลชนบท (ระดับหมู่บ้าน) จำนวน 2,466 เลขหมาย

(ข้อมูล : สำนักงานโทรศัพท์จังหวัดนครราชสีมา กรกฎาคม 2540)

● ถนน

จังหวัดนครราชสีมา มีเส้นทางคมนาคมทางบกที่สามารถติดต่อกับกรุงเทพมหานครและจังหวัดใกล้เคียงที่ค่อนข้างสะดวก งานศึกษาของ **JICA** ได้ชี้ให้เห็นว่า จังหวัดนครราชสีมา มีจุดเด่นที่เหนือกว่าจังหวัดอื่นๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง ในด้านการเดินทางติดต่อทางถนนกับกรุงเทพมหานครและชายฝั่งทะเลตะวันออก

ถนนที่เป็นเส้นทางสายหลักของจังหวัดคือ ถนนมิตรภาพที่เริ่มจากจังหวัดสระบุรี ผ่านจังหวัดนครราชสีมา ขอนแก่น อุดรธานี และหนองคาย นอกจากนั้น จังหวัดนครราชสีมา ยังมีทางหลวงแผ่นดินสายรองหรือถนนที่แยกจากจังหวัดไปยังอำเภอและทางหลวงจังหวัดแยกจากอำเภอหลักไปยังอำเภออื่นๆ อีก รวม 17 สาย

ในปัจจุบันจังหวัดนครราชสีมา มีเส้นทางหลักเชื่อมระหว่างอำเภอและจังหวัด ทั้งที่เป็นถนนลาดยาง คอนกรีต ที่อยู่ในความรับผิดชอบของกรมทางหลวง รวมระยะทางทั้งสิ้นประมาณ 1,332.584 กิโลเมตร

(ข้อมูล : แขวงการทางนครราชสีมาที่ 1 และแขวงการทางนครราชสีมาที่ 2 พฤษภาคม 2540)

▲ สถานีรถไฟ
นครราชสีมา
อำเภอเมือง

● รถไฟ

จังหวัดนครราชสีมา มีเส้นทางรถไฟสายตะวันออกเฉียงเหนือผ่าน 2 สาย คือ เส้นทางกรุงเทพฯ ถึงอุบลราชธานี และเส้นทางจากกรุงเทพฯ ถึงหนองคาย รถไฟทั้งสองสายจะแยกกันที่ชุมทางถนนจิระ ในตัวเมืองนครราชสีมา นอกจากนี้ยังมีสายแก่งคอย - บัวใหญ่ ซึ่งจะผ่านจังหวัดนครราชสีมา ที่อำเภอบ้านเหลื่อม และอำเภอบัวใหญ่

ในเขตจังหวัดนครราชสีมา มีสถานีรถไฟ รวม 38 สถานี และ 2 ชุมทาง สถานีรวม 40 สถานี สถานีหลักในการขนส่งผู้โดยสารและสินค้า คือ สถานีนครราชสีมา สถานีชุมทางถนนจิระ และสถานีชุมทางบัวใหญ่

จะเห็นว่าทั้ง 3 สถานีหลักเป็นหัวใจของการขนส่งผู้โดยสารและสินค้าทางรถไฟจากจังหวัดนครราชสีมา นอกจากสินค้าที่ส่งออกจากจังหวัดแล้ว ทั้ง 3 สถานียังเป็นหลักในการขนส่งสินค้ากว่า 170,000 ตัน จากจังหวัดต่างๆ มายังจังหวัดนครราชสีมาด้วย อย่างไรก็ตามในปัจจุบัน สภาพของสถานีและอุปกรณ์ขนถ่ายสินค้าต่างๆ ที่จะปรับปรุงสภาพทางสถานีหรือติดตั้งอุปกรณ์เพื่ออำนวยความสะดวกในการขนส่งสินค้า ณ สถานีหลักดังกล่าว

(ข้อมูล : กองจัดการเดินรถเขต 2 นครราชสีมา)

▲ ท่าอากาศยาน
นครราชสีมา
อำเภอเฉลิมพระเกียรติ

● การท่าอากาศยานและการบินพาณิชย์

ปัจจุบันท่าอากาศยานนครราชสีมา ได้เปิดเที่ยวบินจากกรุงเทพมหานคร - นครราชสีมา วันละ 2 เที่ยว คือ เช้าเวลาเครื่องลง 07.55 น. ขึ้น 08.40 น. เที่ยวเย็นลง 19.40 น. ขึ้น 20.15 น. รวมขึ้นลงสัปดาห์ละ 28 เที่ยว จากสถิติปี 2539 มีจำนวนผู้โดยสารขาเข้า45,550 คน ขาออก 43,513 คน จำนวนสินค้าพัสดุภัณฑ์ขาเข้า 129,316 กิโลกรัม ขาออก 100,982 กิโลกรัม

ในปัจจุบันกรมการบินพาณิชย์ได้แก้ไขปัญหาการใช้สนามบินพาณิชย์โดยดำเนินการโครงการก่อสร้างท่าอากาศยานนครราชสีมา (แห่งใหม่) ณ เขตพื้นที่ป่าสงวนหนองเต็ง - จักราช อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครราชสีมา ขนาดความยาวทางวิ่ง 2,100 เมตร ทางขับ ลานจอด พร้อมอาคารที่พักผู้โดยสาร หอบังคับการบิน อาคารดับเพลิง อาคารโรงเครื่องมือกล อาคารสถานีเครื่องช่วยการเดินอากาศ NDB/DME และอาคาร DVOR ตลอดจนอาคารบ้านพักเจ้าหน้าที่และได้เปิดให้บริการเที่ยวบินแล้ว ตั้งแต่วันที่ 5 ธันวาคม 2540

(ข้อมูล : การท่าอากาศยานนครราชสีมา ธันวาคม 2540)

▲ สถานีขนส่งผู้โดยสาร จังหวัดนครราชสีมา แห่งที่ 2 อำเภอเมือง

การคมนาคม

การคมนาคมในจังหวัดนครราชสีมา สะดวกสบายทั้งทางรถยนต์และรถไฟ เนื่องจากเป็นศูนย์กลางการคมนาคมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและเป็นจังหวัดที่เป็นประตูสู่ภาคอีสาน รวมถึงการเดินทางโดยเครื่องบินที่ใช้เวลาเพียง 30 นาที สำหรับผู้ที่ต้องการความรวดเร็วในการเดินทาง โดยแบ่งการคมนาคมที่สำคัญ ดังนี้

1. ทางรถยนต์

จากกรุงเทพมหานคร ไปตามทางหลวงหมายเลข 1 (ถนนพหลโยธิน) แยกเข้าทางหลวงหมายเลข 9 ที่จังหวัดสระบุรี ตรงไปจนถึงจังหวัดนครราชสีมา ระยะทางประมาณ 255 กิโลเมตร หรือจะเลือกใช้เส้นทางสายทางหลวงหมายเลข 304 จากกรุงเทพมหานครผ่านมีนบุรี ฉะเชิงเทรา อำเภอพนมสารคาม อำเภอกบินทร์บุรี อำเภอปักธงชัย และเข้าสู่ตัวเมืองจังหวัดนครราชสีมา เป็นระยะทางประมาณ 273 กิโลเมตร มีรถโดยสารของบริษัทขนส่ง จำกัด ออกจากสถานีขนส่งสายตะวันออกเฉียงเหนือ (หมอชิต 2) ถนนกำแพงเพชร ทุกวันวันละหลายเที่ยว สำหรับผู้ประสงค์เดินทางไปกรุงเทพมหานคร สามารถขึ้นรถโดยสารได้ ณ สถานีขนส่งผู้โดยสารจังหวัดนครราชสีมา แห่งที่ 1 ถนนบุรินทร์ อำเภอเมืองนครราชสีมา และแห่งที่ 2 ถนนมิตรภาพ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองนครราชสีมา

2. ทางรถไฟ

มีขบวนรถด่วน และรถเร็วกรุงเทพฯ - อุบลราชธานี กับขบวนรถเร็วกรุงเทพฯ - หนองคาย ออกจากสถานีรถไฟกรุงเทพฯ (หัวลำโพง) ทุกวัน

▲ การจราจรบริเวณ
หน้าศาลากลางจังหวัด
นครราชสีมา อำเภอเมือง

การขนส่งของจังหวัดนครราชสีมา

1. สำนักงานขนส่งจังหวัดนครราชสีมา มีจำนวน 2 แห่ง ได้แก่ สำนักงานขนส่งจังหวัดนครราชสีมา แห่งที่ 1 ตั้งอยู่ตำบลในเมือง อำเภอเมืองนครราชสีมา และสำนักงานขนส่งจังหวัดนครราชสีมา แห่งที่ 2 ตั้งอยู่ตำบลจอหอ อำเภอเมืองนครราชสีมา นอกจากนี้ยังมีสำนักงานขนส่งจังหวัดนครราชสีมา สาขา ซึ่งตั้งอยู่ในเขตอำเภอต่าง ๆ รวม 6 สาขา ได้แก่ สาขาอำเภอบัวใหญ่ สาขาอำเภอปากช่อง สาขาอำเภอสีคิ้ว สาขาอำเภอโชคชัย สาขาอำเภอพิมาย และสาขาอำเภอปักธงชัย

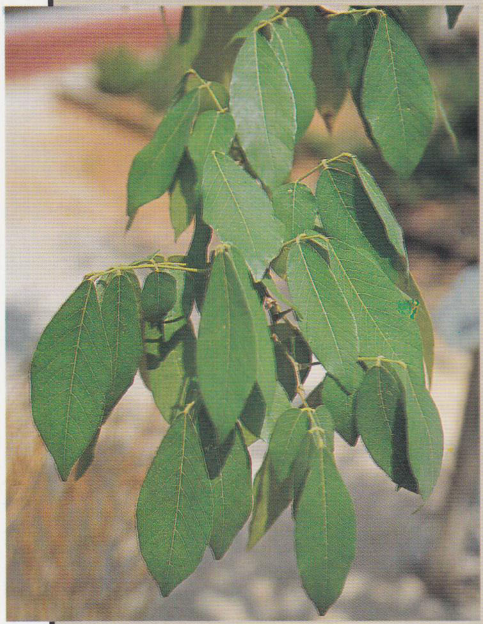
2. สถานีขนส่งผู้โดยสารจังหวัดนครราชสีมา แบ่งเป็น

- สถานีขนส่งผู้โดยสารจังหวัดนครราชสีมา แห่งที่ 1 ตั้งอยู่ถนนบุรินทร์ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองนครราชสีมา

- สถานีขนส่งผู้โดยสารจังหวัดนครราชสีมา แห่งที่ 2 ตั้งอยู่ถนนนครราชสีมา – หนองคาย ตำบลในเมือง อำเภอเมืองนครราชสีมา

จาก ข้อมูลทั่วไปจังหวัดนครราชสีมา 2541
โดย สำนักงานจังหวัดนครราชสีมา
(ฝ่ายข้อมูลและติดตามประเมิน

เนื่องในโอกาสที่สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ เสด็จเป็นองค์ประธานในงานรณรงค์โครงการปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสทรงครองราชย์ปีที่ 50 เมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม 2537 ณ ศูนย์ประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ ได้ทรงโปรดพระราชทานกล้าไม้มงคลให้ผู้ว่าราชการจังหวัดทุกจังหวัด ส่วนราชการต่าง ๆ และหน่วยงานเอกชนที่เข้าร่วมโครงการนำไปปลูกเพื่อเป็นสิริมงคล สำหรับจังหวัดนครราชสีมาได้รับพระราชทานกล้าไม้สาธรให้เป็นพันธุ์ไม้มงคลพระราชทานประจำจังหวัด และได้ทำพิธีปลูกเมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2537 โดยนายดำรง รัตนพานิช ผู้ว่าราชการจังหวัดนครราชสีมา ณ บริเวณหน้าศาลากลางจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งตรงกับวันเสด็จขึ้นครองราชย์เป็นปีที่ 48 ในรัชกาลปัจจุบัน

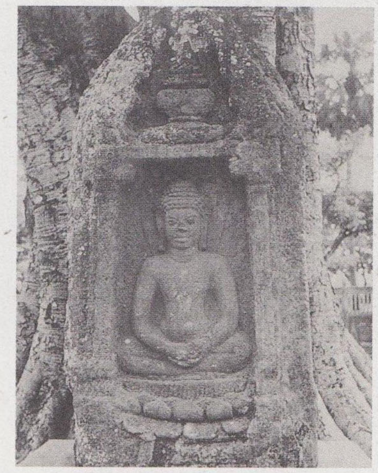
● สาธร (Millettia leucantha Kurz.) พันธุ์ไม้มงคลพระราชทานประจำจังหวัดนครราชสีมา

สาธร

ชื่อพื้นเมือง	ขะเจ๊าะ (ภาคเหนือ) สาธร (ภาคกลาง) กระพี้เขาควาย (ประจวบคีรีขันธ์) ขะแมบ คำแมบ (เชียงใหม่)
ชื่อวิทยาศาสตร์	Millettia leucantha Kurz.
การกระจายพันธุ์	ขึ้นกระจัดกระจายอยู่ตามป่าดงดิบและป่าเบญจพรรณทางภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
ลักษณะทั่วไป	เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง สูงประมาณ 10 – 20 เมตร ผลัดใบ ใบอ่อนและยอดอ่อนมีขนอ่อนนุ่มคล้ายเส้นไหม เปลือกสีเทาเรียบหรือแตกเป็นสะเก็ดเล็ก ๆ ตื้น ๆ กระพี้สีขาวอมน้ำตาล
ใบ	เป็นใบประกอบเรียงสลับใบย่อยตัดเป็นคู่ตรงข้ามกัน 3 – 5 คู่ ปลายสุดเป็นใบเดี่ยว ใบย่อยรูปรีขนาดกว้างประมาณ 3 – 6 ซม. ยาว 5 – 12 ซม. ปลายใบแหลมโคนมน มีขนนุ่มสั้น ๆ ทั้งสองด้านเมื่อใบแก่จะล่วงหลุดไปเอง
ดอก	สีขาวออกรวมกันเป็นช่อตามง่ามใบ และปลายกิ่งจะออกระหว่างเดือนมีนาคม – พฤษภาคม
ผล	เป็นฝักมีเปลือกแข็ง ลักษณะยาวคล้ายมีดดาบกว้าง 2 ซม. ยาว 4 – 10 ซม. ส่วนกว้างที่สุดจะค่อนไปทางปลายฝัก ฝักอ่อนมีขนสั้น ๆ พอแก่จะล่วงหลุดไปฝักจะแก่ระหว่างเดือนพฤษภาคม – สิงหาคม
เมล็ด	สีน้ำตาล ลักษณะแบนคล้ายโล่ห์ เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1.3 ซม. ฝักหนึ่งมีประมาณ 1 – 3 เมล็ด
ลักษณะเนื้อไม้	เมื่อตัดใหม่ ๆ สีอมม่วง พอถูกอากาศนานเข้าเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาลอมม่วงถึงสีน้ำตาลปนช็อคโกแล็ต สีพื้นสลับกันลวดลายสวยงามเสี้ยนตรงเนื้อละเอียดแข็ง เหนียว เลื่อยผ่าไสกบ ตกแต่งและชักเงาได้ดี
ประโยชน์	ไม้ใช้ทำเสาเรือน ขื่อ รอด ตง ล้อเกวียน เพลาเกวียน เครื่องเรือนอย่างดี บัวรองฝา ฯลฯ นอกจากนั้น ยังใช้ทำครก สาก กระเดื่อง กระสวย ดินสอ ไม้เท้า ด้ามร่ม หีบส่วนต่าง ๆ ของเกวียน และตัวถังรถ

บทที่ 2

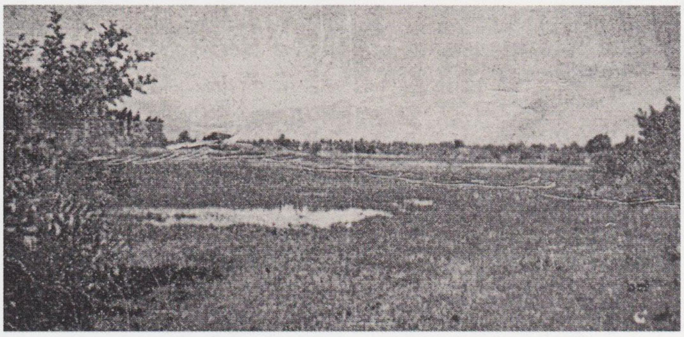
ประวัติศาสตร์ เมืองนครราชสีมา

▲ คูเมืองเก่าเมืองเสมา ตำบลเสมา อำเภอสูงเนิน (ภาพจาก ประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาค จังหวัดนครราชสีมา พ.ศ.2526)

พื้นที่ในบริเวณจังหวัดนครราชสีมา ปรากฎหลักฐานทางด้านโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์หลายแห่ง นับตั้งแต่ภาพเขียนสีก่อนประวัติศาสตร์ที่ผนังถ้ำวัดเขาจันทร์งาม อ.สีคิ้ว (ใกล้เขื่อนลำตะคอง มีภาพคน 31 คน มีเด็กด้วย และภาพสัตว์ 4 ตัว อายุประมาณ 4,000-5,000 ปี) หลังจากนั้นพบแหล่งโบราณคดีบ้านปราสาท อำเภอโนนสูง ขุดพบเครื่องปั้นดินเผาจำนวนมาก ซึ่งร่วมสมัยกับวัฒนธรรมบ้านเชียง (อ.หนองหาน จ.อุดรธานี) ในบริเวณแหล่งโบราณคดีบ้านปราสาทพบเครื่องปั้นดินเผาและโบราณวัตถุอื่นๆ ทับถมกันหลายสมัย สมัยหลังพบมีอายุอยู่ในสมัยทวารวดี โดยเฉพาะลวดลายปูนปั้นและชิ้นส่วนของพระพุทธรูปศิลาทราย

ประวัติศาสตร์ เมืองนครราชสีมา

โบราณวัตถุที่อยู่ร่วมสมัยทวารวดียังพบที่ บ้านคลองขวาง อ.สูงเนินอีก คือพระพุทธรูปนอน(ศิลา)ขนาดใหญ่ และเสมาธรรมจักร(ศิลาทราย) บริเวณดังกล่าวนี้พบคูน้ำคันดินเมืองรูปสี่เหลี่ยม และศิลาจารึกสมัยขอมพระนครอีกด้วย ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเป็นชุมชนต่อเนื่องสมัยทวารวดีและสมัยขอมพระนคร ดังปรากฏข้อความในศิลาจารึก หลักที่ 117 และหลักที่ 118 ที่กล่าวถึงอาณาจักรศรีจนาศะในบริเวณดังกล่าว

จากหลักฐานทางด้านศิลาจารึกหลักที่ 117 (จารึกพบใหม่ในพระนครศรีอยุธยา) และหลักที่ 118[1] (จารึกบ่ออีกา) ทั้ง 2 หลักนี้ได้กล่าวถึง "อาณาจักรศรีจนาศะ" จารึกบ่ออีกาพบที่ทางทิศใต้ของเมืองนครราชสีมาเก่า (อ.สูงเนิน) จารึกด้วย

◆ เรียบเรียงโดย
ธวัช ปุณโณทก

▲ แผ่นศิลาจำหลักพระพุทธรูปปางสมาธิ พบที่เมืองเสมา ตำบลเสมา อำเภอสูงเนิน ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ มหาวีรวงศ์ อำเภอเมือง (ภาพจาก หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

อักษรอินเดียใต้ (อักษรยุคก่อนอักษรขอมสมัยพระนคร) ลงศักราช 790 (พ.ศ.1411) กล่าวถึงพระราชาแห่งอาณาจักรศรีจนาศะ ทรงอุทิศปศุสัตว์และทาสชายหญิงแด่พระภิกษุ ส่วนจารึกหลักที่ 117 ยังได้กล่าวถึง พระนามของพระราชาแห่งศรีจนาศะหลายพระองค์ต่อเนื่องกัน จากข้อความในศิลาจารึกทั้ง 2 หลักดังกล่าวช่วยให้นักประวัติศาสตร์ ทราบถึงเรื่องราวในดินแดนที่ราบสูงโคราช ช่วงพุทธศตวรรษที่ 15 ว่ามีอาณาจักรที่นับถือศาสนาพุทธ ซึ่งอาณาจักรขอมในสมัยเดียวกันนี้ได้นับถือศาสนาพราหมณ์ ซึ่งแสดงให้เห็นอิทธิพลทางด้านวัฒนธรรมและอำนาจการเมือง การปกครองของขอม ยังไม่ได้แผ่เข้ามาสู่ดินแดนที่ราบสูงโคราชบริเวณลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน[2]ซึ่งท่าน ศจ.มจ.สุภัทรดิศ ดิศกุล เขียนว่า "หลักฐานสำคัญของจารึกหลักนี้ คือ ทำให้เราทราบว่า ในราว พ.ศ. 1411 ดินแดนแถบจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งอาจจะเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรโบราณชื่อว่า จนาศะ นั้นยังไม่เป็นส่วนหนึ่งของกัมพูชา"[3]

ความสำคัญของศิลาจารึก 2 หลักนี้อีกประการหนึ่งก็คือ "ราชวงศ์นี้ได้ปรากฏในศิลาจารึกหลักนี้ (จารึกหลักที่ 117) เป็นครั้งแรก และแตกต่างไปจากราชวงศ์ที่ปกครองอาณาจักรกัมพูชาขณะนั้น ในขณะนั้นพระราชาแห่งราชอาณาจักรคือ พระเจ้าชัยวรมันที่ 4 (พ.ศ. 1472–1485) ซึ่งประทับอยู่ที่โชกการกยาร์ (Chok Garguar) หรือ เกาะแกร์ (Koh ker)"[4] ส่วนข้อความในจารึกหลักที่ 118 (จารึกบ่ออีกา) ได้กล่าวไว้ชัดเจนว่า ศรีจนาศะอยู่นอกอาณาเขตของกัมพูชา และกล่าวถึงพระนามของบุรุษสำคัญของ

ราชวงศ์ว่า "อังศเทพ" ดังนี้

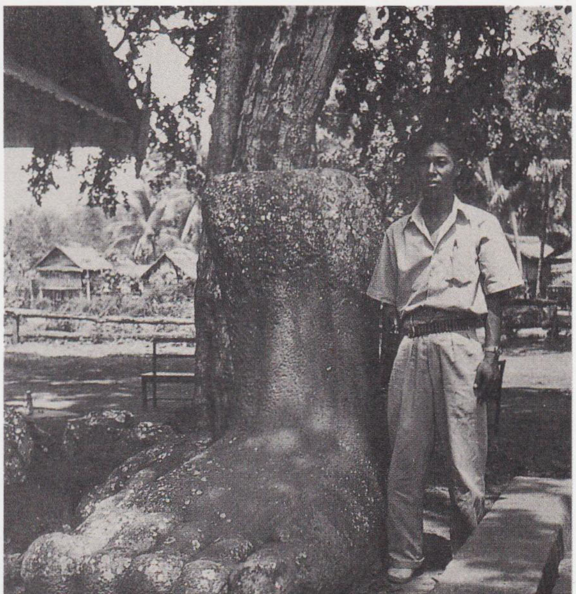
กมฺวุเทศานฺตเร ตฺยกฺต สีมสํปราปฺตวานฺ อเสา องฺศเทว อิติ นามฺนา ธีติปฺราชฺญะ กุโลปมะ (ได้รับแล้วซึ่งดินแดนอันถูกละทิ้งอยู่นอกกัมพุเทศ ท่านผู้มีนามว่า อังศเทพ เป็นผู้มีความคิดใคร่ครวญอย่างดียิ่ง เป็นบุรุษที่ประเสริฐสุดในตระกูล...)

ส่วนจารึกหลักที่ 117 ได้กล่าวถึงพระนามของกษัตริย์หลายพระองค์ที่น่าสนใจดังนี้ พระราชาที่กล่าวถึงองค์แรกทรงพระนามว่า ภคทัตต์ ผู้สืบต่อมาทรงพระนามว่า ศรีสุนทรปรากรม พระเจ้าสุนทรปรากรมมีโอรสพระนามว่า ศรีสุนทรวรมัน และพระเจ้าสุนทรวรมันมีโอรส 2 องค์ คือ องค์พี่ทรงพระนามว่า ศรีนรปติสิงหวรมัน ได้ครองอาณาจักรศรีจนาศะ ส่วนองค์น้องทรงพระนามว่า มงคลวรมัน ได้โปรดให้สร้างจารึกหลักนี้เพื่อฉลองการสร้างพระรูปพระชนนีเป็นพระเทวีเมื่อศักราช 859 (พ.ศ. 1480)

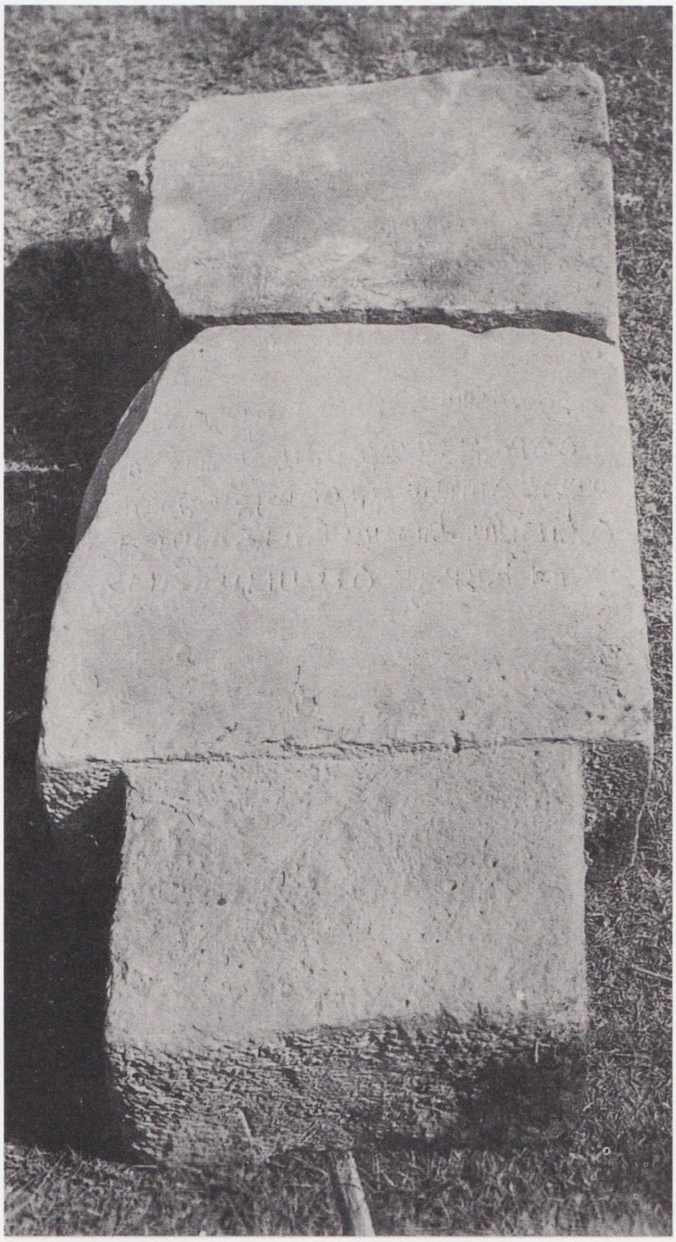
จากศิลาจารึกทั้ง 2 หลักนี้ แสดงให้เห็นว่าอาณาจักรศรีจนาศะ หรือจนาศะปุระ เป็น

▲ พระพุทธรูปปางไสยาสน์ วัดธรรมจักรเสมาราม อำเภอสูงเนิน (ภาพจาก หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

▶ ส่วนพระบาทของพระพุทธรูปปางไสยาสน์ วัดธรรมจักรเสมาราม อำเภอสูงเนิน (ภาพจาก หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

▲ ศิลาจารึกบ่ออีกา พบที่บ้านบ่ออีกา อำเภอสูงเนิน ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย (ภาพจาก หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

ดินแดนอิสระอยู่นอกอาณาจักรกัมพูชา และชาวเมืองศรีจนาศะนั้นได้รู้กิตติศัพท์และอำนาจของอาณาจักรกัมพูชาอย่างดี ศูนย์กลางการเมืองการปกครองของอาณาจักรศรีจนาศะนั้น เรายังไม่อาจจะปักใจลงไปว่าอยู่บริเวณบ่ออีกา (อ.สูงเนิน) แต่น่าจะอยู่บนบริเวณที่ราบสูงโคราชมากกว่าอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา นอกจากนี้น่าจะเชื่อว่าอาณาจักรศรีจนาศะได้รวมตัวเป็นอาณาจักรที่มั่นคงก่อนพุทธศตวรรษที่ 15 เพราะเหตุว่ามีการกล่าวชื่อของ "อังศเทพ" ซึ่งคงจะเป็นนามบรรพบุรุษก่อนที่จะสร้างจารึกบ่ออีกา (พ.ศ. 1411) อาณาจักรนี้คงเจริญรุ่งเรืองสืบต่อมาในพุทธศตวรรษที่ 15 และสิ้นสุดลงเมื่อขอมแผ่อำนาจมาสู่ดินแดนที่ราบสูงโคราช ราวพุทธศตวรรษที่ 16

ไม่พบหลักฐานว่าอาณาจักรศรีจนาศะเสื่อมโทรมเพราะเหตุใด รายละเอียดอื่นๆ ของอาณาจักรก็ยังมืดมน เช่น อาณาเขต ประชากร (เชื้อชาติ ภาษา) ส่วนศาสนานั้นเป็นศาสนาพุทธมหายาน คือมีการกล่าวถึงการอุทิศสิ่งของแก่พระภิกษุ และมีการสร้างพระรูปเทวีและศิวลึงค์ซึ่งเป็นลักษณะของลัทธิมหายาน

แต่ครั้นเมื่อพุทธศตวรรษที่ 16 ตอนต้น พบว่าขอมได้แผ่อิทธิพลทางด้านการเมืองเข้ามาปกครองดินแดนบริเวณลุ่มแม่น้ำมูลตอนบน และได้สร้างปราสาทหินอันเป็นเทวสถาน

▶ ปราสาทหินพิมาย อำเภอพิมาย ในสมัยรัชกาลที่ 4 (ภาพจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

แบบขอมไว้ เช่น ปราสาทหินพิมาย จ.นครราชสีมา ปราสาทหินพนมรุ้ง (ในศิลาจารึกเขียน วนํรูง–พนมรูง, รูง–เขมร แปลว่า ถ้ำ, โพรง) จ.บุรีรัมย์ และปราสาทหินอื่นๆ การแพร่อำนาจของอาณาจักรขอมเข้ามาสู่ในดินแดนที่ราบสูงโคราชนั้น มีระยะเวลากระชั้นชิดกับอาณาจักรศรีจนาศะที่กล่าวศักราชไว้ ในศิลาจารึกหลักที่ 117 มาก (พ.ศ. 1480) กล่าวคือขอมสร้างปราสาทหินพิมายเมื่อ พ.ศ. 1579 ซึ่งแสดงว่าขอมได้แผ่อำนาจเข้ามามีอิทธิพลในดินแดนแถบนี้ก่อนหน้านี้แล้ว และขณะนั้นอาณาจักรศรีจนาศะอยู่ในสมัยเสื่อมโทรมจึงไม่อาจจะต่อต้านอำนาจของขอมที่เข้มแข็งได้ การที่ขอมแผ่อำนาจมาถึงที่ราบสูงโคราชนั้น น่าจะตั้งเมืองสำคัญในการปกครองหัวเมืองปลายแดน ซึ่งได้แก่เมืองพิมาย การสร้างเมืองพิมายเป็นหัวเมืองปลายแดนของขอมนั้นน่าจะก่อนหน้าที่จะสร้างปราสาทหินพิมายเล็กน้อย ซึ่งปราสาทหินพิมายนักโบราณคดียอมรับกันว่าสร้าง เมื่อ พ.ศ. 1579 (ปีเริ่มสร้าง) ตรงกับรัชสมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 (พ.ศ. 1545–1592) ตามจารึกรูปเสมา (หลักที่ 59) ลงศักราชตรงกับ พ.ศ. 1579[5] และสอดคล้องกับจารึกที่บานประตูปราสาทหินพิมาย ซึ่งลงศักราช พ.ศ. 1651[6] กล่าวว่า "ศรีพิเรนทราธิบดีพรมเมืองโฉกวะกุล สถาปนากมรเตงชคตเสนาบดี" ส่วนปราสาทหินพนมรุ้งและปราสาทหินอื่นๆ ในบริเวณลุ่มแม่น้ำมูลนั้น ก็สร้างอยู่ในสมัยไร่เรี่ยกับปราสาทหินพิมาย

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16–18 ดินแดนที่เป็นหัวเมืองเขมรป่าดงก็ตกอยู่ใต้อำนาจขอม ประชาคมโดยทั่วไปยอมรับวัฒนธรรม ธรรมเนียมอื่นๆ

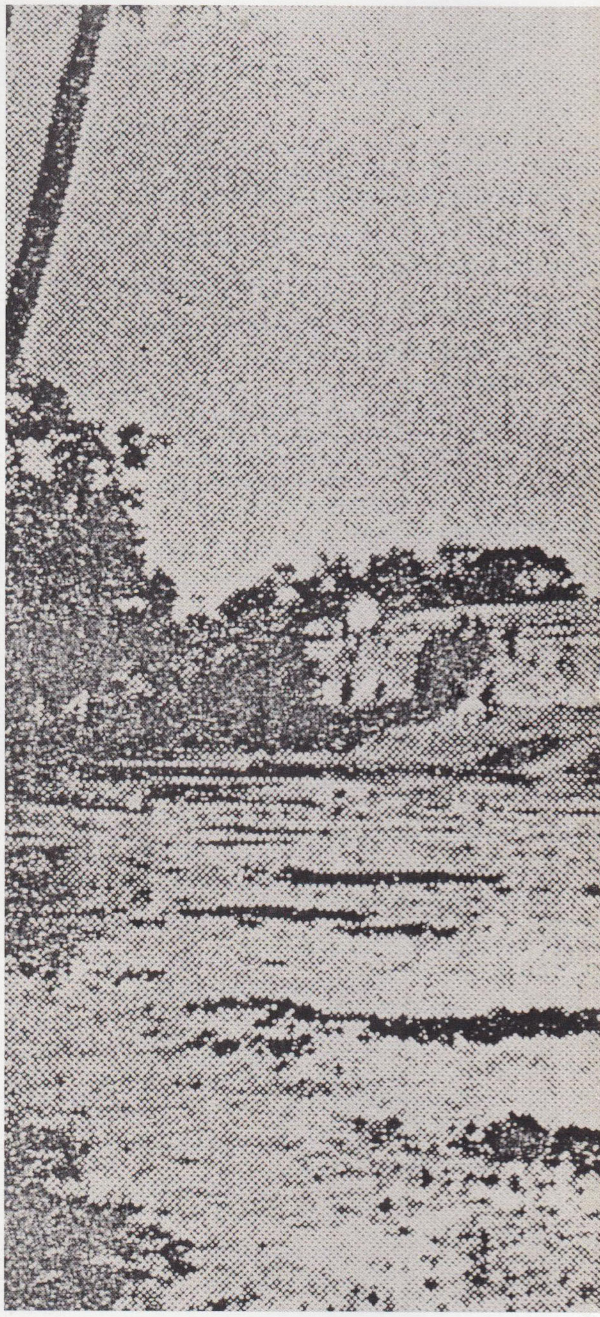

◄ บริเวณปรางค์พรหมทัต อำเภอพิมาย พบโบราณวัตถุที่ชาวบ้านเชื่อว่าเป็น ท้าวพรหมทัต และ นางอรพิมพ์ (ภาพจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

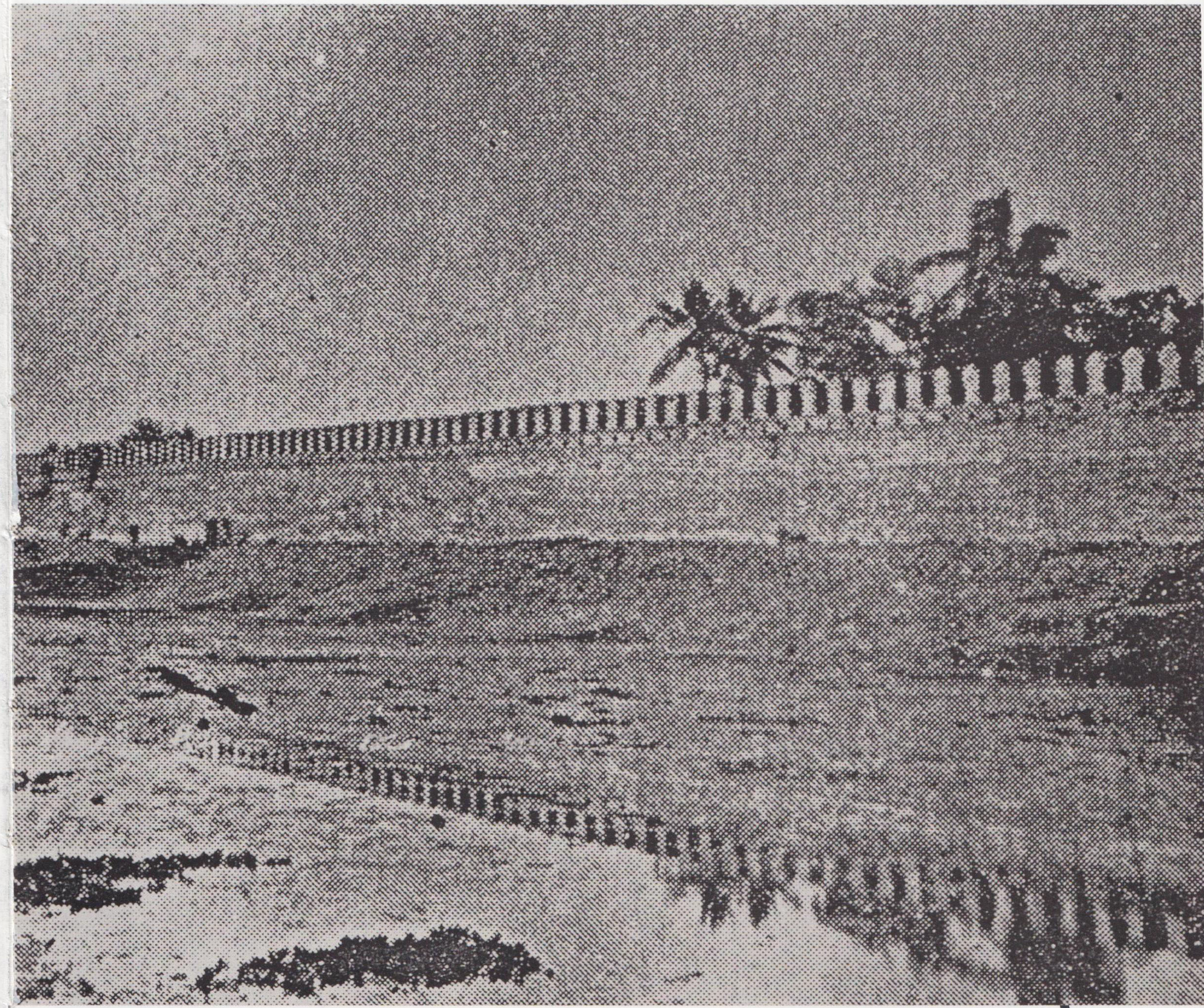
แบบขอมสมัยพระนคร นอกจากนี้ยังปรากฏว่าอำนาจของขอมยังแผ่ขึ้นไปทั่วหัวเมืองอีสานในช่วงระยะเวลาดังกล่าว เช่น พระธาตุนารายณ์เจงเวง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร หลังพุทธศตวรรษที่ 18 เมื่อไทยได้ตั้งเมืองสุโขทัยเป็นราชธานีแล้ว ขอมเสื่อมอำนาจลงมาก ครั้นพระเจ้าอู่ทองได้ตั้งกรุงศรีอยุธยา ปรากฏว่าได้พยายามแผ่อำนาจปราบอาณาจักรขอม และขอม(กัมพูชา)ก็ตกอยู่ใต้อำนาจกรุงศรีอยุธยาเป็นพัก ๆ ดังทราบแล้วนั้น หัวเมืองปลายอาณาเขตของกัมพูชาบนที่ราบสูงโคราชคงจะหลุดพ้นจากอำนาจขอมเป็นอิสระ หรือตกอยู่ใต้อำนาจกรุงศรีอยุธยา (ยังไม่มีหลักฐานบ่งชัด) จากการศึกษาหลักฐานทางด้านโบราณคดีแล้ว ปรากฏว่าหัวเมืองเหล่านี้เสื่อมโทรมอย่างมาก ไม่พบว่าได้สร้างสรรค์โบราณวัตถุที่แสดงให้เห็นความเจริญสืบเนื่องจากวัฒนธรรมที่ได้รับจากขอมสมัยพระนคร จากหลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์ของไทยก็ขาดตอน มิค่อยจะกล่าวถึงหัวเมืองบนที่ราบสูงโคราช แม้แต่เมืองนครราชสีมา ซึ่งเป็นหัวเมืองที่ทำหน้าที่กำกับหัวเมืองเขมรป่าดง ก็ยังไม่ค่อยจะปรากฏว่ามีการเกี่ยวข้องกับราชธานีเท่าไหร่ ในลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า หัวเมืองชายอาณาเขตบนที่ราบสูงโคราชนี้มีความสำคัญน้อยมาก ส่วนในพระราชพงศาวดารลาวก็ไม่ค่อยจะได้กล่าวถึงดินแดนตอนในของที่ราบสูงโคราช จะกล่าวถึงหัวเมืองริมฝั่งแม่น้ำโขงเป็นส่วนใหญ่ ฉะนั้นในช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นนั้น ไม่ค่อยจะปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับหัวเมืองบนที่ราบสูงในประวัติศาสตร์ไทยและไม่ค่อยจะสืบเนื่อง

เมืองนครราชสีมามีปรากฏชื่อใน กฎมณเฑียรบาลครั้งแรก (พ.ศ. 1901) และปรากฏชื่อใน "นาทหารหัวเมือง"(7) เป็นเมืองโทนา 10,000 และปรากฏในพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับวันวลิต ว่าในสมัยสมเด็จพระนเรศวรนั้น "พระเจ้าแผ่นดินกัมพูชาทราบข่าวว่า อาณาจักรสยามถูกทำลายโดยสงครามและอ่อนแอลง ก็ทรงฉวยโอกาสส่งกองทหารจำนวนหนึ่งเข้ามายังนครราชสีมาซึ่งมีพรมแดนติดต่อกับกัมพูชา และยังใช้เรือเล็ดลอบเข้ามาโจมตีสองฝั่งแม่น้ำสยามทุกปี"(8) แสดงให้เห็นว่าเมืองนครราชสีมายังเป็นชุมชนสืบเนื่องกันมาแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้นแต่การที่ไม่พบหลักฐานในพระราชพงศาวดารกล่าวถึงเมืองนครราชสีมานั้น อาจเพราะอยู่ห่างไกลและการคมนาคมติดต่อไม่สะดวกและกรุงศรีอยุธยาคงควบคุมหัวเมืองนครราชสีมาอย่างหลวม ๆ และไม่ได้แผ่อำนาจลึกเข้าไปถึงปากน้ำมูล ดังที่สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพเขียนว่า "สมเด็จพระเจ้าอู่ทองจึงสั่งให้ทัพไปตีกรุงขอม ในสมัยนั้นขอมเสื่อมอำนาจลงมากแล้ว กองทัพกรุงศรีอยุธยาได้กรุงขอม จึงให้หัวเมืองของขอมทางแผ่นดินสูงคือมณฑลนครราชสีมาเป็นต้น... แต่ในสมัยนั้นพลเมืองทางมณฑลนครราชสีมาเห็นจะเป็นขอมอยู่โดยมาก ทั้งกรุงขอม(กรุงกัมพูชาทุกวันนี้) ก็ยังไม่ยอมอ่อนน้อมอย่างราบคาบทีเดียวในรัชกาลต่อ ๆ มา กองทัพไทยต้องยกไปตีอีกหลายครั้ง การที่ไทยปกครองหัวเมืองตอนแผ่นดินสูงสมัยนั้น เห็นจะรักษาเพียงเมืองโคราช (ที่ตำบลสูงเนิน) เท่านั้น ในหนังสือพงศาวดารจึงไม่มีเรื่องเกี่ยวข้องกับเมืองนครราชสีมาจนถึงแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์"(9)

ครั้นถึงสมัยสมเด็จพระนารายณ์ ทางราชธานีเริ่มให้ความสำคัญต่อหัวเมืองบนที่ราบสูงมากขึ้น เช่น มีการสร้างกำแพงเมือง (กำแพงเมืองนครราชสีมาเริ่มสร้างสมัยสมเด็จพระนารายณ์) ส่งข้าหลวงสำคัญ ๆ มาปกครอง คือส่ง พระยายมราช (สังข์)(10) แต่

ทำเนียบเมืองขึ้นของเมืองนครราชสีมาในสมัยนั้นมีเพียง 5 เมืองคือ เมืองนครจันทึก (ปากช่อง-สีคิ้ว) เมืองชัยภูมิ เมืองพิมาย เมืองบุรีรัมย์ และเมืองนางรอง(11) แสดงว่าอำนาจกรุงศรีอยุธยายังมิได้แผ่เข้าไปถึงดิน

แดนอีสานตอนกลางแถบเทือกเขาภูพาน และบริเวณแอ่งสกลนคร

ครั้นสมเด็จพระนารายณ์สวรรคต เมื่อ พ.ศ. 2231 พระเพทราชาได้ราชสมบัติ พระยายมราชและพระยารามเดโช (เจ้าเมืองนครศรีธรรมราช) ไม่ยอมเป็นข้าพระเพทราชา ต่างก็แข็งเมืองทั้งนครราชสีมาและเมืองนครศรีธรรมราช กองทัพกรุงศรีอยุธยาจึงยกขึ้น

▲ คูเมือง กำแพงเมืองนครราชสีมา และซุ้มประตูชุมพล พ.ศ.2458 (ภาพจากประวัติมหาดไทยส่วนภูมิภาค จังหวัดนครราชสีมา พ.ศ.2526)

ไปทางดงพระยาไฟ พระยายมราชต่อสู้รักษาเมืองนครราชสีมาอยู่ได้พักหนึ่ง แต่สิ้นกำลังต้องหนีไปอยู่กับพระยารามเดโช ณ เมืองนครศรีธรรมราช ครั้นกองทัพกรุงศรีอยุธยาลงไปตีเมืองนครศรีธรรมราช พระยายมราชออกต่อสู้จนตัวตายในที่รบ แต่พระยารามเดโชนั้นหนีไปได้ เมื่อกองทัพกรุงศรีอยุธยาตีเมืองนครราชสีมาได้ในครั้งพระยายมราช (สังข์) ตั้งแข็งเมืองนั้น คงกวาดต้อนผู้คนและเก็บเครื่องศัสตราวุธ ซึ่งมีไว้สำหรับรักษาเมืองนำมาเสียโดยมาก โดยหวังจะมิให้มีผู้คิดแข็งเมืองได้อีก ต่อมาในรัชกาลนั้นเอง มีลาวชาวหัวเมืองตะวันออกคนหนึ่งชื่อบุญกว้าง ตั้งตัวเป็นผู้วิเศษกับพรรคพวกเพียง 28 คน กล้าเข้ามาถึงเมืองนครราชสีมา พักอยู่ที่ศาลาแห่งหนึ่งข้างนอกเมือง แล้วให้พระยานครราชสีมาคน

◄ คูเมือง กำแพงเมืองนครราชสีมา และซุ้มประตูไชยณรงค์ (ภาพจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

ใหม่ออกไป พระยานครราชสีมาขี่ช้างออกไป (เดิมเห็นจะตั้งใจออกไปจับ) ครั้นถูกอ้ายบุญกว้างขู่ พระยานครราชสีมากลับครั่นคร้าม เพราะพวกไพร่พลพากันเชื่อวิชาอ้ายบุญกว้าง พระยานครราชสีมาเห็นหนีไม่พ้นต้องยอมเข้าเป็นพรรคพวกอ้ายบุญกว้าง แล้วลวงให้ยกลงมาตั้งซ่องสุมผู้คนที่เมืองลพบุรี พระยานครราชสีมาเป็นไส้ศึกอยู่ จนกองทัพกรุงศรีอยุธยายกขึ้นไปถึง จึงจับตัวอ้ายบุญกว้างกับพรรคพวกได้

ต่อมาปรากฏในหนังสือพระราชพงศาวดารว่า เจ้าเมืองหลวงพระบางยกกองทัพมาเมืองเวียงจันทน์ๆ ขอให้กรุงศรีอยุธยาช่วย จึงโปรดให้พระยาสระบุรีเป็นนายทัพหน้า ให้พระยานครราชสีมา (ซึ่งเข้าใจว่าตั้งใหม่อีกหนึ่งคน) เป็นแม่ทัพใหญ่ ยกขึ้นไปช่วยเมืองเวียงจันทน์ กองทัพยกขึ้นไปถึงพวกเมืองหลวงพระบางก็ยำเกรงเลิกทัพกลับไป หาต้องรบพุ่งไม่ หลังจากนั้นก็ไม่ปรากฏเรื่องเมืองนครราชสีมาในหนังสือพงศาวดาร จนแผ่นดินสมเด็จพระที่นั่งสุริยามรินทร์ เมื่อพม่ามาตีกรุงศรีอยุธยาครั้งหลังปรากฏว่าเกณฑ์กองทัพเมืองนครราชสีมาลงมาช่วยป้องกันรักษากรุงศรีอยุธยา เดิมให้ตั้งค่ายอยู่ที่วัดเจดีย์แดงข้างใต้เพนียด แล้วให้พระยารัตนาธิเบศร์คุมไพร่พลลงมารักษาเมืองธนบุรี ครั้นกองทัพพม่ายกมาจากเมืองสมุทรสงคราม เมื่อเดือน 10 ปีระกา พ.ศ. 2308 พระยารัตนาธิเบศร์หนีกลับขึ้นไปกรุงศรีอยุธยา พวกกองทัพเมืองนครราชสีมาเห็นนายทัพไม่ต่อสู้ข้าศึก ก็พากันกลับไปบ้านเมือง หาได้รบพุ่งกับพม่าไม่

ต่อมาเมื่อพม่ากำลังตั้งล้อมพระนครศรีอยุธยาในปีจอ พ.ศ. 2309 มีเรื่องราวเกี่ยวกับเมืองนครราชสีมาอีกตอนหนึ่ง เหตุด้วยกรมหมื่นเทพพิพิธซึ่งเป็นโทษต้องเนรเทศไปอยู่ลังกา ภายหลังได้ลอบกลับมาอยู่ ณ เมืองจันทบุรี ชักชวนพวกชาวเมืองชายทะเลทางตะวันออกยกเป็นกองทัพมา หวังจะมารบพม่าแก้กรุงศรีอยุธยา กรมหมื่นเทพพิพิธมาถึงเมืองปราจีนบุรี ให้กองทัพหน้ามาตั้งที่ปากน้ำโยธกาแขวงจังหวัดนครนายก พม่ายกไปตีกองทัพหน้าแตก กรมหมื่นเทพพิพิธเห็นจะสู้พม่าไม่ได้ก็เลยขึ้นไปทางแขวงเมืองนครราชสีมา ไปตั้งอยู่ที่ด่านโคกพระยา พระพิบูลสงครามผู้ว่าราชการเมืองนครนายก กับหลวงนรินทร์ (ซึ่งได้เข้าเป็นพวกกรมหมื่นเทพพิพิธ) ไปตั้งอยู่ที่เมืองนครจันทึกอีกพวกหนึ่ง กรมหมื่นเทพพิพิธคิดจะชักชวนพระยานครราชสีมาให้เกณฑ์กองทัพลงมารบพม่า แต่พระยานครราชสีมาคนนั้นเป็นอริอยู่กับพระพิบูลสงครามผู้ว่าราชการเมืองนครนายก แต่งคนร้ายให้มาลอบฆ่าพระพิบูลสงครามกับหลวงนรินทร์เสีย กรมหมื่นเทพพิพิธจึงให้ลอบไปฆ่าพระยานครราชสีมาเสียบ้าง แล้วเข้าไปตั้งอยู่ในเมืองนครราชสีมา ขณะนั้นหลวงแพ่งน้องพระยานครราชสีมาหนีไปยังเมืองพิมาย ไปเกณฑ์ผู้คนยกเป็นกองทัพมาจับกรมหมื่นเทพพิพิธได้จะให้ปลงพระชนม์เสีย แต่พระพิมายไม่เห็นชอบด้วย ขอเอากรมหมื่นเทพพิพิธไปคุมตัวไว้ที่เมืองพิมาย ครั้นกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าข้าศึก เมื่อวัน

อังคาร ขึ้น 9 ค่ำ เดือน 5 ปีกุน พ.ศ. 2310 สิ้นราชวงศ์ที่จะครองพระราชอาณาจักร บ้านเมืองเกิดจลาจล ผู้มีกำลังฝีมือหวังจะเป็นใหญ่ในประเทศไทยต่อไป ก็คิดตั้งตัวเป็นเจ้า มีรวมด้วยกัน 5 พรรค คือ

พรรคที่ 1 สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ครั้งยังเป็นพระยาวชิรปราการ เจ้าเมืองกำแพงเพชร ลงไปตั้งตัวเป็นใหญ่อยู่ที่เมืองจันทบุรี มีหัวเมืองอยู่ในอำนาจตั้งแต่ชายแดนกรุงกัมพูชาขึ้นมาจนถึงเมืองชลบุรี และต่อมาข้างขึ้นเดือน 12 ปีกุน พ.ศ. 2310 ได้ยกกองทัพเรือขึ้นมาโจมตีทหารพม่า ซึ่งรักษาอยู่ที่เมืองธนบุรีกับค่ายโพธิ์สามต้นที่พระนครศรีอยุธยา พม่าพ่ายแพ้หมดสิ้น แล้วปราบดาภิเษกเป็นกษัตริย์ ตั้งเมืองธนบุรีเป็นราชธานี

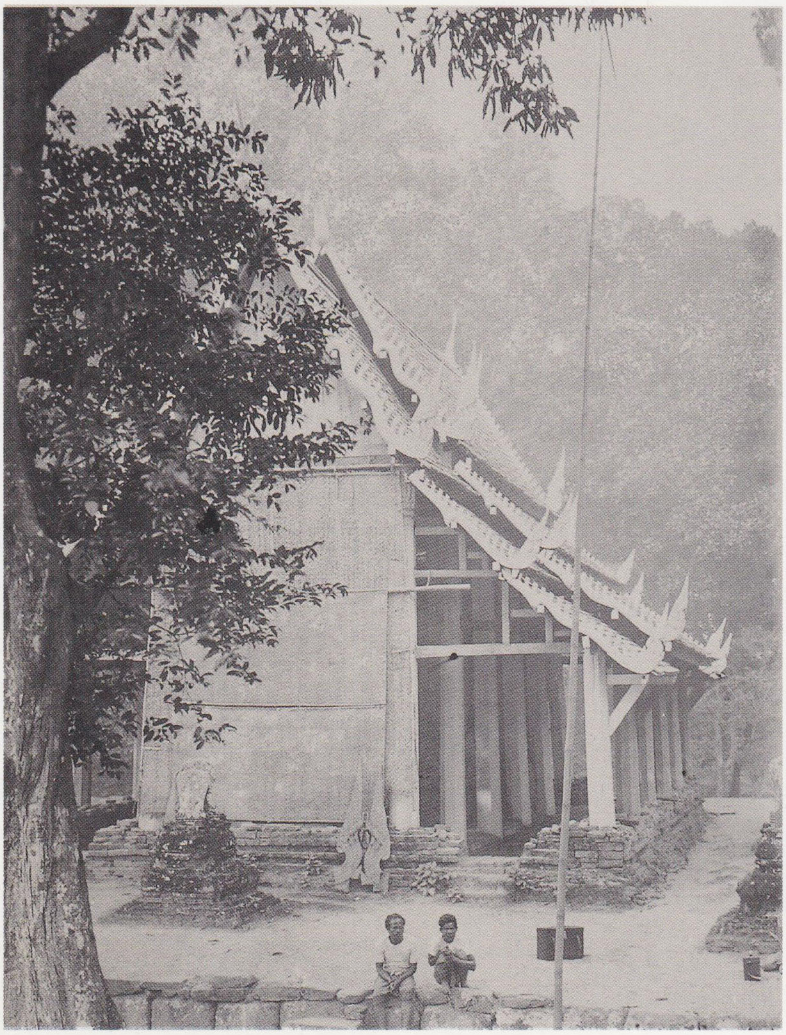
พรรคที่ 2 เจ้าพระยาพิษณุโลก (เรือง) ตั้งตัวเป็นใหญ่ที่เมืองพิษณุโลก มีอำนาจปกครองตั้งแต่เมืองพิชัยลงมาจนถึงเมืองนครสวรรค์

พรรคที่ 3 พระสังฆราชา (เรือน) อยู่ที่วัดพระฝางเมืองสวางคบุรี (ปัจจุบันเป็นอำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์) ตั้งตัวเป็นใหญ่ขึ้นทั้งยังอยู่ในสมณเพศ เรียกกันว่า เจ้าพระฝาง มีอำนาจปกครองหัวเมืองที่อยู่ข้างเหนือเมืองพิชัย และติดต่อกับแดนเมืองแพร่ เมืองน่าน เมืองหลวงพระบาง

พรรคที่ 4 พระปลัด (เข้าใจกันว่าชื่อหนู) ผู้รั้งเมืองนครศรีธรรมราช ตั้งตัวเป็นใหญ่ที่เมืองนครศรีธรรมราช เรียกกันว่าเจ้านคร มีอำนาจปกครองหัวเมืองที่ติดต่อกับชายแดนมลายูขึ้นมาจนถึงเมืองชุมพร

พรรคที่ 5 กรมหมื่นเทพพิพิธ ซึ่งพระพิมายคุมไว้ที่เมืองพิมาย และยกขึ้นเป็นใหญ่ ณ ที่เมืองนั้น เรียกว่า เจ้าพิมาย มีอำนาจปกครองตลอดอาณาเขตของนครราชสีมา เช่น เมืองจันทึก ปักธงชัย บุรีรัมย์ พุทไธสง ชัยภูมิ และภูเขียว เป็นต้น

เมื่อสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีมีชัยขับไล่พวกพม่าไปจากพระนครศรีอยุธยา และมาตั้งเมืองธนบุรีเป็นราชธานีเรียบร้อยแล้ว ก็ทรงเริ่มปราบปรามพรรคอิสระทั้ง 4 ดังกล่าวมา จึงยกกองทัพไปตีเมืองพิษณุโลก เมื่อฤดูน้ำ ปีชวด พ.ศ. 2311 แต่ไปถูกอาวุธข้าศึกต้องล่าถอยทัพกลับมา พอถึงฤดูแล้งในปีชวดนั้นก็ยกกองทัพขึ้นไปตีเมืองนครราชสีมา กองทัพกรุงธนบุรีที่ยกไปครั้งนี้แยกเป็น 2 กองทัพ กองทัพที่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีคุมไปเอง ยกขึ้นไปทางดงพระยาไฟเข้าตีทางด้านตะวันตกทางหนึ่ง ให้พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เมื่อยังเป็นพระราชวรินทร์กับกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท เมื่อยังเป็นพระมหามนตรี คุมกองทัพขึ้นไปทางช่องเรือแตก (เข้าใจว่าช่องสะแกราด) เข้าตีทางด้านใต้ทางหนึ่ง ฝ่ายเจ้าพิมายให้เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน (คือพระพิมาย) เป็นแม่ทัพใหญ่ ให้มองย่าปลัดทัพพม่าที่หนีสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีไปจากพระนครศรีอยุธยาเป็นที่ปรึกษา คุมกองทัพมาต่อสู้รักษาเขตแดน ครั้งนั้นกำลังรี้พลของเจ้าพิมายเห็นจะมีน้อย ไม่พอรักษาป้อมปราการเอาเมืองนครราชสีมาเป็นที่มั่น จึงปรากฏว่ากองทัพเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์

◀ วัดเดิมอยู่ริมปราสาทหินพิมาย โบสถ์เป็นแบบวัดหลวงกรุงเก่า เข้าใจว่าเป็นของกรมหมื่นเทพพิพิธ ที่ตั้งตัวเป็นเจ้าพิมายสร้างไว้ (ภาพจาก หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

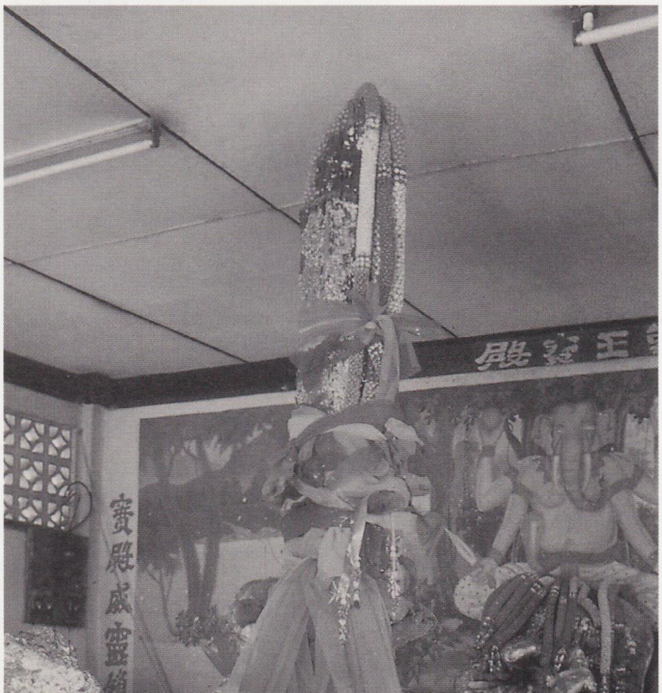
มาตั้งค่ายสกัดทางอยู่ที่ด่านจอหอ ข้างเหนือเมืองนครราชสีมาแห่งหนึ่ง แล้วให้บุตรซึ่งเป็นที่พระยาวรวงศาธิราช คุมกองทัพมาตั้งค่ายสกัดทางอยู่ที่ด่านกะโทก (อ.โชคชัยปัจจุบัน) ข้างใต้เมืองนครราชสีมาอีกแห่งหนึ่ง กองทัพสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีตีได้ค่ายจอหอ และจับเจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ได้ กองทัพพระมหามนตรีและพระราชวรินทร์ตีค่ายด่านกะโทกแตก พระยาวรวงศาธิราชหนีไปทางเมืองเขมรต่ำ กองทัพพระมหามนตรีกับพระราชวรินทร์ตามไปตีได้เมืองเสียมราฐอีกเมืองหนึ่ง เจ้าพิมายรู้ว่ากองทัพเสียทีก็หลบหนีหมายจะไปอาศัยเมืองเวียงจันทน์ แต่ขุนชนะกรมการเมืองนครราชสีมาตามจับมาถวายสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้ จึงทรงตั้งให้ขุนชนะ เป็น พระยานครราชสีมา แต่นั้นก็ได้เมืองนครราชสีมาเป็นเมืองขึ้นกรุงธนบุรี

สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรียังต้องทำการปราบปรามพวกที่ตั้งเป็นอิสระอื่นๆ เมื่อปราบปรามได้หมดแล้วยังต้องรบกับพม่าอีกหลายปี จึงมิได้จัดวางรูปการปกครองเมืองนครราชสีมาให้เป็นเขื่อนขัณฑ์ที่มั่นคง เพราะเหตุนั้นเมื่อ พ.ศ. 2318 ในขณะที่กรุงธนบุรีกำลังติดพันรบพุ่งกับพม่า คราวอะแซหวุ่นกี้มาตีหัวเมืองเหนือ พระยานางรองเจ้าเมืองนางรอง (อ.นางรอง) อันเป็นเมืองขึ้นของเมืองนครราชสีมาไม่ชอบกับพระยานครราชสีมาแต่เดิม เห็นได้ทีจึงเอาเมืองไปขึ้นต่อเจ้าโอ ซึ่งครองเมืองจำปาศักดิ์เป็นอิสระอยู่ในสมัยนั้น ฝ่ายเจ้าโอคาดว่าไทยคงสู้พม่าไม่ได้ก็รับไว้ พระยานางรองก็ตั้งแข็งเมืองไม่ยอมขึ้นต่อ

เมืองนครราชสีมา ครั้นพม่าล่าทัพกลับไปแล้ว สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจึงให้พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เมื่อยังดำรงพระยศเป็นเจ้าพระยาจักรีเสด็จไปปราบปรามเมื่อ พ.ศ. 2319 เจ้าพระยาจักรียกกองทัพไปยังเมืองนครราชสีมา แล้วให้กองหน้าไปจับได้ตัวพระยานางรองมาชำระ ได้ความว่า เจ้าเมืองจำปาศักดิ์กำลังเตรียมกองทัพจึงบอกเข้ามายังกรุงธนบุรีจะขอไปตีเมืองจำปาศักดิ์ต่อไป สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจึงให้กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท เมื่อยังดำรงยศเป็นเจ้าพระยาสุรสีห์ ยกกองทัพหนุนขึ้นไปอีกกองทัพหนึ่ง เจ้าพระยาทั้งสองยกกองทัพไปตีได้เมืองจำปาศักดิ์ และหัวเมืองทางฟากแม่น้ำโขงฝั่งซ้าย จนถึงเมืองอัตปือ ได้หัวเมืองทางริมแม่น้ำโขงข้างใต้ตลอดจนต่อแดนกรุงกัมพูชา ซึ่งเวลานั้นเป็นประเทศราชขึ้นกรุงธนบุรีอยู่แล้ว ให้ไปเกลี้ยกล่อมหัวเมืองเขมรป่าดง (เคยขึ้นกับกรุงศรีอยุธยา สมัยพระเจ้าเอกทัศน์) คือเมืองรัตนบุรี เมืองสุรินทร์ เมืองสังขะ เมืองขุขันธ์ ก็ยอมสวามิภักดิ์ขึ้นต่อไทยทั้ง 4 เมือง ในครั้งนั้นราชอาณาเขตกรุงธนบุรีขยายต่อออกไปตลอดแผ่นดินสูงในตอนข้างฝ่ายใต้ เมืองนครราชสีมาได้ปกครองบังคับบัญชาเหล่าหัวเมืองที่ได้ใหม่ เมืองนครราชสีมาจึงเป็นเมืองสำคัญยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน แต่ในชั้นนี้หัวเมืองทางข้างฝ่ายเหนือเมืองนครราชสีมายังเป็นอาณาเขตของกรุงศรีสัตนาคนหุตอยู่ ด้วยพระเจ้าสิริบุญสาร เจ้ากรุงศรีสัตนาคนหุตได้ทำทางไมตรีกับสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีไว้แต่ก่อนแล้ว

ครั้นเมื่อปีจอ พ.ศ. 2321 เกิดสงครามขึ้นในระหว่างกรุงธนบุรีกับกรุงศรีสัตนาคนหุต ด้วยเหตุเรื่องพระวอ เสนาบดีเมืองเวียงจันทน์คนหนึ่ง เดิมเกิดอริกับพระเจ้าสิริบุญสาร จึงอพยพสมัครพรรคพวกลงมาตั้งภูมิลำเนาอยู่ที่ตำบลดอนมดแดงใกล้ลำน้ำมูล (ไม่ห่างจากที่ตั้งเมืองอุบลราชธานีปัจจุบันนี้นัก) ซึ่งในสมัยนั้นกรุงศรีสัตนาคนหุตมิได้ปกครองลงมาถึง พระวอเข้ามาสวามิภักดิ์ขอขึ้นต่อกรุงธนบุรี สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจึงทรงตั้งให้พระวอปกครองท้องที่ที่อยู่นั้น ขึ้นต่อเมืองนครราชสีมา พระเจ้าสิริบุญสารได้ทราบว่าพระวอสวามิภักดิ์ต่อกรุงธนบุรีก็โกรธ ให้พระยาสุโพคุมกำลังลงมาจับพระวอฆ่าเสีย สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจึงให้สมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เมื่อดำรงพระยศเป็นสมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกเป็นแม่ทัพใหญ่ยกกองทัพขึ้นไปตีกรุงศรีสัตนาคนหุตทางเมืองนครราชสีมาทางหนึ่ง ให้กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทเมื่อยังเป็นเจ้าพระยาสุรสีห์คุมกองทัพไปทางลำแม่น้ำโขงตีหัวเมืองขึ้นของกรุงศรีสัตนาคนหุต ขึ้นไปบรรจบกับกองทัพของสมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกที่เมืองเวียงจันทน์อีกทางหนึ่ง กองทัพไทยตีกรุงศรีสัตนาคนหุตคราวนี้ ได้พระพุทธปฏิมากรแก้วมรกตกับทั้งเมืองใหญ่น้อยทั้งปวงบรรดาอยู่ในแผ่นดินสูง ซึ่งมิได้เคยขึ้นต่อกรุงศรีอยุธยามาแต่ก่อน มาเป็นอาณาเขตทั้งหมด เมืองหลวงพระบางก็มาสวามิภักดิ์ยอมเป็นเมืองขึ้นแต่นั้นมา

มาครั้งสมัยเมื่อกรุงรัตนโกสินทร์เป็นราชธานี ในรัชกาลที่ ๑ ทรงจัดการปกครองหัวเมืองทางแผ่นดินสูงตอนริมแม่น้ำโขงเป็นประเทศราช 3 เมือง คือ เมืองเวียงจันทน์ ๑ เมืองนครพนม ๑ เมืองนครจำปาศักดิ์ ๑ ให้เมืองนครราชสีมาปกครองเมืองเขมรป่าดงและหัวเมืองอื่น อันมิได้ขึ้นต่อประเทศราชทั้งสามนั้น และกำกับตรวจตราเมืองประเทศราชเหล่านั้นด้วย เห็นจะยกเมืองนครราชสีมาเป็นเมืองเอกในตอนนี้ จึงปรากฏว่าผู้สำเร็จราชการเมืองมียศเป็นเจ้าพระยา อนึ่ง เมื่อในรัชกาลที่ ๑ นั้นเกิดช้างเผือกพัง คล้องได้ในแขวงเมืองภูเขียว (ปัจจุบันเป็นอำเภอภูเขียวจังหวัดชัยภูมิ) อันเป็นเมืองขึ้นของเมืองนครราชสีมา 2 ช้าง ขึ้นระวางเป็นพระอินทรไอยราช้างหนึ่ง พระเทพกุญชรช้างหนึ่ง เสาซึ่งผูกช้างเผือกเมื่อส่งเข้ามาถึงเมืองนครราชสีมายังรักษาไว้ปรากฏอยู่ทางนอกเมืองทางด้านเหนือจนบัดนี้ (เสาผูกช้างเผือกเป็นเสาไม้ เดิมปักอยู่ริมถนนค่อนไปทางข้างคูเมือง แต่เมื่อสร้างถนนมิตรภาพต้องขยายแนวถนนเก่าให้กว้าง จำเป็นต้องถอนย้ายมาปักไว้ริมถนนมิตรภาพฟากตะวันตก ปัจจุบันสร้างศาลเจ้าชาวเมืองนครราชสีมานับถือมาก)

▲ เสาผูกช้างเผือก ศาลเจ้าช้างเผือก อำเภอเมือง

ครั้นสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ มีหลักฐานว่าเจ้าเมืองนครราชสีมามีบรรดาศักดิ์เป็น เจ้าพระยากำแหงสงครามรามภักดี อภัยพิริยปรากรมพาหุ (ปิ่น) ซึ่งโปรดเกล้าฯให้เป็นเจ้าเมืองนครราชสีมาในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี และคงจะสืบต่อจากขุนชนะเจ้าเมืองนครราชสีมา เมื่อครั้งปราบก๊กเจ้าพิมาย

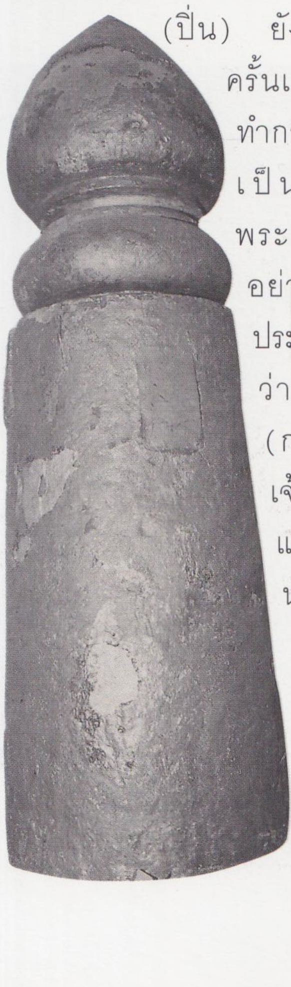
เจ้าพระยานครราชสีมา (ปิ่น) เป็นญาติกับพระยาพิชัยดาบหักในตอนต้นสมัยกรุงธนบุรีรับราชการเป็นที่ยกกระบัตร ณ เมืองพิมาย ต่อมาได้รับพระราชทานเลื่อนตำแหน่งและบรรดาศักดิ์ขึ้นโดยลำดับ จนเป็นที่เจ้าพระยานครราชสีมา

เคยนำทัพนครราชสีมาสมทบทัพกรุงธนบุรี ยกไปปราบนครเวียงจันทน์ เมื่อคราวเจ้านคร

เวียงจันทน์ส่งกำลังล่วงล้ำเข้ามาในพระราชอาณาเขต พ.ศ. 2321 เข้ามาตีกลุ่มพระวอพระตา ที่อพยพเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร และทรงให้ตั้งอยู่ที่เมืองอุบลราชธานี ครั้งนั้นเจ้าพระยานครราชสีมา (ปิ่น) เป็นกองหน้า ร่วมกับกองทัพของเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกซึ่งเป็นทัพหลวง กองทัพเมืองนครราชสีมารุดเข้าตีกองทัพเพี้ยอุปราชาแห่งนครเวียงจันทน์มีชัยชนะ กวาดจับครัวชายหญิงในเขตทัพเพี้ยอุปราชาได้มากกว่าพันคน

เมื่อเสร็จราชการปราบนครเวียงจันทน์เรียบร้อยแล้ว เจ้าพระยานครราชสีมา (ปิ่น) ได้รับพระราชทานเพี้ยอุปราชาท้าวเพี้ยและครอบครัวที่ตีได้นั้นทั้งหมด ท่านจึงบัญชาให้เพี้ยอุปราชา และพวกยกไปตั้งประจำอยู่ที่ด่านกะโปะ (จะโป๊ะ) ห่างจากนครราชสีมาประมาณ 30 กิโลเมตร คืออำเภอปักธงชัย

อนึ่งความปรากฏว่า ท่านผู้หญิงนครราชสีมาถึงแก่อนิจกรรมลง ในระหว่างที่ท่านเจ้าพระยานครราชสีมา (ปิ่น) ยังปฏิบัติการรบอยู่ที่เวียงจันทน์ ครั้นเจ้าพระยานครราชสีมา (ปิ่น) ทำการรบกล้าแข็งมีชัยชนะกลับมา เป็นเหตุให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระเมตตาเป็นอย่างยิ่ง ดังมีหลักฐานแจ้งอยู่ในประชุมพงศาวดารภาคที่ 73 หน้า 67 ว่า เจ้าหญิงยวน หรือจวน (กนิษฐาของพระชนนีสมเด็จเจ้าฟ้าชายทัษพงศ์) พระราชทานแก่เจ้าพระยานครราชสีมา เวลานั้นประจวบด้วยเจ้าหญิงยวนทรงครรภ์แล้ว แต่ยังเพียงเริ่มต้น สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงพระกรุณาพระราชทานเจ้าหญิงยวนแก่เจ้าพระยานครราชสีมา แต่ก็รับพระราชทานไปเป็นแม่เมือง มิได้ถือเป็นภริยา ครรภ์ที่ประสูติออกมาเป็นชายปรากฏพระนามว่า ทองอินท์ (ซึ่งต่อมาสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ได้เป็นเจ้าพระยานครราชสีมาสิ้นชนมายุในรัชกาลที่ 3 เป็นต้นสกุล อินทโสฬส มหาณรงค์ อินทรกำแหง นิลนานนท์ เนียมสุริยะ ชูกฤส อินทนุชิต คชวงศ์ ศิริพร และเชิญธงไชย)

◀เสาหลักเมืองเก่า (ปัจจุบันอยู่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ มหาวีรวงศ์ อำเภอเมือง)

เมื่อกองเพี้ยอุปราชาตั้งอยู่ที่ด่านกะโปะ หรือจะโป๊ะ เป็นปึกแผ่นหนาแน่นรวดเร็ว สมควรจัดตั้งเป็นเมืองหนึ่งได้เจ้าพระยานครราชสีมา (ปิ่น) จึงกราบบังคมทูลขอพระบรมราชานุญาตตั้งด่านกะโปะเป็นเมืองปักธงชัยขึ้นแก่นครราชสีมา และกราบทูลขอให้เพี้ยอุปราชาเป็น พระยาวงศาอัครราช เจ้าเมืองปักธงชัยด้วย

ภายหลังท่านชราภาพมาก จักษุมืดมัวลง จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ท่านเป็นจางวางกำกับราชการเมืองนครราชสีมาตลอดมาจนถึงแก่อสัญกรรม คนทั้งหลายจึงเรียกท่านว่า เจ้าคุณตามืด แทนนามบรรดาศักดิ์สืบมา

เจ้าพระยากำแหงสงครามรามภักดีฯ(เที่ยง) เป็นบุตรของเจ้าพระยากำแหงสงครามรามภักดี ฯ (ปิ่น) กับท่านผู้หญิงนครราชสีมา ไม่ปรากฏชัดว่าทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งเจ้าเมืองนครราชสีมาปีใด แต่น่าจะก่อน พ.ศ. 2367 (เจ้าพระยากำแหงสงครามฯ ทองอินท์ เป็นเจ้าเมืองนครราชสีมา พ.ศ. 2367) เพราะเหตุว่าเจ้าพระยากำแหงสงครามฯ (ปิ่น) ตอนวัยชราภาพนั้นตามืดมัว แต่ก็มิได้ปลดจากราชการ และโปรดเกล้าฯ ให้เป็นจางวางกำกับราชการเมืองนครราชสีมาตลอดจนถึงแก่อสัญกรรมซึ่งเป็นระยะเวลาที่เจ้าพระยากำแหงสงครามฯ (เที่ยง) ผู้บุตรเป็นเจ้านครราชสีมานั่นเอง

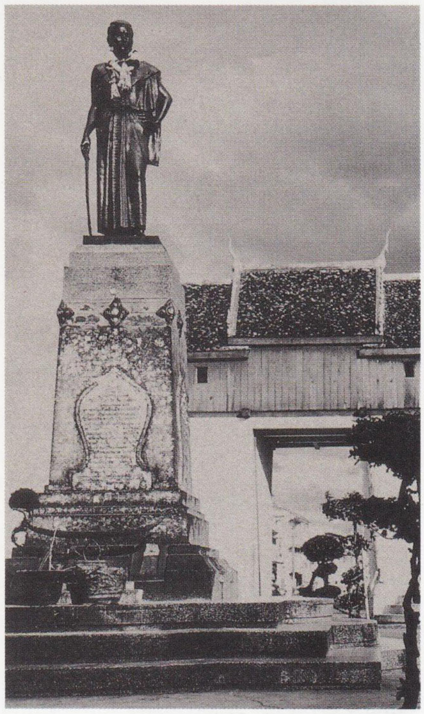
เหตุการณ์สำคัญในช่วงที่เจ้าพระยากำแหงสงครามฯ (เที่ยง) เป็นเจ้าเมืองนครราชสีมานั้น ไม่มีเหตุการณ์บันทึกไว้ แสดงว่าคงเป็นสมัยที่บ้านเมืองปรกติสุข

หลังจากนั้นต่อมา ในปี พ.ศ. 2367 ปรากฏหลักฐานว่า มีการเปลี่ยนเจ้าเมืองนครราชสีมาเป็นเจ้าพระยากำแหงสงครามฯ (ทองอินท์) ซึ่งเป็นบุตรบุญธรรมของเจ้าพระยากำแหงสงครามฯ (ปิ่น) ที่เกิดจากเจ้าหญิงยวน (หรือจวน) ที่รับราชการฝ่ายใน ณ ราชสำนักสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีจนตั้งครรภ์แล้ว การเปลี่ยนเจ้าเมืองนครราชสีมาครั้งนี้ไม่ได้บอกว่าเจ้าเมืองถึงแก่อสัญกรรม

ตามหลักฐานที่กล่าวไว้ในประชุมพงศาวดารภาคที่ 73 หน้า 67 เข้าใจว่า เจ้าพระยานครราชสีมา (ทองอินท์ ณ ราชสีมา) นั้น นับเนื่องในฐานะเป็นพระราชโอรสสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชด้วย เพราะเหตุว่า เจ้าหญิงยวน ราชธิดาพระเจ้านครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นชนนีของเจ้าพระยานครราชสีมา (ทองอินท์ ณ ราชสีมา) รับราชการฝ่ายใน ณ ราชสำนักสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จนทรงครรภ์แล้ว สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชจึงโปรดเกล้าฯพระราชทานแก่เจ้าพระยานครราชสีมา (ปิ่น) ฯ รับพระราชทานไปเป็นแม่เมือง หาได้ถือเป็นภริยาไม่ ในที่สุดเจ้าหญิงยวนประสูติโอรสคือท่านทองอินท์

ท่านทองอินท์ได้รับอุปถัมภ์บำรุงจากเจ้าพระยานครราชสีมา(ปิ่น) ตลอดมา เพราะฉะนั้นท่านทองอินท์จึงมีฐานะเป็นบุตรบุญธรรมของเจ้าพระยานครราชสีมา (ปิ่น)

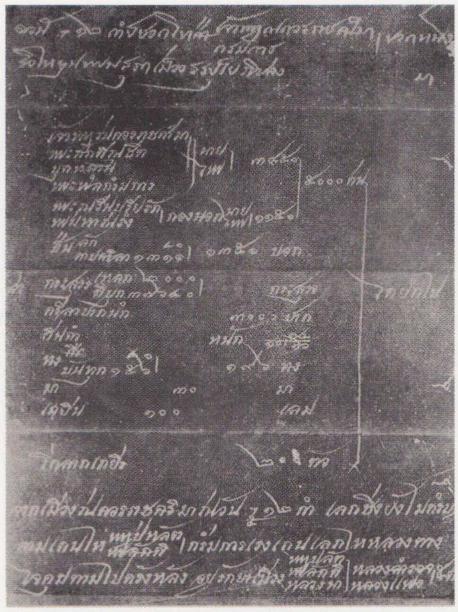
ปีสมภพของท่านทองอินท์เข้าใจว่าจะเป็นปีชวด พ.ศ. 2323 ดังปรากฏในประวัติสังเขปของเจ้าพระยานครราชสีมา (ปิ่น)

▲ อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี และซุ้มประตูชุมพล (ภาพจาก หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

เนื่องจากมีการเปลี่ยนแปลงภายในจนประดิษฐานพระบรมราชวงศ์ใหม่ ชีวประวัติตอนต้นของท่านทองอินท์ จึงมืดมัวสับสนไปบ้าง ท่านทองอินท์ได้รับราชการในเมืองนครราชสีมาจนมีตำแหน่งเป็นผู้รักษาเมือง เมื่อขึ้นต้นรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ท่านมีบรรดาศักดิ์สูงสุดเป็นเจ้าพระยากำแหงสงครามรามภักดีอภัยพิริยปรากรมพาหุ เจ้าพระยานครราชสีมา ผู้สำเร็จราชการเมืองนครราชสีมา ซึ่งเป็นเมืองใหญ่ มีความสำคัญทางภาคอีสานมาแต่โบราณกาล

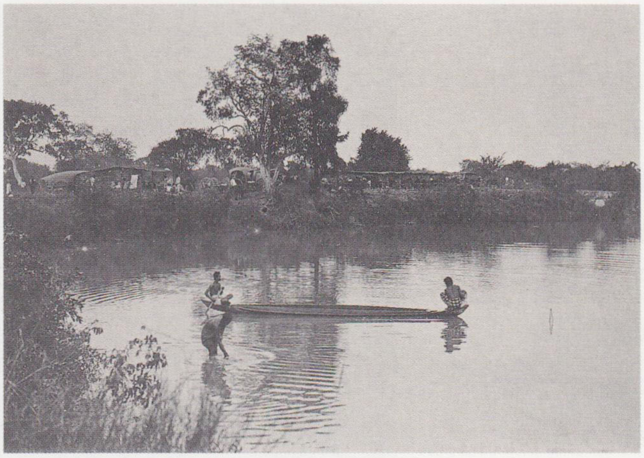
เจ้าพระยานครราชสีมา (ทองอินท์ ณ ราชสีมา) ได้ทำการสมรสกับท่านผู้หญิงทับทิม ธิดาพระยาสุริยเดช (ทัศน์ รายณสุข) ผู้บุตรเจ้าพระยานครราชสีมา (ปิ่น) ภายหลังท่านผู้หญิงทับทิมถึงแก่อนิจกรรมลง เจ้าพระยานครราชสีมา (ทองอินท์ ณ ราชสีมา) ได้ทำการสมรสกับท่านผู้หญิงบุนนาค น้องสาวเจ้าพระยาบดินทรเดชา (สิงห์ ต้นสกุลสิงหเสนี) อีกครั้งหนึ่ง มีบุตรชายได้เป็นเจ้าเมืองนครราชสีมาในรัชกาลที่ 4 คือพระยานครราชสีมา (เมฆ ณ ราชสีมา) อนึ่ง ในปีวอก พ.ศ. 2367 อันเป็นปีต้นแห่งรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น ขุนแพงเมืองปักธงชัย (ซึ่งเป็นเมืองที่เจ้าพระยานครราชสีมา(ปิ่น) ขอพระบรมราชานุญาตตั้งขึ้นและเป็นเมืองขึ้นแก่นครราชสีมา) เป็นข้าราชการเก่าที่ถูกจับมาแต่เวียงจันทน์ ครั้งเจ้าพระยานครราชสีมา(ปิ่น)ไม่สมัครรับราชการอยู่ที่เมืองปักธงชัย เพราะมีเรื่องขัดแย้งไม่ถูกกับพระยาวงศาอัครราชและหลวงปลัดกรมการเมืองปักธงชัย ขอย้ายมารับราชการในเมืองนครราชสีมา เจ้าพระยานครราชสีมา (ทองอินท์ ณ ราชสีมา) ให้สอบสวนตามระเบียบได้ความว่ากรมการเมืองปักธงชัยไม่ขัดข้องหน่วงเหนี่ยวขุนแพง เมื่อขุนแพงไม่สมัครใจจะอยู่เมืองปักธงชัย ก็ตามแต่ใจขุนแพง ดังนั้นเจ้าพระยานครราชสีมาจึงแต่งตั้งขุนแพงเป็นหลวง เพชรสงคราม ให้คุมสมัครพรรคพวกทำราชการอยู่ ณ เมืองนครราชสีมา

▲ ต้นฉบับจดหมายเหตุนครราชสีมา

ครั้นขุนแพงเป็นหลวงเพชรสงครามอยู่ในเมืองนครราชสีมาได้ 2 ปี พอเจ้าอนุวงศ์ยกกองทัพมา พระยาวงศาอัครราชและกรมการเมืองปักธงชัยรีบไปรับกองทัพเจ้าอนุวงศ์ที่ลำพะชีพาเข้าเมืองนครราชสีมา ฝ่ายหลวงเพชรสงครามก็เข้าร่วมในกองทัพเจ้าอนุวงศ์ แล้วช่วยกันนำกองทหารเวียงจันทน์ไล่กวาดครอบครัวและจุดเผาบ้านเรือนแขวงนครราชสีมาพยายามต้อนครัวพาไปเวียงจันทน์

การที่เจ้าพระยานครราชสีมา (ทองอินท์ ณ ราชสีมา) แต่งตั้งขุนแพงเป็นหลวงเพชรสงคราม ตั้งแต่ปีวอก พ.ศ. 2367 อันเป็นปีแรกในรัชกาลที่ 3 นั้น

▲ ลำน้ำมูล (ภาพจาก
หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

ย่อมเป็นหลักฐานแสดงว่าพอเริ่มต้นรัชกาลที่ 3 เจ้าพระยานครราชสีมา (ทองอินท์ ณ ราชสีมา) ได้เป็นผู้สำเร็จราชการเมืองนครราชสีมาอยู่แล้ว

ต่อมาปีจอ พ.ศ. 2369 พระยาไกรภักดีฯ เจ้าเมืองขุขันธ์ วิวาทกับหลวงปลัดน้องชาย จนเกิดรบพุ่งกันเป็นข่าวเอิกเกริก ความทราบถึงกรุงเทพมหานครมีพระบรมราชโองการให้เจ้าพระยานครราชสีมา พร้อมด้วยกรมการผู้ใหญ่ยกกำลังไปปราบปรามจัดแจงเมืองขุขันธ์ให้สงบโดยด่วน เจ้าพระยานครราชสีมาและพระยาปลัดยกกำลังไปตามพระบรมราชโองการ มอบให้พระยายกกระบัตรและกรมการจำนวนพอสมควรอยู่รักษาเมืองนครราชสีมา

เมื่อเจ้าพระยานครราชสีมาและพระยาปลัด ยกกำลังพอสมควรมุ่งไปยังเมืองขุขันธ์ เพื่อยุติการรบระหว่างพระยาไกรภักดีฯ กับหลวงปลัดผู้น้อง กลายเป็นต้องทำการรบกับพระยาไกรภักดีฯ เพราะพระยาไกรภักดีฯระดมพลเป็นกองทัพใหญ่สามารถต่อสู้กองกำลังของเจ้าพระยานครราชสีมาได้เต็มที่ ขณะที่ยังรบติดพันกันอยู่นั้น

กองส่วยทองคำ

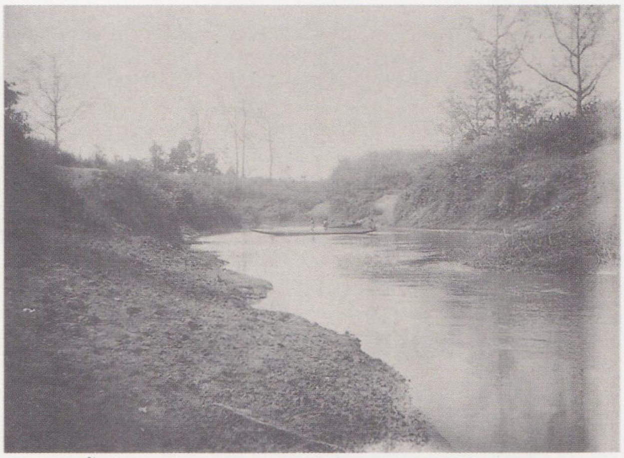
เมืองนครราชสีมา เป็นเมืองพระยามหานครปกครองหัวเมืองชั้นนอก มีศักดินา 10,000 ไร่ ดังปรากฏอยู่ใน "พระอัยการตำแหน่งนาทหารหัวเมือง" กฎหมายตราสามดวง ว่า "ออกญากำแหงสงครามรามภักดีพีรียพาหะ เมืองนครราชสีมา เมืองโท นา 10,000 ขึ้นประแดงจุลาเทพซ้าย"

พระยากำแหงสงครามเจ้าเมืองนครราชสีมา นอกจากเป็นข้าหลวงต่างพระเนตรพระกรรณปกครองหัวเมืองบริวารแล้ว ยังมีหน้าที่เก็บส่วยจากเมืองบริวารส่งถวายตามพระราชกำหนดอีกด้วยตามหลักฐานใบบอกเมืองนครราชสีมา "เรื่องส่งทองคำส่วย" รัชกาลที่ 3 จ.ศ. 1203 (พ.ศ. 2384) เลขที่ 45 กล่าวถึงการส่งมอบทองคำส่วยประจำปี พ.ศ. 2383 ซึ่งมีกองส่วยทองคำ 6 กอง คือ

(1) กองพระมหาณรงค์
(2) กองหลวงพิทักษ์สุวรรณ
(3) กองพระมหาพิชัยคชลักษณ์
(4) กองหลวงเดชคชกัณฐ์
(5) กองพระยาวงศาอัคราช เมืองปักธงชัย
(6) กองเมืองชัยภูมิ

กองเลกที่ทำส่วยทองคำนั้นไม่ได้กล่าวไว้ในใบบอกว่าเป็นเมืองใดบ้าง เท่าที่ทราบมีเพียงเมืองปักธงชัยและเมืองชัยภูมิ ส่วนอีกสี่กองนั้นยังไม่พบหลักฐานว่าเป็นกองเลกเมืองใด

เจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ยกกองทัพมายึดนครราชสีมา ณ วันอาทิตย์ เดือน 3 แรม 7 ค่ำ เมื่อข่าวเจ้าอนุวงศ์เข้ายึดนครราชสีมาทราบไปถึงเจ้าพระยานครราชสีมาฯ จึงให้พระยาปลัดรีบปลีกเข้ามาฟังราชการที่นครราชสีมาก่อน พระยาปลัดมาถึงนครราชสีมา ณ วันศุกร์ เดือน 4 แรม 4 ค่ำ แสร้งทำอ่อนน้อมเข้าหาเจ้าอนุวงศ์ฯ บอกว่าครอบครัวชาวนครราชสีมายกไปเวียงจันทน์หมดแล้ว ให้พระยาปลัดรีบตามครัวไปอยู่เวียงจันทน์เถิด พระยาปลัดก็ลาออกเดินทางตามไปทันครัวบางกลุ่มที่ตำบลปราสาท อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา ห่างจากเมืองนครราชสีมาทางเดินเท้าวันหนึ่ง ฝ่ายกรมการคนอื่นๆ มีพระยายกกระบัตรเป็นต้น ซึ่งคุมครัวตั้งอยู่ ณ บ้านหลุมข้าว ทราบข่าวว่าพระยาปลัดตามออกไปและตั้งอยู่ ณ บ้านปราสาท ก็รีบพากันมาหาพระยาปลัด ปรึกษาตกลงพร้อมใจกันจะสู้กองทัพเจ้าอนุวงศ์จึงรวบรวมกำลังครอบครัวชาวนครราชสีมาได้เกือบทั้งหมดร่วมหมื่นคน ยกมาตั้งอยู่ที่บ้านสำริดแขวงเมืองพิมาย เตรียมการต่อสู้กองทัพเจ้าอนุวงศ์เต็มที่ ครั้นเจ้าอนุวงศ์ทราบข่าว ก็แต่งให้กองทัพไปปราบครั้งแรก ณ วันอังคาร เดือน 4 แรม 8 ค่ำ แต่ถูกหน่วยต่อต้านของพระยา

▲ ลำน้ำชี (ภาพจาก หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

กองส่วยทองคำดังกล่าวนั้น ต้องเกณฑ์ทองคำจากชาวบ้านที่เป็นเลกไพรในสังกัด รวบรวมให้ครบตามจำนวนที่มีพระราชกำหนด ส่วนใหญ่จะกำหนดให้เลกละ (ชายฉกรรจ์อายุ 18-60 ปี) หรือคนละ 2 สลึงต่อปี หากไม่มีทองคำก็อาจจะใช้เงินตราแทนทองคำได้ โดยคิดตามราคาแลกเปลี่ยนในสมัยนั้น [(ใบบอกเมืองนครราชสีมา รัชกาลที่ 3 จ.ศ. 1204 (พ.ศ. 2385) เลขที่ 67) ได้กล่าวตอนหนึ่งว่า "มอบให้เจ้าเมืองกรมการเมืองปักธงชัยทำส่วนทองให้สิ้นเชิง จะได้บอกเอาทองส่วยขึ้นตามจำนวนตัวเลกคนละ 2 สลึง ตั้งแต่ปีฉลู ตรีนิศกสืบไป (พ.ศ. 2384)..."]

ฉะนั้นกรมการเมือง เจ้าเมือง ต้องแสวงหาทองคำมาส่งส่วยประจำปีจำนวนปีละมากๆ จึงจำเป็นจะต้องพาไพร่พลไปร่อนทองคำตามแหล่งทองคำ (บ่อทองคำ) ซึ่งในภาคอีสานนั้นมีบ่อทองคำที่เมืองชัยภูมิที่เรียกว่า "บ่อโค่โล่" หรือ "โข่โล่" ส่วนแหล่งอื่นๆ ไม่ปรากฏว่ามีการร่อนทองได้ นอกจากนี้ยังมีหลักฐานว่าเลกเมืองปักธงชัยได้ไปร่อนทองคำที่บ่อบางสะพาน (อำเภอบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์) ดังปรากฏหลักฐานใน จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จ.ศ. 1202 (พ.ศ. 2383) เล่มที่ 170 สมุดไทยดำเส้นดินสอ กล่าวถึง "หมื่นจงกับไพร่ส่วยทองคำ 4 คน ได้เดินทางไปร่อนทองคำที่บางสะพาน ได้ทองคำก้อนใหญ่หนัก 4 ตำลึง 2 บาท ก้อนหนึ่ง และอีกก้อนหนึ่งหนัก 3 ตำลึง 3 บาท ขณะเดินทางกลับเมืองปักธงชัย ได้พบกับหลวงปลัดเมืองปักธงชัยที่ควบคุมทองคำส่วยประจำปีไปส่งพระคลังมหาสมบัติ หลวงปลัดเมืองปักธงชัยจึงขอแลกทองคำก้อนเพื่อนำไปถวาย หมื่นจงก็ยินดีให้เอาทองคำผุย (ทองคำทราย) แลกเปลี่ยนกับทองคำก้อนทั้ง 2 ก้อน เมื่อหลวงปลัดเมืองปักธงชัยนำทองคำส่วยถวาย และกราบทูลให้ทรงทราบ จึงมีพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานเงินตรา 1 ชั่ง เสื้อแพรย่น ผ้าไหมนุ่ง แพรขาวห่ม อย่างละ 1 ผืน เป็น

ปลัดตีแตกกลับมา แล้วพระยาปลัดรีบแต่งให้คนถือหนังสือไปแจ้งแก่เจ้าพระยานครราชสีมา เพื่อขอให้เจ้าพระยานครราชสีมาถอนกำลังจากเมืองขุขันธ์ รีบมาช่วยต่อสู้กองทัพเจ้าอนุวงศ์ แต่เจ้าพระยานครราชสีมาเวลานั้นกำลังรบติดพันอยู่กับกองทัพพระยาไกรภักดีฯ ๆ มีกำลังมากกว่าตั้งสองเท่า เจ้าพระยานครราชสีมาเห็นจะปราบทัพพระยาไกรภักดีฯไม่ลง จำเป็นต้องถอยเพื่อสงวนกำลังมิให้ย่อยยับ และการถอยก็ต้องอาศัยเส้นทางมุ่งตรงไปยังเมืองเสียมราฐ ประเทศกัมพูชา จะกลับมาทางนครราชสีมาหาได้ไม่ เพราะกองทัพพระยาไกรภักดีฯ ตั้งสกัดอยู่พยายามถอยเรื่อยไปถึงเมืองสวายจิต ประเทศกัมพูชา แล้วต่อไปยังเมืองปราจีนบุรี ไม่สามารถจะตีแหวกมาช่วยพระยาปลัดได้

ฝ่ายเจ้าอนุวงศ์ เร่งแต่งกองทัพให้เจ้าสุทธิสาร ผู้บุตร คุมไปปราบพระยาปลัดในวันพุธ เดือน 4 แรม 9 ค่ำอีกครั้งหนึ่ง แต่ก็ถูกกองทัพพระยาปลัดตีแตกยับเยิน พระยาปลัดมีชัยชนะครั้งที่ 2 แล้วยกทัพเลื่อนเข้ามาตั้งที่บ้านเปลาะปลอ ห่างเมืองนครราชสีมาเพียงทางเดินเท้าเช้าชั่วเที่ยงเป็นเหตุให้กองทัพเจ้าอนุวงศ์ครั่นคร้ามอยู่มากและข่าวกองทัพหลวงยกจากกรุงเทพฯ ใกล้จะถึงนครราชสีมาอีกกระแสหนึ่ง ที่เป็นเหตุให้กองทัพเจ้าอนุวงศ์ละล้าละลังหวั่นเกรงมาก เพราะกลัวจะต้องตกในที่ล้อมพอถึงวันจันทร์ เดือน 4 แรม 14 ค่ำ กองทัพเจ้าอนุวงศ์ก็รีบถอนตัวหนีไปจากนครราชสีมา ทิ้งข้าวของช้างม้าไว้เป็นอันมาก เมื่อกองทัพเจ้าอนุวงศ์ถอยหนีไปแล้ว พระยาไกรภักดีฯ รีบพากองทัพของตนหนีตามไปด้วย ได้ความต่อมาว่า เจ้านครจำปาศักดิ์ให้ฆ่าพระยาไกรภักดีฯ เสีย

ฝ่ายพระยาปลัดรีบรวบรวมครัวชาวนครราชสีมา ยกกลับเข้าอยู่ในเมืองนครราชสีมาได้เป็นส่วนมาก เว้นแต่ครัวชาวเมืองปักธงชัยที่พระยาวงศาอัครราชกวาด

บำเหน็จรางวัลให้แก่หมื่นจง โดยฝากมากับหลวงปลัดเมืองปักธงชัย...”

ตามหลักฐานการส่งส่วยทองคำทั้ง 6 กองนั้น ปีหนึ่งๆ ส่งทองคำเป็นทองส่วยจำนวนมาก ดังปี พ.ศ. 2384 (จ.ศ. 1203) ใบบอกเมืองนครราชสีมา เรื่องส่งทองคำส่วย (รัชกาลที่ 3 จ.ศ.1203) เลขที่ 45 เป็นหนังสือใบบอกของ พระยาสุริยเดชราช ปลัดเมืองนครราชสีมา และพระภักดีนุชิต กล่าวถึงกองเลกส่วยทองคำได้นำทองคำมาถวายเป็นค่าส่วยประจำปี และได้กล่าวนามผู้ควบคุมทองคำมาส่งด้วยดังนี้

1. กองพระมหาณรงค์ พระมหาณรงค์ควบคุมมา เป็นทองคำทั้งหมด 1 ชั่ง 3 ตำลึง 1 บาท [ทองคำก้อนหนัก 6 บาท 1 ก้อน ทองคำก้อนหนัก 1 ตำลึง 3 สลึง 1 ก้อน ทองคำก้อนหนัก 1 บาท 3 สลึง 1 เฟื้อง และทองคำทรายอีก 1 ชั่ง 1 เฟื้อง รวมกันทองคำหนัก 1 ชั่ง 3 ตำลึง 1 บาท]

2. กองหลวงพิทักษ์สุวรรณ หลวงพิทักษ์สุวรรณควบคุมมา ส่วยเดิมทองคำหนัก 5 ตำลึง ทองคำส่วย 1 ชั่ง 3 ตำลึง 2 บาท รวมเป็นทองคำส่วย 1 ชั่ง 8 ตำลึง 1 บาท

3. กองหลวงเดชคชกัณฐ์ หลวงเดชคชกัณฐ์ควบคุมมา เป็นทองคำหนัก 15 ตำลึง [ทองคำก้อนหนัก 1 ตำลึง 1 บาท ทองคำทรายหนัก 13 ตำลึง 3 บาทรวมกันเป็นทองคำ 15 ตำลึง]

4. กองพระมหาพิชัยคชลักษณ์ ขุนพลเทพภักดิ์ควบคุมมา เป็นทองคำหนัก 1 ชั่ง 5 ตำลึง 8 สลึง (น่าจะหมายถึง 2 บาท) และใช้ค่าทองคำเป็นเงินตรา 10 ชั่ง 7 ตำลึง 3 บาท

[ท่านผู้รักษาเมือง ข้าพเจ้า กรมการเมือง ได้เอาทองคำและเงินตราเข้ากลักปิดตราเสือประจำครั่งแต่ทองคำเมืองปักธงชัย และเมืองชัยภูมินั้น ท่านผู้รักษาเมือง ข้าพเจ้า กรมการเมืองยังเร่งรัดจะส่งมาทูนเกล้าฯ ถวายครั้งหลัง ข้าพเจ้าบอกปรนนิบัติมาได้ทราบ ณ วันพุธ เดือน 3 ขึ้นค่ำหนึ่ง ปีฉลูนักษัตรตรีนิศก]

พาไปเวียงจันทน์เสียก่อน

รุ่งขึ้นปีกุน พ.ศ. 2370 กองทัพหลวงกรมพระราชวังบวร ยกจากตำบลขอนขว้าง จ.สระบุรีไปถึงเมืองนครราชสีมา ณ วันพฤหัสบดี เดือน 5 ขึ้น 9 ค่ำ ต่อมาเจ้าพระยานครราชสีมาไปเฝ้ากรมพระราชวังบวรที่นครราชสีมา จึงมีพระบัณฑูรให้เจ้าพระยานครราชสีมายกไปคุมทัพเมืองสุรินทร์และเมืองสังขะ เลยไปบรรจบทัพพระยาราชสุภาวดี (สิงห์ สิงหเสนี) แม่ทัพใหญ่สำเร็จราชการทางเมืองลาว เมืองเขมรฝ่ายตะวันออก เพื่อระดมตีเมืองจำปาศักดิ์ เสร็จแล้วจึงไปสมทบทัพหลวงที่เมืองเวียงจันทน์ โปรดเกล้าฯให้เจ้าพระยานครราชสีมายกทัพออกจากนครราชสีมาแต่วันอังคารเดือน 6 ขึ้น 6 ค่ำ ส่วนทัพหลวงกรมพระราชวังบวร ยกจากนครราชสีมา ณ วันเสาร์ เดือน 6 ขึ้น 10 ค่ำ

เจ้าพระยานครราชสีมาเดินทัพไปทางเมืองสกลนครถึงเขาพันนาแดนเมืองไทรบุรี (เมืองไชยบุรี ปากน้ำสงคราม) พบกองหลวงเพชรสงคราม และครัวชาวเมืองปักธงชัยบางส่วน ซึ่งแตกทัพหลวงหลบมา จึงให้กองทัพกวาดจับไว้ทั้งหมด แบ่งกำลังควบคุมส่งกลับมาก่อนหน่วยหนึ่ง ครั้นเดินทัพต่อไปก็พบกองพระยาวงศาอัครราช เจ้าเมืองปักธงชัย ผู้ทรยศ ซึ่งแตกทัพหลวง ณ ตำบลห้วยหลวง อ.โพนพิสัย จ.หนองคาย ก็ให้กองทัพกวาดจับได้อีก แล้วรีบเดินทัพไปถึงเวียงจันทน์เข้าเฝ้ากรมพระราชวังบวรมีพระราชบัณฑูรโปรดให้เจ้าพระยานครราชสีมา รับครัวชาวเมืองปักธงชัยคืนมาไว้เมืองปักธงชัยตามเดิม

เมื่อเสร็จราชการปรากฏครั้งนั้นแล้ว เจ้าพระยานครราชสีมาต้องเป็นธุระซ่อมแซมบ้านเมืองที่กองทัพเจ้าอนุวงศ์ทำลายให้คงคืนดีขึ้น และช่วยให้ราษฎรตั้งหน้าทำมาหากินเป็นปรกติดังแต่ก่อน เพื่อเก็บรวบรวมรายได้อันเป็นผลประโยชน์ของแผ่นดิน

5. กองเมืองปักธงชัย ส่งส่วยทองคำปีละ 15 ตำลึง ดังปรากฏใน จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 จ.ศ. 1202 (พ.ศ. 2383) เล่มที่ 170 สมุดไทยดำเส้นดินสอ เรื่องตอบรับทองคำส่วยเมืองปักธงชัยว่า "...หลวงปลัด กรมการเมืองปักธงชัย ได้จัดทองคำผุยส่วย (ทองคำทราย) จำนวนปีกุนเอกศกหน้า 15 ตำลึง ลงไปส่ง ณ กรุงเทพฯ..."

6. กองเมืองชัยภูมิ (ไม่พบหลักฐานว่าได้ส่งส่วยทองคำปีละเท่าไร)

จากเอกสารใบบอกเรื่องการส่งทองคำของเมืองนครราชสีมานั้น แสดงให้เห็นว่าพระคลังมหาสมบัติมีความต้องการทองคำเป็นจำนวนมาก ซึ่งแต่ละกองส่วยทองคำนั้นได้ส่งทองคำปีละจำนวนมากๆ บางครั้งก็ไม่อาจจะร่อนทองคำได้ตามที่กำหนด จึงจำเป็นจะต้องใช้เงินตราชำระแทนค่าทองคำส่วย ทองคำจากบ่อทองโคโล่ เมืองชัยภูมิ คงจะมีจำนวนจำกัด จึงพบว่าไพร่พลเมืองปักธงชัย ต้องเดินทางไปร่อนทองถึงเมืองบางสะพาน (จังหวัดประจวบคีรีขันธ์)

แต่กระนั้นก็ตามทางพระคลังมหาสมบัติ ก็ได้พยายามสนับสนุนให้เลกส่วยทองคำได้พยายามร่อนทองคำให้ได้ให้จงมาก ดังหนังสือสารตราของ เจ้าพระยาจักรีฯ เรื่องตอบรับทองคำส่วยเมืองปักธงชัย กล่าวว่า "...ถ้าเถิงเทศกาลร่อนทอง ก็ให้หลวงปลัด ผู้ว่าราชการจัดแจงให้หลวง ขุน หมื่น คุมไพร่ออกร่อนทองแต่ต้นฤดูให้ได้เนื้อทองก้อนใหญ่ และทองทราย ส่งลงไปทูนเกล้าฯ ถวาย ให้ครบจำนวนเสมอทุกปี ถ้าผู้ใดร่อนได้ทองก้อนใหญ่ก็ให้พาตัวลงไปกรุงเทพฯ จะได้พระราชทานเงินตราเสื้อผ้า ให้กับผู้ร่อนได้ทองก้อนใหญ่ตามสมควร..."

การส่งส่วยทองคำจากเมืองบริวารของเมืองนครราชสีมานั้น ดำเนินต่อเนื่องไปนานเท่าไรไม่พบหลักฐาน แต่กระนั้นก็ตามน่าจะเชื่อได้ว่าการส่งส่วยทองคำน่าจะดำเนินการต่อเนื่องไปอีกนานกว่าจะได้เปลี่ยนแปลงเป็นส่วยประเภทอื่น

ส่งมายังกรุงเทพดังที่เคยปฏิบัติมา

การที่นำเรื่องเจ้าอนุวงศ์ยึดนครราชสีมา และเจ้าพระยานครราชสีมารับพระราชบัณฑูรเดินทัพไปร่วมปราบเวียงจันทน์ จนได้ชาวเมืองปักธงชัยที่ถูกพระยาวงศาอัครราช และหลวงเพชรสงครามกวาดต้อนไปนั้นกลับคืนมาอย่างยืดยาวนี้ เพื่อชดใช้ข้อความที่แต่งไว้ผิดพลาดในพระราชพงศาวดารรัชกาลที่ 3 หน้า 51 ซึ่งกล่าวว่า เจ้าพระยานครราชสีมา (ทองอินท์ ณ ราชสีมา) มิได้ไปราชการในการปราบเวียงจันทน์ด้วย

ต่อมาปลายปีมะเส็ง พ.ศ. 2376 เขมรส่วนใหญ่พยายามกวาดล้างอำนาจญวนที่ครอบงำเขมรอยู่ แต่กำลังของเขมรไม่เพียงพอจึงขอความช่วยเหลือจากไทย ไทยเห็นว่าเขมรเป็นประเทศที่อยู่ในความคุ้มครองทะนุบำรุงของไทยมาช้านาน สมควรช่วยเหลือเขมรให้หลุดพ้นจากแอกญวน เพื่อเขมรจะได้คืนสู่ปรกติสุขดังแต่ก่อน พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยานครราชสีมาช่วยสะสมเสบียงทัพโดยด่วน และระดมพลเตรียมคุมเชิงทางภาคอีสานด้วย เจ้าพระยานครราชสีมาจึงรวบรวมไพร่พลยกไปตั้งฟังราชการอยู่ที่เมืองนางรอง พร้อมกันนั้นได้เกณฑ์ชาวเมืองให้เร่งทำนาข้าวรวบรวมไว้ ตั้งแต่ปลายปีมะเส็ง พ.ศ. 2376 ตลอดมา

รุ่งขึ้นปีมะเมีย พ.ศ. 2377 มีช้างพลายดำเชือกหนึ่งผิวลอกกลายเป็นช้างเผือกตลอดตัว เว้นแต่หางยังคงดำอยู่ตามเดิม ความทราบถึงเจ้าพระยานครราชสีมา (ทองอินท์ ณ ราชสีมา) ซึ่งยังตั้งกองบัญชาการอยู่ที่เมืองนางรอง ท่านจึงให้กรมการเมืองนครราชสีมารีบทำใบบอกกราบบังคมทูลพระกรุณา จัดการนำส่งช้างพลายเผือกหางดำนั้นเข้ากรุงเทพฯ โปรดเกล้าฯ ให้สมโภช ขึ้นระวางเป็น พระยามงคลนาคินทร์ อินทรไอยราวรรณ พรรณสีสังข์สารเศวต กมเลศรังสฤษฎ์ อิศวรรังรักษ์จักรกฤษณราชรังสรรค์ มหันตมหาวัฒนาคุณ วิบุลยลักษณ

เลกโคหลวง

เลกโคหลวง หรือ เลกเลี้ยงโคหลวง คือไพร่พลเมืองที่ตราพระราชโองการให้มีหน้าที่เลี้ยงวัวหลวง ซึ่งเป็นวัวของทางราชการมอบให้นำมาเลี้ยงบำรุงรักษาให้เจริญเติบโตและแพร่พันธุ์

ชาวเมืองปักธงชัย ซึ่งเป็นลาวเวียงที่อพยพเข้ามาในฐานะเชลยศึก เมื่อครั้งกองทัพเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึก (พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก) ยึดเมืองเวียงจันทน์เมื่อ พ.ศ. 2322 (ในสมัยแผ่นดินพระเจ้ากรุงธนบุรี) ในครั้งนั้นกองทัพพระยากำแหงสงคราม (ปิ่น) ได้ถูกเกณฑ์ไปกับกองทัพเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกด้วย ครั้นเมื่อเสร็จสิ้นสงคราม พระยากำแหงสงคราม (ปิ่น) ได้รับพระราชทานครัวเพี้ยอุปราชาเมืองเวียงจันทน์จำนวนพันเศษ ให้มาทำราชการกับเมืองนครราชสีมา พระยากำแหงสงคราม (ปิ่น) จึงให้ชาวลาวเวียงจันทน์ครัวของเพี้ยอุปราชามาตั้งอยู่ที่ด่านกะโป่ะ (บ้านจะโป๊ะ อำเภอปักธงชัย) และขอเข้าเฝ้ากราบบังคมทูล ยกบ้านกะโป่ะ เป็นเมืองปักธงชัยในเวลาต่อมา สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งเพี้ยอุปราชาเป็น "พระยาวงศาอัคราช" ตำแหน่งเจ้าเมืองปักธงชัย

เมื่อ พ.ศ. 2370 เกิดกรณีกบฏเจ้าอนุวงศ์เวียงจันทน์ ในครั้งนั้นพระยาวงศาอัคราช (หลวงยกกระบัตร บุตรพระยาวงศาอัคราช) และหลวงเพชรสงคราม (ขุนแพง-ลาวเวียง) เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงในการกวาดต้อนชาวเมืองนครราชสีมาให้อพยพไปยังเมืองเวียงจันทน์ และอพยพชาวลาวเวียงจันทน์ที่เมืองปักธงชัยไปยังเมืองเวียงจันทน์ด้วย

เลิศฟ้า

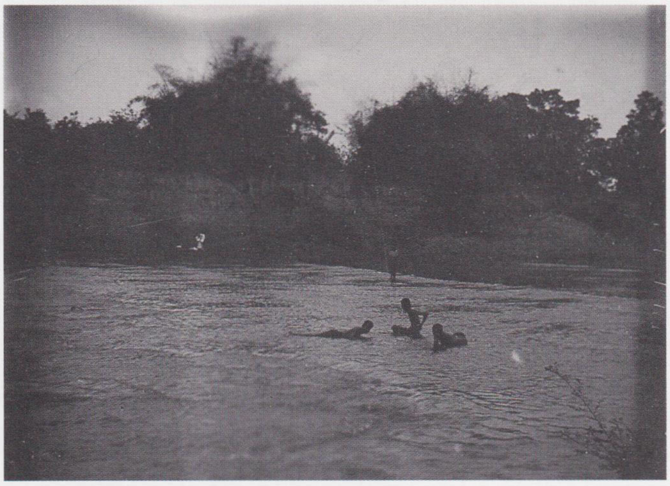
พ.ศ. 2380 โปรดเกล้าฯ ให้เสริมสร้างเมืองพัตบอง (พระตะบอง) เพื่อความมั่นคงแข็งแรงยิ่งขึ้น เจ้าพระยานครราชสีมา (ทองอินท์ ณ ราชสีมา) ได้จัดส่งชาวนครราชสีมา 2,000 คน ไปปฏิบัติงานนั้นด้วย

พ.ศ. 2382 นครราชสีมาตัดเสา 1,500 ต้น และไม้อีก 4,500 แผ่น ไปช่วยราชการที่พัตบอง (พระตะบอง) แต่ในคราวนั้นเจ้าพระยาบดินทรเดชาแม่ทัพใหญ่ผู้สำเร็จราชการ เดินทางเข้ามาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท กราบบังคมทูลพระกรุณาข้อราชการ ณ กรุงเทพฯ ยังมิได้กลับออกไปเมืองพัตบอง (พระตะบอง) ฝ่ายเจ้าองค์อิ่มซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นเจ้าเมืองพัตบอง(พระตะบอง) แทนพระยาอภัยภูเบศร์เจ้าเมืองเก่าที่ถึงแก่อสัญกรรม คิดการกบฏ เอาใจฝักใฝ่ฝ่ายญวนเพราะหลงลิ้นลม ได้จับกุมกรมการเมืองพัตบอง (พระตะบอง) หลายคนรวมทั้งพระราชานุชิต น้องชายเจ้าพระยานครราชสีมาด้วย และกวาดต้อนครอบครัวหนีไป ส่วนภรรยาพระราชานุชิต และหลวงภักดีนุชิตบุตรเจ้าพระยานครราชสีมา(ทองอินท์) หนีรอด หาถูกพวกกบฏจับไปไม่ ความทราบถึงกรุงเทพมหานคร มีพระบรมราชโองการให้เจ้าพระยาบดินทรเดชารีบออกไปควบคุมสถานการณ์ และเร่งมือดำเนินการช่วยเขมรให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น พร้อมทั้งเกณฑ์กำลังยกไปช่วยโดยด่วน

รุ่งขึ้น พ.ศ. 2383 เจ้าพระยานครราชสีมา (ทองอินท์) จัดให้พระยกกระบัตร พระมหาดไทยเป็นต้น คุมพล 2,000 มีอาวุธพร้อม ยกล่วงหน้าไปเมืองพัตบอง (พระตะบอง) ก่อน แล้วเจ้าพระยานครราชสีมา พระภักดีนุชิตผู้บุตร พร้อมทั้งบุตรหลาน และพระพลกรมการคุมพล 3,500 เป็นกองกลาง ให้พระนรินทรบริรักษ์ พระมหาณรงค์ (พลาย) คุมกำลังกองนอกจำนวน 1,150 เป็นกองหลังยกไปช่วยราชการที่พัตบอง (พระตะบอง) ได้อยู่ปฏิบัติการรบขับเคี่ยว ต่อ

จากเอกสารใบบอกเมืองนครราชสีมา เรื่องชำระขุนหมื่นตัวเลกลูกหมู่ทำส่วยทอง กองขุนประเสริฐฯ รัชกาลที่ 3 จ.ศ. 1204 (พ.ศ. 2385) เลขที่ 67 กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า

"พระยาวงศาอัคราช กรมการพากันไปรับอนุ (เจ้าอนุวงศ์) เข้ามาเมืองนครราชสีมาแล้วพากองทัพลาวเวียงจันทน์ไล่กวาดครอบครัวจุดเผาบ้านเมือง พาครอบครัวยกไปเมืองเวียงจันทน์...ข้าพเจ้า [พระยากำแหงสงคราม(ทองอินทร์)] กลับมาแต่เมืองขุขันธ์ เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท (สมเด็จกรมพระราชวังบวรฯ) มีพระราชบัณฑูรโปรดเกล้าฯ ให้ข้าพเจ้ายกกองทัพแยกไปทางเมืองสกลนคร ข้าพเจ้ายกไปถึงเขาพันนาแดนเมืองไชยบุรีพบหลวงเพชร (สงคราม) กับครอบครัวเมืองปักธงชัยแตกทัพหลวงมา ข้าพเจ้าให้กองทัพกันเอาตัวหลวงเพชร (สงคราม) ท้าวเพี้ยกับครอบครัวเมืองปักธงชัยไว้ ให้กรมการคุมเอาตัวหลวงเพชร (สงคราม) ท้าวเพี้ยครอบครัวเข้ามาทางเมืองกาฬสินธุ์ ข้าพเจ้ายกกองทัพไปถึงเมือง...(ชำรุด)...พระยาวงศาอัคราชแตกกองทัพหลวง ณ เมืองห้วยหลวง (อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย) พาครอบครัวตัดดงมาพบกองทัพข้าพเจ้าๆ ให้กันเอาตัวพระยาวงศาอัคราช กรมการ ครอบครัวเมืองปักธงชัยไว้ แล้วข้าพเจ้าได้เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท (สมเด็จกรมพระราชวังบวรฯ) ณ เมืองเวียงจันทน์ มีพระราชบัณฑูรโปรดเกล้าฯ ให้ข้าพเจ้านำเอาครอบครัวเมืองปักธงชัยมาใส่บ้านเมืองตามเดิม ครั้นมาถึงเมืองนครราชสีมา พระยาวงศาอัคราช หลวงปลัด หลวงยกกระบัตรเมืองปักธงชัย หลวงเพชรสงครามถึงแก่กรรม ข้าพเจ้าจึงให้ขุนจ่าเมืองว่าราชการเมืองปักธงชัย (พระยาวงศาอัคราช) นายกินรีบุตรหลวงเพชรสงคราม เป็นที่หลวงประเสริฐสงคราม ณ ปีขาล โทศก จ.ศ. 1192 (พ.ศ. 2373) โปรดเกล้าฯ พระราชทานโคหลวงให้ข้าพเจ้าขึ้นไปไว้สำหรับราชการ ณ เมืองนครราชสีมาพันตัว

▲ ลำน้ำชี (ภาพจาก หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

มาจนถึง พ.ศ. 2386 เจ้าพระยานครราชสีมา(ทองอินท์) ไม่สบาย อาการมีแต่ทรงกับทรุดต้องเดินทางกลับจากเมืองพัตบอง (พระตะบอง) มาพักรักษาตัวที่นครราชสีมา รุ่งขึ้นปี พ.ศ. 2387 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯให้มีพระราชกระแสถามอาการป่วยของเจ้าพระยานครราชสีมา และแสดงพระมหากรุณาธิคุณเป็นห่วงด้วยทรงพระราชวิตกถึงการรักษาพยาบาล แต่อาการป่วยยังทรงอยู่ตลอดมา ในปีนั้น เจ้าพระยานครราชสีมาให้นำช้างพลายบาน สูง 5 ศอก 1 คืบ 2 นิ้ว ช้างพลายเยียว สูง 5 ศอก 9 นิ้ว และช้างพลายแลม (เป็นช้างสามัญ) รวม 3 เชือกเข้ามาน้อมเกล้าฯ ถวายในใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทครั้งหนึ่ง

รุ่งขึ้นต้นปี พ.ศ. 2388 ให้นำช้างพลายอุเทนรูปงาม สูง 6 ศอก และพลายสารรูปปานกลาง สูง 5 ศอก 1 คืบ 6 นิ้ว เข้ามาน้อมเกล้าถวายอีกครั้งหนึ่ง พอถึงวันที่ 11 กันยายน ศกนั้น เจ้าพระยานครราชสีมา (ทองอินท์ ณ ราชสีมา) ก็ถึงแก่อสัญกรรมด้วยอาการสงบ เมื่อพ.ศ. 2388

เจ้าพระยากำแหงสงครามรามภักดีฯ (เมฆ ณ ราชสีมา) เป็นบุตรเจ้าพระยากำแหงสงครามรามภักดีฯ (ทองอินท์) กับท่านผู้หญิงบุนนาค (น้องสาว

ข้าพเจ้าจึงให้ขุนจ่าเมืองผู้ว่าที่พระวงศาอัคราชลงมารับโคหลวงต่อจากหลวงยกกระบัตรกรุงเก่า ได้โคแต่ 981 ตัว ขึ้นไปตั้งเลี้ยงปรนปรืออยู่ ณ เมืองปักธงชัย (พ.ศ. 2384) มีตราโปรดเกล้าฯ ให้ยกเมืองปักธงชัยออกเป็นส่วยร่อนทองทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ข้าพเจ้าได้ชำระเอาโคซึ่งมอบให้เลี้ยงไว้ให้ครบจำนวนขุนจ่าเมืองผู้ว่าที่พระวงศาอัคราช ตั้งจำหน่ายตายหายเป็นโค 655 ตัว เมืองปักธงชัยได้ส่งโคให้ 326 ตัว จึงมอบให้หลวงประเสริฐสงครามเลี้ยงไว้ หลวงประเสริฐสงครามถึงแก่กรรม จึงให้นายสา บุตรหลวงประเสริฐสงครามเป็นที่ "ขุนประเสริฐ (สงคราม)"กุมขุนหมื่นแลไพร่เลี้ยงโคอยู่ ณ บ้านตะคุ (บ้านตะคุ ตำบลตะคุ อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา)...ข้าพเจ้าให้ตรวจชำระโคซึ่งมอบให้ขุนประเสริฐฯ เลี้ยง ขุนประเสริฐฯ จำหน่ายตาย หาย 151 ตัว ส่งโคให้ข้าพเจ้าไม่ครบจำนวน แลเมืองปักธงชัย ขุนประเสริฐฯ ทำให้โคหลวงตายบ้าง หายบ้าง เอาไปขายเสียบ้าง เป็นโคกองเมืองปักธงชัย 655 ตัว กองขุนประเสริฐฯ 151 ตัว เข้ากัน 806 ตัว เจ้าคุณ (เจ้าพระยาจักรีศรีองครักษ์สมุหนายกฯ) จะโปรดประการใด ขอบุญปัญญาเจ้าคุณเป็นที่พึ่ง โปรดขึ้นไปให้ข้าพเจ้าทราบด้วย อวยพรมาได้ทราบ ณ วันจันทร์ เดือน 8 ประถมาษาฒ แรม 12 ค่ำ ปีขาล นักษัตร จัตวาศก จ.ศ. 1204 (พ.ศ. 2385)ฯ"

จากเอกสารใบบอกของพระยากำแหงสงคราม (ทองอินทร์) เจ้าเมืองนครราชสีมา เลขที่ 67 ข้างต้น แสดงให้เห็นว่ากองเลี้ยงเลกโคหลวง ทั้งกองเมืองปักธงชัย และกองขุนประเสริฐสงคราม (บ้านตะคุ) ได้ทำส่วยเลกเลี้ยงโคหลวง แต่จากเหตุการณ์นั้นน่าจะเป็นระยะเวลาสั้นๆ คือ ระหว่างปี พ.ศ. 2373 ถึง พ.ศ. 2385

▲ สะพานข้ามลำน้ำจักราช เมื่อครั้งยังเป็นมณฑลนครราชสีมา (ภาพจาก หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

มากนัก

เจ้าพระยากำแหงสงครามรามภักดี (เมฆ) ได้เป็นเจ้าเมืองนครราชสีมา โดยใช้ทำเนียบขุนนางแบบราชธานี คือ เวียง วัง คลัง นา ซึ่งต่างกับหัวเมืองในภาคอีสานอื่นๆ ที่ใช้ทำเนียบขุนนางแบบล้านช้าง คือ ระบบอาญาสี่ (เจ้าเมือง อุปฮาด ราชวงศ์ ราชบุตร)

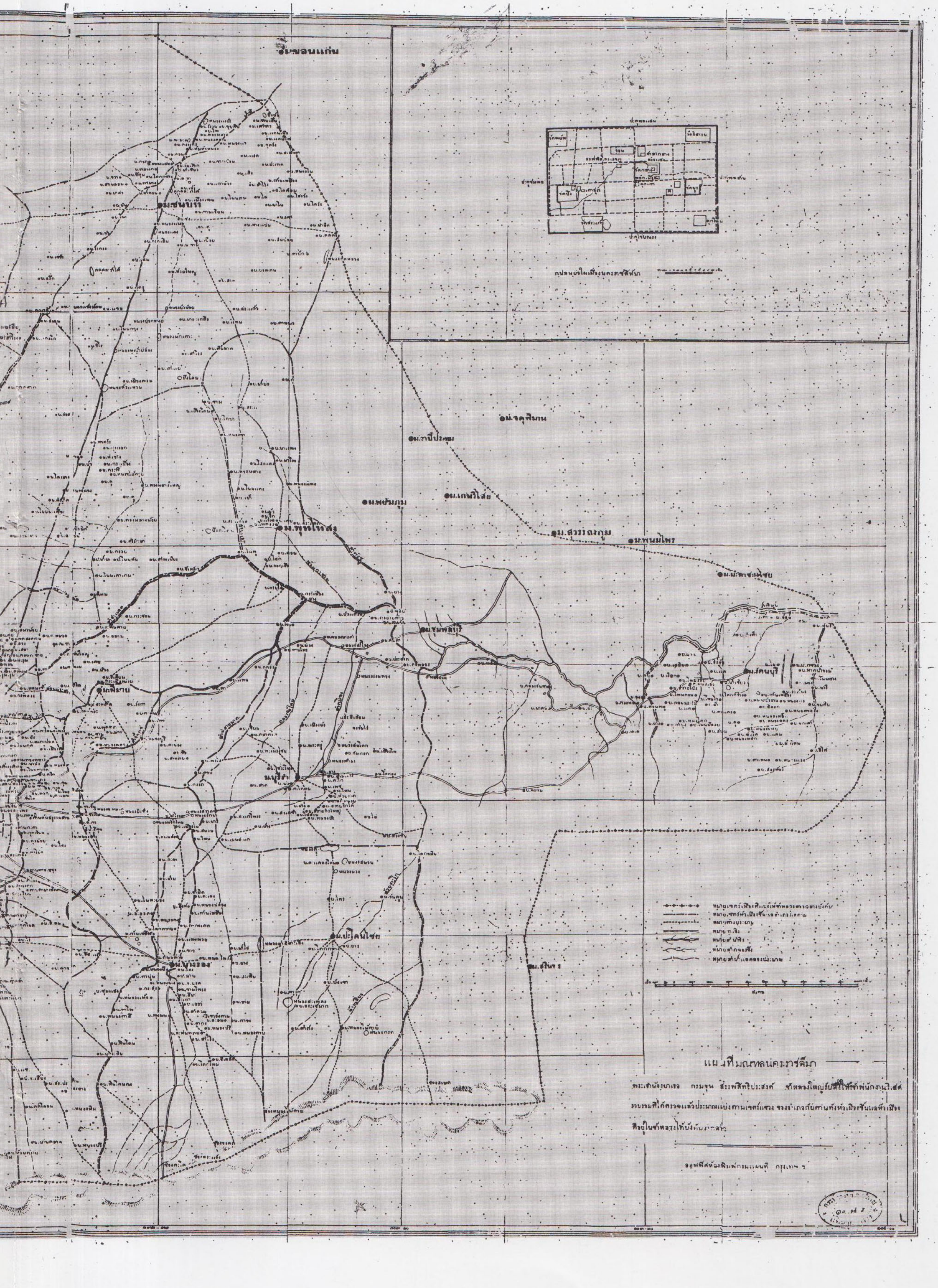
เจ้าพระยาบดินทรเดชาสิงห์ สิงหเสนี) ได้เป็นเจ้าเมืองนครราชสีมาสืบต่อมา ตั้งแต่ พ.ศ. 2388 ในสมัยหลังกบฏเจ้าอนุวงศ์ เป็นต้นมาทางราชธานีที่กรุงเทพฯ ได้มีเหตุการณ์เกี่ยวข้องกับหัวเมืองภาคอีสานอื่นๆ มากขึ้น ซึ่งการติดต่อระหว่างหัวเมืองภาคอีสานกับราชธานี มักจะต้องผ่านกรมการเมืองนครราชสีมา แต่หลายเหตุการณ์ไม่กล่าวถึงกิจกรรมเกี่ยวข้องกับเมืองนครราชสีมา ฉะนั้นจึงดูเหมือนเมืองนครราชสีมาไม่ค่อยจะมีบทบาท

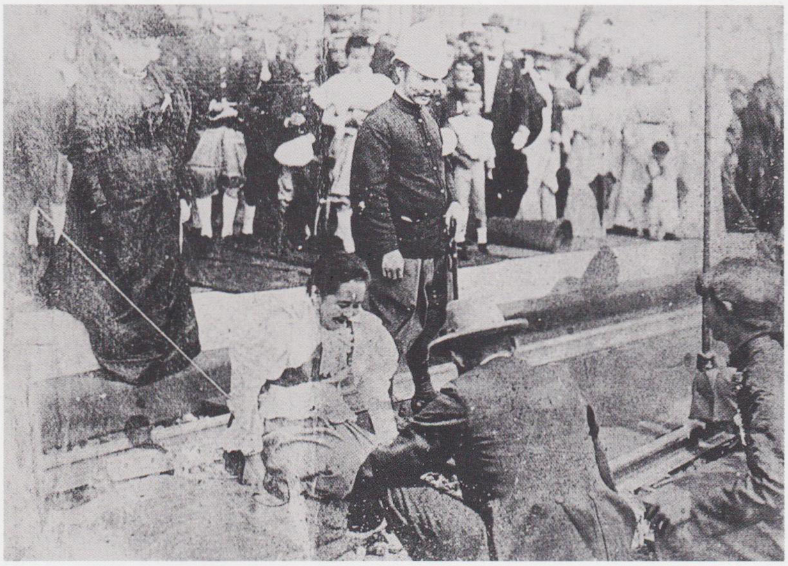
กองเลกเลี้ยงโคหลวงนั้นไม่ได้ใส่ใจในหน้าที่เท่าที่ควร วัวจึงหาย ตายไปจำนวนมาก ความจริงในช่วงระยะเวลาดังกล่าว โคหลวงน่าจะเพิ่มปริมาณเป็นจำนวนมาก แต่ผลการตรวจชำระกลับมีจำนวนวัวลดน้อยลงกว่าที่รับมอบไปครั้งแรก นอกจากนี้ จากเอกสารใบบอกยังชี้ให้เห็นว่ามีการฟ้องร้องกันระหว่างขุนจ่าเมือง ว่าที่พระวงศาอัคราช เจ้าเมืองปักธงชัย กับพระยากำแหงสงคราม เจ้าเมืองนครราชสีมาอีกด้วย อีกประการหนึ่งเลกเมืองปักธงชัยในสมัยดังกล่าวได้อาสาทำส่วยร่อนทองและได้ส่งส่วยทองถวายจำนวนครบถ้วน จนทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ชำระเอาตัวขุนหมื่น และเลกลูกหมู่ทำส่วยทองให้สิ้นจำนวน มิให้ผู้ใดชักถอนเบียดบังเอาเลกหัวเมือง ซึ่งทำส่วยทองไว้แต่คนหนึ่งเป็นอันขาด มอบให้เมืองปักธงชัยทำส่วยทองให้สิ้นเชิง จะได้บอกทองส่วยขึ้นตามจำนวนตัวเลกคนละ 2 สลึงตั้งแต่ปีฉลูตรีนิศกสืบไป (จ.ศ. 1203 หรือ พ.ศ. 2384)

การที่พระยากำแหงสงคราม (ทองอินทร์) ต้องทำหนังสือใบบอกกราบบังคมทูลเรื่องราวข้างต้นเพราะเหตุว่า ขุนจ่าเมืองว่าที่พระวงศาอัคราชเจ้าเมืองปักธงชัย กล่าวหาว่าเจ้าเมืองนครราชสีมาชักถอนเอาเลกกองขุนประเสริฐสงคราม บ้านตะคุไปเป็นเลกเลี้ยงโคหลวง การที่พระยากำแหงสงครามกระทำดังกล่าวก็เป็นการกระทำตามพระราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้เลี้ยงโคหลวง จึงได้มอบให้เมืองปักธงชัย และกองขุนประเสริฐสงคราม (บ้านตะคุ) เป็นกองเลกเลี้ยงโคหลวง แต่กระนั้นก็ตามทั้งกองเลกเมืองปักธงชัย และกองเลกขุนประเสริฐฯ ก็หาได้รับราชการเลี้ยงโคหลวงได้ผลดีดังพระราชประสงค์ไม่

▶ แผนที่มณฑลนครราชสีมา จัดทำโดย พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนสรรพสิทธิประสงค์ (ภาพจาก หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

◀ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนิน มาประกอบพระราชพิธีเปิดการเดินรถไฟหลวงสายแรกในพระราชอาณาจักร (สายนครราชสีมา) เมื่อวันที่ 26 มีนาคม พ.ศ. 2439 (ภาพจาก หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

ครั้นถึงสมัยรัชกาลที่ 5 ทรงปฏิรูปการปกครองหัวเมืองเป็นระบบเทศาภิบาล คือส่งข้าหลวงต่างพระเนตรพระกรรณมากำกับหัวเมืองต่างๆ ในภาคอีสาน ฉะนั้นเมื่อ พ.ศ. 2434 (ร.ศ. 110) ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ มาดำรงตำแหน่งข้าหลวงต่างพระองค์ สำเร็จราชการหัวเมืองลาวฝ่ายกลาง ตั้งกองบัญชาการที่เมืองนครราชสีมา (ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็นมณฑลนครราชสีมา) ฉะนั้นตำแหน่งเจ้าเมืองนครราชสีมาก็ถูกลดอำนาจโดยปริยาย

เมื่อจัดการปกครองระบบเทศาภิบาล เจ้าเมืองนครราชสีมาก็ถูกเปลี่ยนเป็นผู้ว่าราชการเมือง ดังปรากฏผู้ว่าราชการเมืองนครราชสีมาคนแรก คือ พระยากำแหงสงคราม (กาจ สิงหเสนี) พ.ศ. 2439-2444

สำหรับมณฑลลาวกลางนั้นมีกรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์เป็นข้าหลวงต่างพระองค์ฯ ต่อมาเมื่อได้จัดหัวเมืองเป็นมณฑลเทศาภิบาลทั่วทั้งพระราชอาณาเขต ให้เปลี่ยนนามมณฑลทั้ง 3 เสียใหม่ คือ มณฑลลาวพวนเป็นมณฑลอุดร มณฑลลาวกาว เป็นมณฑลร้อยเอ็ด และมณฑลอุบล มณฑลลาวกลาง เป็นมณฑลนครราชสีมา

ในด้านการคมนาคม ได้มีการสร้างทางรถไฟจากกรุงเทพฯถึงนครราชสีมา ในพ.ศ. 2443 ซึ่งเป็นทางรถไฟของรัฐบาลสายแรกและพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จเปิดทางรถไฟเมื่อวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2443 ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อเมืองนครราชสีมาจนเท่าทุกวันนี้

เหตุการณ์สำคัญอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับเมืองนครราชสีมาในรัชกาลนี้คือ พ.ศ. 2447 สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมงกุฎราชกุมาร ได้เสด็จตรวจราชการมณฑลนครราชสีมาและต่อมาได้มีการทดลองการเกณฑ์ทหารแบบใหม่ที่มณฑลนครราชสีมาเป็นแห่งแรก ปรากฏว่าได้ผลดีจึงขยายไปยังมณฑลอื่นๆ

รัชกาลที่ 6 ใน พ.ศ. 2456 สมเด็จพระพันปีหลวง (สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ) เสด็จกรมทหารม้าที่ 5 ที่มณฑลนครราชสีมา และทรงรับตำแหน่งผู้บังคับการพิเศษ กรมทหารม้าที่ 5 มณฑลนครราชสีมา

ในปี พ.ศ. 2463 สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์พินิต เสนาธิการทหารบก เสด็จตรวจราชการทหารที่มณฑลนครราชสีมา

รัชกาลที่ 7 ใน พ.ศ. 2475 หลังจากเปลี่ยนการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยแล้วได้ยกเลิกการจัดหัวเมืองมณฑลเทศาภิบาล และจัดใหม่เป็นภาค มณฑลนครราชสีมาเปลี่ยนเป็นภาคที่ 3 มีหัวเมืองอยู่ในความปกครอง 6 จังหวัด คือ จังหวัดนครราชสีมา จังหวัดชัยภูมิ จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดศรีสะเกษ และจังหวัดอุบลราชธานี ตั้งที่ว่าการอยู่ที่จังหวัดนครราชสีมา

ในปี พ.ศ. 2476 ได้เกิดกบฏบวรเดช โดยมีพลเอกพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบวรเดช อดีตเสนาบดีกระทรวงกลาโหมเป็นหัวหน้า ได้ทำการยึดนครราชสีมาเป็นกองบัญชาการ เพื่อรวบรวมกำลังพลในการที่จะเข้ายึดพระนคร เพื่อบังคับให้คณะรัฐบาลของพลเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาลาออก ในการก่อกบฏครั้งนี้ข้าราชการเมืองนครราชสีมาส่วนหนึ่งถูกควบคุมตัวไว้ ส่วนประชาชนถูกหลอกลวงว่าได้เกิดเหตุการณ์ไม่สงบขึ้นในพระนคร ทหารจึงจำเป็นต้องไปปราบเหตุการณ์ ต่อเมื่อได้ทราบแถลงการณ์จากรัฐบาล จึงเข้าใจว่าการกระทำของพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบวรเดชเป็นกบฏ ดังนั้นข้าราชการที่ถูกคุมขังจึงพยายามหลบหนีจากที่คุมขัง แล้วรวมกำลังเข้ายึดสถานที่สำคัญเพื่อร่วมมือกับทางรัฐบาลในการปราบปรามกบฏ

ทางรัฐบาลได้มอบหมายให้พันโทหลวงพิบูลสงครามเป็นผู้บังคับการ ในการปราบปรามกบฏครั้งนี้และทำได้สำเร็จ หัวหน้ากบฏได้หลบหนีเอาตัวรอดไปอยู่ที่ไซ่ง่อน ในวันที่ 25 ตุลาคม พ.ศ. 2476

▲ ทหารซ้อมรบในเมืองนครราชสีมา (ภาพจาก หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

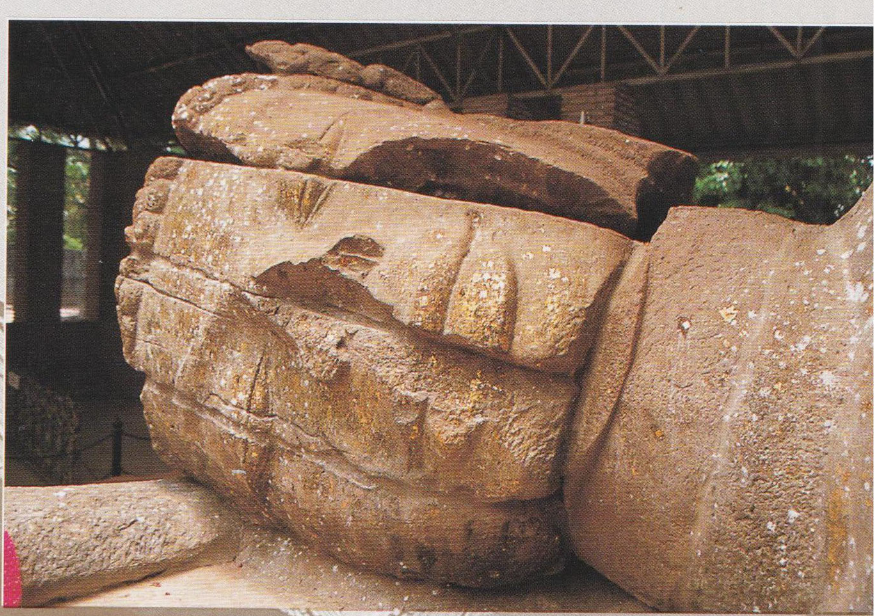

▲ ไทรงาม อำเภอพิมาย (ภาพจาก หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

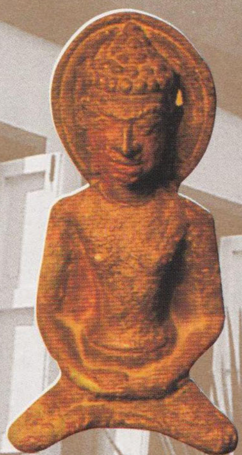
จาก สารานุกรมวัฒนธรรมภาคอีสาน สนับสนุนโดย ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน)

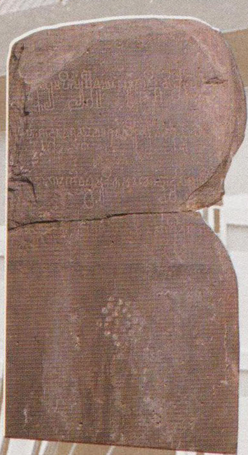
เชิงอรรถ

1. ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 4 (โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี 2513) หน้า 221-229
2. ส่วนในบริเวณปากน้ำมูล พบจารึกที่บ้านต้นเทวดา 2 หลัก กล่าวถึงเจ้าชายจิตรเสนปราบปรามหัวเมืองแถบนี้และจารึกในถ้ำหมาใน 3 หลัก (อยู่ที่วัดสุปัฏนาราม อ.เมือง จ.อุบลฯปัจจุบัน) สร้างในสมัยเจ้าชายจิตรเสนแห่งอาณาจักรเจนละ (ดูในศรีศักดิ์ วัลลิโภดม "อีสานระหว่างพุทธศตวรรษที่ 12-16" มรดกอีสาน (วิทยาลัยครูมหาสารคาม 2521) หน้า 48
3. ศจ.มจ.สุภัทรดิศ ดิศกุล "คำอธิบายจารึกหลักที่ 117" ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 4 หน้า 222
4. ศจ.มจ.สุภัทรดิศ ดิศกุล เรื่องเดิม หน้า 216
5. ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 3 หลักที่ 59 หน้า 125
6. เดิมเข้าใจกันว่าปราสาทหินพิมายสร้างเมื่อ พ.ศ. 1651 สมัยพระเจ้าศรีธรณินทรวรมัน ภายหลังได้อ่านแปลรู้เรื่อง (ศิลาจารึกบานประตูปราสาทหินพิมาย) ปรากฏว่าเป็นปีสถาปนากมรเตง ชคตเสนาบดีไตรโลกยวิชัย ไม่ใช่ปีสร้างปราสาท (ดูในมานิต วัลลิโภดม, นำเที่ยวพิมาย และโบราณสถานในจังหวัดนครราชสีมา โรงพิมพ์คุรุสภา, 2513 หน้า 83)
7. กรมศิลปากร, เรื่องกฎหมายตราสามดวง (อุดมศึกษาแผนการพิมพ์, 2521) หน้า 175 และนาทหารหัวเมืองนี้ตราขึ้นสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ, ส่วนกฎมณเฑียรบาลนั้นถ้าไม่มีการเพิ่มเติมชื่อเมืองนครราชสีมาในสมัยหลังก็แสดงว่าเป็นเมืองมหานครสมัยพระเจ้าอู่ทอง
8. ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับวันวลิต พ.ศ. 2182 (แสงรุ้งการพิมพ์, 2523) หน้า 89
9. สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, "เมืองนครราชสีมา" เที่ยวตามทางรถไฟ (โรงพิมพ์ประจักษ์วิทยา, 2511) หน้า 8-9
10. เมื่อสิ้นแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ พระยายมราช (สังข์) ไม่ยอมสวามิภักดิ์กับพระเพทราชา จึงต้องปราบกบฏเมืองนครราชสีมาอยู่นาน (ดูรายละเอียดใน เติม วิภาคย์พจนกิจ, ประวัติศาสตร์อีสาน โรงพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์, 2513) หน้า 12-14
11. มานิต วัลลิโภดม, เรื่องเดิม หน้า 26

บทที่ 3

ชุมชนโบราณ เมืองเสมา

เมืองเสมา เป็นเมืองโบราณสมัยทวารวดี พุทธศตวรรษที่ 12-16 จากการขุดแต่งพบว่าเป็นเมืองที่มีหลายวัฒนธรรมซ้ำซ้อนกันจนถึงสมัยขอมพระนคร

ชุมชนโบราณ เมืองเสมา

เมืองเสมาตั้งอยู่ที่ บ้านคลองขวาง ตำบลเสมา อำเภอสูงเนิน จังหวัดนครราชสีมา จากจังหวัดนครราชสีมาตามถนนสายมิตรภาพ นครราชสีมา-สระบุรี แยกเข้าที่ว่าการอำเภอสูงเนิน ข้ามทางรถไฟและสะพานลำตะคองไปตามถนน ห่างจากอำเภอสูงเนิน 6 กิโลเมตร ระยะทางห่างจากเมืองนครราชสีมา 42 กิโลเมตร

ความสำคัญของเมืองเสมา

เมืองเสมาเป็นบริเวณที่ขุดพบโบราณวัตถุสมัยทวารวดี และยังพบศิลาจารึกบ่ออีกา ที่กล่าวถึงอาณาจักรศรีจนาศะ (ในต้นพุทธศตวรรษที่ 15) และศิลาจารึกสมัยขอมพระนคร (พ.ศ. 1514) กล่าวถึงการสร้างรูปเคารพ และอุทิศสิ่งของให้แก่ศาสนสถาน นอกจากนี้ในบริเวณใกล้เคียงยังพบปราสาทหินสมัยขอมพระนครอีก 2 แห่ง คือ ปราสาทเมืองแขก ตำบลโคราช อำเภอสูงเนิน และปราสาทเมืองเก่า บ้านเมืองเก่า

◆ เรียบเรียงโดย
ธวัช ปุณโณทก

ตำบลโคราช อำเภอสูงเนิน ซึ่งเป็นปราสาทขนาดย่อม

เมืองเสมา มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า (เป็นเมืองสร้างเพิ่มเติมสมัยขอมพระนคร)มีคันดินคูน้ำล้อมรอบ บางช่วงมีศิลาแลงและหินทราย คูน้ำส่วนใหญ่ตื้นเขิน เมืองเสมานี้เป็นเมืองขนาดใหญ่ กำแพงชั้นในยังมีแนวคันดินอยู่เป็นตอนๆ กว้างประมาณ 1,755 เมตร ส่วนยาวประมาณ 1,845 เมตร ส่วนแนวคันดินคูเมืองชั้นนอกพิจารณาไม่ได้ เพราะแนวคันดินถูกทำลายจนเกือบหมด

ภายในกำแพงคันดินเมืองเสมานี้ พบบางแห่งเป็นขอบเขตของศาสนสถาน บางแห่งเป็นสระน้ำ มีร่องรอยโบราณสถานที่สร้างด้วยหินทราย รอบกำแพงคันดินเป็นที่ตั้งของหมู่บ้าน เช่น บ้านคลองขวาง (มีเสมาธรรมจักรและพระพุทธรูปปางไสยาสน์สมัยทวารวดี) บ้านหินตั้งมีใบเสมาหินตั้ง (หินธรรมชาติ) และบ้านแก่นท้าว

โบราณวัตถุสำคัญที่พบในเมืองเสมา

1. พระพุทธรูปปางไสยาสน์สมัยทวารวดี วัดธรรมจักรเสมาราม อ.สูงเนิน

2. เสมาธรรมจักรหินทรายสมัยทวารวดี

3. ศิลาจารึกบ่ออีกา (พ.ศ. 1411 กล่าวถึงอาณาจักรศรีจนาศะ)

4. แผ่นศิลาจำหลักพระพุทธรูปปางสมาธิ สมัยทวารวดี (ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ มหาวีรวงศ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา)

5. แผ่นศิลาจารึกขอมสมัยพระนคร ลงศักราช พ.ศ. 1514 พบในคูน้ำรอบกำแพงคันดินเมืองเสมา เมื่อ พ.ศ. 2526

6. พระพุทธรูปสำริด 3 องค์ (ขุดพบตอนขุดแต่งพระพุทธรูปปางไสยาสน์ วัดพระนอนธรรมจักรเสมาราม) ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย

อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา

▲ พระพุทธรูปปางไสยาสน์
วัดธรรมจักรเสมาราม อำเภอสูงเนิน

● 1.พระพุทธรูปปางไสยาสน์ สมัยทวารวดี วัดธรรมจักรเสมาราม

พระพุทธรูปปางไสยาสน์สมัยทวารวดีนี้ชาวบ้านเรียกว่าพระนอนวัดธรรมจักรเสมาราม ซึ่งเป็นวัดที่ตั้งอยู่บ้านคลองขวาง ตำบลเสมา อยู่ใกล้กับตัวเมืองเสมามากที่สุด คือห่างจากแนวคันดินคูน้ำ ไปทางด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ของเมืองเสมา 500 เมตร บริเวณที่ตั้งเป็นเนินดินเตี้ย ๆ สูงจากระดับท้องนาประมาณเมตรเศษ มีคลองตูมไหลผ่านหมู่บ้าน ด้านทิศใต้เชื่อมกับลำห้วยไผ่ ไหลลงสู่ลำตะคองทางด้านทิศตะวันออกห่างออกไป 8 กิโลเมตร

พระพุทธรูปปางไสยาสน์ ชาวบ้านทั่วไปเรียกว่า พระนอน

สร้างด้วยหินทรายแดงขนาดใหญ่หลายก้อนประกอบกันขึ้นตามแนวทิศเหนือทิศใต้ มีการสลักหินทรายให้เป็นรูปทรงพระนอน สภาพชำรุด ความยาวตลอดองค์พระนอน ประมาณ 13.30 เมตร สูง 2.80 เมตร พระเศียรหันไปทางทิศใต้ผินพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก ส่วนพระพักตร์ประกอบด้วยหินทรายสี่แผ่นซ้อนกัน พระพักตร์ค่อนข้างเหลี่ยม พระขนงสลักเป็นสันนูนต่อกันเป็นปีกกา พระเนตรเหลือบต่ำลง นาสิกค่อนข้างกว้าง มุมพระโอษฐ์ชี้ขึ้นแย้มพระสรวล พระศกขมวดเป็นก้นหอยสภาพแตกชำรุด ด้านหลังพระเศียรสลักโกลนไว้อย่างคร่าว ๆ มีเฉพาะพระหัตถ์ที่รองรับพระเศียร ส่วนพระศอเป็นหินกลมเส้นผ่าศูนย์กลาง 0.90 เมตร พระวรกายประกอบด้วยหินทรายเรียงกันเป็นแผ่นในแนวตั้ง มีสภาพแตกหักมาก ที่สมบูรณ์คือจากพระพาหาจนถึงพระหัตถ์ ซึ่งเป็นหินทรายขนาดใหญ่ยาวตลอดเป็นแผ่นเดียวกัน ส่วนพระนาภีลงมาข้อพระบาทแตกหักชำรุด แต่ส่วนพระบาทสภาพดีเป็นรูปพระบาทชัดเจน และปรากฏฝ่าพระบาทชัดเจนจึงเป็นหลักฐานแสดงว่าเป็นพระพุทธรูปยืนไม่ได้ (นักวิชาการบางท่านแสดงความเห็นว่าเดิมน่าจะเป็นพระพุทธรูปยืนลอยตัว)

จากการขุดแต่งของนักวิชาการกรมศิลปากรพบว่าแต่เดิมนั้นมีอาคารประดิษฐานพระนอน มีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ากว้าง 6.50 เมตร ยาว 26 เมตร ความสูงของฐานจากพื้นดินประมาณ 0.80 เมตร มีผนังก่อขึ้นไป (ปัจจุบันมีผนังเห็นเพียง 0.50 เมตรเท่านั้น) จากการศึกษาแผนผังของอาคารพบว่ามี 2 ห้อง คือส่วนที่ครอบองค์พระพุทธรูปปางไสยาสน์ มีพื้นที่ข้างองค์พระสำหรับเดินประมาณ 1 เมตรโดยรอบ ส่วนตอนปลายพระบาทเป็นห้องเล็ก ๆ อีกห้องหนึ่ง ห้องเล็กดังกล่าวคงเป็นห้องประกอบพิธีบูชา แต่อย่างไรก็ตามพบว่ามีแนวก่อสร้างลานด้านหน้าขยายออกมาเพิ่มเติม แนวลานด้านหน้านี้สร้างคร่อมกำแพงแก้ว และแนวเสมาหิน ซึ่งน่าจะสร้างเพิ่มภายหลังที่อาคารชำรุดมากจนเกือบหาแนวกำแพงแก้วไม่พบแล้ว

2.เสมาธรรมจักรหิน

บริเวณพระพุทธรูปปางไสยาสน์นี้ได้พบเสมาธรรมจักรหินทราย ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 1.20 เมตร สภาพสมบูรณ์มากเมื่อเทียบกับเสมาธรรมจักรที่พบในจังหวัดนครปฐม ศิลปกรรมจำหลักลวดลายเหมือนเสมาธรรมจักรนครปฐม เมื่อครั้งขุดแต่งได้ขุดพบกวางหมอบ และเสาเสมาธรรมจักร ทำให้ต่อกันเป็นรูปสมบูรณ์กับธรรมจักรที่พบครั้งก่อน ซึ่งชาวบ้านยืนยันว่าได้ค้นพบบริเวณด้านหน้าพระนอนนี้ แสดงว่าแต่เดิมนั้นเสมาธรรมจักรชิ้นนี้คงตั้งอยู่บนหัวเสามีกวางหมอบอยู่ด้านหน้า และวางประดับอยู่ด้านหน้าพระพุทธรูปปางไสยาสน์

เสมาธรรมจักรแผ่นนี้เก็บรักษาไว้ที่วัดธรรมจักรเสมาราม เคยมีผู้ขโมยไปหลายครั้ง แต่ก็ตามพบทุกครั้ง และชาวบ้านยังเล่าลือว่าขโมยเอาไปไม่ได้ต้องนำมาคืน หรือนำมาทิ้งไว้บริเวณใกล้ ๆ วัดเพราะผู้ขโมยไปมักจะมีอันเป็นไปต่าง ๆ นานา จนถึง

▲ อาคารจัดแสดงโบราณวัตถุเสมาธรรมจักร วัดธรรมจักรเสมาราม อำเภอสูงเนิน

แก่ชีวิตก็มี ญาติมิตรต้องนำมาคืนวัดธรรมจักรเสมารามทุกครั้ง

3.ศิลาจารึกบ่ออีกา

บริเวณเมืองเสมานี้ เมื่อก่อนนักโบราณคดีเรียกว่า บ่ออีกา ได้พบศิลาจารึกอักษรปัลลวะสมัยหลังที่เรียกว่า "อักษรหลังปัลลวะ" (พุทธศตวรรษที่ 14-15) ได้พิมพ์ลงในประชุมศิลาจารึกภาคที่ 4 เรียกว่าหลักที่ 118 ศิลาจารึกบ่ออีกา ซึ่งศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ กล่าวว่า "ดินแดนซึ่งมีชื่อว่าบ่ออีกานี้ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของเมืองราชสีมาเก่า (ตำบลโคราช อำเภอสูงเนิน) ในบรรดาโบราณวัตถุที่ค้นพบ ณ สถานที่แห่งนั้นมีจารึกศิลาทรายสีแดง ขนาด 1.10x0.56x0.25 เมตร หลักหนึ่ง ซึ่งแตกออกเป็นสองชิ้น แต่ละด้านมีจารึกภาษาสันสกฤต ใช้ตัวอักษรสมัยก่อนสร้างเมืองพระนครในประเทศกัมพูชา"

ความสำคัญของศิลาจารึกหลักนี้คือกล่าวชื่ออาณาจักรศรีจนาศะ และเป็นดินแดนนอกกัมพุเทศ (เขมร) มีกษัตริย์สืบสันตติวงศ์หลายพระองค์ ที่เด่นชัดอีกประการหนึ่งก็คือ นับถือศาสนาพุทธ พระราชาแห่งศรีจนาศะได้อุทิศสิ่งของถวายพระสงฆ์ เพื่อมุ่งหวังพระสัมมาสัมโพธิญาณ และลงศักราชตรงกับ พ.ศ. 1411 แต่ตอนท้ายได้กล่าวถึงการสร้างศิวลึงค์อีกด้วย แสดงให้เห็นว่าอาณาจักรศรีจนาศะนั้นลัทธิฮินดูเริ่มเข้ามามีบทบาทมากแล้ว และหลังจากนี้ไม่นานก็พบว่าอิทธิพลของขอมเข้ามามีอิทธิพลเหนือบริเวณที่ราบสูงโคราชเต็มรูปดังจารึกเมืองเสมา (พ.ศ. 1514) ภาษาเขมร อักษรขอมโบราณที่พบในคูเมืองเสมานี้ เมื่อ พ.ศ.2526 หากพิจารณาศิลาจารึกหลักที่ 117 จารึกศรีจนาศะ (พ.ศ. 1480) ได้กล่าวถึงพระราชาแห่งอาณาจักรศรีจนาศะได้สืบสันตติวงศ์มาช้านาน ได้กล่าวถึงนามบรรพบุรุษจำนวนมาก แสดงให้เห็นว่าอาณาจักรศรีจนาศะได้เจริญรุ่งเรืองอยู่นานและอยู่นอกอิทธิพลขอม คือ “กมฺวุเทศานฺตเร ตฺยกฺต สีมสํปฺราปฺตวานฺ อเสา” (ได้รับแล้วซึ่งดินแดนอันถูกละทิ้งอยู่นอกกัมพุเทศ)

แต่อย่างไรก็ตามเราไม่อาจทราบได้ว่าอาณาเขตของศรีจนาศะนั้น มีอาณาเขตกว้างขวางมากน้อยเพียงไร จะครอบคลุมภาคอีสานทั้งหมดหรือไม่ หรืออาจจะมีขอบเขตบริเวณลุ่มแม่น้ำมูลตอนบนเท่านั้น แต่ศิลาจารึกบนเสาหินขอน อำเภอปักธงชัย 2 หลัก (หลักที่ 121 และหลักที่ 122) เป็นเรื่องราวของพุทธศาสนา เช่นเดียวกันกล่าวถึงพระภิกษุ “พระศรีราชภิกษุ” ได้สร้างสิ่งของ ที่ดินทาส รวมทั้งกฐินถวายพระภิกษุวัดต่างๆ 10 วัด หากพิจารณารูปแบบตัวอักษรแล้วจัดอยู่ในสมัยเดียวกับศิลาจารึกบ่ออีกาได้ แสดงว่าอาณาจักรศรีจนาศะนั้นมีศูนย์กลางการปกครองอยู่บริเวณเมืองนครราชสีมานั่นเอง (บริเวณเมืองเสมา อำเภอสูงเนิน คงเป็นศูนย์กลาง)

หากพิจารณาสิ่งที่พระราชาแห่งศรีจนาศะอุทิศถวายแก่พุทธศาสนา และสร้างรูปเคารพตามลัทธิฮินดูเช่นศิวลึงค์ และปรากฏภาษาเขมรอยู่ตอนท้าย 7 บรรทัด แสดงว่าอิทธิพลขอมสมัยพระนครเริ่มเข้ามามีบทบาทบ้างแล้ว เพราะหลังจาก พ.ศ. 1480 เพียงเล็กน้อย ก็ปรากฏว่าได้พบศิลาจารึกของพระเจ้าชัยวรมันที่ 5 แห่งยโสธรปุระ (ขอมสมัยพระนคร) ในบริเวณเมืองเสมานั่นเอง ซึ่งศิลาจารึกนี้ลงศักราช พ.ศ. 1514

● 4.แผ่นศิลาจำหลักพระพุทธรูปปางสมาธิสมัยทวารวดี

พระพุทธรูปปางสมาธิจำหลักบนแผ่นหินขนาดใหญ่รูปใบเสมาปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑ แห่งชาติ มหาวีรวงศ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ตามหลักฐานกล่าวว่าได้พบที่บริเวณเมืองเสมา ตำบลเสมา อำเภอสูงเนิน พระพุทธรูปปางสมาธิบนแผ่นหินจำหลักนี้มีพุทธลักษณะอยู่ในยุคสมัยทวารวดี นั่งขัดสมาธิอยู่บนดอกบัว สลักลาย ฐานบัวคว่ำบัวหงาย จำหลักเป็นลายนูนต่ำลึกลงไปประมาณ 8-10 เซนติเมตร อยู่ในซุ้มเรือนแก้ว ยอดเรือนแก้วสลักเป็นยอดสถูปทรงดอกบัว แผ่นศิลากว้าง 0.50 เมตร สูง 1.20

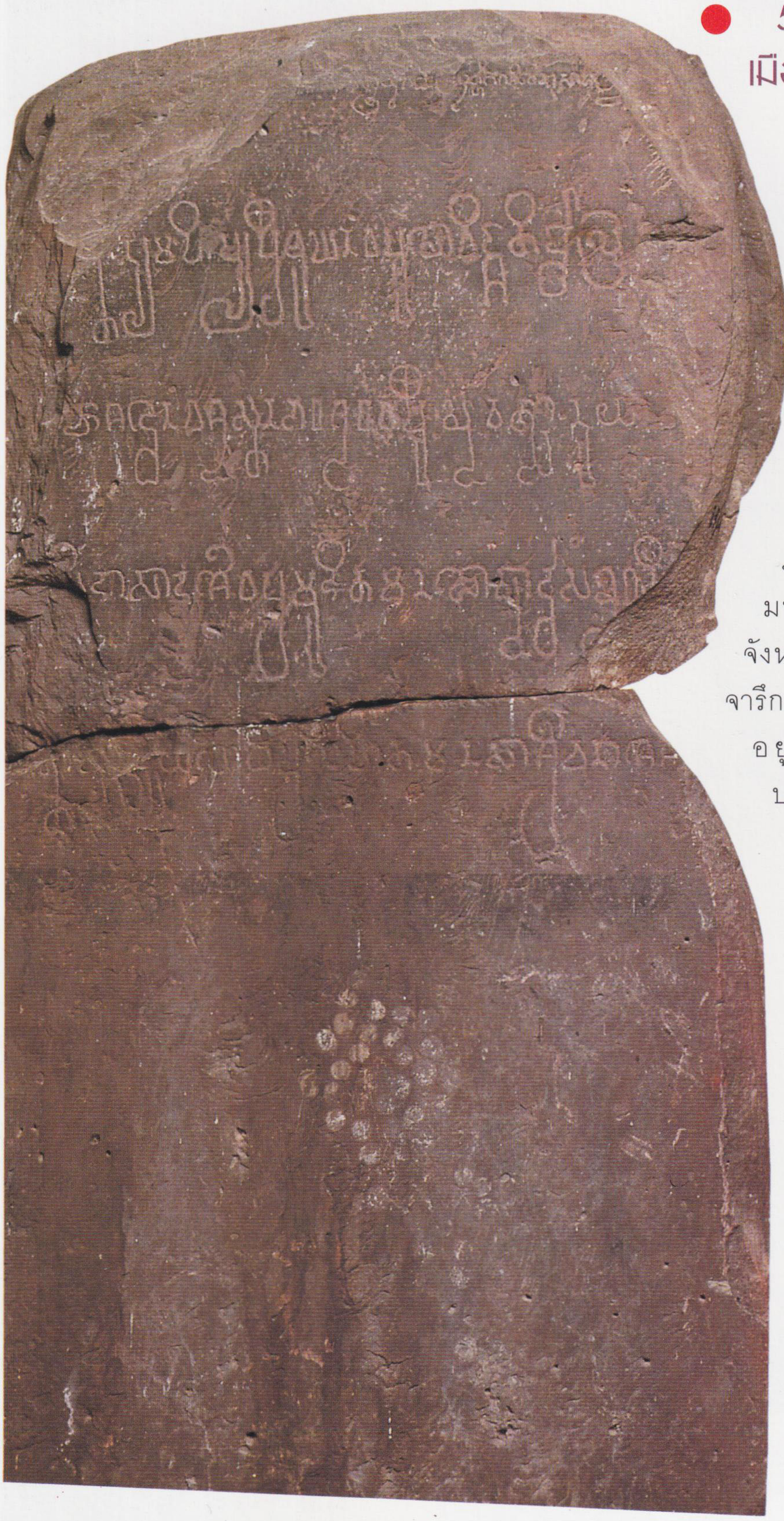
▲ เสมาธรรมจักรหิน วัดธรรมจักรเสมาราม อำเภอสูงเนิน

เมตร หนา 0.30 เมตร ทรวดทรงเป็นรูปเสมาใบพาย

พุทธศิลป์ สัดส่วนสวยงาม พระพักตร์รูปไข่ พระนาสิกกว้าง ฝีพระโอษฐ์หนา พระเนตรค่อนข้างโตเหลือบลงต่ำ แต่ได้สัดส่วนรับกันทั้งพระพักตร์ ส่วนไรพระศกขอดเป็นก้นหอยขนาดใหญ่ มีสังฆาฏิเด่นชัด นั่งขัดสมาธิเพชรพระหัตถ์ซ้อนกันเป็นปางสมาธิ ลวดลายประกอบอื่นๆ สวยงาม

▲ ศิลาจารึกบ่ออีกา พุทธศักราช 1411 อักษรขอมโบราณ ภาษาสันสกฤตและเขมร พบที่บ้านบ่ออีกา อำเภอสูงเนิน (ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

◀ ศิลาจารึกบ่ออีกา พบที่บ้านบ่ออีกา อำเภอสูงเนิน (ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

5.ศิลาจารึก เมืองเสมา

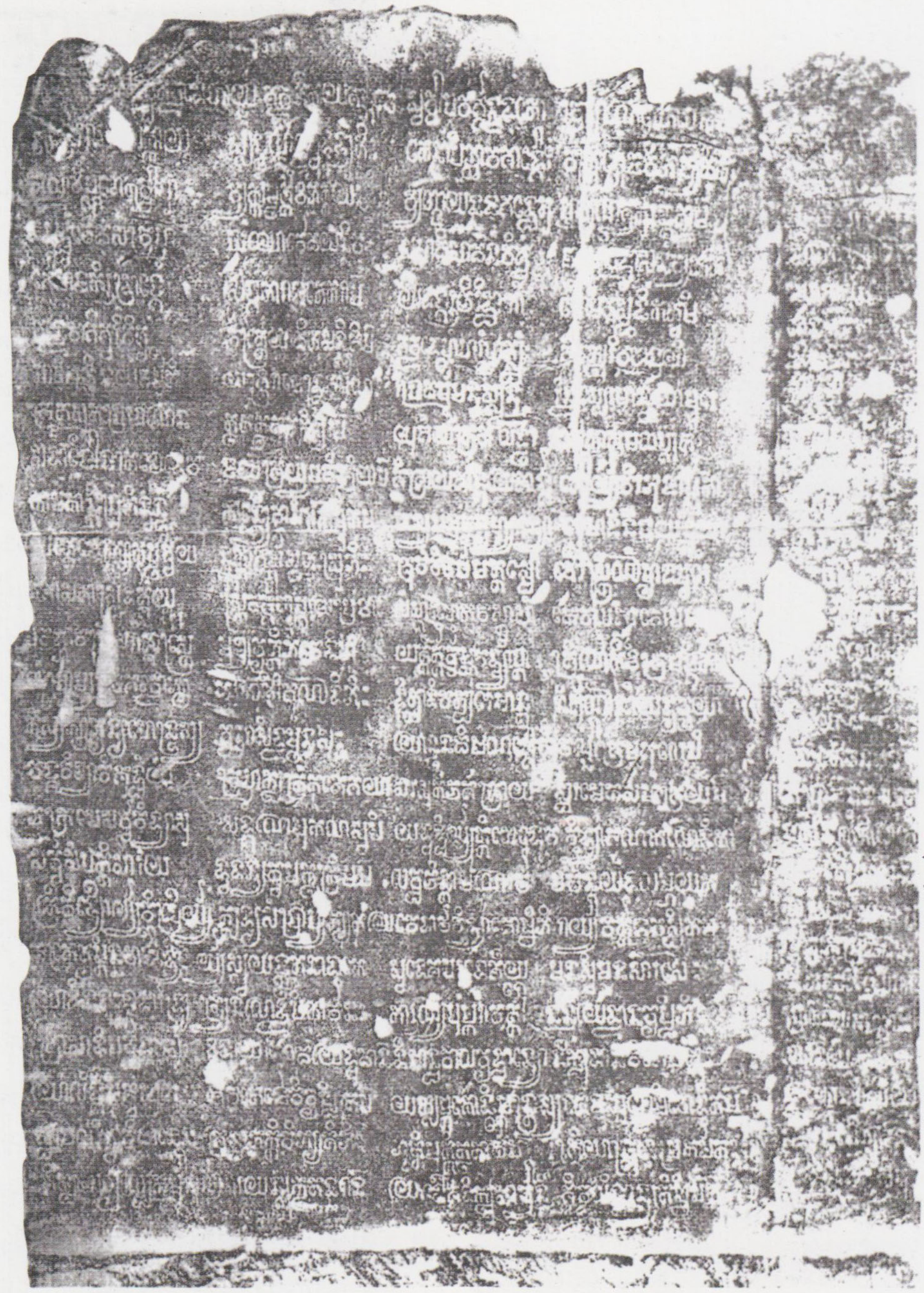
ศิลาจารึกเมืองเสมา ชาวบ้านตำบลเสมาพบในคูเมืองเสมา เมื่อพ.ศ. 2526 และเก็บไว้ที่ที่ว่าการอำเภอสูงเนิน ประมาณ 1 ปี จึงแจ้งมายังกรมศิลปากร ปัจจุบันเก็บไว้ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติมหาวีรวงศ์ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ศิลาจารึกเมืองเสมานี้ได้พิมพ์รวมอยู่ในหนังสือจารึกในประเทศไทย เล่ม 3 พิมพ์ พ.ศ. 2529 เป็นศิลาจารึกอักษรขอมโบราณหรืออักษรขอมสมัยพระนคร ภาษาสันสกฤต ปนกับภาษาเขมรลงมหาศักราช 893 (พ.ศ. 1514) สร้างด้วยหินทรายสีเทา ขนาดกว้าง 0.46 เมตร สูง 0.99 เมตร หนา

▲ แผ่นศิลาจำหลักพระพุทธรูปปางสมาธิ ศิลปทวารวดี อายุราวพุทธศตวรรษที่ 14-15 พบที่เมืองเสมา ตำบลเสมา อำเภอสูงเนิน (ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ มหาวีรวงศ์)

0.10 เมตร จารึกตัวอักษร 3 ด้าน ด้านที่ 1 มีอักษร 25 บรรทัด ด้านที่ 2 มีอักษร 27 บรรทัด ด้านที่ 3 (คือด้านหนา) มีอักษร 31 บรรทัด กล่าวพระนามกษัตริย์ว่าพระเจ้าชัยวรมัน ทรงเป็นราชโอรสของพระเจ้าราเชนทรวรมัน ทรงฉลาดในราชธรรม ทรงสืบเชื้อสายมาจากจันทรวงศ์ และทรงมีความงาม ดุจดังพระจันทร์วันเพ็ญอยู่บนท้องฟ้า (อาสีจฺฉฺรีชยวรฺมเมติ ยศฺศฺรีราเชนฺทฺรวรฺมณะ ราชธรฺมเม มนุสฺสูนุ รินฺทุสฺโสมานฺวโย มฺวเร ฯ)

เมื่อพิจารณาศักราชที่ปรากฏอยู่ในศิลาจารึกเมืองเสมานี้ พระนามชัยวรมัน คือพระเจ้าชัยวรมันที่ 5 (ครองราชย์ พ.ศ. 1511-1544) ส่วนตัวอักษรนั้นได้พัฒนาเป็นรูปแบบตัวอักษรขอมสมัยพระนคร นั่นคือปรับเปลี่ยนเส้นปกบนเป็นศก ตกแต่งสวยงามเรียกว่า “ศกเขาแกะ” และอักษรรูปครึ่งตัว (เชิง) นั้นให้ความสำคัญมาก มีการลากเส้นยาวโค้งสวยงาม ตลอดจนภาษาเป็นภาษาสันสกฤต และมีภาษาเขมรปะปนมากขึ้น เนื้อความในศิลาจารึก เริ่มต้นกล่าวนมัสการเทพเจ้าทั้งสาม คือพระศิวะ พระวิษณุ และพระพรหม อันเป็นเทพเจ้าสำคัญของฮินดู หลังจากนั้นได้กล่าวสดุดี

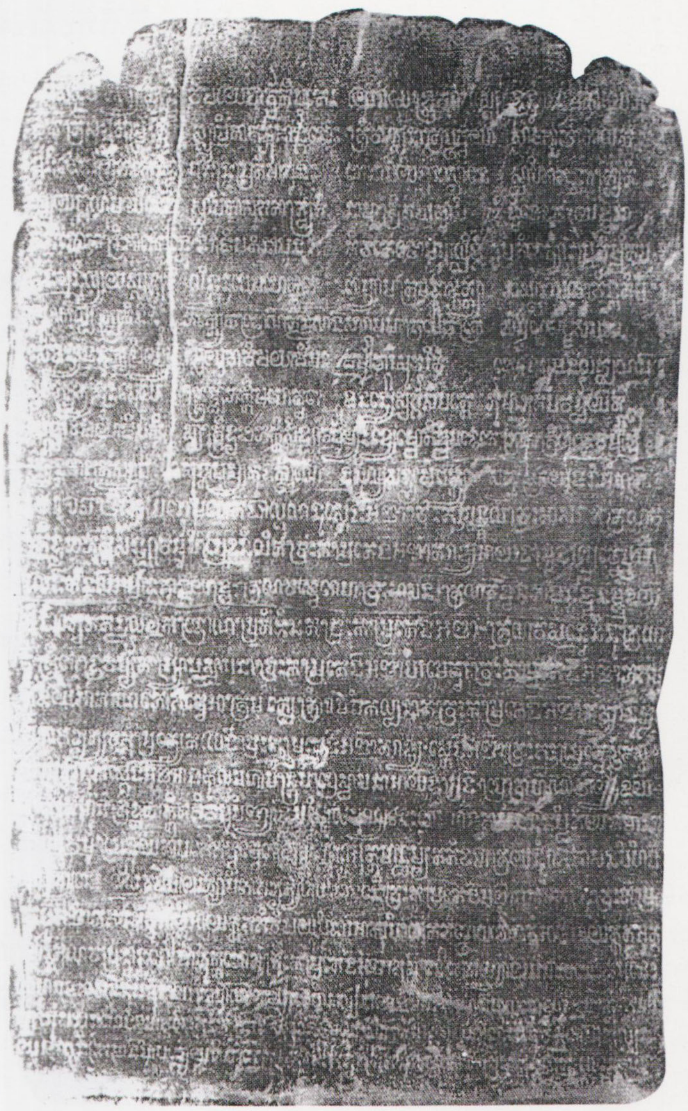

◀ จารึกเมืองเสมา นม.25 ด้านที่ 1 และ 3

พระเกียรติยศของพระเจ้าชัยวรมันที่ 5 ผู้มีความรอบรู้ในพระเวท และพระมนูศาสตร์ พระองค์เป็นกษัตริย์ที่ทรงนับถือนิกายไศวะ เป็นครูของพระเจ้าแผ่นดิน (แสดงว่ามีอำนาจเหนือกษัตริย์อื่นๆ) ทรงทำนุบำรุงพระศาสนา สร้างศิวลึงค์ ส่วนด้านที่ 2 กล่าวว่าพระเจ้าชัยวรมันได้สั่งให้สร้างรูปประติมากรรม พระอิศวร พระพรหม และพระวิษณุ และยังกล่าวถึงกิจกรรมที่สร้างเมื่อ พ.ศ. 1468 และ พ.ศ. 1484 แสดงให้เห็นบริเวณที่ศิลาจารึกหลักนี้สร้างไว้นั้นอำนาจของกษัตริย์ขอมสมัยพระนครได้แผ่เข้ามาก่อนหน้าศิลาจารึกเมืองเสมานี้ 50 ปี เป็นอย่างน้อย (หากศิลาจารึกนี้พบอยู่ในสถานที่สร้างไว้เดิม)

ในบริเวณเมืองเสมานี้ได้พบศิลาจารึกบ่ออีกา (หลักที่ 118) ซึ่งกล่าวถึงพระนามกษัตริย์อาณาจักรศรีจนาศะ เมื่อพ.ศ. 1411 และจารึกศรีจนาศะ (หลักที่ 117) ได้กล่าวลำดับกษัตริย์อาณาจักรศรีจนาศะหลายพระองค์และได้กล่าวว่าถึงการ

อุทิศถวายสิ่งของแด่พระภิกษุสงฆ์ และสร้างศิวลึงค์ศิลาจารึกศรีจนาศะนี้สร้างเมื่อปี พ.ศ. 1480 แสดงว่ากษัตริย์อาณาจักรศรีจนาศะมีอำนาจปกครองดินแดนบริเวณนี้อย่างน้อยตั้งแต่พ.ศ. 1411 มาสิ้นสุด พ.ศ. 1480 (กำหนดเฉพาะอายุศักราชในศิลาจารึก) แสดงว่าอิทธิพลขอมสมัยพระนครได้แพร่เข้ามามีอำนาจในบริเวณเมืองเสมาแล้ว การพบศิลาจารึกที่กล่าวถึงพระนามกษัตริย์แตกต่างกัน มีรูปแบบตัวอักษรและภาษาแตกต่างกันในบริเวณเดียวกัน และมีศักราชคาบเกี่ยวกัน (คือกาละและเทศะเดียวกัน) ทำให้พิจารณาสถานภาพของอาณาจักรศรีจนาศะ ที่กล่าวไว้ชัดเจนในศิลาจารึกบ่ออีกา (หลัก 118) (ว่า พ.ศ. 1411 นั้น "ดินแดนอาณาจักรศรีจนาศะเป็นดินแดนที่ถูกละทิ้งอยู่นอกกัมพุเทศ") ได้ยากกว่าสมัยหลังจากนั้นเพียงเล็กน้อยจะมีสถานภาพอย่างไร แต่ศิลาจารึกหลัก 117 (พ.ศ. 1480) ได้กล่าวลำดับพระนามกษัตริย์แห่งศรีจนาศะไว้จำนวนมาก และสรรเสริญกษัตริย์ศรีจนาศะไว้อย่างภาคภูมิเช่น "โอรสของพระองค์ (ศรีสุนทรวรมัน) น่าชื่นชมทรงพระนามว่า ศรีนรปติสิงหวรมัน ทรงมีอำนาจเป็นอธิบดีแห่งศรีจนาศะ ดุจดังพระวิษณุทรงเป็นบดีแห่งพระศรี..." ฉะนั้นในขั้นนี้น่าจะสันนิษฐานได้ว่าอำนาจขอมพระนครได้แผ่อิทธิพลเข้ามาประชิดขอบเขตอาณาจักรศรีจนาศะมาตั้งแต่ พ.ศ. 1411 แต่ด้วยความเข้มแข็งของกษัตริย์ศรีจนาศะยังดำรง

◀ จารึกเมืองเสมา
นม.25 ด้านที่ 2

อาณาจักรต่อมาอีกหลายชั่วกษัตริย์ จนถึงสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 5 อำนาจขอมพระนครจึงเข้ามามีอิทธิพลเหนือการเมืองการปกครองของศรีจนาศะได้

6.พระพุทธรูปสำริด

พระพุทธรูปสำริดขนาดเล็ก 3 องค์ ขุดพบที่บริเวณอาคารพระพุทธรูปปางไสยาสน์ สมัยที่นักวิชาการกรมศิลปากรขุดแต่ง พุทธศิลป์ จัดอยู่ในสมัยทวารวดีทั้ง 3 องค์ สภาพชำรุดบ้างเล็กน้อย ผิวโลหะถูกกัดกร่อนตามธรรมชาติที่ฝังตัวอยู่ใต้พื้นดินเป็นระยะเวลายาวนาน

1. พระพุทธรูปสำริดปางสมาธิ ขนาดหน้าตักประมาณ 3 นิ้ว สูงประมาณ 6 นิ้ว เป็นพระพุทธรูปลอยตัวไม่มีฐาน ด้านหลังพระเศียรมีประภามณฑลเส้นผ่าศูนย์กลาง 2 นิ้ว มีไรพระศกขมวดค่อนข้างใหญ่ และชัดเจน นั่งขัดสมาธิเพชรพระชานุแคบ ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา

2. พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรสำริด พบบริเวณเดียวกัน ชำรุดพบแต่พระวรกายส่วนบนครึ่งตัวสร้างเป็นรูปลอยตัวยืนพระหัตถ์ขวาถือตรี (ชำรุด) พระศกมวยผมสูง ขนาดสูงประมาณ 7 นิ้ว (เฉพาะครึ่งองค์) ปัจจุบันเก็บไว้สถานที่เดียวกับพระพุทธรูปปางสมาธิ ดังกล่าว

3. พระพุทธรูปประทับยืนปางทรงแสดงธรรม เป็นรูปประติมากรรมสำริดลอยตัว พระหัตถ์ทั้งซ้ายขวาชำรุด พระบาทด้านซ้ายหายไป (ชำรุด) ห่มจีวรคลุมแนบตัวยาวลงมาถึงข้อพระบาท เห็นสัดส่วนพระวรกายชัดเจน ปัจจุบันเก็บไว้สถานที่เดียวกัน ดังกล่าวข้างต้น

▲ พระพุทธรูปสำริดปางสมาธิ พบที่บริเวณอาคารพระพุทธรูปปางไสยาสน์ อำเภอสูงเนิน (ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย)

▲ พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรสำริด พบที่บริเวณอาคารพระพุทธรูปปางไสยาสน์ อำเภอสูงเนิน (ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

◀ พระพุทธรูปประทับยืนปางทรงแสดงธรรม พบที่บริเวณอาคารพระพุทธรูปปางไสยาสน์ อำเภอสูงเนิน (ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

อภิปราย

การที่พบโบราณวัตถุสองวัฒนธรรมที่ซ้ำซ้อนอยู่ในแหล่งโบราณสถานเดียวกันนี้ เราสามารถอธิบายได้ไม่ยากนัก แต่บริเวณเมืองเสมานี้มีปัญหามากยิ่งขึ้น เมื่อพบศิลาจารึกต่างรูปแบบตัวอักษร (อักษรหลังปัลลวะ จารึกบ่ออีกา และอักษรขอมสมัยพระนครของจารึกเมืองเสมา) ที่มีศักราชที่สร้างในระยะเวลาใกล้เคียงกัน นอกจากนี้ยังพบเนื้อความที่กล่าวถึงกิจกรรมที่สร้างในสมัยเดียวกันอีกด้วย (คือจารึกเมืองเสมาได้กล่าวย้อนหลังไปถึง ปี พ.ศ. 1468 และจารึกศรีจนาศะ (หลัก 117) สร้างพ.ศ. 1480)

หากพิจารณาด้านโบราณวัตถุก็พบว่า มีพยานหลักฐานทั้ง 2 วัฒนธรรม นั่นคือ พระพุทธรูปสำริด และพระพุทธรูปปางไสยาสน์ เป็นวัฒนธรรมสมัยทวารวดี ส่วนศิลาจารึกเมืองเสมา (พ.ศ. 1514) และกำแพงคันดินคูน้ำของเมืองเสมานั้น เป็นสิ่งที่สร้างขึ้นสมัยขอมพระนคร

แต่อย่างไรก็ตาม นักวิชาการกรมศิลปากรได้ขุดแต่งครั้งหลังนี้ ได้สรุปผลว่า ชุมชนโบราณเมืองเสมา นั้นเริ่มพัฒนาขึ้นมาจากชุมชนแบบวัฒนธรรมทวารวดี ชุมชนโบราณเมืองเสมานี้ได้ดำรงอยู่ค่อนข้างนาน มีกิจกรรมต่างๆ มาก เป็นชุมชนที่นับถือพุทธศาสนาเป็นหลัก ได้พบซากโบราณสถานที่ก่ออิฐแบบเดียวกับพระนอนหลายแห่งในเมืองเสมา ชุมชนทวารวดีนี้ได้สร้างพระพุทธรูปปางไสยาสน์ขนาดใหญ่ ไว้นอกกำแพงคูน้ำคันดิน ซึ่งน่าจะเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยในสมัยนั้น

ชุมชนทวารวดีเมืองเสมายังเคารพนับถือพุทธศาสนาอยู่ แม้ว่าอิทธิพลของวัฒนธรรมขอมสมัยพระนครได้แผ่อิทธิพลเข้ามามีบทบาททางสังคม และศาสนา

มากขึ้น จนกระทั่งได้สร้างเทวาลัยศาสนาพราหมณ์ (คือซากโบราณสถานในกำแพงคูน้ำคันดินเมืองเสมาที่เรียกว่าบ่ออีกา) ในบริเวณเดียวกับซากโบราณสถานแบบทวารวดีกลางเมืองเสมา อาจจะกล่าวได้ว่าช่วงเวลาดังกล่าวนั้นมีการนับถือศาสนาพุทธและพราหมณ์ควบคู่กันไปของชุมชนโบราณเมืองเสมา ลักษณะดังกล่าวนั้นมีความสัมพันธ์กันดีกับชั้นดินที่ขุดพบในเมืองเสมาและบริเวณพระพุทธรูปปางไสยาสน์ ซึ่งได้พบว่าบริเวณชุมชนโบราณนี้ได้มีการอยู่อาศัยอย่างต่อเนื่อง และมีการยอมรับวัฒนธรรมแบบขอมสมัยพระนครเข้ามาปรับปรุงให้เข้ากับการดำรงอยู่ของชุมชนโบราณนั้นด้วยการปรับปรุงวัฒนธรรมใหม่แบบขอมสมัยพระนครนี้นานเข้าจนเปลี่ยนเป็นวัฒนธรรมแบบขอมฯอย่างสมบูรณ์ ดังพบพระพิมพ์ศิลปเขมรแบบบายน (ราวพุทธศตวรรษที่ 18)

ส่วนศิลาจารึกบ่ออีกา หลักที่ 118 สร้างเมื่อ พ.ศ. 1411 กษัตริย์ศรีจนาศะนับถือพุทธศาสนา ได้มอบสิ่งของอุทิศถวายแก่พุทธศาสนา ยังได้กล่าวชื่อกษัตริย์ทรงพระนามว่า "อังศเทพผู้ได้รับดินแดนอันถูกละทิ้งอยู่นอกกัมพุเทศ...เป็นบุรุษที่ประเสริฐสุดในตระกูล" แสดงว่าอำนาจของกัมพุเทศคงอยู่ไม่ห่างจากชุมชนโบราณเมืองเสมามากนัก (อาณาจักรศรีจนาศะ) และศิลาจารึกศรีจนาศะ หลักที่ 117 สร้างเมื่อ พ.ศ. 1480 ได้กล่าวชื่อกษัตริย์ที่เป็นบรรพบุรุษจำนวนมาก แสดงให้เห็นว่ามีการต่อเนื่องในการสืบสันตติวงศ์ของกษัตริย์อาณาจักรศรีจนาศะ แต่กระนั้นก็ตามการสร้างรูปเคารพ และสิ่งของอุทิศแก่ศาสนานั้น จารึกศรีจนาศะได้กล่าวถึงศาสนาพุทธและสร้างรูปเคารพของศาสนาพราหมณ์ หรือฮินดูด้วย แสดงให้เห็นว่าชุมชนโบราณแบบทวารวดีของเมืองเสมานั้นยอมรับนับถือศาสนาพราหมณ์ควบคู่กับพุทธศาสนาในเวลาเดียวกัน ซึ่งหลักฐานการขุดค้นทางด้านโบราณคดีรองรับกับศิลาจารึกได้ดี

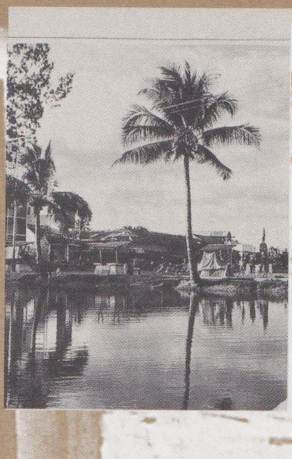
แต่กระนั้นก็ตามอิทธิพลของขอมพระนครได้แผ่เขตอำนาจเข้ามาจนเกือบจะชนติดกันอยู่แล้ว ดังหลักฐานโบราณคดีที่ปราสาทเมืองแขก และปราสาทเมืองเก่า ทั้งสองปราสาทอยู่ที่ตำบลโคราช อำเภอสูงเนิน ซึ่งไม่ห่างจากเมืองเสมามากนัก

ครั้นหลัง พ.ศ. 1480 เล็กน้อย อำนาจการเมืองการปกครองของอาณาจักรขอมสมัยพระนคร ได้เข้ามาครอบครองชุมชนทวารวดีเมืองเสมา ดังปรากฏศิลาจารึกเมืองเสมา (พ.ศ. 1514) สร้างสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 5 การแผ่อิทธิพลของอาณาจักรขอมสมัยพระนครนั้นคงเปลี่ยนแปลงเฉพาะอำนาจการเมืองการปกครองเท่านั้น เพราะวัฒนธรรมแบบขอมสมัยพระนครได้เข้ามามีอิทธิพลก่อนหน้าบ้างแล้ว ดังจารึกศรีจนาศะ (พ.ศ. 1480) ได้กล่าวถึงการนับถือ 2 ศาสนาควบคู่กันแล้ว ฉะนั้นชุมชนเมืองเสมาโบราณก็ยังคงดำรงอยู่อย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบวัฒนธรรมเป็นขอมสมัยพระนครก็ตาม ซึ่งก็เริ่มพัฒนามาก่อนหน้าแล้ว

จาก สารานุกรมวัฒนธรรมภาคอีสาน
สนับสนุนโดย ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน)

บทที่ 4

ชาวโคราช กลุ่มวัฒนธรรมไทย (ภาคกลาง)

◀ ชาวโคราช อำเภอพิมาย (ภาพจาก หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

ชาวไทยโคราชมีวัฒนธรรมแตกต่างไปจากกลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาว และเขมร-ส่วย แต่มีวัฒนธรรมเหมือนไทยภาคกลาง ทั้งภาษาพูด ประเพณี พิธีกรรม รวมทั้งอาหารการกิน แม้แต่เพลงและดนตรีก็มีลักษณะใกล้เคียงกับเพลงพื้นบ้านภาคกลาง ฉะนั้นนักวิชาการจึงจัดกลุ่มชาวโคราชอยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมไทย (ภาคกลาง)

ชาวโคราช กลุ่มวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีนั้น เมืองโคราชเจริญรุ่งเรืองมาตั้งแต่สมัยขอมพระนครเป็นอย่างน้อย แต่กลุ่มชนที่ตั้งหลักแหล่งในบริเวณเมืองโคราชและใกล้เคียงนั้น น่าจะเป็นชุมชนรุ่นใหม่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย นั่นคือสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ที่ทรงให้ย้ายเมืองโคราชมาตั้งบริเวณปัจจุบัน สร้างกำแพงเมืองขนาดใหญ่มีป้อมค่ายหอรบแบบตะวันตก ทรงพระราชทานนามว่า “เมืองนครราชสีมา” และได้ส่งพระยายมราช(สังข์) มาปกครองเป็นพระยามหานครต่างพระเนตรพระกรรณ ในครั้งนั้นได้อพยพขุนนาง ทหารและครอบครัวจากกรุงศรีอยุธยามาจำนวนมาก รวมทั้งกองทหารและครอบครัว เพื่อเป็นข้าราชการประจำเมืองนครราชสีมาดูแลหัวเมืองบริวาร ฉะนั้นจึงพบว่าวัฒนธรรมภาคกลางจึงเป็นวัฒนธรรมหลักของชาวเมืองนครราชสีมา อันได้แก่ ภาษาพูด ประเพณี พิธีกรรม อักษรศาสตร์ (วรรณกรรม ฉันทลักษณ์ และใช้อักษรขอมเขียนเรื่องราวทางพุทธศาสนา ใช้อักษรไทยอยุธยาเขียนเรื่องราวคดีโลก)

◆ เรียบเรียงโดย
ธวัช ปุณโณทก

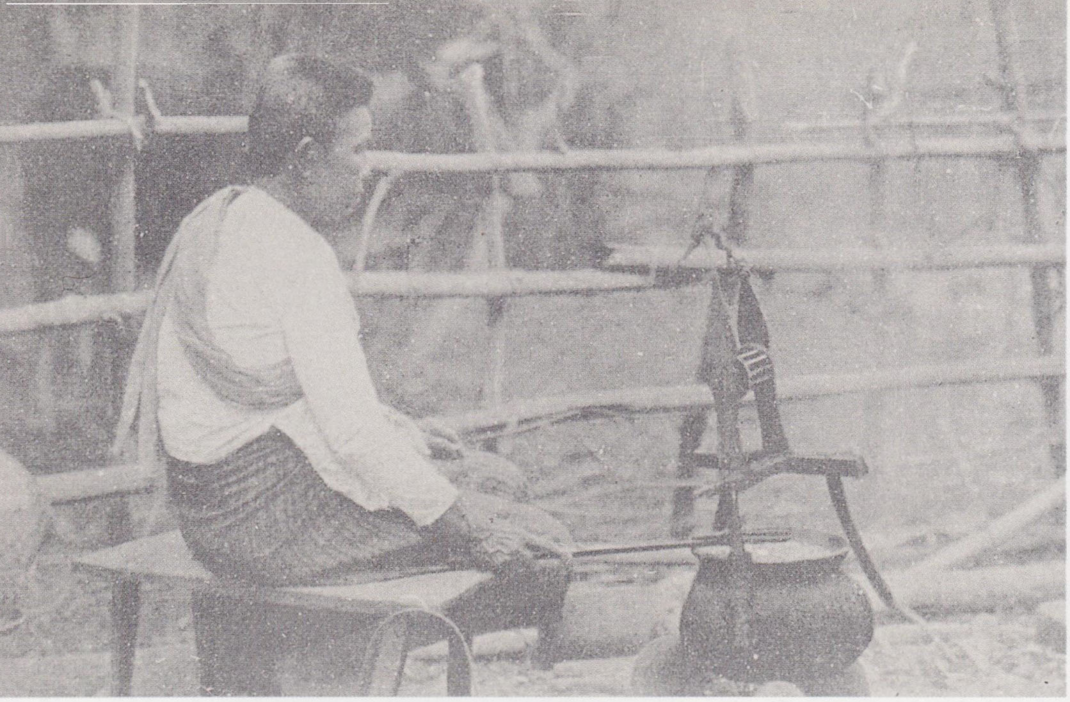
สมัยกรุงธนบุรี เมืองนครราชสีมาก็เป็นที่มั่นสำคัญของเจ้านายไทย ที่พาสมัครพรรคพวกมาตั้งมั่นที่เมืองพิมาย (ก๊กเจ้าพิมาย) คือ กรมหมื่นเทพพิพิธ ครั้นเมื่อกรุงศรีอยุธยาเสียแก่พม่าแล้ว ชาวกรุงศรีอยุธยารวมทั้งเจ้านายเชื้อพระวงศ์ ขุนนาง และชาวบ้านจำนวนมาก ได้อพยพหนีกองทัพพม่ามาพึ่งเจ้าพิมายจำนวนมาก ครั้นพระเจ้าตากสินมหาราชปราบเจ้าพิมายได้แล้ว และได้ตั้งพระยานครราชสีมารักษาราชการเมืองนครราชสีมา จนถึงสมัยตั้งพระยากำแหงสงคราม (ปิ่น) เป็นเจ้าเมืองนครราชสีมาสืบต่อมา ชุมชนชาวไทยภาคกลางที่ไปรับราชการและอพยพไปเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาแตกครั้งที่สองนั้นได้ตั้งหลักแหล่งสืบต่อมา นอกจากนี้ยังพบว่าสมัยกรุงเทพฯ ได้ส่งข้าราชการ ขุนนาง ผลัดเปลี่ยนกันไปปกครองเมืองนครราชสีมาและเมืองบริวาร

▲ อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี อำเภอเมือง (ภาพจาก หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

▲ บริเวณอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี และประตูชุมพล อำเภอเมือง (ภาพจาก หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

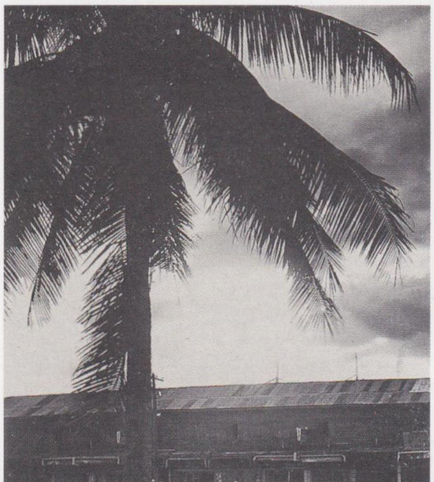

◀ ชาวโคราช (ภาพจาก หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

จำนวนมาก ฉะนั้นชาวเมืองนครราชสีมาและหัวเมืองบริวารจึงเป็นชาวภาคกลางจำนวนมากที่ไปพร้อมกับขุนนางและทหาร ที่ไปประจำการโดยพระบรมราชโองการ ประชาคมเหล่านั้นได้ตั้งหลักแหล่งที่เมืองนครราชสีมาและเมืองบริวารสืบต่อมา จึงรักษาวัฒนธรรมไทยภาคกลางไว้อย่างครบถ้วน โดยเฉพาะภาษาพูดจะเป็นภาษาไทยภาคกลางที่มีสำเนียงเพี้ยนเหน่อไปบ้าง ซึ่งเป็นธรรมดาของภาษาถิ่นทั่วไป จึงเรียกตนเองว่าไทยโคราชบ้าง ไทยเบิ้งบ้าง ไทยเกิ้งบ้าง

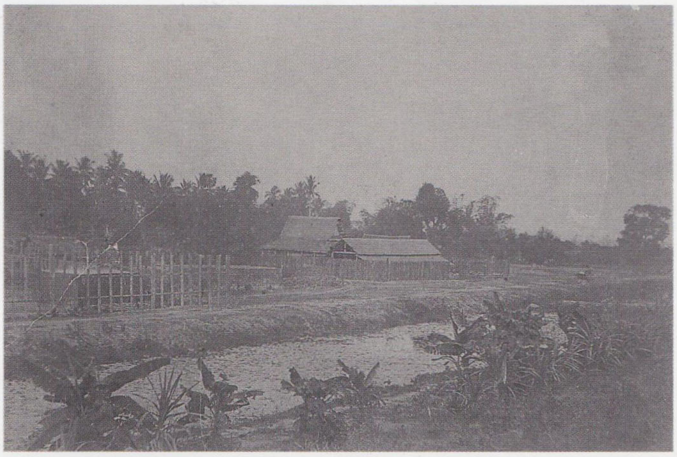
ไทยโคราช เป็นกลุ่มที่ใช้ภาษาไทยภาคกลาง เพียงแต่สำเนียงเพี้ยนเหน่อเท่านั้น (มีคำภาษาไทยลาวปะปนอยู่บ้างเล็กน้อย) น้ำเสียงค่อนข้างห้วนสั้น (กร่อนเสียง) เช่น อ๋าย (อะไร) อ๋ายเหย่อ (อะไรเหรอ) ดูถ้วะ (ดูเถิดว่ะ) ตะจ่น (จนกระทั่ง) ละกอ (มะละกอ) บางคำใช้ภาษาอีสานปะปน เช่น ดีกั่ว (ดีกว่า) กืก (ใบ้) กำด้น (ท้าทาย) ปอมก่า (กิ้งก่า) จักแหล่ว (ไม่รู้)

▼ บริเวณคูเมือง อำเภอเมือง (ภาพจาก หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

◀ บริเวณคูเมือง อำเภอเมือง (ภาพจาก หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

◀ ฉางหลวง
ในเมืองนครราชสีมา
(ภาพจาก หอจดหมาย
เหตุแห่งชาติ)

เป็นต้น คำพื้นฐานทั่วไปตรงกับคำภาคกลาง

ไทยโคราชตั้งภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดนครราชสีมา (ยกเว้นบางอำเภอที่มีชาวไทยลาวมากกว่า เช่น อำเภอบัวใหญ่ อำเภอสูงเนิน) จังหวัดบุรีรัมย์ เช่น อำเภอนางรอง อำเภอละหานทราย อำเภอหนองกี่ อำเภอเมือง อำเภอลำปลายมาศ และจังหวัดชัยภูมิ เช่น อำเภอจัตุรัส อำเภอบำเหน็จณรงค์ ไทยโคราชใช้ตัวอักษรไทยภาคกลางมาแต่สมัยโบราณ

การตั้งหมู่บ้าน ชาวโคราชตั้งหมู่บ้านเป็นกลุ่มเช่นเดียวกัน ซึ่งแตกต่างกับไทยภาคกลางที่นิยมตั้งหมู่บ้านตามลำแม่น้ำ

สถาบันหมู่บ้าน ชาวโคราชมีวัดเป็นสถาบันหลักของหมู่บ้าน ไม่ค่อยจะนับถือผีวิญญาณเหมือนกลุ่มวัฒนธรรมไทย–ลาว จารีตประเพณียึดแนวภาคกลาง อาจจะมีส่วนปลีกย่อยต่างไปบ้าง

การสร้างบ้านเรือน ปัจจุบันไม่ค่อยจะพบรูปแบบเรือนโคราชดั้งเดิม เรือนโคราชสร้างใต้ถุนสูง หน้าจั่วแบบเรือนไทย ผู้มีฐานะสร้างบ้านไม้กระดาน ฝาเรือนของโคราชเป็นฝาประคนแบบโคราช คือใช้ฝากระดานกั้นด้านตั้ง และใช้กระดานแผ่นเล็กๆ ขนาด 3 นิ้ว ปิดทับตามแนวต่อของแผ่นฝากระดาน ผู้ที่มีฐานะด้อยจะใช้ฝาต้นปรือ (ชาวอีสานเรียกว่า กกผือ) เรียงตั้งหนาประมาณ 2 นิ้วแล้วใช้ไม้ไผ่ผ่าซีกขนาบ ทั้งสองด้านผูกด้วยเชือกหวายระยะห่างกันพอสมควร ไม้ไผ่ขนาบนั้นวางระยะห่างกันประมาณ ๑ ศอก ตลอดด้านตั้งของฝาเรือน ส่วนในชุมชนของเมืองโคราชพบว่ามีบ้านแบบตึกดินอยู่บ้าง (บริเวณสี่แยกวัดแจ้งใน) ซึ่งใช้โครงไม้ แต่ฝาเรือนใช้ดินดิบก่อเรียงกันแล้วฉาบด้วยปูนขาว

การแต่งกาย ชาวโคราชแต่งกายแบบไทย นั่นคือ ชายนุ่งผ้าโจงกระเบน เสื้อคอกลมไม่ผ่าอก ส่วนสตรีนุ่งผ้าโจงกระเบนเช่นเดียวกัน ไม่นิยมนุ่งผ้าซิ่นในสมัยอดีต เสื้อแขนกระบอก ห่มสไบทับเสื้อ ถ้าอยู่กับบ้านจะใช้ผ้าผืนเดียวคาดอก

อาหาร ชาวโคราชทั้งในจังหวัด นครราชสีมา ชัยภูมิ และบุรีรัมย์ นิยมรับประทานข้าวจ้าว อาหารหลักคือ น้ำพริก อาจจะมีเครื่องจิ้มแบบลาวบ้าง กับผักเท่าที่หาได้ อาหารพิเศษอื่นๆ คล้ายกับอาหารไทยภาคกลาง

การละเล่นดนตรี การละเล่นที่สำคัญของชาวโคราช ก็คือ

▲ ชาวบ้านที่มารับจ้างทำนา พบที่เมืองนครราชสีมา (ภาพจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

"เพลงโคราช" โดยทั่วไปมีลักษณะเป็นเพลง "ปฏิพากย์" คือเป็นการร้องเกี้ยวกันระหว่างหญิงชาย ไม่มีเครื่องดนตรีประกอบ คนร้องจึงต้องตบมือบางครั้งเพื่อให้จังหวะ เพลงโคราชปัจจุบันมีหลายคณะ ตั้งสำนักงานอยู่ละแวกประตูน้ำ ในตลาดนครราชสีมา เพลงโคราชยังอยู่ในความนิยมของชาวไทยโคราชไม่น้อย โดยเฉพาะเจ้าภาพจะจ้างเล่นแก้บน "ย่าโม" คือเล่นเพลงโคราชถวายรูปอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี ฉะนั้นเพลงโคราชจะดำรงอยู่ได้อีกนาน ตราบใดที่อนุสาวรีย์ยังตั้งอยู่ ส่วนดนตรีนั้นชาวโคราชนิยมวงปี่พาทย์ ไม่นิยมวงแคน การแสดงที่สำคัญของนครราชสีมา คือ ลิเก ซึ่งมีคณะมากมายตั้งอยู่บริเวณตรอกสวายเรียง และบริเวณสถานีรถไฟโคราช

● ประเพณีไทยเบิ้ง

จารีตและประเพณีทั่วไปมีลักษณะเช่นเดียวกับประเพณีภาคกลาง เพราะชาวไทยเบิ้ง หรือชาวไทยโคราชเป็นกลุ่มขุนนาง และเจ้าหน้าที่ที่ไปรับราชการที่เมืองนครราชสีมา และตั้งหลักแหล่งอยู่ผสมกับชาวท้องถิ่นเป็นระยะเวลากว่า 200 ปี แต่กระนั้นก็ตามวัฒนธรรมไทยภาคกลางเป็นวัฒนธรรมที่แข็งกว่าวัฒนธรรมไทย-ลาว และชนกลุ่มน้อยอื่นๆ ฉะนั้นวัฒนธรรมไทยภาคกลางจึงเป็นวัฒนธรรมหลักที่ใช้ประพฤติปฏิบัติกันทั่วไปของชาวไทยเบิ้ง นับตั้งแต่ภาษาพูด (ภาษาไทยสำเนียงเหน่อ)

ตัวอักษร (อักษรไทย-อักษรขอม) วรรณกรรม (วรรณกรรมภาคกลาง ทั้งโครงเรื่องและฉันทลักษณ์ตรงกัน มีโครงเรื่องวรรณกรรมพื้นบ้านอยู่บ้างจำนวนน้อย) จารีตประเพณีอาจจะมีส่วนผิดเพี้ยนไปจากภาคกลางบ้างในส่วนปลีกย่อย แต่ประเพณีสำคัญจะตรงกับภาคกลาง เช่น

1) การคลอดลูกเลี้ยงลูก การคลอดลูกสมัยอดีตใช้วิธีคลอดโดยหมอตำแย ตัดสายสะดือและมีพิธีกรรมเกี่ยวกับทารกเหมือนกับภาคกลางทั่วไป ส่วนชาวโคราชที่เป็นกลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาว ก็ใช้พิธีกรรมแบบวัฒนธรรมไทย-ลาว

2) การแต่งงาน ภาษาถิ่นโคราชอดีตเรียกการแต่งงานว่า "เซ่นผี" แต่ปัจจุบันนิยมเรียกว่า "แต่งงาน" หนุ่มสาวที่ตกลงปลงใจจะแต่งงานกันต้องทำพิธีตามจารีต ซึ่งบุตรธิดาของผู้มีฐานะทางสังคมต้องอยู่ในจารีตประเพณี นั่นคือ ต้องสู่ขอ ยกขันหมากไปแต่งงานกันตามประเพณี ซึ่งไม่ต่างไปจากประเพณีไทยโบราณ ส่วนหนุ่มสาวที่หนีตามกันไปนั้นจะถูกสังคมรังเกียจกล่าวหาว่า "นอกคอก" จึงมีคำศัพท์โคราชเรียกหนุ่มสาวที่หนีตามกันไปว่า "ผัวควายเมียควาย" แต่กระนั้นก็ตามฝ่ายชายต้องนำสาวมาขอขมาพ่อแม่ โดยหาผู้ใหญ่มาบอกกล่าวนัดวันเวลากับพ่อแม่ฝ่ายหญิง เรียกว่า "เอาควายมาส่ง" หรือ "เอามาทำผี" หรือ "มาเสียผี" ในการขอขมาพ่อแม่ฝ่ายสาวนั้นกระทำกันพอเป็นพิธี พ่อแม่ไม่อาจจะเรียกร้องค่าสินสอดทองหมั้นเหมือนกับการสู่ขอทั่วไป ฉะนั้นเครื่องสมมา(ขอขมา)จึงมีเพียงดอกไม้ ธูปเทียน หมากพลู บุหรี่ใส่พานมา พร้อมด้วยเงินค่าปรับ(ค่าเสียผี) ที่เรียกว่า "ค่าล้างหน้าล้างตา" ตั้งแต่ 1 เฟื้องไปจนถึง 10 บาท ตามฐานะของฝ่ายชาย

3) การทำบุญศพ ในพิธีงานศพชาวโคราชไม่แตกต่างกับชาวภาคกลาง (ถ้าหากเป็นกลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาวจะทำบุญงันเฮือนดี ซึ่งแตกต่างกับภาคกลาง) งานศพของชาวโคราชจะนิยมทำบุญศพไว้ที่บ้าน 3-5 คืน ก่อนที่จะนำไปปลงศพที่ป่าช้า ในขณะที่บำเพ็ญกุศลงานศพที่บ้านนั้น บุตรหลานญาติมิตรจะ

◄ บริเวณตลาดจีน ถนนโพธิ์กลาง เมืองนครราชสีมา (ภาพจาก หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

ช่วยงานบุญกันอย่างพร้อมเพรียง สมัยอดีตชาวบ้านใกล้เคียงจะนำพืชผัก ผลไม้ในสวนมาร่วมทำบุญ (ไม่นิยมใช้เงินช่วยทำบุญเหมือนในปัจจุบัน) และอยู่เป็นเพื่อนเจ้าภาพที่โศกเศร้าตลอดงาน ในระหว่างบำเพ็ญบุญงานศพนั้นจะนิมนต์พระสงฆ์มาฉันภัตตาหารเช้า-เพลทุกวัน ตอนค่ำจะนิมนต์มาสวดอภิธรรม หลังจากนั้นชาวบ้านจะร่วมกันสวดพระมาลัย โดยนำหนังสือพระมาลัยมาสวดเหมือนกับภาคกลางสมัยอดีต ชาวโคราชจะสวดหนังสือพระมาลัยเป็นทำนองเสนาะตามเนื้อเรื่องที่ปรากฏอยู่ในหนังสือ (เป็นสมุดข่อย อักษรขอมภาษาไทย ประพันธ์เป็นกลอนสวด มีทั้งกาพย์ยานี ฉบัง สุรางคนางค์ และบางบทเขียนว่า ฉันท์ อีกด้วย) หากสวดนอก คือสวดนอกเรื่องพระมาลัย ทั้งลูกคู่และต้นเสียงจะร่ายรำกันสนุกสนาน การสวดพระมาลัยนี้นักสวดจะอาสาสวดกันเองโดยไม่ต้องจ้างวาน เจ้าภาพเพียงจัดหายาสูบ น้ำดื่มและสุราเลี้ยงนักสวดก็เพียงพอแล้ว (สมัย พ.ศ. 2513 ผู้เรียบเรียงรับราชการอยู่ที่จังหวัดนครราชสีมา ยังพบเห็นชาวโคราชในชนบทยังสวดพระมาลัยในงานศพด้วย) การสวดพระมาลัยในงานศพของชาวไทยโคราชนั้น ทำนองเพลงคล้ายกับภาคกลางมาก นักสวดจะสวดกันจนรุ่งแจ้ง จนกว่าแม่ครัวจะตื่นขึ้นมาจัดหาอาหารเช้าจึงแยกย้ายกันไปพักผ่อนหลับนอน ปัจจุบัน (พ.ศ. 2539) ทราบว่าประเพณีดังกล่าวไม่มีใครทำอีกแล้ว และงานศพนิยมนำไปตั้งบำเพ็ญกุศลกันที่วัดมากกว่าไว้ศพที่บ้านเรือนเหมือนสมัยอดีต

ส่วนประเพณีอื่นๆ เช่น งานสงกรานต์ งานบุญกุศลทางพุทธศาสนา ส่วนใหญ่จะเหมือนกับภาคกลาง จึงงดเว้นไม่กล่าวถึง ส่วนกลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาวที่ตั้งหลักแหล่งอยู่ในบางอำเภอของจังหวัดนครราชสีมาก็ยังรักษางานบุญงานกุศลตามฮีตบ้านคองเมืองของไทย-ลาว เหมือนกับชาวภาคอีสานทั่วไป

จาก สารานุกรมวัฒนธรรมภาคอีสาน สนับสนุนโดย ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน)

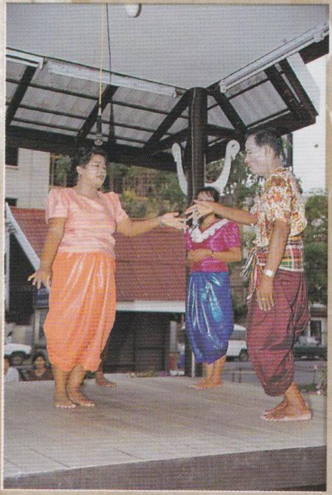
▶ จวนเก่า เป็นที่พักของข้าราชการที่ไปมาในเมืองนครราชสีมา (ภาพจาก หอจดหมายเหตุแห่งชาติ)

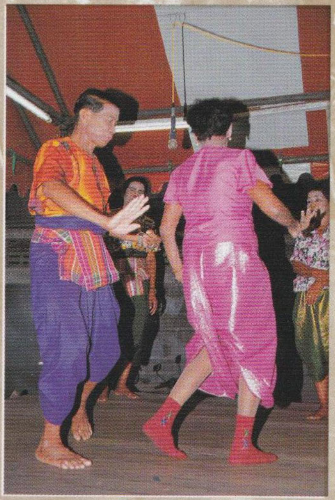
บทที่ 5

เพลงโคราช จากอดีตถึงปัจจุบัน

เพลงพื้นบ้านของชาวนครราชสีมา มีหลายอย่าง เช่น เพลงกล่อมลูก เพลงกลองยาว (เถิดเทิง) เพลงเซิ้งบั้งไฟ เพลงแห่นางแมว เพลงปี่แก้ว เพลงหม่งเหม่ง เพลงลากไม้ เพลงเชิด เพลงช้าเจ้าหงส์ดงลำไย แต่เพลงที่เล่นกันแพร่หลาย และมีอายุยืนยาวมาจนถึงปัจจุบันนี้คือ เพลงโคราช

เพลงโคราช
จากอดีตถึงปัจจุบัน

เพลงโคราชจะเริ่มเล่นตั้งแต่เมื่อใด ไม่ปรากฏหลักฐานที่แน่ชัด หลักฐานจากคำบอกเล่าต่อ ๆ กันมามีเพียงว่า สมัยท้าวสุรนารี (คุณย่าโม) ยังมีชีวิตอยู่ (พ.ศ. 2313 ถึง 2395) ท่านชอบเพลงโคราชมาก เรื่องราวของเพลงโคราชได้ปรากฏหลักฐานชัดเจน คือในปี พ.ศ. 2456 ที่สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระราชชนนีพันปีหลวงเสด็จมานครราชสีมาทรงเปิดถนนจอมสุรางค์ยาตร์ และเสด็จไปพิมาย ในโอกาสรับเสด็จครั้งนั้นหมอเพลงชายรุ่นเก่าชื่อเสียงโด่งดังมากชื่อนายหรี่ บ้านสวนข่า ได้มีโอกาสเล่นเพลงโคราชถวาย เพลงที่เล่นใช้เพลงหลัก เช่น กลอนเพลงที่ว่า

"ข้าพเจ้านายหรี่อยู่บุรี โคราชเป็นนักเลงเพลงหัด บ่าวพระยากำแหงฯ เจ้าคุณเทศา ท่านตั้งให้เป็นขุนนาง...ตำแหน่ง"

ความอีกตอนเอ่ยถึงการรับเสด็จว่า

"ได้สดับว่าจะรับเสด็จ เพื่อเฉลิมพระเดชพระจอม แผ่นดิน โห่สามลา ฮาสามหลั่น เสียงสนั่น...ธานินทร์"

◆ **เรียบเรียงโดย**
ถาวร สุบงกช
ปรีชา อุยตระกูล
ลัดดา ปานุทัย
รังสรรค์ หันสันเทียะ

(สมเด็จพระพันปีหลวง ทรงเป็นผู้บังคับการพิเศษประจำกรมทหารม้านครราชสีมา จนถึง พ.ศ. 2462 เมื่อเสด็จมานครราชสีมา นายหรี่ สวนข่า ก็มีโอกาสเล่นเพลงถวาย)

เพลงโคราชมีโอกาสเล่นถวายหน้าพระที่นั่งในงานชุมนุมลูกเสือครั้งที่ 1 ในนามการแสดงมหรสพของมณฑลนครราชสีมา เกี่ยวกับกำเนิดของเพลงโคราช มีทั้งที่เป็นคำเล่าและตำนานหลักฐานจากคำบอกเล่าของหมอเพลงอีกจำนวนหนึ่งเล่าต่อ ๆ กันมาว่า ในสมัยรัตนโกสินทร์มีสงครามระหว่างไทยกับเขมร เมื่อไทยชนะสงครามเขมรครั้งไร ชาวบ้านจะมีการเฉลิมฉลองชัยชนะ ด้วยการขับร้องและร่ายรำกันในหมู่บ้านสกที่เขาเรียกว่า "ชุมบ้านสก" ใกล้ๆ กับชุมทางรถไฟ ถนนจิระ และเริ่มเล่นเพลงโคราชกันที่หมู่บ้านนี้ ท่าทางการรำรุกรำถอย และการป้องหู มีผู้สันนิษฐานว่าประยุกต์มาจากการเล่นเจรียง ที่เป็นเพลงพื้นบ้านของชาวสุรินทร์ผสมผสานกับเพลงทรงเครื่องของภาคกลาง

ตำนานเพลงโคราช

เกี่ยวกับตำนานของเพลงโคราชนั้น ผู้รู้และหมอเพลงเล่าให้ฟังว่า มีนายพรานคนหนึ่งชื่อเพชรน้อย ออกไปล่าสัตว์ในป่าเขตหนองบุนนาก บ้านหนองบุนนาก อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา คืนหนึ่งแกไปพบลูกสาวพญานาคขึ้นมาจากหนองน้ำ มานั่งร้องเพลงคนเดียว พรานเพชรน้อยได้ยินเสียง จึงแอบเข้าไปฟังใกล้ ๆ แกประทับใจในความไพเราะและเนื้อหาของเพลงจึงจำเนื้อและทำนองมาร้องให้คนอื่น

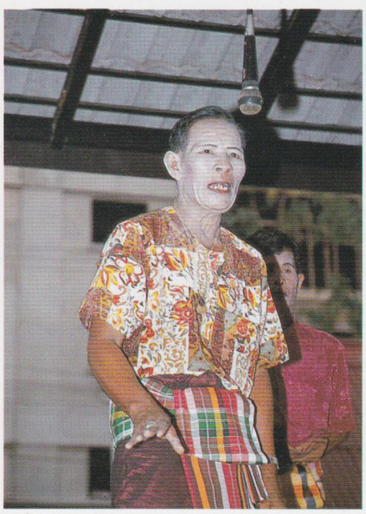

ฟัง ลักษณะเพลงที่ร้องเป็นเพลงก้อม หรือเพลงคู่สอง

อีกตำนานหนึ่งเล่าว่า ชาวโคราชได้เพลงโคราชมาจากอินเดีย โดยพระยาเข็มเพชรเป็นผู้นำมาพร้อม ๆ กับลิเกและลำตัด โดยให้ลิเกอยู่กรุงเทพฯ ลำตัดอยู่ภาคกลางและเพลงโคราชอยู่ที่นครราชสีมา เพลงโคราชระยะแรก ๆ เป็นแบบเพลงก้อม คนที่เรียนรู้เพลงโคราชจากพระยาเข็มเพชร ชื่อตาจัน บ้านสก อยู่ "ซุมบ้านสก" ติดสถานีชุมทางถนนจิระ

ตำนานทั้งสองแม้จะต่างกันในด้านกำเนิดแต่ตรงกันอย่างหนึ่งที่กล่าวว่าเพลงโคราชระยะแรกเล่นแบบเพลงก้อม

ก้อม เป็นภาษาโคราชและภาษาอีสานแปลว่า สั้น เพลงก้อมหมายถึง เพลงสั้น ๆ ว่าโต้ตอบกล่าวลอย ๆ ทั้งที่มีความหมายลึกซึ้งหรือไม่มีความหมายเลยก็ได้

วิวัฒนาการเพลงโคราชในด้านรูปแบบ

รูปแบบของกลอนเพลงโคราช มีแบบที่ยืดหยุ่นได้บ้างตามลักษณะของเพลงพื้นบ้าน แต่มีกำหนดจังหวะสัมผัสสระและคำแน่นอนรัดกุม บางครั้งจะได้ยินข้อความสั้น บางครั้งก็ยาว ทั้งนี้เพราะกลอนเพลงมีหลายรูปแบบ เช่น เพลงคู่สอง เพลงคู่สี่ เพลงคู่หก เพลงคู่แปด และเพลงคู่สิบสอง หมอเพลงรุ่นเก่ามักเล่นคู่หก เพราะกำลังเหมาะในด้านจังหวะและเนื้อความถ้าเล่นเพลงยาว ๆ เช่น เพลงคู่สิบสอง

มักเล่นคำ เล่นสัมผัสทำให้ใจความไม่เด่น

เพลงก้อม หรือเพลงคู่สองเป็นเพลงสั้นๆ ต่อมามีผู้ดัดแปลง เพิ่มถ้อยคำ เพิ่มจังหวะให้ยาวขึ้นเป็นเพลงคู่สี่ แต่ยังคงเรียกว่าเพลงก้อมอยู่ ต่อมาได้พัฒนาเป็นเพลงเข้าจังหวะรำเรียกว่าเพลงคู่หก โดยเพิ่มจำนวนคำ จำนวนวรรค จากเพลงคู่สี่ แล้วจึงพัฒนาเป็นเพลงคู่หกคู่แปด และคู่สิบ (หรือคู่สิบสอง) เพลงคู่หก คู่แปด จะมีหกหรือแปดจังหวะในแต่ละบาท ส่วนเพลงคู่สิบจะมีถึงสิบจังหวะ ดังนั้น จึงกระชั้นถี่ต้องใช้คำเป็นจำนวนมาก เพลงคู่สิบจึงใช้รำไม่ได้และหมอเพลงไม่นิยมใช้เพราะต้องคิดหาคำมาใช้จำนวนมาก

รูปแบบของเพลงโคราชมีหมอเพลงตั้งชื่อแตกต่างกันไป ไม่เรียกชื่อว่าเพลงคู่แต่เรียกชื่อ เช่น ของพ่อน้อย วงศ์คง บอกว่าเพลงโคราชมี 4 ชื่อ คือ

1. ลิ้นทะเล
2. ระลอกคลื่นกระทบฝั่ง
3. ราชสีห์ชักรถ
4. พยัคฆ์ข้ามห้วย

ลีลาของกลอนก็เป็นไปตามลักษณะชื่อ แต่เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ต่างคนต่างคิดประดิษฐ์ขึ้นยังไม่เป็นที่รู้จักแพร่หลาย

ประเภทของเพลงโคราช

การแบ่งประเภทของเพลงโคราชนั้น แบ่งได้หลายวิธี พอจะแยกกล่าวได้ ดังนี้

1. แบ่งตามโอกาสที่จะเล่น จะได้ 2 ประเภท

1.1 เพลงอาชีพ ได้แก่ เพลงโคราชที่เล่นเป็นอาชีพ มีการว่าจ้างเป็นเงินตามราคาที่กำหนด เพลงประเภทนี้จะเล่นในงานฉลองหรือสมโภชต่างๆ เช่น งานศพ บวชนาค ทอดกฐินงานประจำปี หรือเล่นแก้บน ผู้ประกอบอาชีพเพลงโคราชนี้ เรียกว่า “หมอเพลง” การเล่นจะเล่นเป็นแบบพิธีการ มีเวที การแต่งกายตามแบบของหมอเพลง และมีการยกครู เป็นต้น

1.2 เพลงชาวบ้าน เพลงประเภทนี้ เป็นเพลงของชาวบ้านที่ร้องเล่นกันในยามว่างงาน เพื่อความสนุกสนาน เช่น ในงานลงแขก ไถนา หรือเกี่ยวข้าว หรือพบปะพูดคุยกันในวงสุราชาวบ้าน ที่ว่าเพลงได้ จะว่าเพลงโต้ตอบกันเพื่อความสนุกสนาน ไม่มีพิธีรีตอง ไม่ต้องสร้างเวทีหรือ “โรงเพลง” และไม่มีการแต่งกายแบบหมอเพลงอาชีพ

2. แบ่งตามวิวัฒนาการของเพลงโคราช ตั้งแต่ยุค

แรกมาจนถึงยุคปัจจุบัน เริ่มตั้งแต่เพลงสั้นๆ มาจนถึงเพลงยาวๆ ที่ใช้เล่นกันในปัจจุบันนี้แบ่งได้เป็น 5 ประเภทคือ

2.1 เพลงขัดอัน เป็นเพลงสั้นๆ มีสัมผัสอยู่แห่งเดียว คือระหว่างวรรคที่ 1 กับวรรคที่ 2 เท่านั้น ส่วนวรรคที่ 3 และ 4 ไม่มีสัมผัส (สัมผัสที่ใช้เป็นสัมผัสสระ) เช่น

2.1.1 เอ้อเอ่อ...สะรุสะระ อีแม่กะทะขั่วถั่ว
เมิ้ดบุญผัวแล้ว เหมือนไข่ไก่ร่างรัง
2.1.2 เอ้อเอ่อ...สะรุสะระ อีแม่กะทะขั่วหมี่
รู้ว่ากินไม่เมิ้ด มึงจิขั่วมากทำไม

(ในข้อ 2.1.2 นี้ จะเห็นได้ว่ามีการเล่นอักษรเพิ่มเข้ามาแต่ยังไม่บังคับ ลักษณะนี้จะกลายเป็นสัมผัสบังคับในสมัยหลัง)

2.2 เพลงก้อม เป็นเพลงสั้นๆ เช่นเดียวกับเพลงขัดอัน แต่เพิ่มสัมผัสในระหว่างวรรคที่ 3 และ 4 ซึ่งไม่มีในเพลงขัดอัน เช่น

ทำกะต้องกะแต้ง อยู่เหมือนกะแต๋งคอกะติก
ขอให้พี่ซักหน่วย จะเอาไปฝากถ่วยน่ามพริก

2.3 เพลงหลัก เป็นเพลงที่เพิ่มจำนวนวรรคจาก 4 วรรคในเพลง 2 ประเภทต้นมาเป็น 6 วรรค เพลงประเภทนี้จะเห็นว่าการเริ่มใช้สัมผัสประเภทอักษรเด่นชัดขึ้น เช่น

2.3.1 อันคนเราทุกวัน เปรียบกันกะโคม
พอคนโห่ควันโหม ก็ลอยบนเวหา
พอเมิ้ดควันโคมคืน ก็ต๊กลงพื้นสุธา...ใหญ่
2.3.2 เกษาว่าผม แก่แล้วปานผี
เมื่อผมดำงามดี ก็กลับมาหายดำ
ไม่เป็นผลดีดอกผม จะไม่นิยมมันทำ...ไม

2.4 เพลงสมัยปัจจุบัน คือเพลงที่ใช้ร้องเล่นกันในปัจจุบัน มีขนาดยาวกว่าสมัยก่อนๆ แต่ถ้าร้องจะร้องช้าบางทีจังหวะไม่สม่ำเสมอ ขึ้นอยู่กับผู้ร้อง ร้องช้าหรือเร็วไม่สม่ำเสมอเช่น

โอ้โอ่...ประเทศของไทยเราถึงคราวแคบ มันต้องมีคนแอบดอกนาพี่เอย...คนแฝงเพลงโคราช สมัยเจริญจ้างเป็นเงินมาก็แพง เองจะว่ากันยังไงจะถูกใจคนฟังขอให้หนุ่มนำหน้าพอ เหนื่อยมาจะนำนอน ถ้าเข่าใจครรไลจร ให้ชี่นิ่วนำทาง ชี่นิ่วนำนางเดินยังนำหน่า อุปมาเหมือนยังพระ...เดินนำเณร (ตบมือ)

สมัยวิวัฒน์พัฒนา	เขาก้าวหน่ามิใช่น่อย
มาฉันจะเดินซ่อนรอย	ขอแต่ให้พี่ชายนำ
ถ้ายังไม่จรจะนำไปถึงจู๊ด	ฉันคงไม่หยุดพยายาม
จะนำน้องเข่าไปเขาใหญ่	หรือดงพญา...เย็น

2.5 เพลงจังหวะรำ เพลงประเภทนี้ เป็นเพลงที่ใช้ร้องกันอยู่ในสมัยปัจจุบันเช่นเดียวกับที่กล่าวมาแล้วในข้อ 2.4 แตกต่างกันที่ตรงจังหวะรำนี้จะเล่นสัมผัสมาก และร้องเร็วโดยใช้สัมผัสนี้สำหรับแบ่งคำร้องออกเป็นจังหวะที่สม่ำเสมอ สามารถเคาะจังหวะตามได้ และขณะที่ร้อง ผู้ร้องจะรำขย่มตัวไปตามจังหวะเพลงด้วย โดยจะเริ่มรำเมื่อว่าไปแล้วประมาณ 4 วรรค เพราะใน 4 วรรคต้นนี้จังหวะยังไม่กระชั้นหรือคงที่ อาจช้าบ้างเร็วบ้าง จะรำด้วยก็ได้แต่เป็นการรำช้า ๆ ไปรำจังหวะเร็วเอาวรรคที่ 5 – 8 เป็นการจบท่อนแรก พร้อมทั้งตบมือ 1 ครั้ง พอขึ้นท่อนที่ 2 จะร้องช้าลงเพื่อเตรียมจบหรือเตรียมลง การรำจึงช้าลง อนึ่งการรำนี้นอกจากผู้ร้องจะเป็นผู้รำเองแล้วผู้เล่นอีกคนจะเข้ามารำคู่ด้วย ถ้าฝ่ายหญิงร้อง เป็นการรำหลอกล่อกันระหว่างชายและหญิง คือถ้าฝ่ายชายร้อง ฝ่ายหญิงก็จะรำด้วย ถ้าฝ่ายหญิงร้องฝ่ายชายก็จะรำด้วย การรำจึงเป็นการรำทีละคู่

3. แบ่งตามลักษณะกลอน จะได้เป็น 5 ประเภท คือ เพลงคู่สอง เพลงคู่สี่ เพลงคู่แปด และเพลงคู่สิบสอง การแบ่งเช่นนี้เป็นการกำหนดประเภทคล้ายแบบที่แบ่งตามวิวัฒนาการของเพลงนั้นเอง คือเพลงคู่สองกับคู่สี่ เป็นเพลงก้อม ส่วนเพลงคู่หกกับคู่แปด เป็นเพลงที่ใช้ร้องกันในปัจจุบัน ซึ่งทั้งสองประเภทนี้มีความแตกต่างกันเพียงเล็กน้อยในด้านจำนวนคำในวรรค ส่วนเพลงคู่สิบสองนั้นเป็นเพลงที่ดัดแปลงมาจากเพลงคู่แปด โดยเพิ่มจำนวนคำในวรรคมากขึ้น และร้องเร็วมากจังหวะถี่ยังไม่แพร่หลายนักในปัจจุบัน เพราะหมอเพลงส่วนใหญ่จะคิดคำไม่ทันกับที่ต้องว่าเร็ว ๆ จึงปรากฏให้เห็นเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

4. แบ่งตามเนื้อหาของเพลง จะได้หลายชนิด เช่น เพลงเกริ่น เพลงเชิญ เพลงไหว้ครู เพลงถามข่าว เพลงชวน เพลงชมนกชมไม้ เพลงเกี้ยว เพลงเปรียบ เพลงสาบาน เพลงด่า เพลงคร่ำครวญ เพลงสู่ขอ เพลงเกี้ยวแกมจาก เพลงจาก เพลงลา เพลงพาหนี เพลงปลอบ เพลงไหว้พระ เพลงตัวเดียว เพลงเรื่อง (นิทาน) เป็นต้น

วิวัฒนาการของเพลงโคราชในด้านเนื้อหา

เนื้อหาของเพลงโคราชมีหลายรส ทั้งคำสั่งสอน คำด่า กระทบกระเทียบ เปรียบเปรย และกล่าวเป็นนัยถึงเรื่องเพศ

เป็นการใช้ภาษาเชิงสัญลักษณ์ และการใช้คำตรงๆ จนคนที่ไม่ชินกับเพลงปฏิพากย์พื้นบ้าน ฟังไม่ได้ เพราะเห็นว่าหยาบโลนจนเกินไป ถ้าผู้ฟังเพลงชอบใจ จะโห่ฮิ้วแทนการปรบมือ

เนื้อหาของเพลงโคราช เกี่ยวข้องกับสิ่งต่อไปนี้

1. สุภาษิต และคำสั่งสอน
2. เจตคติต่อสังคม
3. ความเชื่อถือและค่านิยม
4. ความเป็นอยู่ อาชีพ และสภาพสังคม
5. วรรณคดีไทย
6. นิทานพื้นบ้านและนิทานชาดก
7. ประวัติศาสตร์และวีรสตรีไทย
8. การใช้ปฏิภาณไหวพริบในการพูดจาโต้ตอบกัน
9. ความรัก
10. ธรรมในพุทธศาสนา

เนื้อหาของเพลงโคราชขึ้นอยู่กับโอกาสที่จะเล่น และบางครั้งก็แล้วแต่เจ้าภาพที่หาเพลงโคราชไปเล่นเป็นผู้กำหนดว่าจะให้เล่นเรื่องอะไร หมอเพลงโคราชรุ่นเก่าจะเน้นเรื่องการใช้ปฏิภาณไหวพริบนิทานชาดกและเคร่งครัดมากในเรื่องสอนศีลธรรม หมอเพลงโคราชรุ่นใหม่มักจะเล่นตามคำเรียกร้องของผู้ฟังและบางคนไม่เคร่งครัดในเรื่องศีลธรรมนัก

มีข้อน่าสังเกตว่า วัดหลายแห่งในชนบทของนครราชสีมา เช่น ที่อำเภอพิมาย และอำเภอจักราช เวลาเทศน์มหาชาติ จะมีการแหล่ประกอบ เพลงแหล่เหล่านั้นจะต้องมีเพลงโคราชควบอยู่ด้วยเสมอ

● การเขียนกลอนเพลงโคราช

แม้จะทราบว่าคณะสัมผัสของเพลงโคราชเป็นอย่างไร แต่การเขียนกลอนหรือแต่ง

กลอนไม่อาจกระทำได้ง่ายนัก การบรรจุคำลงตามคณะให้ถูกต้องสัมผัสบังคับได้นั้น ไม่ได้หมายความว่าจะสามารถร้องเป็นทำนองได้เช่นเดียวกันกับที่ปรากฏในวรรณคดีบางประเภท โดยเฉพาะวรรณคดีการละคร ว่ามีกลอนบทละครบางเรื่องที่ไม่สามารถนำไปร้องหรือเล่นละครได้จริงเพราะแม้จะถูกต้องตามสัมผัสบังคับทุกประการแต่ลีลาของกลอนไม่สอดคล้องกับทำนองการร้อง

เพลงโคราชก็เช่นเดียวกัน ผู้ที่จะเขียนกลอนโคราชได้นั้น จะต้องเป็นผู้รู้จักทำนองจังหวะและลำนำของเพลงโคราชได้ว่าเป็นอย่างไร ต้องจำได้แม่นว่าลำนำทำนองและจังหวะเป็นอย่างไรนั่นย่อมหมายถึงว่า ผู้ที่จะจดจำลำนำจังหวะและทำนองได้นั้น จะต้องเป็นผู้ที่เคยฝึกหัดร้องโคราชให้จำได้มาก ๆ หมั่นฝึกฝนจนรู้เสียงสูงเสียงต่ำ เสียงสั้นเสียงยาว และฟังจังหวะแม่นยำ หรือเคยชินเมื่อได้สัมผัสกับกลอนเพลงบ่อย ๆ ก็จะจำได้ขึ้นใจเมื่อจะแต่งกลอนหรือนึกกลอนใหม่ ก็ใช้คำไปตามทำนองหรือจังหวะที่จำได้นั้นเป็นเกณฑ์ ดังนั้นแม้หมอเพลงโคราชจะไม่ได้เรียนหรือศึกษาเกี่ยวกับคณะสัมผัสหรือลักษณะกลอนเพลงโคราชในภาคทฤษฎี แต่จากการท่องกลอนบ่อย ๆ ฝึกหัดว่าเพลงด้วยความพยายาม ก็จะรู้ได้ว่าคำคล้องจองหรือสัมผัสและลีลาของเพลงเป็นอย่างไร ถ้าหากมีความรู้ในการใช้คำหรือมีความรู้แตกฉานในด้านภาษา ก็จะสามารถหาคำมาใส่ในกลอนให้สามารถร้องเป็นเพลงได้ ครูเพลงทั่วไปจึงแต่งกลอนเพลงได้ในลักษณะเขียนไปตามลีลานี้ หรือหมอเพลงที่มีประสบการณ์พอสมควรจะสามารถด้นกลอน หรือว่ากลอนสดได้ทันที ส่วนที่ยังไม่ชำนาญใช้วิธีท่องจำกลอนเพลงให้ได้มาก ๆ จึงจะสามารถสังเกตได้ว่า หมอเพลงคนเดียวกัน ถ้าเขาเล่นต่างโอกาสต่างสถานที่ มักจะมีเนื้อร้องและทำนองซ้ำ ๆ กันอยู่มาก หรือสังเกตได้อีกว่าหมอเพลงหลาย ๆ คนที่เรียนมาจากครูคนเดียวกัน ก็มีลีลาการร้องทำนองจังหวะเพลงคล้ายคลึงกัน

สำหรับผู้ที่จะฝึกหัดเขียนหรือแต่งกลอนเพลงโคราชก็จะต้องมีคุณสมบัติเช่นเดียวกัน คือ ศึกษาส่วนประกอบต่าง ๆ ของเพลงโคราชให้เข้าใจและต้องร้องเพลงโคราชได้เมื่อเขียนมาแล้วก็ลองร้องดู ถ้าตรงไหนใช้เสียงผิดไปจากลีลาของเพลงก็สามารถแก้ไขหรือปรับเข้ากับลีลานั้นได้

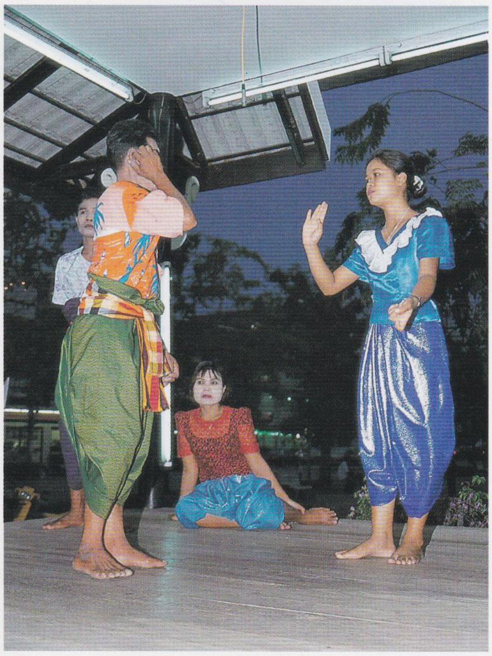

● วิวัฒนาการของการเล่นเพลงโคราช

1. การฝึกเพลงโคราช

การฝึกเพลงโคราชนั้น ส่วนใหญ่ผู้มีใจรักในการที่จะเป็น

5. ผ้าขาว 1 ผืน ยาวประมาณ 4 ศอก

6. เงิน 6 บาท บางครูก็ 12 บาท

เมื่อรับไว้เป็นศิษย์แล้ว ผู้ที่จะหัดเพลงก็จะพักอยู่ที่บ้านครู ช่วยครูทำงานในตอนกลางวัน ตอนกลางคืนจะต่อเพลงกับครู ซึ่งเป็นการต่อกันแบบปากต่อปาก ไม่มีการเขียนหรือจดไว้ เพราะคนในสมัยก่อนมีที่รู้หนังสือน้อย หมอเพลงที่มีชื่อเสียงมากในยุคก่อน บางคนไม่รู้หนังสือ การต่อกลอนในลักษณะนี้จะต่อกันคืนละ 1 กลอนเท่านั้น ศิษย์จะต้องท่องจนขึ้นใจ และต้องว่าให้ครูฟังในตอนเช้าก่อนที่จะออกไปทำงานให้ครู ถ้าจำไม่ได้ก็จะต้องต่อกันใหม่ในคืนต่อไปจนกว่าจะจำได้ นอกจากจะต่อกลอนแล้ว ครูยัง

หมอเพลงแล้ว มักไปฝากตัวเป็นศิษย์กับครูเพลงโดยตรง มีบางรายที่บิดามารดาหรือผู้ปกครองต้องการให้ลูกเป็นหมอเพลงก็นำไปฝากกับครูเพลง และบางรายที่ครูเพลงเห็นว่ามีแววจะเป็นหมอเพลงที่ดี ก็มักจะขอตัวไปอยู่ด้วย ครูจะดูหน่วยก้านของผู้ที่จะเป็นศิษย์ ดูกิริยาท่าทาง เสียงและปฏิภาณ การทดสอบเพื่อรับเป็นลูกศิษย์ อาจทำได้โดยให้ลองว่าเพลงก้อมให้ฟัง ถ้าเห็นว่ามีแววพอจะเป็นหมอเพลงได้ก็รับไว้ ก่อนจะหัดต้องมีการยกครูก่อน

อุปกรณ์ที่จะใช้ คือ

1. กรวย 6 กรวย (ลักษณะเป็นกรวยก้นแหลม)

2. ดอกไม้ขาว 6 คู่

3. เทียน 6 เล่ม

4. ธูป 6 ดอก

ให้ฝึกการเอื้อนทำนองและออกเสียงตัวกล้ำ ร ล ให้ชัดอีกด้วย

ศิษย์คนใดมีความจำดี มีปฏิภาณ ก็อาจจะใช้เวลาเรียนไม่นาน 1 – 2 ปี ก็ออกเล่นได้แต่บางคนเรียนช้าอาจใช้เวลาถึง 10 ปี

เนื้อหาที่เรียนนั้น ถ้าเป็นผู้หญิงจะเรียนเฉพาะกลอนเพลง ถ้าผู้ชายจะเรียนคาถาอาคมด้วย ในสมัยก่อนพวกผู้ชายก่อนที่จะออกแสดง จะต้องทำพิธีเข้ากรรมในโบสถ์ เป็นเวลา 7 วัน กินข้าววันละ 7 ปั้น วันแรกต้องทำน้ำมนต์ไว้ดื่ม และต้องกินพริกไทยพันเม็ด เพราะเชื่อว่าจะทำให้ปัญญาดีว่าเพลงออก ในระหว่างที่เข้ากรรม 7 วันนี้ห้ามว่าเพลงเพราะทำให้กรรมแตกเรียกว่าถ้าใครกรรมแตกมักจะมีอันเป็นไป ผู้เข้ากรรมแต่ละคนจะมีไก่สีขาวเรียกว่า ไก่ซี ไว้เสี่ยงทาย ในระหว่างที่เข้ากรรมไก่ของใครคึก เจ้าของไก่มักจะเป็นหมอเพลงที่มีชื่อต่อไป ถ้าไก่ของใครหงอย เจ้าของมันจะไม่ประสบความสำเร็จในอาชีพหมอเพลง

2. ลักษณะเวทีเพลงโคราช

ในสมัยก่อนนั้น การเล่นเพลงโคราชไม่จำกัดสถานที่ อาจเล่นบนบ้านหรือลานบ้านก็ได้ เพียงแต่นำครกตำข้าว (ครกซ้อมมือ) มาวางคว่ำลง แล้วหาถังตักน้ำมาวางไว้บนครกนั้นเพื่อให้หมอเพลงได้ดื่มแก้คอแห้ง ในยุคที่ยังไม่มีไฟฟ้าแสงสว่าง ชาวบ้านก็มักจะทำได้ช้างหรือใต้รุ่งให้แสงสว่างแทน ลักษณะของใต้ช้างหรือใต้รุ่งทำด้วยไม้ไผ่ยาวประมาณ 5 ศอก ปลายข้างหนึ่งจักด้วยมีด แผ่ออกสานด้วยไม้ไผ่เป็นรูปกระทะ ใส่ดินกรุ ใส่ชันผสมไม้ผุ ๆ หรือแกลบจุดให้แสงสว่าง ปลายอีกข้างหนึ่งฝังดินใกล้ ๆ กับครก ต่อมาใช้ตะเกียงเจ้าพายุ หรือตะเกียงลาน จุดแทนใต้รุ่ง เวทีก็เปลี่ยนมาเป็นลำดับ คือมีเสา 4 เสา ยกพื้นปูกระดาน สูงจากพื้นดินประมาณ 1 เมตรหลังคามุงด้วยก้านมะพร้าว ที่กลางพื้นเวทีก็ยังมีถังใส่น้ำตั้งอยู่เช่นเดิม

เมื่อก่อนที่ยังไม่มีเครื่องขยายเสียงนั้น หมอเพลงต้องเสียงดังพอที่จะฟังได้ยิน แต่ปัจจุบันสิ่งที่ช่วยให้แสงสว่างในการเล่นเพลงโคราชก็คือ ไฟฟ้า และมีเครื่องขยายเสียงที่ดังกว่าเสียงหมอเพลงในครั้งก่อน ๆ เป็นประโยชน์ทั้งผู้ฟังและหมอเพลง

3. พิธีไหว้ครู

ก่อนขึ้นเวที หมอเพลงจะไหว้ครูก่อน เครื่องไหว้ครูซึ่งเจ้าภาพเป็นผู้หามาให้ประกอบด้วยผ้าขาว 1 ผืน กรวยพระ 6 กรวย ดอกไม้ ธูป เทียน และเงินค่ายกครู 6 บาท สำหรับงานธรรมดา ส่วนงานศพ 12 บาท ผ้าขาวนั้นจะได้คืนจากหมอเพลงเมื่อเสร็จงานแล้ว หมอเพลงจะไหว้ครูทุกวันโดยหัวหน้าที่ไปจะเป็นผู้นำไหว้หลังจากแต่งตัวเสร็จก่อนขึ้นเวที การไหว้ครู หมอเพลงจะไหว้บุพการีและบางคนก็

ไหว้พญามารด้วย คือขอให้พญามารมาทำลายฝ่ายตรงข้าม ให้ย่อยยับ จำกลอนไม่ได้ ในบทไหว้ครูก็ดูไม่จริงจังและแทรกอารมณ์ขันไว้มาก

4. การแต่งกายของเพลงโคราช

การแต่งกายของหมอเพลงโคราชผู้ชายนั้นส่วนใหญ่จะนุ่งผ้าโจงกระเบน ผ้าที่จะนำมานุ่งส่วนใหญ่จะเป็นผ้าไหมหางกระรอก ซึ่งเป็นผลิตผลของชาวโคราชผลิตกันขึ้นมาเองหรือบางทีก็ใช้ผ้าม่วงแทนก็มี

เสื้อที่ใช้นั้นเป็นเสื้อคอกลม แขนสั้น สีไม่จำกัด

มีผ้าขาวม้าคาดเอว ภาษาโคราชว่าใช้ผ้าขาวม้า "เคียนพุง"

เครื่องประดับอื่นๆ นอกจากนี้แล้วส่วนใหญ่ไม่มี หมอเพลงบางคนก็แขวนพระเครื่องบ้าง

ส่วนการแต่งกายของฝ่ายหญิงนั้น นุ่งผ้าโจงกระเบนเหมือนหมอเพลงผู้ชาย ผ้าที่ใช้นุ่งก็เป็นผ้าไหมหางกระรอกหรือผ้าม่วง

เสื้อ นิยมสวมเสื้อรัดรูปไม่มีปก แขนสั้น ในสมัยก่อนนั้นผู้หญิงไม่สวมเสื้อ มีแต่ผ้ารัดอกและใช้ผ้าสะไบเฉียงพาดไหล่

นอกจากนี้บางคนนิยมใช้พลูจีบทับหู ทั้งนี้เพราะผู้หญิงไม่รู้จักชายหูชายตา ครูเพลงเลยสอนให้หัดชำเลืองดูพลูจีบที่ทัดหู

5. ท่ารำ

ท่ารำพอจะจำแนกออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. ท่ารำช้า ลักษณะการรำผู้ชายจะกางแขนทั้งสองข้างออกพองาม มือแบออกรำขึ้นลงข้างตัว ส่วนขาย่างตามจังหวะของกลอนเพลง สมัยก่อนผู้ชายจะวาดวงแขนกว้าง ผู้หญิงรำเหมือนฝ่ายชายต่างกันที่จีบมือและวงแขนแคบ

2. ท่ารำเร็ว ฝ่ายชายจะรำเหมือนท่ารำช้า แต่เร่งจังหวะการรำให้เร็วขึ้นตามกลอนเพลง อีกทั้งต้องรำรุดหน้าเข้าหาฝ่ายหญิง ทำนองว่าจะเข้าไปถูกเนื้อต้องตัว ท่ารำเหมือนท่ารำช้า เมื่อฝ่ายชายรุกมา หญิงก็จะรำถอยหนี มือทั้งสองต้องคอยรำปัดป้องมิให้ฝ่ายชายถูกเนื้อต้องตัวได้

แต่อย่างไรก็ตาม มีข้อห้ามสำหรับหมอเพลง ฝ่ายชายจะถูกเนื้อต้องตัวฝ่ายหญิงไม่ได้

ปรัชญาเบื้องหลังท่ารำมีว่า การที่ผู้ชายวาดวงแขนกว้างเป็นการแสดงการปกป้อง

บกพร่อง

2. เพลงเชิญ ฝ่ายชายจะต้องร้องเชิญให้ฝ่ายหญิงลงจากเรือนมาเพื่อว่าเพลงกับตน

เพลงตัดเชิญ ฝ่ายหญิงจะร้องแก้ว่าการที่ลงมาช้าเพราะเป็นผู้หญิงก็ต้องแต่งกายให้สวยงาม อาจล่าช้าไปบ้างต้องขออภัย

3. เพลงถามข่าว ฝ่ายชายจะถามผู้หญิงว่า ชื่ออะไร บ้านอยู่ที่ไหน มีอาชีพอะไร

4. เพลงเปรียบ เป็นเพลงที่ทั้งสองฝ่ายว่ากระทบกระเทียบเสียดสีซึ่งกันและกัน

5. เพลงไหว้ครู ร้องเพื่อระลึกถึงครู อาจารย์ ซึ่งนำความรู้สั่งสอนมา ไหว้ทั้งคุณพระรัตนตรัย และพญามาร

6. เพลงปรึกษา หลังจากไหว้ครูแล้ว ก็จะปรึกษากันว่าจะเริ่มเล่นเรื่องอะไรก่อนดี

7. เพลงเกี้ยว เพลงเกี้ยวนี้มีหลายอย่าง ทั้งเกี้ยวธรรมดาและเกี้ยวหลอก ๆ

8. เพลงชวน เกี้ยวแล้วเมื่อชอบพอกัน ก็ชวนกันหนีหรือชวนไปชมนก ชมไม้

9. เพลงชมธรรมชาติ พรรณนาความงามของธรรมชาติ

10. เพลงเรื่อง เป็นเพลงที่เล่าเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ เช่น เรื่องเวสสันดร สุภมิต

คุ้มครองฝ่ายหญิง ผู้หญิงวาดวงแขนแคบ แสดงการฉอเลาะ ตอนแรกชายจะรุกหญิงถอย และตอนหลังหญิงจะรุก ชายถอย แสดงว่าหญิงจะชนะทุกครั้งในเรื่องเพศ

6. ลำดับขั้นของการเล่นเพลงโคราช

การเล่นเพลงโคราชซึ่งกลอนเพลงมีชื่อเรียกตามเนื้อหาต่าง ๆ แต่พอจะสรุปการเล่นเป็นขั้น ๆ ได้ ดังนี้

1. เพลงเกริ่น ฝ่ายชายจะขึ้นเวทีก่อน บอกเกริ่นให้รู้ถึงเหตุที่จัดให้มีการเล่นเพลงขึ้นเพื่ออะไร งานอะไร ใครเป็นเจ้าภาพ มีจุดประสงค์สิ่งไร ให้ผู้ที่มาฟังได้ทราบ และอาจมีการขออภัยผู้ชมก่อนถ้าสุ้มเสียงหรือการแสดง

เกสินี เป็นต้น

11. เพลงลองปัญญา เป็นการซักถามประวัติของบางสิ่งบางอย่าง เพื่อทดสอบปัญญา

12. เพลงเกี้ยวแกมจาก ฝ่ายหญิงและชายสั่งลากันอวยชัยให้พรฝ่ายตรงข้ามบางทีก็ชวนไปอยู่ด้วยกัน

13. เพลงปลอบ เป็นเพลงที่บอกอย่าให้เสียอกเสียใจเมื่อจากลา

14. เพลงจาก เป็นเพลงที่บอกถึงความจำเป็นต้องจากลา

15. เพลงคร่ำครวญ แสดงถึงความรันทดในการพลัดพรากจากกัน

16. เพลงให้พร เป็นการให้พรเจ้าภาพ ผู้ดู รวมถึงหมอเพลงด้วยกัน

17. เพลงลา กล่าวลาเจ้าภาพ ผู้ดู และหมอเพลงที่ร่วมเล่นด้วยกัน

เพลงโคราชสมัยปัจจุบันอาจจะมีการแสดงอื่น ๆ เข้าแทรกเพื่อเปลี่ยนบรรยากาศให้ผู้ฟังคลายความล้าจากการฟัง หรืออาจเป็นการแทรกเพื่อทำตามคำขอของผู้ชมก็ได้ เช่น แทรกลำตัด เพลงฉ่อย หมอลำ เพลงลูกทุ่ง แหล่ ฯลฯ ในยุคก่อนนั้นจะมีการแทรกเพียงแหล่โคราชเท่านั้น แต่ต่อมาอาจจะเป็นเพราะอิทธิพลของการแสดงอื่น ๆ เข้ามามีบทบาทขึ้นจึงทำให้มีการผสมผสานทางด้านการแสดงกันมากขึ้น

7. ความเชื่อในการเล่นเพลงโคราช

ส่วนใหญ่หมอเพลงจะมีความเชื่อในเรื่องโชคลางพอสมควร เช่นในการก้าวขึ้นโรงเพลงจะมีการดูทิศตามฤกษ์รับก้าวแรกที่ขึ้นจะต้องเลือกดูตามทิศทางโดยการหายใจ ถ้าข้างซ้ายคล่อง ก็ก้าวขาซ้ายขึ้นทำนองเดียวกันถ้าข้างขวาหายใจสะดวกก็ก้าวข้างขวาขึ้น เป็นต้น เมื่อขึ้นเวทีไปแล้วก็มีการเป่าคาถามหานิยม เพื่อให้ผู้ฟังชื่นชอบตนก็มี หมอเพลงบางคนเชื่อว่าหลังคาโรงเพลงนั้น ถ้าหากมีการมัดด้วยตอกหรือสิ่งอื่นใด จะทำให้คาถาอาคม สติปัญญาในการว่าเพลงเสื่อมลงไปด้วยก็ขอร้องให้แก้มัดตอกออกก็มี

เพลงโคราชจากอดีตถึงปัจจุบัน

สมัยก่อนนั้น เพลงโคราชเป็นที่นิยมมากเพราะการแสดงมหรสพที่เป็นหัวใจของงานฉลองสมโภชใด ๆ ก็ตามมีเพลงโคราชเพียงอย่างเดียว คนฟังเพลงก็มีเวลามากฟังกันตั้งแต่หัวค่ำจนรุ่งแจ้ง เมื่อหมอเพลงเล่นเพลงลาคือลาผู้ฟัง ลาเจ้าภาพและเพื่อนหมอเพลงด้วยกัน จะมีปี่พาทย์ ฆ้อง กลอง บรรเลงรับ หมอเพลงจะรำตามกันไปยังบ้านเจ้าภาพ เจ้าภาพก็นำเงินค่าหมอเพลงมาให้พร้อมทั้งเลี้ยงข้าวปลา อาหาร และห่อข้าว ของกินต่าง ๆ ให้เป็นเสบียงในการเดินทางกลับคนฟังจะอยู่ร่วมฟังร่วมงานจนเสร็จสิ้นกระบวนการ จึงทยอยกลับเช่นกัน

เพลงโคราชสมัยก่อนได้ไปเล่นในหลายจังหวัด เช่น เพชรบูรณ์ พิษณุโลก บุรีรัมย์ สุรินทร์ ตลอดจนถึงประเทศกัมพูชา สำหรับจังหวัดต่าง ๆ ในภาคกลางก็ไปเล่นเป็นครั้งคราว

ปัจจุบันค่านิยมของผู้ฟังเปลี่ยนแปลงไปมาก แม้แต่ผู้ฟังในจังหวัดนครราชสีมาเองก็เสื่อมความนิยมลงมาก บ้างก็เห็นว่าเพลงโคราชเป็นเพลงหยาบคายและไม่น่าสนใจ แม้ทางราชการส่งเสริมให้นำออกแสดงทางวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดนครราชสีมา ก็ต้องผ่านการตรวจอย่างรัดกุม จะใช้ภาษาตรง ๆ เหมือนสมัยก่อนไม่ได้ ถือว่าไม่เหมาะสม

ในการจัดงานฉลองสมโภชใด ๆ มักจะมีมหรสพอื่น ๆ เป็นคู่แข่งมากมาย เช่น ภาพยนตร์ มวย

เพลงลูกทุ่ง ลิเก และรำวง เพลงโคราชจึงเป็นที่สนใจสำหรับผู้ฟังรุ่นเก่าที่มีอายุค่อนข้างสูงแทบทั้งนั้น

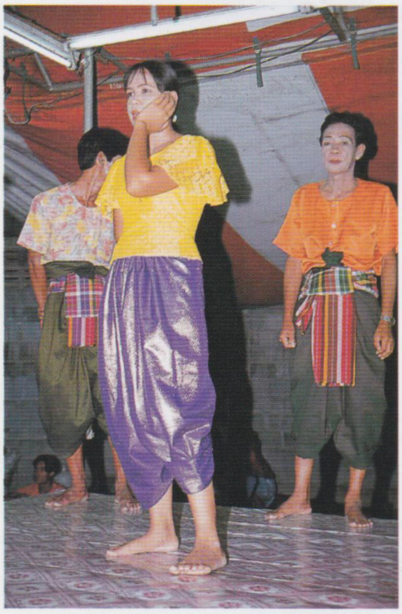
หมอเพลงโคราชได้รวมตัวกันเป็นคณะเพลงโคราชหลายคณะ และเข้ามาตั้งสำนักงานคณะอยู่ในอำเภอเมืองเป็นส่วนใหญ่เพื่อความสะดวกสำหรับมาติดต่อหาเพลงไปเล่น หมอเพลงโคราชต้องเล่นเพลงประยุกต์ตามใจผู้ฟัง เช่น เล่นเพลงหมอลำ เล่นเพลงลำตัด และเพลงลูกทุ่ง พูดถึงท่ารำแต่ละคณะก็ประดิษฐ์ท่ารำแตกต่างกันไป มีเพลงโคราชของคณะทองสุข กำปัง ที่ประยุกต์เล่นแบบลำเพลิน คือนำเอาดนตรีสากลเข้ามาประกอบ แต่ก็ยังไม่เป็นที่แพร่หลายนัก

การรวมตัวกันเป็นคณะเพลงโคราชปัจจุบันนั้น นางสองเมือง อินทรกำแหง เป็นผู้ริเริ่มตั้งขึ้นเป็นคนแรก เมื่อปี พ.ศ. 2499 ตั้งอยู่ที่ถนนสุรนารายณ์และต่อมาก็มีคณะต่างๆ ตั้งขึ้นอีกหลายคณะ ข้อดีคือทำให้สะดวกในการติดต่อจ้างไปเล่น ข้อไม่ดีคือเมื่อหมอเพลงอยู่คณะเดียวกันก็รู้ชั้นเชิงและฝีปากกัน ทำให้ฟังไม่สนุกสนาน มีผู้พยายามจะรวมคณะเพลงโคราชต่างๆ ก่อตั้งเป็นสมาคมเพลงโคราชแต่ยังไม่ได้รับความร่วมมือจากหมอเพลงเท่าที่ควร

จากความเชื่อที่ว่าท่านท้าวสุรนารี (คุณหญิงโมหรือย่าโมที่ชาวบ้านเรียกท่าน) ชอบเพลงโคราชในสมัยที่ท่านมีชีวิตอยู่จึงมีผู้หาเพลงโคราชไปเล่นให้ท่านฟังเป็นการแก้บน ณ บริเวณใกล้ๆ กับอนุสาวรีย์ในตอนกลางคืนเป็นประจำ อาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้คนรุ่นใหม่ได้รู้จักเพลงโคราช และหมอเพลงมีรายได้ประจำแต่ก็มีผู้สนใจไปฟังไม่มากนัก

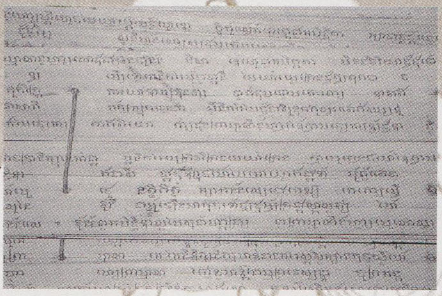

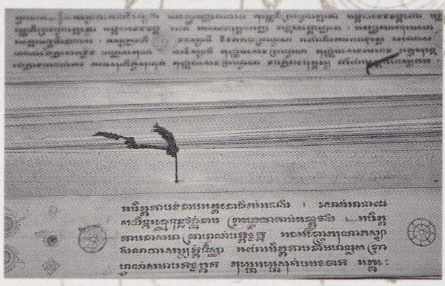
พูดถึงการดำเนินชีวิตของหมอเพลงรุ่นปัจจุบันส่วนใหญ่อาชีพทำนา และเล่นเพลงเป็นอาชีพรอง แต่หมอเพลงที่มีชื่อเสียงเช่น ลอยชาย แพรกระโทก ลำดวน จักราช ทองสุข กำปัง นกน้อย วังม่วง รำไพ หัวรถไฟ ต่างกล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่า การประกอบอาชีพของหมอเพลงโคราชยังทำรายได้ดี ยังเป็นอาชีพที่มั่นคงอยู่ หมอเพลงดังกล่าวนี้แม้จะประกอบอาชีพอื่นเช่น ทำนา ทำไร่ เป็นนักธุรกิจ แต่อาชีพหลักคือเล่นเพลงโคราช

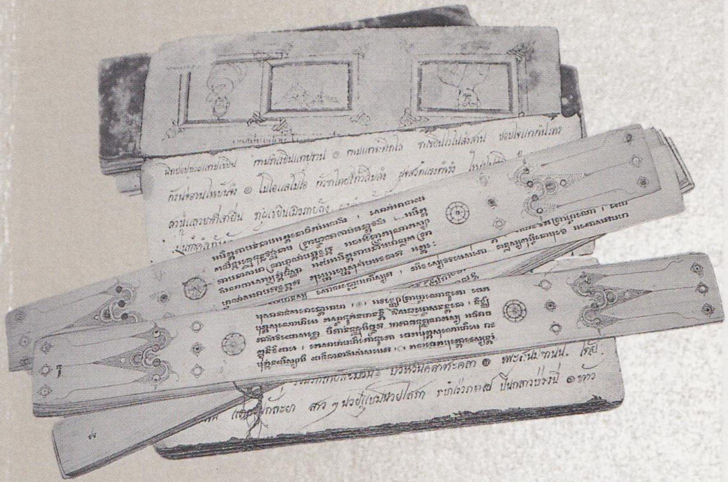

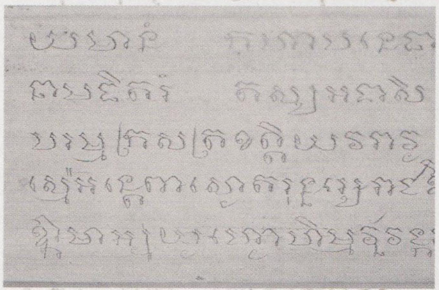
ข้อมูลจาก : ของดีโคราช เล่มที่ 4
สาขาการกีฬาและนันทนาการ
ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏนครราชสีมา, 2538
ภาพ : คณะเพลงโคราชบริเวณอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี

บทที่ 6

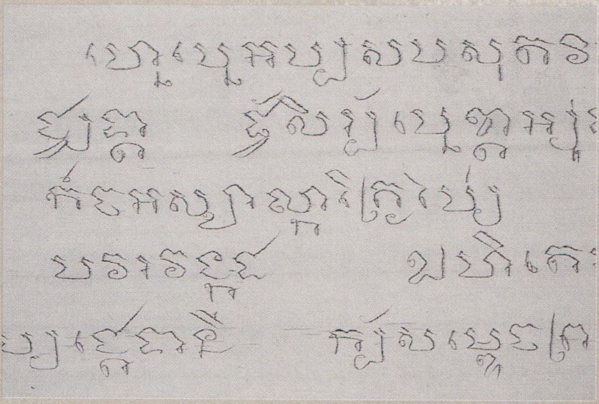

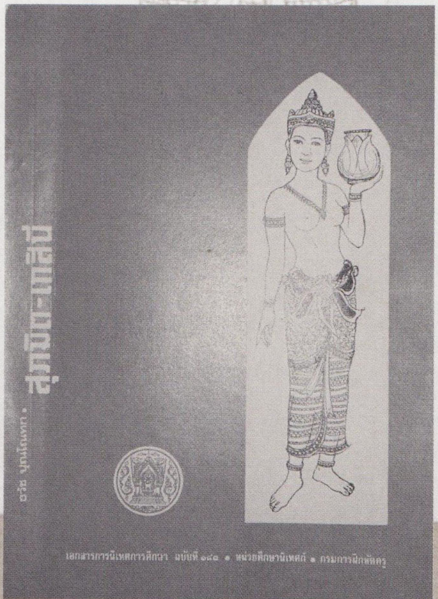

วรรณกรรมพื้นบ้านโคราช

ธวัช ปุณโณทก

มหาชาติโคราช คือเรื่องมหาเวสสันดรชาดก สำนวนเทศน์ที่ประพันธ์ขึ้นโดยกวีเมืองโคราช ใช้เทศน์กันในบุญมหาชาติของชาวโคราช ซึ่งมหาชาติโคราชนี้เป็นสำนวนที่ต่างไปจากมหาชาติภาคกลาง (ฉบับกระทรวงศึกษาธิการจัดพิมพ์ ใช้ชื่อว่า "พระมหาเวสสันดรชาดก") หรือมหาชาติฉบับภาคอีสาน (ใช้ฉันทลักษณ์แบบอีสาน ภาษาถิ่น และอักษรตัวธรรมอีสาน)

มหาชาติ โคราช

ชาวโคราชเป็นกลุ่มชนที่ใช้ภาษาพูดภาคกลาง เสียงเหน่อเพี้ยน มีคำเฉพาะถิ่นอยู่บ้าง เรียกว่าภาษาโคราชบ้าง ภาษาไทยเบิ้งบ้าง นอกจากนี้ชาวโคราชหรือชาวไทยเบิ้งยังมีวัฒนธรรมหลักเหมือนวัฒนธรรมภาคกลาง มีวัฒนธรรมย่อยเฉพาะถิ่นอยู่บ้างไม่มากนัก โดยเฉพาะวัฒนธรรมการเขียนหนังสือนั้น ชาวไทยเบิ้งได้รับตัวอักษรไทยภาคกลาง และอักษรขอมบรรจงเหมือนภาคกลาง รวมทั้งนิยมใช้ฉันทลักษณ์เหมือนภาคกลาง ซึ่งต่างไปจากชาวอีสานทั่วไป ที่เรียกว่า "กลุ่มวัฒนธรรมไทย-ลาว" ที่ใช้อักษรตัวธรรมและอักษรไทยน้อย มีฉันทลักษณ์ท้องถิ่น และภาษาถิ่น ที่ต่างไปจากวัฒนธรรมภาคกลางค่อนข้างมาก

หัวเมืองโคราช หรือเมืองนครราชสีมามีประวัติศาสตร์เกี่ยวข้องกับราชธานีไทยมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา และ

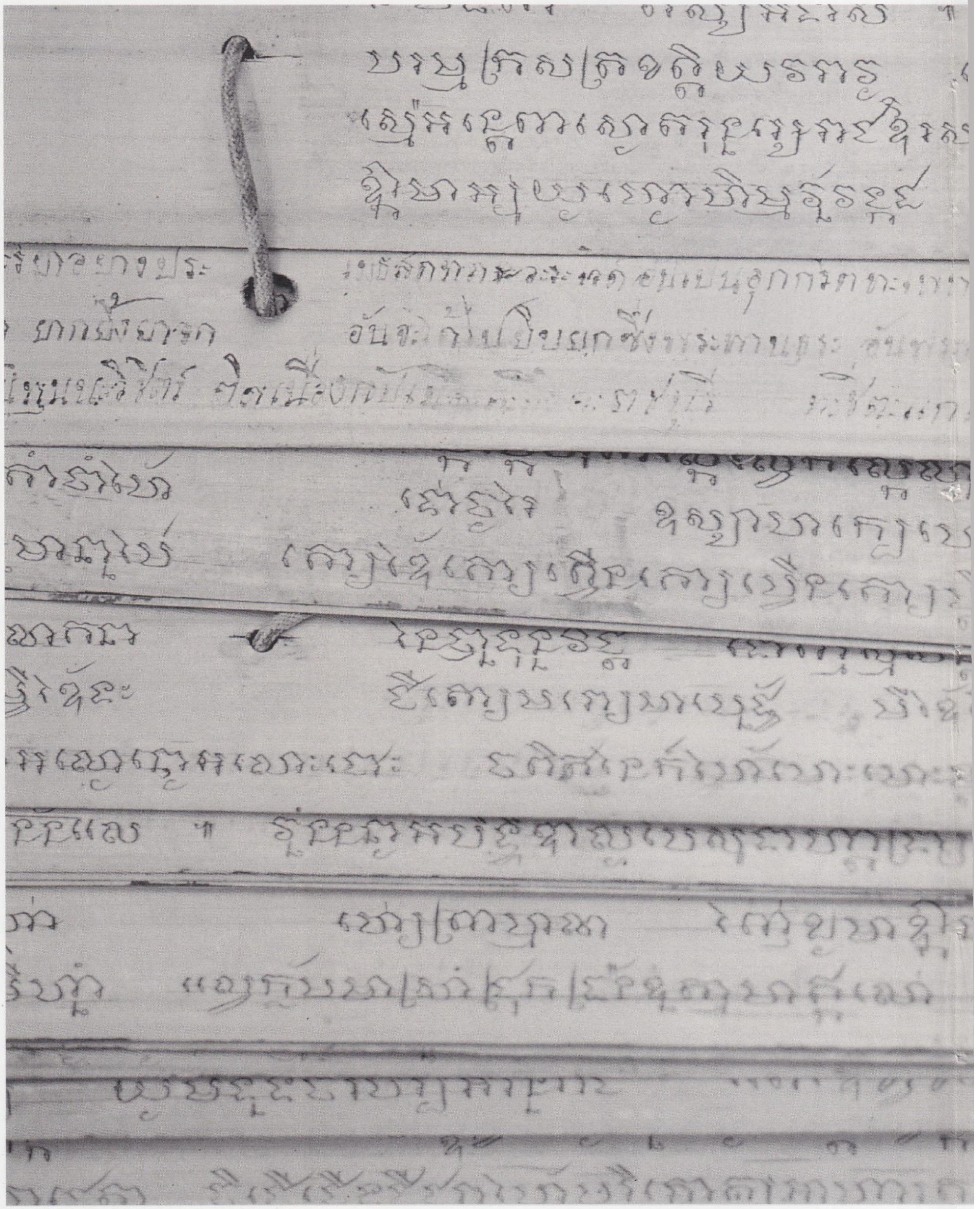
◆ เรียบเรียงโดย
ธวัช ปุณโณทก

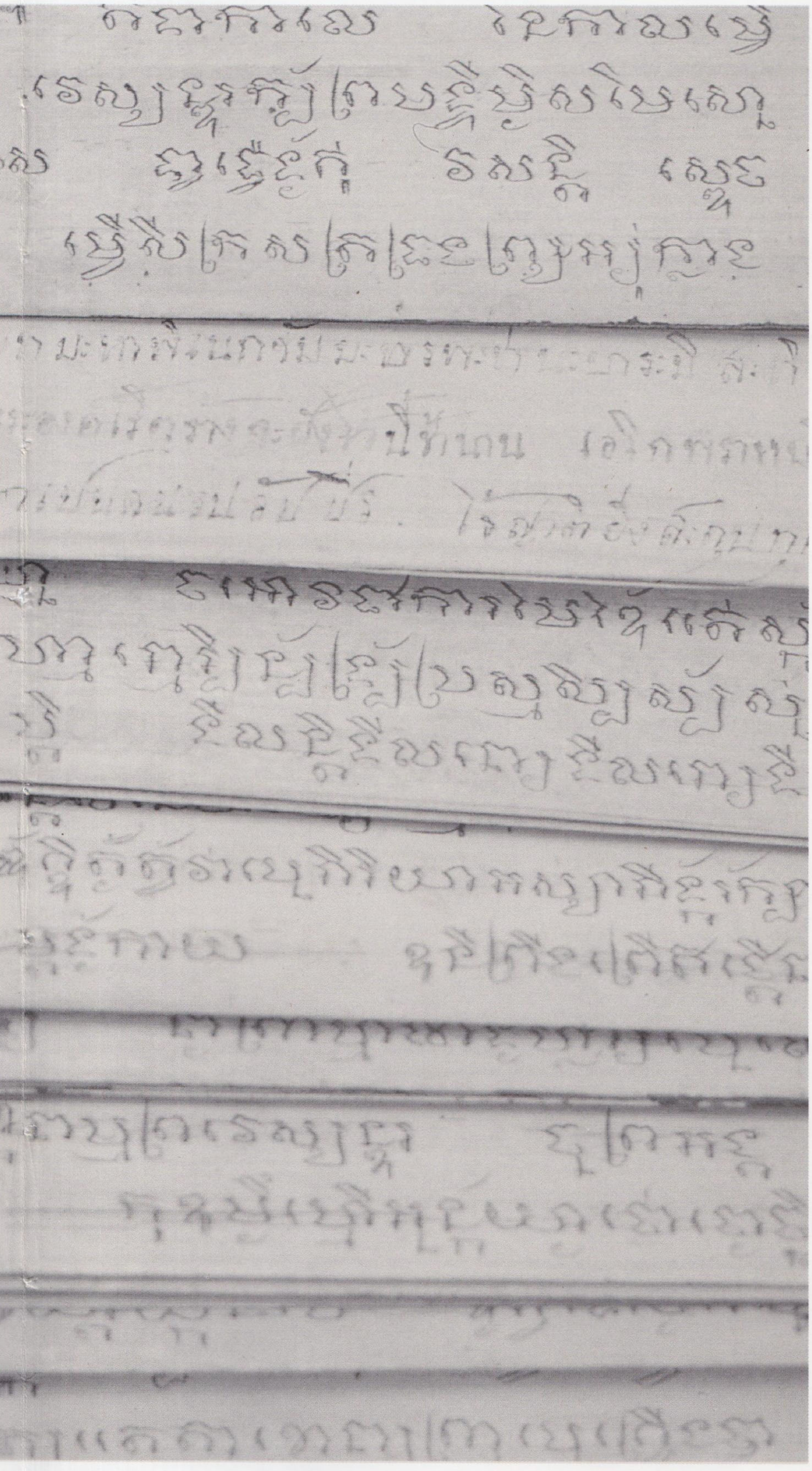
เป็นหัวเมืองชั้นนอกที่ดูแลเมืองบริวารเจ้าเมืองมีฐานะเป็น "พระยามหานคร" มีศักดินา 10,000 ไร่ (เท่ากับเมืองพิษณุโลก และเมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นหัวเมืองพระยามหานครฝ่ายเหนือ และฝ่ายใต้ ตามลำดับ) ฉะนั้นเมืองนครราชสีมาจึงมีขุนนางผู้ใหญ่ไปปกครองต่างพระเนตรพระกรรณเสมอมา วัฒนธรรมการเขียนหนังสือและวรรณกรรมจึงรับอิทธิพลจากตัวหนังสือและวรรณกรรมภาคกลาง จึงพบว่าวรรณกรรมสำคัญๆ ของภาคกลางได้มีการคัดลอกไปใช้อ่านใช้เรียนในหัวเมืองนครราชสีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา โดยเฉพาะ หนังสือจินดามณี และ ประถม ก กา นั้น พบจำนวนมากตามวัดต่างๆ ในเมืองนครราชสีมา แสดงว่ากุลบุตรกุลธิดาชาวเมืองนครราชสีมาได้เรียนหนังสือดังกล่าวมาตั้งแต่สมัยอดีต

● ว่าด้วยมหาชาติ

มหาชาติ หรือ มหาเวสสันดรชาดก เป็นวรรณกรรมพุทธศาสนาที่ใช้ในพิธีกรรมสำคัญประจำทุกปี โดยชาวพุทธเชื่อกันว่าหากผู้ใดได้ฟังเทศน์มหาชาติในวันเดียวจบเรื่อง ผู้นั้นจะได้รับอานิสงส์แรงกล้า เมื่อตายไปแล้วจะได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ฉะนั้นวรรณกรรมเรื่องมหาเวสสันดรชาดก จึงมีผู้สร้าง ผู้ประพันธ์ ผู้คัดลอกและนำมาถวายวัดเพื่อใช้ในพิธีเทศน์มหาชาติกันเสมอมาเนื่องจากเจ้าศรัทธาหวังจะได้รับผลานิสงส์ดังกล่าว จึงพบว่าต้นฉบับมหาชาติ หรือ พระมหาเวสสันดรชาดก มีหลายฉบับหลายสำนวนหลายฉันทลักษณ์ ในทุกภูมิภาค โดยเฉพาะในท้องถิ่นเมืองโคราชและใกล้เคียง พบว่ามีต้นฉบับมหาชาติโคราชสำนวนหนึ่ง มหาชาติฉบับภาคกลาง (พระมหาเวสสันดรชาดก ฉบับกระทรวงศึกษาธิการพิมพ์) เขียนด้วยอักษรขอมบรรจงอีกสำนวนหนึ่ง และมหาชาติฉบับสำนักพิมพ์ ส.ธรรมภักดี (พิมพ์อักษรไทยในใบลาน) อีกสำนวนหนึ่ง

เรืองมหาเวสสันดร หรือ มหาชาตินี้ เป็นวรรณกรรมชาวบ้านที่สำคัญเรื่องหนึ่ง ถ้าเราศึกษาถึงประเพณีสภาพชีวิตของสังคมชนบทแล้ว จะพบว่าเรื่องมหาเวสสันดรนี้มีอิทธิพลเหนือจิตใจชาวบ้านตลอดมา ถึงแม้ในปัจจุบันนี้สังคมไทยจะเปลี่ยนสภาพเป็นสังคมเมืองไปบ้างแล้วก็ตาม แต่ท่าสังคมชนบทโดยทั่วไปแล้ว ยังยึดมั่นถือมั่นในจารีตประเพณีเดิมอยู่มาก ในรอบปีหนึ่งๆ คนไทยในชนบทจะต้องเกี่ยวข้องผูกพันอยู่กับวรรณกรรมเรื่องนี้ คือ (1) การฟังเทศน์คาถาพัน (เทศน์เป็นบาลีล้วนไม่แปลเป็นไทย) และ (2) การฟังเทศน์มหาชาติ ที่เป็นเช่นนี้เพราะว่า "พุทธศาสนิกชนในสยามประเทศนี้ ตลอดจนประเทศใกล้เคียงนับถือมาแต่โบราณว่า เรื่องมหาเวสสันดรชาดกสำคัญกว่าชาดกเรื่องอื่นๆ แลถือว่า ถ้าผู้ใดได้ฟังเทศน์มหาชาติแล้ว ก็ได้ผลานิสงส์มากจึงเกิดเป็นประเพณีมีการประชุมกันฟังเทศน์มหาชาติทุกๆ ปี ทำเป็นการพิธีอย่างหนึ่งด้วยหนังสือมหาเวสสันดรชาดก แม้ตัวคาถาที่แต่งในภาษามคธยาวถึง 13 กัณฑ์ ต้องเทศน์หลายชั่วโมงจึงจบ ถือกันว่าต้องฟังให้จบในวันเดียว จึงจะมีอานิสงส์กล้า ถ้าได้ทำพิธีเทศน์มหาชาติสำเร็จนิยมกันว่าเป็นสิริมงคล น้ำที่ตั้งไว้ในมณฑลก็เป็นน้ำมนต์ อาจ

จะบำบัดเสนียดจัญไรได้ ประเพณีอันนี้เห็นจะมีมาในเมืองไทยตั้งแต่ครั้งสมเด็จพระร่วงครองนครสุโขทัยเป็นปฐม”[1]

ฉะนั้น ชาวไทยได้ประชุมกันฟังการอ่านวรรณกรรม และกระทำพิธีอันเนื่องด้วยวรรณกรรมพุทธศาสนาเรื่องมหาเวสสันดรกันมาหลายชั่วอายุคน คือประมาณ 700 ปีมาแล้ว และเคร่งครัดในประเพณีนี้อย่างยิ่ง โดยถือกันว่าเป็นสิริมงคล ได้ผลานิสงส์กล้าและชาวไทยได้กระทำพิธีกันอย่างกว้างขวางจนถือว่าเป็นประเพณีสำคัญ การเทศน์มหาชาติไม่เพียงแต่จะเป็นประเพณีของชาวบ้านเท่านั้น แต่ยังเป็นประเพณีสำคัญของบ้านเมือง ดังปรากฏอยู่ในความตอนหนึ่งในหนังสือแบบเรียนวรรณคดีไทย เล่ม 5 ว่า “การเทศน์มหาชาติมักนิยมมีเมื่อเทศกาลออกพรรษาแล้ว ในเดือนสิบเอ็ดข้างแรม หรือข้างขึ้นเดือนสิบสอง แต่มาในรัชกาลที่ 5 ทรงถือการเทศน์มหาชาติเป็นประเพณีสำหรับบ้านเมือง จึงมักทรงเลื่อนไปมีในเดือนอ้าย”[2]

◀ ต้นฉบับมหาชาติโคราช

ฉะนั้นวรรณกรรมเรื่องมหาเวสสันดรนี้น่าจะถือว่าเป็นวรรณกรรมชาวบ้านที่สำคัญเรื่องหนึ่ง พุทธศาสนิกชนได้กระทำพิธีอันเนื่องด้วยวรรณกรรมเรื่องนี้จนเป็นประเพณีสืบต่อกันมา และยกย่องว่าเป็นประเพณีสำคัญสำหรับบ้านเมืองด้วย

ต้นฉบับมหาชาติโคราช

มหาชาติโคราช จำกัดอยู่เฉพาะฉบับสำนวนที่ต่างไปจาก (1) พระมหาเวสสันดรชาดกอักษรขอมภาษาไทย-บาลี (ตรงกับฉบับที่กระทรวงศึกษาธิการพิมพ์) (2) ฉบับสำนักพิมพ์ ส.ธรรมภักดี พิมพ์อักษรไทยในใบลาน ทั้งสองฉบับดังกล่าวถือว่าเป็นมหาชาติฉบับภาคกลาง ส่วนมหาชาติฉบับโคราช หมายถึงมหาชาติที่ใช้เทศน์ในเมืองนครราชสีมาและใกล้เคียงอีกสำนวนหนึ่ง มีสำนวนโวหารต่างไปจากฉบับภาคกลางทั้งสองฉบับดังกล่าว แม้ว่าจะดำเนินเนื้อเรื่องตรงกันแต่สำนวนโวหารนั้นเป็นอีกสำนวนหนึ่งซึ่งมีคำภาษาถิ่นโคราชปะปนอยู่บ้าง และนิยมสัมผัสอักษรเหมือนเพลงโคราช (จะพบมากในกัณฑ์จุลพน) บันทึกด้วยอักษรขอมบรรจง ภาษาไทย-บาลี ต้นฉบับมหาชาติโคราชพบอยู่ไม่มากนัก (ผู้เรียบเรียงได้สำรวจเพียงกว้าง ๆ ไม่ได้ศึกษาวิจัยเรื่องนี้โดยเฉพาะ) จากการศึกษาเชิงสำรวจพบว่า มหาชาติโคราชมี 13 กัณฑ์ (ดำเนินเนื้อเรื่องตามเรื่องมหาเวสสันดรชาดก) ต่างแต่สำนวนโวหารที่ดำเนินเรื่องรวดเร็วไม่ยืดยาด รักษาคาถาบาลีไว้ครบ 1,000 คาถา นอกจากนี้ยังมีสำนวนบางตอนที่นอกเนื้อเรื่องที่เรียกว่า "นอกบาลี" อยู่ทั่วไป ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของวรรณกรรมท้องถิ่น หรือวรรณกรรมชาวบ้านที่ต้องการจะสื่อกับผู้ฟังได้สนิทสนม เช่น นางอมิตดาแช่งด่าเฒ่าชูชกให้ไปตายโหงตายห่า ตอนที่ชูชกจะลานางไปเขาวงกตเพื่อขอสองกุมาร ดังนี้

"...พ่อทูนกระหม่อมแก้วไปจงดี แรดช้างเสือสีห์อย่าได้แคล้ว พ่อไปแล้วพ่ออย่าได้กลับมา ไปตายโหงตายห่าเสียให้พ้นหูพ้นตาไป..."

ก.ต้นฉบับมหาชาติโคราชที่พบในปัจจุบัน

1. ทศพร
2. หิมพานต์
3. ทานกัณฑ์
4. วนปเวส
5. ชูชก
6. จุลพน
7. มหาพน
8. กุมาร (ไม่พบสำนวนโคราช ที่ใช้เทศน์กันมักจะนำกัณฑ์กุมารภาคกลางมาเทศน์ เพราะสำนวนโวหารดี)
9. มัทรี (นิยมนำกัณฑ์มัทรีฉบับภาคกลางมาเทศน์เช่นเดียวกัน)
10. สักบรรพ
11. มหาราช
12. ฉกษัตริย์
13. นครกัณฑ์

การที่ยังไม่พบต้นฉบับกัณฑ์กุมาร และกัณฑ์มัทรี ที่เป็นสำนวนโคราชนั้น ได้รับคำบอกเล่าจากชาวบ้านชาววัดเมืองโคราชว่า สำนวนโวหารกัณฑ์กุมาร และกัณฑ์มัทรี ของภาคกลางดีมาก จึงไม่มีนักเทศน์ชาวโคราช (ทั้งพระสงฆ์ และฆราวาส) กล้าประพันธ์ขึ้นใหม่ ส่วนกัณฑ์อื่น ๆ นั้นกวีโคราชคงจะประพันธ์ไว้เทศน์สำหรับตนเอง ภายหลังอุบาสกอุบาสิกา

นิยมฟังกันมากขึ้น จึงมีนักเทศน์รุ่นหลังคัดลอกมาเทศน์กันทั่วไป จึงพบว่ามีมหาชาติฉบับโคราชขึ้นมาอีกสำนวนหนึ่ง

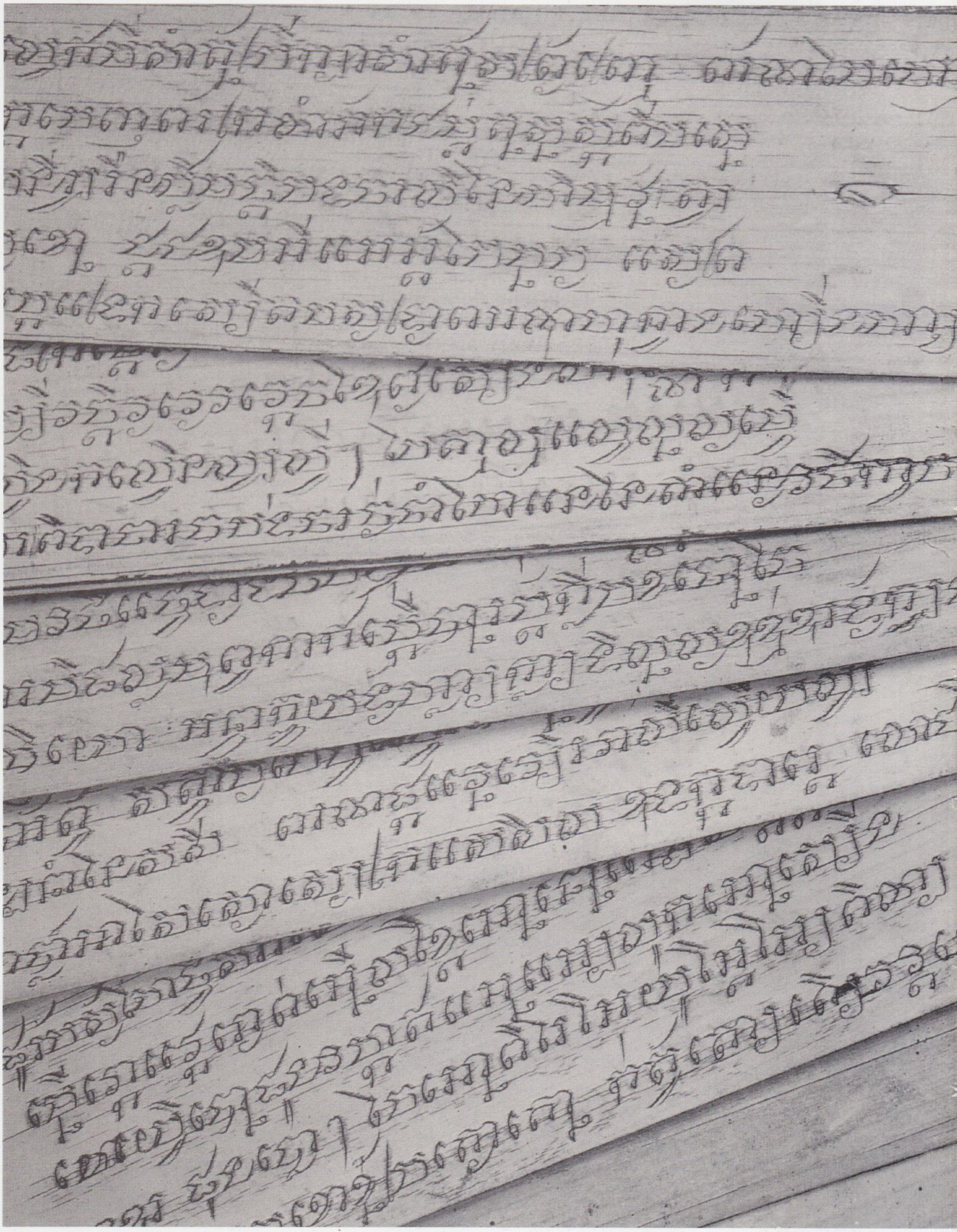
จากการสนทนากับ นายกังวาล วิริยโกศล (อดีตศึกษาธิการอำเภอ อายุ 65 ปี เมื่อ พ.ศ. 2520) เล่าว่าท่านบวชเรียนมาจากวัด สมัยบรรพชาเป็นสามเณรนั้นท่านเป็นนักเทศน์ที่มีชื่อเสียงคนหนึ่งของเมืองโคราช เล่าว่าเคยพบแหล่เทศน์มหาชาติกัณฑ์ทานกัณฑ์ กัณฑ์กุมารกัณฑ์มัทรี และกัณฑ์ชูชกด้วย แต่พบบางแหล่ไม่พบต้นฉบับทั้งกัณฑ์ และยังยืนยันว่าแหล่เทศน์มหาชาติเหล่านั้น เป็นคนละสำนวนกับฉบับสำนักพิมพ์ ส. ธรรมภักดี

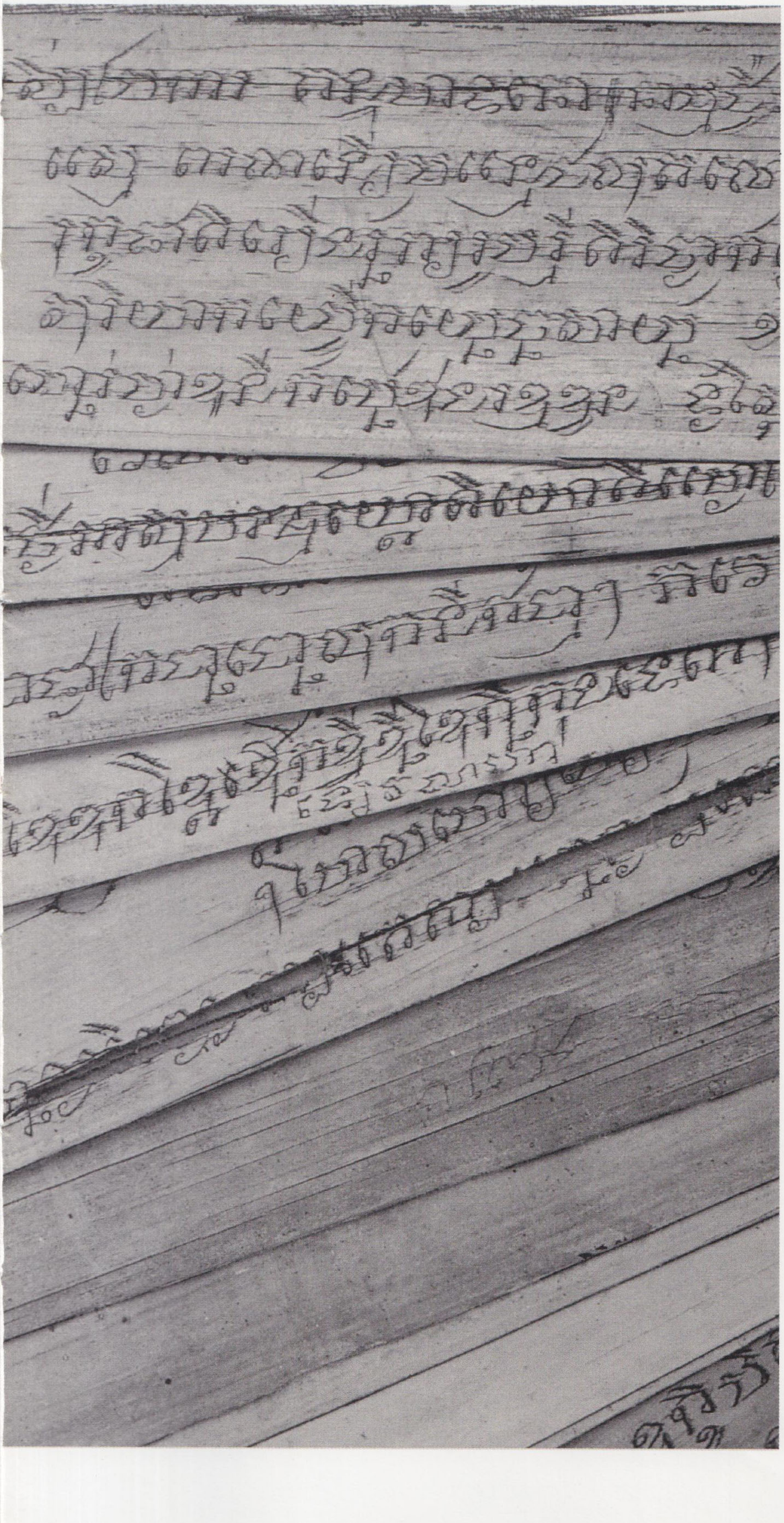
การที่นักเทศน์มหาชาตินิยมกัณฑ์ทานกัณฑ์ ชูชก มหาพน กุมาร มัทรีนั้นเป็นเหตุให้ท่านพยายามใช้กลวิธีในการเทศน์ หรือแต่งเสริมเพิ่มต่อ หรือดัดแปลงเพื่อให้เหมาะสมกับทำนองแหล่โคราช หรือท่านที่มีภูมิปัญญาแตกฉานในพระบาลี ท่านอาจจะแต่งขึ้นมาอีกสำนวนหนึ่งซึ่งต่างไปจากสำนวนเดิม ดังปรากฏแล้ว แต่บางกัณฑ์ เช่น กุมาร มัทรี ยังไม่พบต้นฉบับ ขณะนี้ได้ทราบเพียงเลา ๆ ว่ากัณฑ์กุมารมีแหล่บางตอนสำนวนโวหารต่างออกไป และได้ตรวจสอบกับ นายมาก อาจตึก (เมื่อ พ.ศ. 2520) มัคนายกวัดแจ้งใน อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา และได้รับคำยืนยันจาก คุณกังวาล วิริยโกศล ว่าที่เคยเทศน์กัณฑ์ชูชก กุมาร มัทรี สมัยบรรพชานั้นเป็นคนละสำนวนกับฉบับ ส.ธรรมภักดี แต่ยังหาต้นฉบับไม่ได้ จำได้เฉพาะบางแหล่เท่านั้น ฉะนั้นจึงมั่นใจว่าวรรณกรรมพุทธศาสนาเรื่องมหาเวสสันดรชาดกนี้ ที่ใช้เทศน์มหาชาติในจังหวัดนครราชสีมาและจังหวัดใกล้เคียงนั้นมีอีกสำนวนหนึ่งต่างไปจากฉบับ ส.ธรรมภักดี ในที่นี้อยากจะเผยแพร่มหาชาติฉบับโคราช เพื่อเร้าให้นักศึกษาวรรณคดีไทยได้หันมาสนใจ ศึกษาค้นคว้าวรรณกรรมท้องถิ่นที่หลงสำรวจเล่มอื่น ๆ ตามท้องถิ่นต่าง ๆ อีกต่อไป เพื่อช่วยอนุรักษ์ศิลปวรรณคดีของไทยไว้ ก่อนที่จะสาบสูญไป และเพื่อเป็นหลักฐานยืนยันว่า ชาติไทยเรานั้นมีนักปราชญ์ กวี เชลยศักดิ์อยู่ทั่วไปทุกท้องถิ่น

ข. ตัวอักษร

อักษรที่ใช้บันทึกมหาชาติโคราช เป็นอักษรขอมบรรจงเขียนเป็นภาษาไทย ไม่มีวรรณยุกต์ ไม่เว้นวรรคตอน คือเขียนติดต่อกันเป็นพืด อักขรวิธีก็ต่างกับปัจจุบัน คือการสะกดการันต์นั้นผิดกับปัจจุบันมาก มักเขียนตามเสียงพูด ฉะนั้นต้องอ่านหาความหมายจึงจะเข้าใจ เช่น เลา หมายถึง เรา หรือเหล่าก็ได้ อักขระที่เขียนพระคาถา (ภาษาบาลี) นั้นใช้อักษรขอมเช่นกัน แต่เมื่อเทียบกับมหาชาติฉบับของกระทรวงศึกษาธิการแล้วเห็นว่าถูกต้อง ไม่ค่อยผิดพลาดคลาดเคลื่อน

การตัดตอนของพระคาถาต่างกันบ้าง คือ มหาชาติฉบับโคราช ท่านจะตัดทอนพระคาถาไม่ให้ยาวนัก แต่จะพรรณนาภาคภาษาไทยยาว ๆ และต่อเติมเสริมแต่งด้วยโวหารของท่าน (ดูเปรียบเทียบกับมหาชาติฉบับกระทรวงศึกษาธิการ) พระคาถาย่อย คือ พระคาถาที่แทรกอยู่ในภาษาไทย พระคาถาย่อยนี้ยกมาจากพระคาถาหลักนั่นเอง แต่ตัดมาเพียงบาทเดียว หรือครึ่งบาท

และการยกคาถามาแทรกนั้นต่างกัน ซึ่งแสดงว่ามิได้เลียนแบบหรือลอกแบบมาจากมหาชาติฉบับหลวงหรือฉบับภาคกลาง

ค. ลักษณะของการประพันธ์

มหาชาติฉบับโคราชนี้ประพันธ์เป็นร่ายยาว ซึ่งเหมาะแก่การเทศน์และใช้ทำนองแหล่ ใช้ทั้งทำนองเดิน[3] และขึ้น[4] ไม่ต่างจากทำนองแหล่ของภาคกลางเท่าไรนัก จะต่างไปบ้างที่กลวิธี อันเป็นลักษณะประจำตัวของผู้เทศน์เท่านั้น อีกประการหนึ่ง สำนวนโวหารของมหาชาติฉบับโคราชนี้ นิยมสัมผัสอักษร เล่นอักษร และล้อคำ ซึ่งเหมาะในการเล่นเสียงและเอื้อนในการทอดเสียงของนักเทศน์อย่างยิ่ง เช่น

"เสโล เมาะ เสลมโย เทียรย่อมศิลาแลพิลึกเป็นหลืบลับ พราหมณ์เอ่ย ดูนี่ก็กูบกับเกะกะเกินกันเป็นก้อนๆ ที่ลางแห่งก็โง้งโงง้อมงุ้มง้ำเป็นแง่งอก บ้างก็แวดว้ำโววอกเป็นวงๆ ที่ลิลดทลายลงเป็นแหล่งลัด แลดูนี่ก็

◄ ต้นฉบับมหาชาติโคราช

จำกัดโก้งเก้งอยู่เกินการ บ้างก็เราะแระร้าวรานเหมือนแกล้งเรียบ บ้างก็เกะกะกรอดเกรียบกลมกลึงระกุบกลีบที่ลางก้อนก็หุบหีบเป็นหินหัก บ้างก็เงาะแงะงอกชงักแหงนชะแง้เงยฉงน...”

น่าสังเกตอยู่อย่างหนึ่งว่า มีคำจำนวนมากที่ไม่แสดงความหมายเมื่ออยู่โดดเดี่ยว แต่เมื่อนำมาประกอบกันเป็นพลความแล้ว จะแสดงความหมายขึ้นมาอย่างน่าประหลาด เช่น เราะแระ แต่เมื่อเข้าประกอบในพลความแล้ว จะทำให้เราเห็นภาพแห่งการพรรณนานั้น ๆ ได้อย่างดี

ง. กวีผู้นิพนธ์

ไม่ทราบว่าใครเป็นผู้ประพันธ์ และประพันธ์เมื่อใด แต่ประมวลเอาจากสภาพแวดล้อมแล้วจะเห็นว่าอายุของการประพันธ์ไม่น้อยทีเดียว โดยเฉพาะต้นฉบับนั้นเก่าและชำรุด ตัวอักษรนั้นก็เลือนลางเต็มที ตามแผ่นหน้าและแผ่นหลังพบแต่เพียงว่า “หนังสือทานขุนอภัย แม่เกิษทร่างไวสำรัพพรสาษนา นิ ภาณปัจโญ”[5] (หนังสือท่านขุนอภัย แม่เกิด สร้างไว้สำหรับพระศาสนา นิพพานปัจจโย) เท่านั้น และไม่บอกวันเดือนปีที่สร้าง

ถ้าเราได้พินิจพิจารณาอย่างถี่ถ้วนแล้วจะสรุปได้ว่า ต้นฉบับนี้ เป็นฉบับที่คัดลอกมาอีกทอดหนึ่ง เพราะมีความบางตอนขาดหายไป และขาดสัมผัส ซึ่งผู้คัดลอกนั้นคัดลอกตกหล่น โดยเฉพาะตัวสะกดตกหล่นอยู่หลายตอน (ทราบได้เฉพาะคำที่เดาความได้เท่านั้น)

กวีผู้นิพนธ์นั้น เป็นผู้มีภูมิปัญญาทางด้านวรรณศิลป์อย่างยิ่งท่านหนึ่ง จึงสามารถสรรค์สร้างวรรณกรรมเล่มนี้ขึ้นมาได้ นอกจากนี้ยังแตกฉานในภาษาบาลีอย่างยิ่ง กล่าวคือท่านมิได้ลอกเลียนแบบฉบับของภาคกลาง คือการยกพระคาถาย่อยนั้น ท่านยกของท่านเองแล้วแปลเป็นภาษาไทยได้อย่างถูกต้อง เช่น

กทุลิโย อันว่ากล้วยทั้งหลาย กล้วยที่หล่นลงอุดมดอน ทั้งกล้วยงาช้างกระจานจรสุกนี่ก็งามงาม ฯลฯ (หรือ) เอเต ทุมา อันว่าไม้ทั้งหลายเหมือนแกล้งสรรค์ไว้ริมมรคา ตะเคียนแลมักค่า (มะค่า) ตะขบข่อยกระเบากระแบกแทรกเสียดมะสังทราง พันธุ์หูกวางเหียงหาดเห็นระหง ดูนี่ก็เป็นคงระดมดอน ทั้งโศกไทรซีกซ้อนส้มเสี้ยวเขียวขจิกขจีบนจอมเขา ส่วนเสลาเหล่าเสลียงแลสลอนบ้างก็ออกช่ออรชรระชดชิดระชอนชัด...ฯลฯ

แม้มิอาจจะยืนยันได้ว่าผู้ประพันธ์นั้นเป็นชาวโคราช และวรรณกรรมนี้มีต้นกำเนิดที่โคราช (อาจจะเคลื่อนย้ายมาจากที่อื่นก็ได้) แต่ที่เรียกว่ามหาชาติฉบับโคราชนั้นโดยถือเอาท้องถิ่นที่ค้นพบและการใช้กันอย่างแพร่หลายเป็นเกณฑ์ และสำนวนโวหารนั้นกระเดียดไปทางทำนองเพลงโคราช คือ ชอบเล่นอักษรและนิยมใช้คำเสริมที่ไม่มีความหมาย (อุทานเสริมบท) มาประกอบ เช่น

“เมื่อเวลาอัสดงแดดอ่อนรอนรอนระย่อแสงจะส่องโลก ทิชาชาติก็เจกโจกจับเจ่าอยู่จอแจ ส่งเสียงพลอดนี่ก็พลอแพลแซ่โสตสโมสร...”(กัณฑ์จุลพน)

“โอ้โอ่ ตั้งแต่กี้หนอทำไมไม่พาน ตั้งแต่นานทำไมไม่พบแม่น้ำอ้อมหอมเอยน้ำอบ

ปากหวานเหมือนอย่างน้ำอ้อย พ่อหนุ่มเนื้อตัน ทำไมไม่หันเนื้อตัว พอมาเหยียบข้างรั้ว แต่พอน้องเอ๋ยเห็นรอย...”
(เพลงโคราช)

แต่เป็นที่น่าสังเกตอีกอย่างหนึ่งว่า วรรณกรรมเรื่องนี้อาจจะประพันธ์โดยกวีชาวโคราชก็ได้ การที่มีคำโคราชปะปนน้อยนั้น เป็นเพราะว่าท่านมิได้เอาเค้าเรื่องของนิทานพื้นบ้านมาประพันธ์เหมือนวรรณกรรมอื่น ๆ แต่ท่านต้องถอดมาจากพระคาถาภาษาบาลี ซึ่งท่านต้องระมัดระวังในการใช้คำ จึงไม่มีคำภาษาถิ่นโคราชปะปนก็ได้ และโดยทั่วไปแล้วชาวโคราชก็ใช้ภาษาภาคกลางนั่นเอง แต่สำเนียงเพี้ยนเหน่อ มีคำเฉพาะถิ่นที่ต่างไปจากภาคกลางไม่มากนัก ส่วนใหญ่เป็นคำวิเศษณ์เสริมความเท่านั้น

● เนื้อเรื่องย่อ

เนื้อเรื่องดำเนินตามโครงเรื่องเดิมของ “มหาเวสสันดรชาดก” ซึ่งเป็นชาดกเรื่องหนึ่งใน “ทศชาติชาดก” อยู่ในลำดับชาติที่ 10 คือชาติสุดท้ายของพระโพธิสัตว์ได้ถือกำเนิดเป็นพระเวสสันดร โอรสพระเจ้ากรุงสญชัย เป็นชาติที่บำเพ็ญบารมีอันยิ่งใหญ่ คือ บริจาคทาน จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “มหาชาติ” เมื่อได้บำเพ็ญทานบารมีในชาติพระเวสสันดรแล้ว ก็ได้ถือกำเนิดเป็นพระพุทธเจ้าในชาติต่อมา

(เนื้อเรื่องดำเนินตามเรื่องพระเวสสันดรชาดกภาคกลาง จึงงดไว้ไม่อธิบาย)

คำอ่าน

บ้างก็แวววาวขาวสดโชติช่วงวิเชียรพราย ที่ลางเหลืองเลื่อมประกายกาญจน์ประเทืองทาเสโลเมาะ เสลมโย เทียรย่อมศิลาแลพิลึกล้นเป็นหลืบลับ พราหมณ์เอ่ย ดูนี่ก็กูบกับเกะกะเกินกันเป็นก้อน ๆ ที่ลางแห่งก็โง้งโง้อมงุ้มง้ำเป็นแง่งอก บ้างก็แวดว้ำเว้าวอกเป็นวง ๆ ที่ลิลดหลายลงเป็นแหล่งลัด ดูนี่ก็กำจัดโก้งเก้งอยู่เกินการ บ้างก็เราะแระร้าวรานเหมือนแกล้งเรียบ บ้างก็เกเกะกรอดเกรียบกลมกลึง ระกุบกลีบ ที่ลางก้อนก็หุบหีบเป็นหินหัก บ้างก็เงาะแงะงอก ชงักแหงนชะแง้เงยฉงน เป็นน้ำพุดุด้นกระเด็นดัง แล้วล้นเลิกเพิกศิลาพังทลายทับ เป็นวารินไหลซับซาบเซาะแทรกออกแตกกลาง กระทบผึงโผงผางกระทั่งผากระโดดเด็นเต้นลงมาเป็นโกรกไกล แล้วก็เลี้ยวล้นไหลตลอดร่องศิลาลึก เสียงนี่ก็ก้องกึกครึกครื้นคระโครมเครง ที่ลางแห่งเป็นอ่างอู่อยู่เองน่าใคร่อาบ น้ำนั้นก็เย็นซาบเสียวแทรกทุกเส้นขนใสสะอาด พราหมณ์เอ่ย ไปก็จะได้เห็นศิลาดาดน้ำกระโดดดังซลาดัน แล้วก็มีพริกษา[6] สำคัญสพรั่งพร้อม พันธุ์ไม้หอมสิบประการ คนฺธมาทโน นามชื่อว่าเขาคันธมาทพิศาล สูงประสิทธิ์ในไพรสณฑ์หอมฟุ้งสุวคนธ์คันธรสทุกเวลา ประกอบด้วยจวงจันทร์กริสนา[7] โกฏิเบญจพันธุ์กระลำพักชมดต้นสนสักพิมเสนแซม พันธุ์เนียมแนมชลูด เหล่าขอนดอก[8]ดง กำยานยางยอประยงค์สาวหยุดและนางแย้ม อบเชย เชยชื่นแช่มให้ชวนชมเมื่อยามชื่นหอมรสนี่รวยรื่นปลื้มจิต บทจรลีในหิมวันต์ ด้วยรุกขชาติเรียงรันรายรอบบริมคีรี บ้างก็พึ่งแย้มสุมาลีกลิ่นกลีบผกาเกสร ชัดขจรไป

ตามลม พราหมณ์เอ่ย ไปนี่จงเชยชมบุปผชาติในเชิงชั้นสิงขรเขา ชัดชะอุ่มอีแออัดใบบนบังแสงพระสุริยาก็เย็นจนสายัณห์ เอเตทุมา อันว่าไม้ทั้งหลายเหมือนแกล้งสรรค์ไว้ริมมรคา

● ตัวอย่างสำนวนโวหารมหาชาติฉบับโคราช

ตัวอย่างสำนวนโวหารมหาชาติฉบับโคราชดังต่อไปนี้ จำกัดอยู่ในกัณฑ์ชูชก และกัณฑ์จุลพน (เนื่องจากขณะที่เรียบเรียงนี้ มีต้นฉบับกัณฑ์ทั้งสองอยู่ในมือ) ส่วนกัณฑ์อื่น ๆ นั้นไม่สามารถถอดมาเป็นตัวอย่างได้ เนื่องจากอยู่ในสภาวะที่จำกัดด้วยเวลา และภาระอื่น ๆ

ก. ตัวอย่างสำนวนโวหารกัณฑ์ชูชก

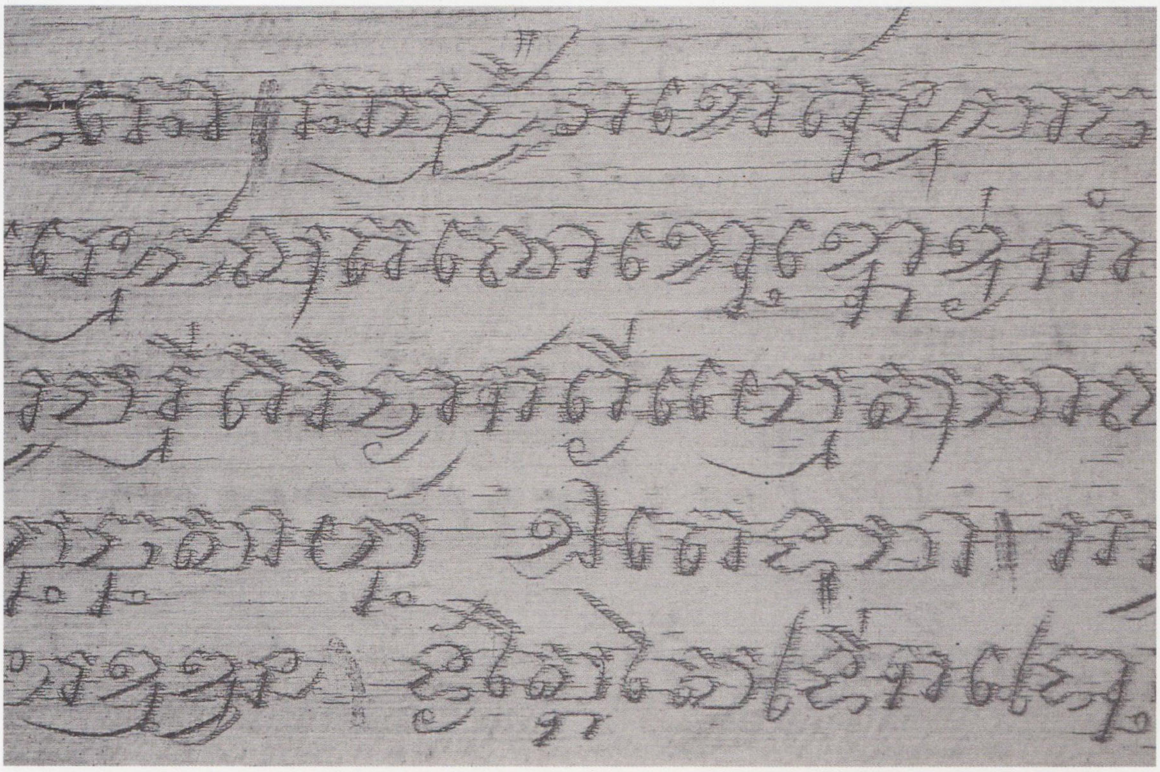
กัณฑ์ชูชกในมหาชาติฉบับโคราช ที่นิยมใช้เทศน์กันในสมัยอดีตนั้น เป็นคนละสำนวนกับกัณฑ์ชูชกในหนังสือมหาเวสสันดรชาดก ฉบับกระทรวงศึกษาธิการจัดพิมพ์ เพื่อใช้เป็นแบบเรียนระดับอุดมศึกษา ในสมัยที่ผู้เรียบเรียงศึกษา "มหาชาติฉบับโคราช กัณฑ์จุลพน" เพื่อเสนอบทความในที่ประชุมซิมโพเซี่ยมระหว่างวันที่24-26 มีนาคม พ.ศ. 2520 ณ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้น ได้ศึกษาพบมหาชาติโคราชเพียงบางกัณฑ์ โดยเฉพาะกัณฑ์ชูชกนี้ได้พบภายหลังจากนั้นอีกหลายปี

สำนวนโวหารกัณฑ์ชูชก ฉบับโคราช แม้ว่าจะไม่เด่นกว่ากัณฑ์ชูชกฉบับกระทรวงศึกษาธิการก็ตาม แต่มีสำนวนโวหารเป็นของท้องถิ่นอยู่ค่อนข้างมากและดำเนินเรื่องรวดเร็ว นั่นคือไม่ได้กล่าวพรรณนายืดยาดมากนัก เพียงแต่บรรยายความไปตามเรื่องในพระเวสสันดร แต่กระนั้นก็ตามกวีโคราชยังแสดงให้เห็นความรอบรู้ตำราวิชาการสำคัญ ๆ ดังนี้

1) ชูชกโคราชเรียนตำรากรมศักดิ์ หลักชัย ตำรากรมศักดิ์ และหลักชัย เป็นตำราชั้นสูงผู้เป็นพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นผู้ใหญ่เท่านั้นที่ได้ร่ำเรียน เพราะเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับการพิจารณาตัดสินคดีความ (กรมศักดิ์) ส่วนหลักชัย เป็นตำราว่าด้วยจริยธรรมของผู้เป็นกษัตริย์ขัตติยวงศ์ ในกัณฑ์ชูชกกวีได้กล่าวถึงตอนที่ชูชกขู่พราหมณ์สองผัวเมียที่นำเงินของตนที่ฝากไว้ไปจับจ่ายใช้สอยจนหมดสิ้น ชูชกได้กล่าวว่าตนนั้นเป็นผู้รู้คดีความ ผ่านโรงศาลมาทุกแห่ง แม้แต่กรมศักดิ์หลักชัยก็รอบรู้ ดังนี้

"...ชูชกได้ฟังก็เดือดพลุ่งดูดะทองทั้งถุงช่างทำเล่น เหม่ออเฒ่าแสนเข็ญเป็นศัตรูครั้งนี้แหละเอ็งกับกูจะได้เห็นกัน แต่เช่นเอ็งสักหมื่นพันกูไม่พรั่นเลย ด้วยตัวกูเป็นคนเคยอยู่ทุกโรงศาล อันกฎหมายพระอัยการ กรมศักดิ์หลักชัยกูก็ได้จบ ถ้ามิได้ทองครบของกูฝาก กูจะขายเอาให้ยากสิ้นทั้งโคตร ฝ่ายพราหมณ์เห็นเฒ่าโกรธกราดเกรี้ยว ต่างคนต่างเหลียวมาซุบซิบ ว่าสุดที่เราจะหยิบยืมที่ไหนให้ทชี อ้อลูกของเรามีแล้วเป็นสาว จะแก้จนไปสักคราวพ่อคล่องแคล่ง..."

2) นางอมิตดาอวยพรให้ชูชกไปตายโหงตายห่า กวีโคราชแม้ว่าจะบรรยายอุปนิสัยของนางอมิตดาเป็นกุลสตรีที่ยอมเชื่อฟังพ่อแม่ ยอมได้สามีแก่ตามที่ปรากฏอยู่ในพระคาถาบาลี แต่กระนั้นก็ตามตอนที่เฒ่า

▲ ต้นฉบับ
มหาชาติ
โคราช

ชูชกจะจากบ้านออกเดินป่าไปเขาวงกตนั้น กวีทนไม่ได้ที่จะให้นางอมิตดาทนสู้ยอมอากัปกิริยาเจ้าชู้ของชูชกที่ทำท่าร่ำลานางอย่างร่ำรี้ร่ำไรไม่ได้ จึงแปลงโวหารให้นางอมิตดาสาปแช่งด่าชูชกไปตายเสียอย่าได้กลับมา ซึ่งคงจะเป็นที่สะใจของทั้งพระสงฆ์ที่เทศน์ และชาวบ้านที่ฟังเทศน์ด้วย ดังนี้

"...ว่าเจ้าเพื่อนยากคอยอยู่จงดี ทชีกระทำประทักษิณ ประทักษิณสักสิบรอบ กลับหน้ามาปลอบกลับพรั่งพรูดูดังบ้า นางอมิตดาแม่แกจึงให้ศีลให้พร ว่าพ่อรูปงามทรามชม ของแม่เอ๋ย ทีนี้พ่อจะจากเมียไปแล้ว พ่อทูนกระหม่อมแก้วไปจงดี แรดช้างเสือสีห์อย่าได้แคล้ว พ่อไปแล้วพ่ออย่าได้กลับมา ไปตายโหงตายห่าเสียให้พ้นหูพ้นตาไป ไอ้เฒ่าจังไรจึงเอาย่ามใหญ่ขึ้นใส่บ่า มือขวาคว้าไม้เท้าจ้องจด เฒ่าเอาเพศเป็นพาหิรดาบสแล้วก็ลงเรือน..."

3) **การแต่งผมแบบท้องถิ่นโบราณ** มหาชาติโคราชกัณฑ์ชูชก กวีได้บันทึกการแต่งผมของหญิงสาวโคราชสมัยอดีต นั่นคือบรรยายการแต่งผมของนางอมิตดาตอนที่พ่อแม่เรียกออกมาให้เฒ่าชูชกดูตัว กวีได้กล่าวถึงการหวีผมทรงโบราณ ดังนี้

"...อย่าช้าจงจัดแจงแต่งตัว หวีหัวกันไรใส่น้ำมันตานีโถต้นเถา จับเขม่าไต้เสม็ดเจ็ดใบ เอาปูนแทรกใส่อย่าให้มันอ่อน ชันผงโรยลงทีหลัง สอยผมมวยตั้งเป็นหลังเจียด หวีเอียดรอบรับกับไรผม ดูนี่ก็สมกับดวงหน้าฝ่ายพราหมณาทั้งสองรา แลมาเห็นลูกตัว ไม่มีชั่วแต่สักสิ่ง ดูนี่ก็

พริ้งเพราเพริศเฉิดฉายแฉล้ม ตละหนึ่งว่าจะชวนชายให้ยิ้มแย้ม แก้มนี้ก็เป็นนวลควรที่จะสโมสรเสน่หา...”

ข. ตัวอย่างสำนวนโวหารกัณฑ์จุลพน

กัณฑ์จุลพน ในมหาชาติโคราชมีสำนวนโวหารเด่นมาก และดูเหมือนจะสรุปได้ชัดเจนว่าเป็นสำนวนโคราชได้ดีกว่ากัณฑ์อื่นๆ นั่นคือ (1)สัมผัสอักษรเหมือนเพลงโคราช (2)โวหารเด่นมากเมื่อเทียบกับกัณฑ์จุลพนของภาคกลาง (ฉบับกระทรวงศึกษาธิการ และฉบับ ส.ธรรมภักดี) (3)การพรรณนาเป็นระเบียบเป็นหมวดหมู่ คือ พรรณนาเขาหินซ้อน พรรณนาพฤกษาชาติ พรรณนาปักษาชาติ พรรณนามัจฉาชาติ ตามลำดับ และจบด้วยแหล่ลา ตอนที่ชูชกลาพรานเจตบุตรเดินทางไปยังเขาวงกต

1) โวหารพรรณนาเขาหินซ้อน กวีได้พรรณนาฉากบรรยายทิวเขาที่สลับซับซ้อน ด้วยเพิงผา ชะง่อนผาเหมือนภาพจิตรกรรมฝาผนังที่ศิลปินวาดไว้ ดังนี้

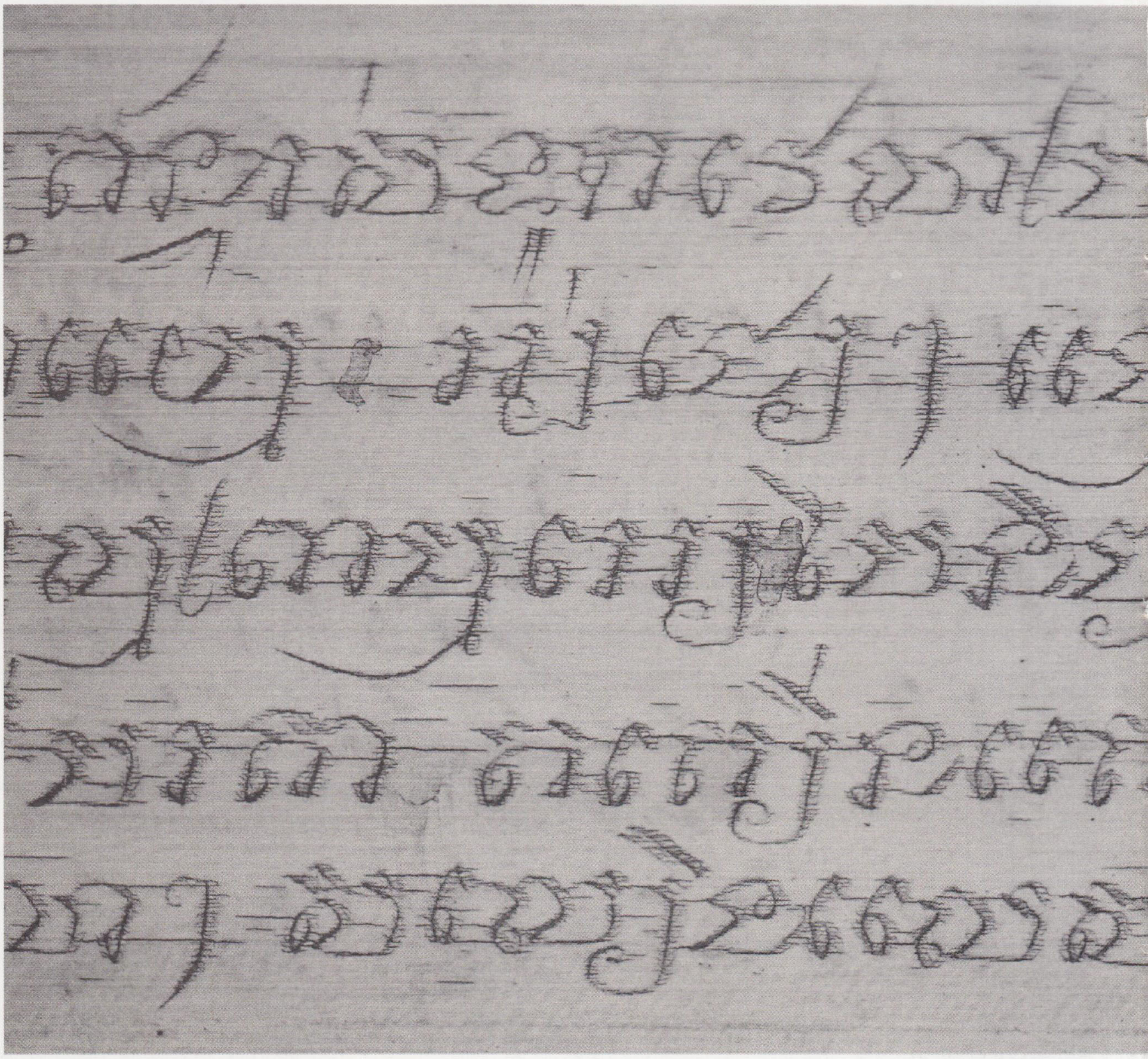
พฺราหฺเม ดูกรมหาพราหมณ์ผู้เป็นราชทูตในราชฐาน อสุสโม อันว่าพระอาศรมชมชาญชูชื่น ปพฺพตา แห่งหน่อนรานรินทร์นเรศ เวสสันดรเธอสืบสร้างซึ่งพรหมจรรย์กับมิ่งมิตรเมียขวัญสองดรุณราชโอรส ก็ทรงเพศพรหมพรตเนกขัมบารมี นมัสการกองอัคคีทุกค่ำเช้า ด้วยสำคัญพระทัยในท้าวเธอนึกแน่ว่าชายธงกาสาวพัสตร์พระปัจเจกโพธิ เอสโม เอโส ปพฺพโต อันว่าภูเขานั้นโสดดูพริ้งเพริศพร่างพรายเป็นหลายสี ที่ดำดุจมณีพรัตน์อัมแนมนิล ที่สีแดงก็แดงเฉิดฉินชูฉายเหมือนเชดชาด บ้างก็เขียวขำดำประหลาดล้วนมรกต บ้างก็แวววาวขาวสดโชติช่วงวิเชียรพราย ที่ลางเหลืองเลื่อมประกายกาญจน์ประเทืองทา เสโลเมาะ เสลมโย เทียรย่อมศิลาแลพิลึกล้นเป็นหลืบลับ พราหมณ์เอ่ย ดูนี่ก็กูบกับเกะกะเกินกันเป็นก้อนๆ ที่ลางแห่งก็โง้งโงง้อมงุ้มง้ำเป็นแง่งอก บ้างก็แวดว้ำโววอกเป็นวงๆ ที่ลิลดทลายลงเป็นแหล่งลัด ดูนี่ก็จำกัดโก้งเก้งอยู่เกินการ บ้างก็เราะแระร้าวรานเหมือนแกล้งเรียบ บ้างก็เกะกะกรอดเกรียบกลมกลึงระกุมกลีบ ที่ลางก้อนก็หุบหีบเป็นหินหัก บ้างก็เงาะแงงอกชงักแหงนชะแง้เงยฉงน เป็นน้ำพุดุด้นกระเด็นดัง แล้วล้นเลิกเพิกศิลาพังทลายทับ เป็นวารินไหลซับซาบเซาะแทรกออกแตกกลางกระทบผึงโผงผางกระทั่งผา กระโดดเต็นเต้นลงมาเป็นโกรกไกล แล้วก็เลี้ยวล้นไหลตลอดร่องศิลาลึก เสียงนี่ก็ก้องกึกครึกครื้นคระโครมเครง ที่ลางแห่งเป็นอ่างอู่อยู่เองน่าใคร่อาบ น้ำนั้นก็เย็นซาบเสียวแทรกทุกเส้นขนใสสะอาด พราหมณ์เอ่ย ไปก็จะได้เห็นศิลาดาดน้ำกระโดดดังชลาดัน แล้วก็มีพริกษา สำคัญสะพรั่งพร้อม พันธุ์ไม้หอมสิบประการ คนฺธมาทโน นามชื่อว่าเขาคันธมาทพิศาล สูงประสิทธิ์ในไพรสณฑ์ หอมฟุ้งสุวคนธ์คันธรสทุกเวลา ประกอบด้วยจวงจันทร์กริสนา โกฏิเบญจพันธุ์กระลำพักชมดต้นสนสักพิมเสนแซมพันธุ์เนียมแนมชลูดเหล่าขอนดอกดง กำยานยางยอประยงค์สวาหยุดและนางแย้ม อบเชยเชยชื่นแช่มให้ชวนชมเมื่อยามชื่น หอมรสนี่ก็รวยรื่นปลื้มจิต บทจรลีในหิมวันต์ ด้วยรุกขชาติเรียงรันรายรอยริมคีรีบ้างก็พึ่งแย้มสุมาลี

กลิ่นกลีบผกาเกสรซัดขจรไป ตามลม พราหมณ์เอ่ย ไปนี่จงเชยชมบุปผชาติในเชิงชั้นสิงขรเขา ชัดชอุ่มอีแออัดใบบนบังแสงพระสุริยาก็เย็นจนสายัณห์ เอเตทุมา อันว่าไม้ทั้งหลายเหมือนแกล้งสรรค์ไว้ริมมรคา ตะเคียนแคแลมักค่าตะขบข่อยเหมือดคนคูณ[9] กระเบากระแบกแทรกเสียดมะสังทราง พันธุ์หูกวางเหียงหาดเห็นระหงดูนี่ก็เป็นดงระดมดอน ทั้งโคกไทรซีกซ้อนส้อมเสี้ยวเขียวขจิกขจีบจอมเขา ล้วนเสลาเหล่าเสลี่ยงแลสลอน บ้างก็ชูช่อชรระชดชิดระชวนชัด พราหมณ์เอ่ย ไปนี่ก็จะสลัดหลงละเลิงแลอนละลาน เมื่อย่างเท้าเข้าทวารหิมเวศประตูไพร ล้วนพริกษาสูงพันธุ์ยางยูงใหญ่เย็นสยองเยียบเงียบสงบ ด้วยรุกขชาติทอดทบหักทับประกับกัน บ้างก็หักฟาดฟันเป็นพั่วๆ [10] ครั้นวายุพัดขาดขั้วออกวัดคลอน กิ่งก้านนี่ก็เอนอ่อนละเลประหนึ่งว่านางนาฏกระวัดซัดกรทั้งสองแขนให้ชดช้อย อิวิมานวา เหมือนหนึ่งมานพอันหนุ่มน้อยพึ่งประสิทธิ์ส้องเสพซึ่งน้ำเมา สถิ ปิตา ดื่มทีเดียวก็ซบเซาเมาโซง[11] อยู่โซเซวายุพัดหวนเหแกว่งกวัดไกวกิ่งพริกษาสาร พราหมณ์เอ่ย แสนสำราญใจด้วยเสียงกาเหว่าแว่วน่าอาวรณ์ สงฺคีติโยว ดุจดังสังคีตขับอมร เทพเมืองแมนบันลือลนอลเวง เพลงสวรรค์ร้องถวายเสียง ท่านได้ฟังแล้วกลัวแต่ว่าจะเอนเอียงโสตฉงนง่วง ด้วยสกุณชาติอันชวนพลอดเสียงนี่ก็ไพเราะเฉาะฉอดแช่มช้อยเป็นน่าชม

อันหนึ่งก็เป็นสารภิรมย์รุกขชาติมูลพิมานไม้ เป็นปู่เจ้าเขาเขินในเนินผา ผีปีศาจโป่งป่าเป่าปากอยู่งึมๆ บ้างก็ผุดพรำพรึมกู่ก้องกระเวนไพร เสียงนี่ก็จับใจเสียวโสตทุกเส้นเกศาเศียร พราหมณ์เอ่ยไปนี่ก็อาเกียรณ์เป็นน่ากลัว ลางทีก็หลอกหลอนให้เห็นตัวอยู่คล้ายๆ แล้วก็หลบลับกลับหายพิไรร่ำ ฟังเสียงนี่ก็เฉื่อยฉ่ำขนลุกฉ่าๆ ประหม่าใจ ผีโขมดบ่างนางไม้มาเร่งครวญประสานร้องเสียงนี่ก็กึกก้องกู่กันสนั่นดง ถ้าพราหมณ์ไปไหลหลงอย่าขานรับมักเป็นไข้จับความครางเจ็บน่าอนาถใจในพนมเนินท่านสิ[12] สันโดดเดินจร ด้นดั้นแต่ผู้เดียวเปลี่ยวจิตวังเวงวิเวกจะได้ฟังเสียงสกุณโกกเกกกอแกบนกิ่งก้าน พราหมณ์เอ่ย ควรจะพิศวงในดงดานสงัดเงียบ วายุพัดเย็นเฉียบมาฉิวๆ ใบไม้ปลิวอยู่ฉ่าๆ ระย้าย้อย ที่ใบเหลืองก็เลื่อนลอยอยู่ลิ่วๆ ไปตามลม แล้วหล่นลงเมื่อเวลาอัสดงแดดอ่อนรอนๆ ยอแสงจะส่องโลก ทิชาชาติก็แจกโจกจับเข่าอยู่จอแจ ส่งเสียงพลอดนี่ก็พลอยแซ่โสตสโมสร พิทาจารย์จะบทจรจงจำกำหนดแน่ในตำแหน่งวิถี กว่าจะเถิงอาศรมบรมยอดโยคี แห่งพระเวสสันดรราชฤๅษีนั้นแล

2) โวหารพรรณนารุกขชาติ หรือ พรรณนาพรรณพฤกษาชาติ

พฺราหฺเม ดูกรมหาพราหมณ์ ผู้ถือสารราชสีห์สัญชัยจอมกษัตริย์สั่ง อมฺพา กปิตฺถา เราจะพรรณนารุกขชาติใบบงบัง ระบัดบิดอยู่เบื้องบน เหล่าอัมพวงทรงผลดกพู่เป็นพวงๆ ปนสา ขนุนหนังหน่วยหนึ่งก็พอแรง มะเดื่อดกมะดูกแดงเดียรดาษ พันธุ์ขวิดกวาดกร่างเต็งแต้วกันเกรากราย ดูนี่ก็สูงสวยเขียวสดเจียนจดเมฆ ลมพัดก็กวกเกกแกว่งไกวอยู่ย่อยอบ บ้างก็โกรกกรากหักกรอบตกกลาดอยู่กลางดง อฤติลา

▲ ต้นฉบับ
มหาชาติ
โคราช

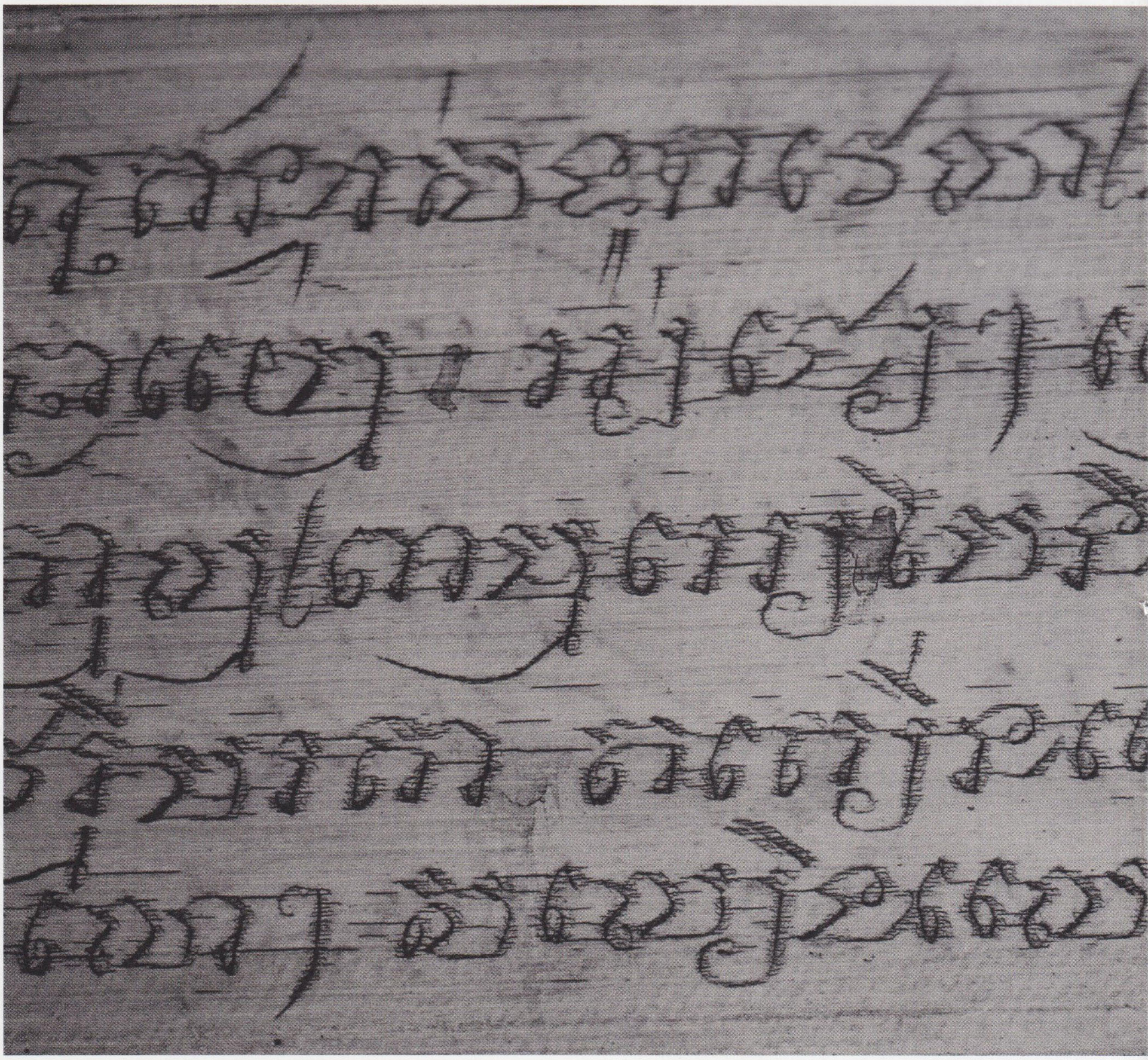
ลางต้นก็คดโค้งสล้างเหลือแลสลอน บ้างก็ผลิผลัดลัดดอก อ่อนพิงลำพาด กาฝากนี่ก็เฝือ[13] ฝากแฝงฝังอยู่กลางลำ เสลาเหล่ารังนี่ก็เขียวขำต่ำเตี้ยลงเรี่ยเรียบ กิ่งก้านก็พอยืดเหยียบไม่พักยาก สมอโมกมูกมันก็มีมากในแนวเนินอสุฏฐา โพบายก็กรายเกริ่น กิ่งโก่งอยู่โด่เด่ มะขามป้อมก็โปเปเป็นปอปุ่ม พันธุ์มะกอกกุ่มแก้วเกดกรรณิการ์ มะเฟืองไฟรกฟ้าแคทรายอ้อยช้าง มะซางไทรโศกสนระคนกัน เหล่าจิกแจงโจกจันก็พันพาด บ้างก็พึ่งแพลมบุปผกา กลาดเรณูนวนล้วนวิเศษ เทวามิว นนฺทโน ดุจ

ดังนันทหิมเวศสวนเวียงมัฆวาน พราหมณ์เอ่ย ระรื่นรสสุมามาลย์หอมฟุ้งภุมเรศ นี่ก็รับรุ่งอรุณรสผกาดวง สุปฺปผิตา บุปผาชาตินี่ก็โรยร่วงรายรอบริมวิถีแถวทางที่จะบทจร โอติญฺโณ โหติ อสฺสโม โอ้อาศรมสิงขรก็เพิ่งฟุ้งด้วยรสสุวคนธ์ ดุจดังด้าวแดนนภาดลดารากาศ มาดาดดวงให้ช่วงโชติชัยชัชวาล มีผลบุปผกาก็เบิกบานระบัดกลิ่นขจรใจ พิทาจารย์ไปอย่ากลัวอด จงเก็บผลมธุรสบริโภคให้กายพี ที่สุกห่ามก็มากมีอยู่อักโขตามแต่จะปรารถนาอย่ากลัวจน กทฺลิโย อันว่ากล้วยทั้งหลาย กล้วยที่หล่นลงอุดมดอน ทั้งกล้วยงาช้างกระจานจร[14] สุกนี่ก็งามๆ ภเวยยาจ ทั้งกล้วยหอมก็พึ่งห่าม ถ้าหาบไปไม่พักบ่ม ทั้งกล้วยเขียวปลีขมไข่ขัดกำดัดกิน จับนวน[15] เครือน้อมจดดินก็นิ่มแนม กล้วยน้ำเล็บมือนางประดับมุกก็จืดจางหอมเอาใจ สกฺกมาธาย ท่านจงเก็บไปเป็นเสบียงกิน เบื้องหน้าอย่าได้กระสันเป็นทุกข์ ที่จะอดอยากในมรคาที่จะลินลาลาศ พราหมณ์เอ่ยแสนอุดมดายไปด้วยผลผลาบุปผาผล เชวนฺติ รุ่งเรืองอยู่เบื้องบนเหมือนคนกรองเป็นตาข่ายรายรอบริมวลี ท่านไปนี่ก็เปรมปรีปราโมทย์ละเลิง จิตไม่ผิดจากเราร่ำพรรณนาในมุขมรคานั้นแล

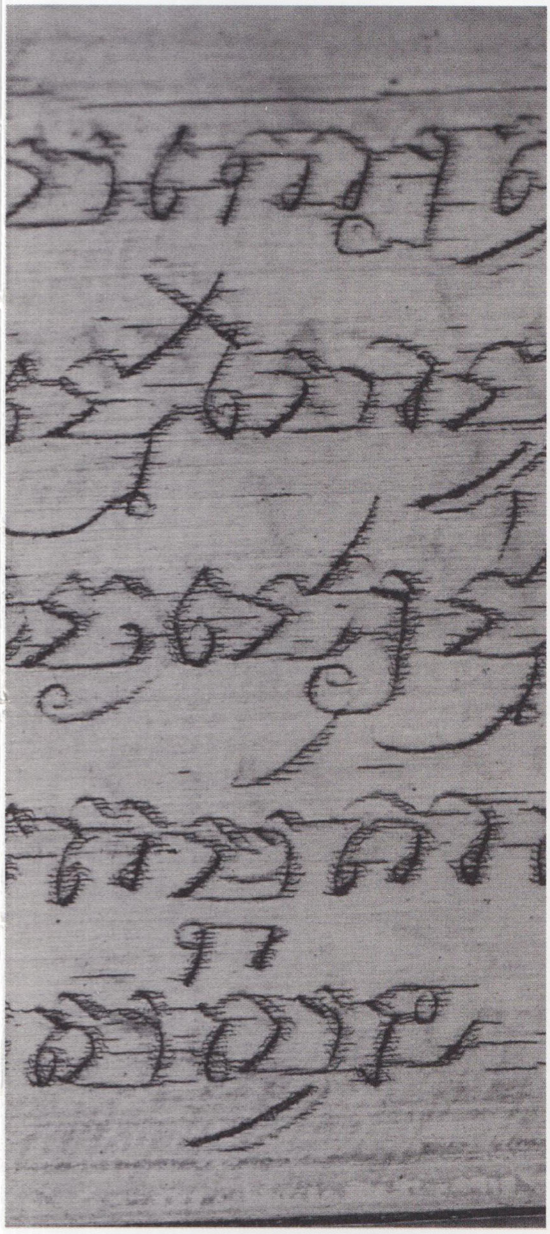
3) พรรณนามัจฉาชาติ

พฺราหฺเม ดูกรมหาพราหมณ์พิทาจารย์ผู้ชาญฉลาดราชทูตองค์สัญชัยบดี ก็เราจะพรรณนาเถิงสระโบกขรณีในแนวชลมธุรส น้ำนั้นก็ใสสดแสนสะอาดดุจไพฑูรย์ธรรมราชวิเชียรช่วง แลดูนี่ก็ใสก้วง[16] เป็นแก้วส่องสุดเถิงสุขา ประกอบไปด้วยประทุมาชาติสามประการ มีพันธุ์ขาวเขียวแดงฉานเฉิดแช่มชโลธร พึ่งตั้งตูมหุ้มเกสรด้วยแสงพระสุริยา บ้างก็จัดแจ่มบานจ้ากระจ่างกระจรจาย พึ่งขยับขยายคลี่แหยะ[17] จะใกล้แย้ม บ้างก็ผลิแพลมผุดพ้นเพียงชลธาร บ้างก็พึ่งดุด้นกระการ[18] งอกเงาะอยู่ไรๆ ที่เบิกบานบงใบระบัดกลีบเกสรกลาดอยู่ในกลางชล เสียงภุมรินบินบนคำรนร้องคลึงเคล้าเกสรสุมาลัย เห็นก็ชื่นชูใจให้ชมชื่น ผึ้งภุมเรศรื่นร่อนร้องร่วมรสเรณูแนบปลา ลกุข สนฺติภา เกสรนั้นก็ร่วงกลาดเสมือนแกลบอันบุคคลโรยรายในวารี พราหมณ์เอ่ย ครั้นวายุพันคลายคลี่ดวงดอกปทุมมาศหอมรสนี่ก็ประหลาดเฟื่องฟุ้งรอบริมสระโบกขรณี อนึ่งที่จะมีในแนวน้ำนับอเนกนัก พันธุ์พวกผักผุดผาดเป็นพุ่มอยู่พันพัว สัตว่าบังใบบัวแถวเทาไปเป็นทิวๆ พันธุ์สายบัวรายริ้วลาดเลื่อยในวาเรศ เหล่าแพงพวยพันธุ์ผักกระเฉดชูชื่นเป็นชั้นๆ ทั้งก้ามกุ้งแกมกันจอกกระจับตับเต่าเต็มติดกับสายติ่งอิงแอบแนบน้ำในสระศรี พันธ์ผักแว่นเวียนวารีเลื่อยลอยไปตามธาร ผักบุ้งนี่ก็คลายคลานคลี่ยอดไปทอดทับ พราหมณ์เอ่ย ดูนี่ซ้อนซับแทรกเสียดอยู่เบียดไป มจฺฉ กจฺฉปา

อนึ่งเต่าปลาอาศัยซ่องเสพกระแสสินธุ์ อุทก ธาเรต เหล่าชะโดกระโดดเด้นกระดิวดิ้นไต้กินกุ้ง เทพาพาฝูงเข้าแฝงฝั่งระวังตัว กระเหเหหันหัวเข้าเคียงคู่แล้วคลึงครองตะเพียนทองท่องแถวท่องเที่ยวเล่นในนที ฝูงปลากรายกรายกรีเข้านิ่งแนบประจำนอน เนื้ออ่อนอ่อนสำอางแอบละอองน้ำน่าเอ็นดู คางเบือนเบือนน่าชูชวยแกมชมเชยฉลาดแฉล่มฉะลอยเล่นชลาไหล นวลจันทร์คิดน้อยใจเข้าแนบจอกเป็นทุกข์จิต เหล่าสลาดไล่สลิดหลบแล่นลี้ลับชลาลอย พันธุ์ซิวสร้อยเสือกสันในวาริน. ทุงกดกัดกกกิน

▲ ต้นฉบับ
มหาชาติ
โคราช

แกมกันเป็นหมู่มาก พวกปูเปี้ยวก็ป่ายปากบังใบดูปั่นป่วน ชวนเชยชู้ชักชวนเข้าชมชื่น ฝูงเค้าโคลงตามคลื่นคลึงเคล้าคู่อยู่คลับคล้าย ปลาเสือดุจเสือลายลีลาพากันมา ปลากาดุจกาก็ปานกันสวายว่ายระวันระแวกในวารีแล้วโผผุด ปลาหมูดุจหมูดุดด้นดั้นลงดำดิน เหราลากระแสสินธุ์ผุดน้ำลำพองกาย โลมาก็มุ่งหมายเข้าเคียงคู่หมู่โลมา พราหมณ์เอ่ย พันธุ์ฝูงปลาไม่ปลอมแปลกแถกว่ายชลาโลด ที่ลางก็สันโดดเที่ยวแอบฝั่งน่าสังเวช บ้างก็พลัดเพื่อนดูสมเพช ว่ายวนเที่ยวซนซอก บ้างเคล้าลูกครอกรักใคร่ไม่ไกลกัน อันว่ามัจฉาชาติ นี้ก็เป็นพืชพันธุ์ในสระศรีไม่สิ้นสุด ตาชีไปจงยั้งหยุดเชยชมเล่นในสระศรีจัตุรัสโบกขรณีนั้นแล

4) พรรณนาพรรณปักษาชาติ

พรฺาหฺเม ดูกรพราหมณ์ผู้รับสั่งให้ถือสารเสาะประสงค์องค์สีวีราษฎร์หน่อนเรศเวสสันดรนราไท เราจะพรรณนาปักษาชาติระวังไพรอยู่พร้อมเพรียกไม่พลัดพรากสายบัวบินโบกบากรายเรียงเข้าเคียงคู่ นางนวลน่าเอ็นดูจับชม้ายชม้อยเมินวอกแวก...(ชำรุด)เหล่ากระสาสักโศกศัลย์ซบเซาไม่เสบย อัญชันชวนกันเชยกันชมภิรมย์รัก พันธุ์นกกดกวักกวาดแกวดขวนขวายหาเหยื่อป้อน ฝูงวิหคอีแอ่นแอบลูกอ่อนเสียงอึดออดแล้วพลอดโอ้ เสียงจินจาเคล้าจิงโจ้แล้วพลอดอ้ออยู่จอแจ พญาลออาลัยแลละเลิงหลงละลานลืมแล้วเลยลงในดงดอน ฝูงเปล้าเปล่าใจพิไรอ้อนโอ้อยู่โอดโอยพิราบพิลาบให้ละห้อยโหยหาเมื่อสายัณห์ ค้อนหอยระเห็ดหันเข้าหาคู่เชยชม ต่างเป็นทุกข์ระทมทับท้อระทดระทวยเข้าแอบพุ่มพันธุ์ตะขาบคุ้มเขาขันประคองคอน กระตั้วต้อยเตียวิดว่อนวงระวีระวัง คับแคคับแค้นคลั่งคอยคู่ดูสมเพช หมู่มยุเรศร้องเรียกมยุรินบินเข้ารุมเรียงภิรมย์บันเทิงท่องเที่ยวในทิวแถว พราหมณ์เอ่ยทั้งโลกิลากาไก่แก้วขานขันสนั่นไพร ในรีรี่รักกันร้องพิไรอยู่ในรัง...(ชำรุด)...น้ำสำเนียงเสียงดังอยู่ลอยแล อุลอร้องโลเลแล้วลอยลมไล่นางอุลอเลยลางนางบ่เสบยเศร้าใจ แล้วไซ้ขนบนสาขาน่าอนาถ พราหมณ์เอ่ย อันว่าสกุณชาติวิหคเห็นวิเศษในประเทศดงดอน เป็ดน้ำลอยสลอนนอนแนบน้ำในสระศรีระรี่ร้องระเริงประจำธาร กาน้ำน่าสงสารดำกระแสสายดูลำบากขึ้นตากตัว กระเต็นกระตั้งเต้นตาม

บินมากินคอน[19] ขยับยืนยื่นคอคอยกระทุงทอง กระทุ่งท่องเละเลิงเล่นในลำธารกะวะล่องบังใบบัวอยู่ตัวเดียว เหล่าอีลุ้มลัดเลี้ยวเลียบเล่นริมสระศรี กระยางเจ่าจับคอยจดจ้องจำนองจิตกระจับจอกขยอกดิน พราหมณ์เอ่ย อันว่าปักษาชาติในไพลินเกิดสืบสายนี่หลายพันธุ์โปกขรณีขราย่อมธำรงริมสระศรี โบกขรณีสระนั้นก้องร้องรับจับเจาะแล้วพลอดอยู่เซ็งแซ่แจใจ ฟังเสียงนี่ก็อึงโอแอบอ้อนอาวรณ์วาย แล้วก็พรากชักชวนชื่นชมธาร ร้องถวายชัยแก่พระราชฤๅษีไม่เว้นวัน ว่าพระองค์จงทรงพรหมจรรย์รักษาพรหมวิหารฌานวิเศษเมตตาจิต บรรดาสัตว์ก็สนิทแนบถนอมอยู่พร้อมเพียง เคียงคู่ชูเชยชาติเดียรฉาน ก็ชื่นบานด้วยพระองค์ส่งสำเนียงเสียงร้องอวยพรให้เป็นสุขกุศลผล ท่านไปนี้ก็จะเป็นมงคลศรีสวัสดิ์ในพนัสพนาลีนั้นแล

5) แหล่ลา

พฺราหฺเม ดูกรพราหมณ์ผู้วิเศษวิสุทธิศีล อยํ มคฺโค อันว่าหนทางที่ท่านจะเดินจรลีครรไลลัดเลียบเลาะจำเพาะเดินโด่ง แต่ผู้เดียวอย่าเหลียวหลีกให้ลืมหลง อุชุ คจฺฉสิ ยาตราตรงจงจำให้เจนใจไปเถิดนะพราหมณ์ไป ก็จะได้ประสบพบพ่อกูพระอัจจุตฤๅษีรักษาพรตจงกรมกริยา จำเริญฌานนุ่งผ้าพยัคฆ์สถานเป็นลายเล ตาชีไปจงเททบาย[20] ถามถึงมรคาไปเขาวง โสมคฺคํ ปวกฺขติ พระดาบสจะบอกกรงไปไม่หลงใหล ส่วนชูชกได้ฟังก็ตรงจิตจะขอบคุณ ว่าดูกรเจตบุตรผู้ใจบุญบอกเบื้องยุบลทางให้กระจ่างแจ้ง ยํสตฺตุํ ภตฺตํ อันว่าสัตตุก้อนสตุ บรรจงแต่งอันใดหวานสนิทนักออมิตดา[21] เมียรักเราฉลาดทำมาก็ครามครัน เราจะแบ่งปันรางวัลดอกไม่ว่า เจ้าจงมา เจ้าจงมารับเอาเถิดสินาอย่าเกรงใจ ตํ นาหํ อิจฺฉามิ เจตบุตรพรานไพรจึงตอบคำว่าเราไม่ปรารถนา เราจักขอบูชาอีกด้วยท่านเป็นราชทูตถือตราราชสีห์ ข้าหลวงทูลฉลองละอองพระบาทอย่าได้น้อยใจเลย ที่เราไม่ประสงค์รับสิ่งของของท่าน ขอโทษพิทาจารย์อย่ากริ้วโกรธลงราชอาชญา แม้ธุระอับจนไปเบื้องหน้าจะขอพึ่งบุญหม่อมตา หม่อมตาจงกรุณาช่วยธุระร้อนไปก่อนเถิดนะพราหมณ์ไป ไปก็จะได้ประสบพบหน่อนเรศเวสสันดรจอมปราชญ์ราชฤๅษี ในสิงขรคีรีนั้นแล

โส ชูชโก อันว่าชูชกเผ่าพงษ์พันธุ์พราหมณ์ขอทาน สุตฺวา ครั้นได้สดับสารสิ้นสุด อันนายเจตบุตรเพื่อนพรรณนา พราหมณ์ก็เปรมปรีดาปราโมทย์ รำพันสั่งว่าคอยอยู่เถิดหลานรัก ตานี้ก็จักลาแล้ว พราหมณ์ก็คลาดแคล้วเวียนขัว[22] สิ้นวาระสามรอบกรงขยับขยอมย่องยกย่างสันโดดเดินตามแนวแถวเถินถ้ำลำนำดง ได้ยินได้เสียงคณาสัตว์ในไพรดงวังเวงวิเวก พราหมณ์ก็โยกเยกเหยาะย่างไปไม่กลัวยาก เสียงปักษาชาติเกรียบกรอบไขว่เกริ่นกู่ก้องร้องโห่ พราหมณ์ก็โซเซกระแอมกระไอไปคนเดียวเกรี้ยวกราดตวาดป่า อัจจุโต อันว่าพระอัจจุตฤๅษีอยู่ในประเทศที่ใด พราหมณ์ก็จะด้นดั้นสัญจรไปดังใจหวัง ตํปเทสํ สู่ประเทศสถานที่นั้นแล ฯ

จาก สารานุกรมวัฒนธรรมภาคอีสาน
สนับสนุนโดย ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน)

อธิบายคำ

1) ศิลปากร, กรม, มหาชาติคำหลวง (โรงพิมพ์เจริญธรรม)
2) กรมวิชาการ, แบบเรียนวรรณคดีไทย เล่ม 5 ร.พ.คุรุสภาลาดพร้าว หน้า 30
3) เดิน หมายถึงการแหล่เทศน์ทำนองลีลาเร็ว
4) ขึ้น หมายถึงการแหล่เทศน์ทำนองช้า เอื้อนเสียงยาว
5) ผู้สร้างหนังสือ คือผู้จาร ผู้คัดลอกหรือจ้างเขาคัดลอกแล้วนำมาถวายวัด มิใช่ผู้ประพันธ์
6) พริกษา - (ปาก) พฤกษา
7) กริสนา - กฤษณา
8) ขอนดอก - น. ท่อนไม้ผุราขึ้นเป็นจุดขาว ๆ มีกลิ่นหอมใช้ทำยา
9) เหมือดคน - น. ต้นไม้ใช้ทำยาแก้ผิดสำแลง
10) พั่ว (โคราช) - ช่อ ขั้ว
11) โซง (โคราช) - ทรุดโทรม อ่อนเพลีย เปลี้ยไม่มีแรง
12) สิ (อีสาน) - จะ
13) เฝือ - เป็นสร้อยคำของฝาก
14) กระจานจร (ปาก) - ขจาย ขจร
15) จับนวน (โคราช) - ชื่อกล้วย
16) ก้วง (โคราช) - กว้าง
17) แหยะ (โคราช) - อาการแยก แตกร้าว
18) กระการ (ปาก) - ตระการ
19) คอน - ลอกตามต้นฉบับ ไม่ทราบความหมาย
20) เททบาย (ปาก) - เพทุบาย
21) อมิตดา (ลอกตามต้นฉบับ)
22) ขัว (ปาก) - ขวา

สุภมิตเกสินี เป็นเรื่องที่ปรากฏอยู่ในปัญญาสชาดก เรียกชื่อว่า "สุภมิตชาดก" และแพร่กระจายในภาคกลางค่อนข้างมาก เช่น มีต้นฉบับสำนวนกลอนสวดอยู่ที่หอสมุดแห่งชาติ และที่จังหวัดเพชรบุรี (ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาวัฒนธรรมไทย วิทยาลัยครูเพชรบุรี พิมพ์เมื่อ พ.ศ. 2523) ทั้งสองฉบับดังกล่าวมีโครงเรื่องตรงกับ "กลอนนิทานเรื่องสุภมิตเกสินี" ฉบับโคราช (หน่วยศึกษานิเทศน์ กรมการฝึกหัดครู พิมพ์เผยแพร่ พ.ศ. 2519)

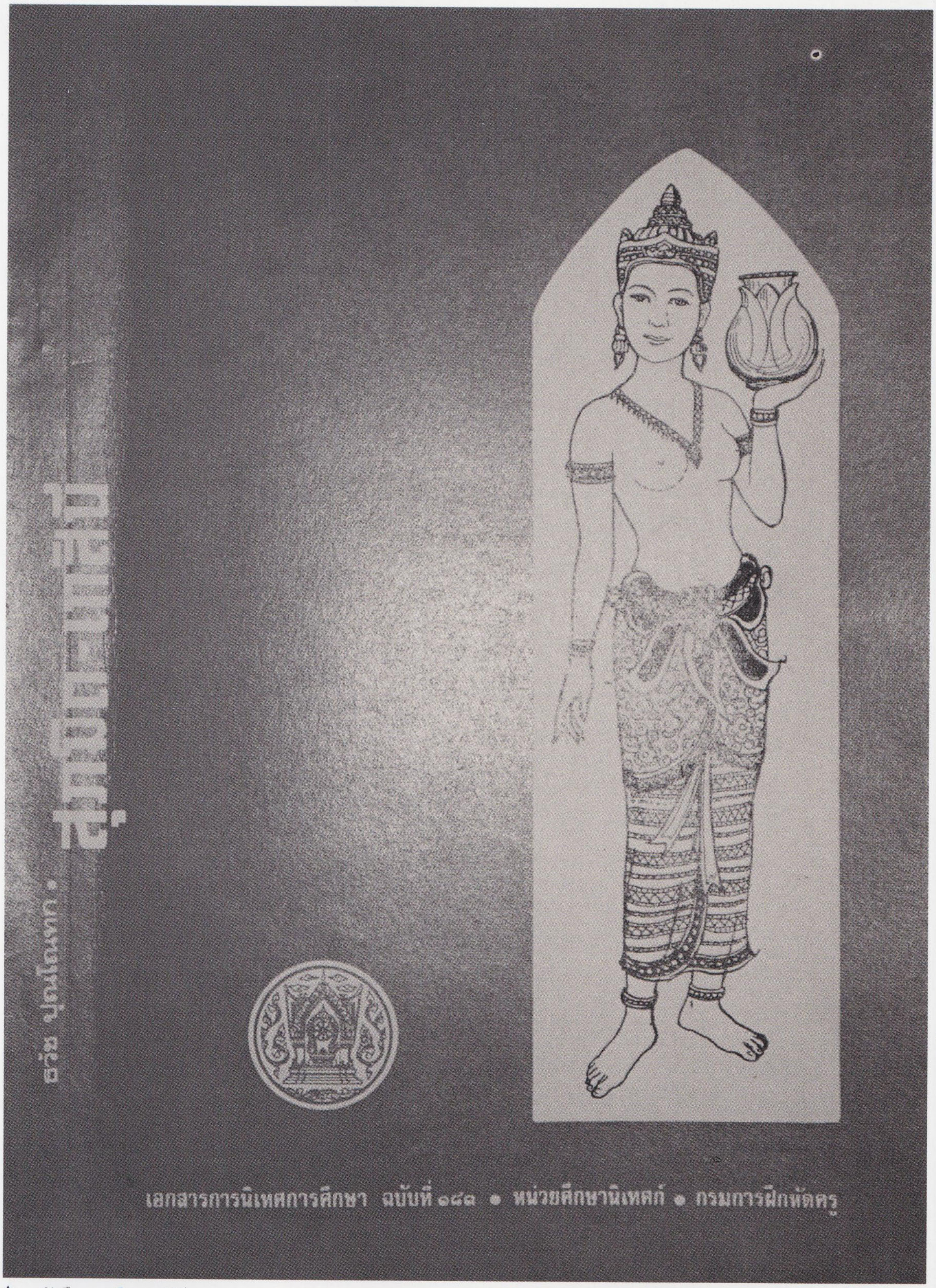
สุภมิตเกสินี

วรรณกรรมกลอนนิทานเรื่องสุภมิตเกสินีฉบับโคราชเป็นวรรณกรรมพื้นบ้านโคราช นั่นคือใช้ภาษาถิ่นภาคกลางต่างแต่เสียงเหน่อ เสียงเพี้ยนไปบ้างเท่านั้น ประการสำคัญวรรณกรรมเรื่องนี้ใช้ธรรมเนียมการประพันธ์ตามคุณลักษณะวรรณกรรมพื้นบ้าน ภาคกลางคือ (1) ใช้ภาษาไทยถิ่นโคราช (2) ตัวอักษรไทย (3) ใช้ฉันทลักษณ์แบบภาคกลาง คือกลอนสุภาพ

อีกประการหนึ่งเรื่องสุภมิตเกสินี เป็นวรรณกรรมที่แพร่หลายมากในภาคกลางดังกล่าวข้างต้น โดยเฉพาะฉบับโคราชนี้พบต้นฉบับหลายฉบับ และชาวบ้านที่มีอายุมักจะยืนยันว่าเคยได้อ่านหรือเคยได้ฟังผู้อื่นอ่านมาแล้ว

ต้นฉบับกลอนนิทานเรื่องสุภมิตเกสินีฉบับโคราชพบ 3 ฉบับ

◆เรียบเรียงโดย
ธวัช ปุณโณทก

▲ หนังสือ สุภมิต เกลินี

คือฉบับวัดพระเพลิง อ.ปักธงชัย ฉบับของ นายพูน นวลประเสริฐ และฉบับวัดสุทธจินดา อ.เมือง สำนวนกลอนลงกันทั้ง 3 ฉบับ แสดงว่าได้คัดลอกมาจากต้นฉบับเดิมเดียวกัน (คือผู้ประพันธ์คนเดียวกัน) มีบางฉบับเนื้อความชำรุดและตกหล่นบ้าง

● เรื่องย่อ

ไหว้ครู และกล่าวว่าเป็นชาดกเล่าสืบต่อกันมา แต่ไม่มีผู้ใดจดจำได้ดี ผู้ประพันธ์เป็นพระภิกษุจึงได้พยายามสืบสาวเรื่องราว (ฟังเขาว่าอาตมานึกให้อาย เที่ยวสืบสายได้นิยมนิยายมา) และได้กล่าวว่าเป็นชาดกที่ออกจากพระโอษฐ์ของพระพุทธเจ้า เมื่อครั้งสถิตอยู่ที่เชตุวันวิหาร ครั้งนั้นได้ตรัสเล่าอดีตชาติที่เสวยพระชาติเป็นพระสุภมิต ครองเมืองจำปากนาคบุรี มีมเหสีชื่อเกสินีมีโอรส 2 พระองค์ ทรงพระนามว่าไชยเสน และไชยทัต บ้านเมืองสงบสุขดี ต่อมาอุปราชผู้เป็นน้องชายคิดกบฏในเรื่องกล่าวว่าชื่อเทวทัต เกรงว่าราชสมบัติจะตกเป็นของพระไชยเสน ฉะนั้นอุปราชเทวทัตจึงคิดกบฏแย่งราชสมบัติ พระสุภมิตทราบเรื่องก่อนจึงไม่คิดจะสู้เพราะอยากจะแสวงหาความสงบสุข จึงพาพระมเหสีและพระโอรสทั้งสองหนีออกจากเมือง จะได้ไม่ต้องเสียเลือดเนื้อประชาชนและทหาร

ครั้นเดินทางถึงแม่น้ำใหญ่จำเป็นจะต้องให้โอรสทั้งสองคอยอยู่ที่ท่าน้ำ และพระสุภมิตก็พานางเกสินีว่ายน้ำไปก่อน แล้วจะกลับมารับโอรสทั้งสอง กวีได้พรรณนาความอาลัยห่วงหาระหว่างพ่อแม่-ลูกน้อยอย่างสะเทือนอารมณ์

กล่าวถึงพรานเบ็ดได้หาปลามาถึงบริเวณที่กุมารน้อยทั้งสองนั่งคอยพระบิดาอยู่ เห็นกำลังโศกโศกาอยู่ทั้งสอง จึงเข้าอุ้มนำกลับบ้านเพื่อจะช่วยเหลือเกรงว่าสัตว์ร้ายจะทำร้าย ด้วยความกลัวกุมารทั้งสองก็เอาแต่ร้องไห้ ซักถามก็ไม่ได้ความ พรานเบ็ดจึงตัดสินใจพากลับบ้าน ครั้นพระสุภมิตกลับมาที่ท่าน้ำไม่พบกุมารทั้งสองก็เรียกหา ด้วยสังหรณ์ว่าจะถูกคนร้าย สัตว์ร้าย หรืออาจจะเล่นน้ำแล้วจมน้ำตาย พระสุภมิตเสียพระทัยอย่างยิ่ง ครั้นจะค้นหาอยู่นานก็เกรงว่ามเหสีอยู่ผู้เดียวจะมีภัย จึงตัดสินใจกลับมาหานางเกสินีทั้งๆ ที่ห่วงใยลูกทั้งสองอย่างมาก

กล่าวถึงสำเภาได้ผ่านมาทางที่นางเกสินีคอยสามีอยู่ พวกสำเภาเห็นนางอยู่เพียงนางเดียว จึงจอดสำเภาคิดจะได้นางเป็นภรรยา นางพยายามร้องบอกว่านางมีสามีแล้ว และนั่งคอยสามีอยู่แต่นายสำเภาไม่ฟังจับนางขึ้นบนเรือ แต่ด้วยคำอธิษฐานของนางนายสำเภาเข้าใกล้ตัวนางไม่ได้คือตัวนางร้อนเหมือนไฟ

พระสุภมิตว่ายน้ำกลับมาถึงฝั่งไม่พบนางให้เศร้าโศกเสียพระทัยเป็นยิ่งยวด ตอนนี้กวีได้กล่าวถึงบุรพกรรมชาติปางก่อนว่าพ่อแม่ลูกทั้งสี่นี้ได้พรากลูกนกแขกเต้าเมื่อชาติก่อน เพราะด้วยความรักลูกเมื่อลูกทั้งสองเห็นลูกนกแขกเต้าในรังอยากได้ จึงจับลูกนกมาผูกเชือกให้ลูกเล่น ด้วยวิบากกรรมที่พรากลูกนกถกลูกกาจึงต้องได้รับผลในชาตินี้ คือการพลัดพรากกันทั้งสี่คน

พระสุภมิตได้ติดตามหานางเกสินีตามยถากรรม จนมานั่งพักหลับอยู่ที่ใต้ต้นไม้ในป่าใหญ่

ในครั้งนั้นเมืองตักสิลาขาดผู้สืบราชสมบัติ เนื่องจากพระราชาสวรรคต และไม่มีพระโอรสสืบสันตติวงศ์ ฝ่ายปุโรหิตและเสนาอำมาตย์จึงได้เสี่ยงราชรถตามโบราณราชประเพณี ราชรถได้ไปเกยพระสุภมิต ปุโรหิตเสนาอำมาตย์ต่างก็ดีใจที่ได้พระสุภมิตเป็นพระราชา เพราะมีลักษณะราศีเป็นเอกบุรุษ จึงพากันแห่แหนเข้าเมือง และมอบเมืองให้พระสุภมิตขึ้นครองราชย์สมบัติ

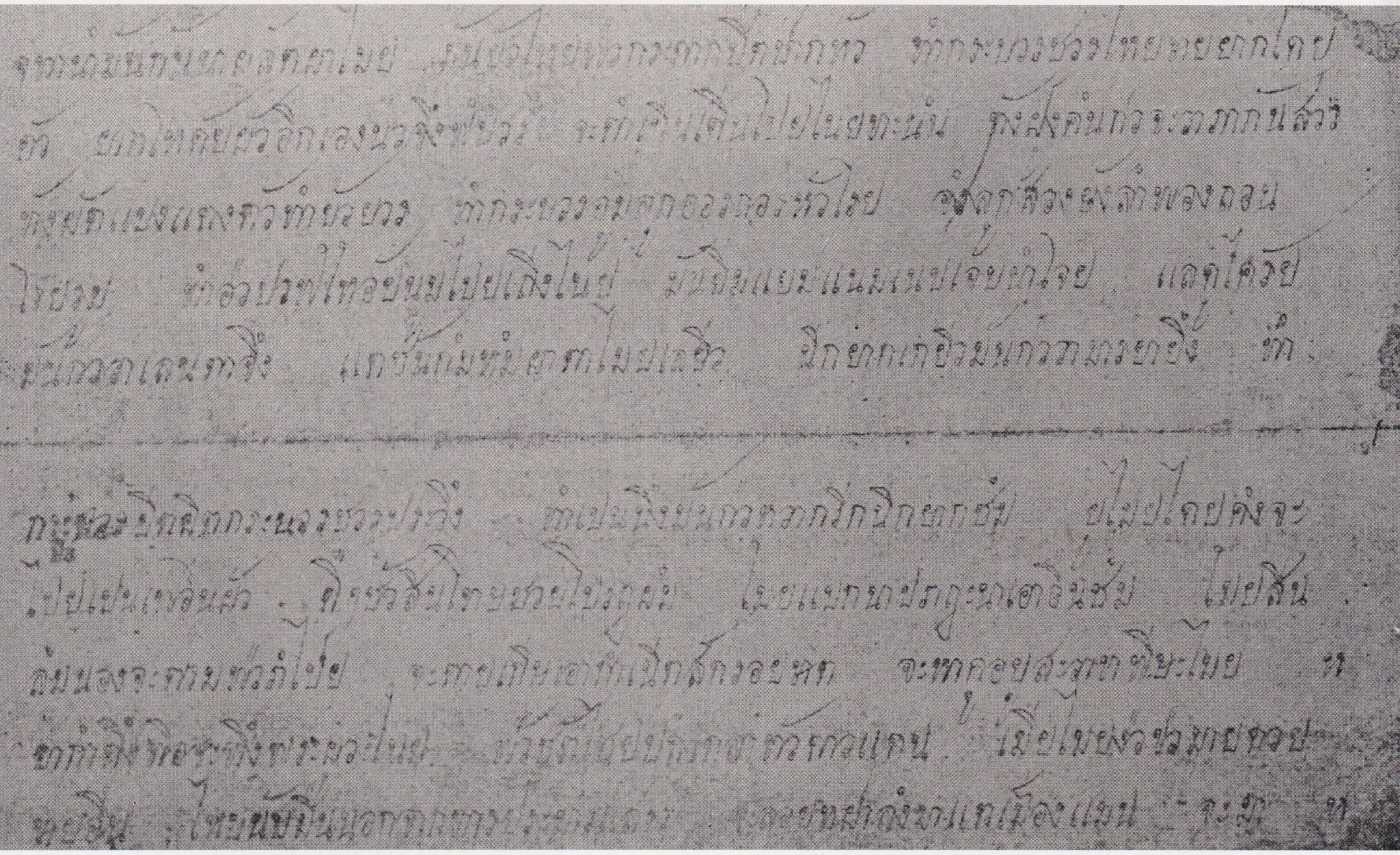
ฝ่ายพรานเบ็ดเลี้ยงพระกุมารทั้งสองอยู่ระยะหนึ่ง เห็นว่ากุมารทั้งสองเป็นผู้มีบุญญาธิการไม่ควรที่จะชุบเลี้ยง จึงนำไปถวายเจ้าเมืองตักสิลา เมื่อพระสุภมิตเห็นกุมารทั้งสองก็พอจะจำได้ว่าเหมือนโอรสของตน แต่พรานเบ็ดบอกว่าเป็นบุตรของตน จึงไม่ได้ซักไซ้ไล่เลียงพงศ์เผ่าเหล่ากอและเนื่องจากมีกรรมมาบังทำให้พ่อจำลูกและลูกจำพ่อไม่ได้ แต่กระนั้นพระสุภมิตก็เมตตากุมารทั้งสองมาก จึงให้เป็นมหาดเล็กผู้รับใช้ส่วนพระองค์อย่างใกล้ชิด และหวนคิดคนึงหาลูกทั้งสองและมเหสีที่พลัดพรากจากกัน

นายสำเภาได้เดินทางมาถึงเมืองตักสิลา จึงเข้าถวายเครื่องบรรณาการทั้งหน่อระมาด งาช้าง ผ้าแพรพรรณ พระสุภมิตก็ตรัสถามความทุกข์สุขนายสำเภา นายสำเภาทูลว่ามีโจรขโมยมาก พระสุภมิตจึงให้มหาดเล็กไปอยู่เวรเฝ้าเรือสำเภา ไชยเสนไชยทัตอยู่เฝ้าหน้าห้องบรรทมนางเกสินี คืนวันหนึ่งไชยทัตผู้น้องได้อ้อนวอนให้พี่ชายเล่านิทานให้ฟัง ไชยเสนจึงเล่าเรื่องชีวิตปางหลังให้น้องชายฟัง เพราะน้องชายยังเล็กมากจึงจำความไม่ค่อยจะได้ ส่วนนางเกสินีได้ยินเรื่องเล่านั้นเป็นชีวิตของนางด้วยจึงรู้ว่าผู้ที่นั่งเป็นมหาดเล็กหน้าห้องที่พระราชาส่งมานั้นก็คือโอรสของนาง นางจึงวิ่งออกจากห้องนอนมาหา แม่ลูกจำกันได้ต่างก็ร้องไห้กอดกัน นายสำเภาเกิดอารมณ์หึงหวงเพราะตนเองนั้นถูกตัวนางก็ร้อนเป็นไฟ จึงกล่าวหาว่ามหาดเล็กของพระราชานั้นเป็นชู้กับภรรยาของตน

เมื่อพระสุภมิตได้ฟังคำกราบทูลของนายสำเภากล่าวหาว่ามหาดเล็กของพระองค์ไปเป็นชู้กับภรรยานายสำเภาก็ทรงกริ้ว สั่งให้ลงโทษประหารกุมารทั้งสองโดยมิได้มีการไต่สวน และให้เพชฌฆาตเฆี่ยนประจานไปรอบเมือง ระหว่างนั้นปุโรหิตเฒ่าเมืองตักสิลาผ่านมาพบเข้า จึงเข้าสอบถามเรื่องราว เพชฌฆาตจึงเล่าเรื่องให้ทราบ ส่วนกุมารทั้งสองก็กล่าวว่าไม่ได้เป็นชู้ เพราะนางเป็นมารดาของตน ดังนั้นปุโรหิตจึงเข้าเฝ้ากราบทูลให้มีการไต่สวนก่อนที่จะลงโทษนักโทษ พระสุภมิตจึงเรียกกุมารทั้งสองมาไต่สวน ไชยเสนไชยทัตก็เล่าเรื่องประวัติชีวิตของตนว่า พ่อชื่อสุภมิตครองเมืองจำปากนาคบุรี และเรื่องราวที่พลัดพรากแต่หนหลัง ท้าวสุภมิตก็จำลูกได้จึงเข้ามาอุ้มกอดประคองกุมารทั้งสอง ตรัสสั่งให้เสนาอำมาตย์นำวอทองไปรับนางเกสินีที่สำเภา พระองค์อุ้มโอรสทั้งสองนำกระบวนเสด็จไปยังสำเภา นางเกสินีเห็นภัสดาอุ้มพระโอรสทั้งสองมาก็ดีพระทัย แล้วพากลับครองเมืองอย่างสงบสุข ฯลฯ

● สำนวนโวหาร

กลอนนิทานเรื่องสุภมิตเกสินี ฉบับโคราชนี้ เป็นฝีปากกวีโคราช มิได้คัดลอกไปจากฉบับกรุงเทพฯ เพราะเหตุว่าพบต้นฉบับหลายฉบับที่โคราช และ

▲ ต้นฉบับกลอนนิทาน
เรื่อง สุภมิต เกสินี ฉบับโคราช

ยังมีคำท้องถิ่นโคราชปะปนอยู่จำนวนหนึ่ง นอกจากนี้ยังเห็นว่ากลอนนิยมสัมผัสอักษร อันเป็นลักษณะเด่นของเพลงโคราชอีกด้วย เช่น "จะร้องไห้ระหิมระหามเดินตามพ่อ จะเงียดงอลงกอดกุ่งพยุงถือ" (ระหิมระหาม–รีบเร่ง, เงียดงอ–เศร้าสลด, กุ่ง–เกาะหลัง)

นอกจากนี้การสัมผัสของกลอนสุภาพในเรื่องนี้ จะมีลักษณะเดียวกับกลอนของสุนทรภู่ นั่นคือสัมผัสในทุกวรรค แสดงให้เห็นว่ากวีโคราชผู้นี้ได้เลียนแบบกลอนสุนทรภู่ได้อย่างดียิ่ง พิจารณาทางด้านสำนวนโวหารและกระบวนกลอน รวมทั้งเนื้อเรื่องแล้ว พอจะสรุปได้ว่ากลอนนิทานเรื่องสุภมิตเกสินีนี้เป็นฝีปากชั้นครูทีเดียว ฉะนั้นจึงเป็นเรื่องที่แพร่หลายมากเรื่องหนึ่งของโคราช

กลอนนิทานเรื่องสุภมิตเกสินี เป็นกลอนนิทานขนาดกลางไม่ยาวนัก คือ 2 เล่มสมุดไทย ตั้งแต่เริ่มเรื่องจนจบยาว 1,288 คำกลอน

1) พรรณนาโวหาร กลอนนิทานเรื่องสุภมิตนี้เด่นในเชิงพรรณนาโวหารมาก นั่นคือกวีได้รำพันการพลัดพรากระหว่างผัว–เมีย พ่อแม่–ลูก ไว้อย่างยอดเยี่ยม ให้สังเกตโวหาร ตอนที่นางเกสินีถูกนายสำเภาจับตัวไป นางได้รำพันถึงลูกและสามี ดังนี้

พระคุณเอ๋ยทรามเชยกระหม่อมน้อย	เจ้าคงคอยหิวรอจนคอขม
จะร้องไห้วอนพ่อขอกินนม	จะอมอมแล้วก็ดิ้นกินน้ำตา
จะอุ้มลูกผูกเห่เที่ยวเร่ร่อน	เลี้ยงลูกอ่อนยิ่งจะโศกกันแสงหา
จะอุ้มลูกน้อยลูกใหญ่อยู่ไปมา	จะโศกาพาลูกเที่ยวหาเมีย
จะพยุงจูงอุ้มข้ามพุ่มโศก	นั่งวิโยคโหยหาทำหน้าเสีย
จะอุ้มลูกเป็นบ้ากำพร้าเมีย	ละห้อยละเหี่ยอยู่หนอพ่อพระคุณ
ลูกหิวนมแม่ปรารมภ์เป็นทุกข์หนัก	จะฮึกฮักพัวพันอยู่หันหุน
จะพาโลโซผอมเป็นจอมจุน	จะม้วยมุ่นชีวิตเพราะติดนม
จะกอดลูกทุกข์โศกอยู่โงกเงก	จะโยกเยกกันเข้าป่าพฤกษาสม
จะร้องไห้ไม่เสบยเงยเงยงม	จะนั่งตรมเลี้ยงลูกทุกข์ถึงตัว
โอ้สมเพชแม่เกสินีเอ๋ย	แม่ทรามเชยคิดบุญพระคุณผัว
จากสมบัติพลัดบ้านสงสารตัว	พระทูนหัวอุ้มลูกอ่อนอยู่ร่อนเร่
จะร้องไห้เงียดงอให้พ่ออุ้ม	จะโซมซุมเสือกโซเป็นโผเผ
ครั้นเหนื่อยอ่อนก็จะนอนลงโมเม	จะผูกเปลแกว่งไกวร้องไห้พลาง
โอ้ลูกใหญ่ก็จะอ้อนขึ้นนอนอู่	ทั้งผ้าปูสารพัดจะขัดขวาง
จะเด็ดเอาใบตองมารองกลาง	จะอุ้มขวางพยุงตัวกลัวยุงกิน
ตื่นผวาแล้วจะคว้าหัวนมแม่	จะร้องแซ่เสียงระงมพ่อโฉมฉิน
จะอ้อนพ่องอระเงียวจะเคี้ยวกิน	จะเดือดดิ้นร้องไห้ด้วยใจเร็ว
สงสารพ่อเจ้าจะรออยู่เป็นบ้า	จะอุ้มหาเที่ยวตะครุบตามหุบเหว
จะยกลูกน้อยลูกใหญ่ขึ้นใส่เอว	จะเกาเกวกอดกุ่งอยู่รุ่งรัง

(งอระเงียว–หงุดหงิด, เกาเกว–รบกวน, กอดกุ่ง–เกาะหลัง)

2) **ทัศนะต่อสังคม** กลอนนิทานเรื่องสุภมิตเกสินีได้ชี้ให้เห็นว่า หญิงกับชายเป็นสิ่งที่คู่กัน ฉะนั้นหญิงที่ร้างสามีย่อมไม่สมบูรณ์ในชีวิต เหมือนทะเลขาดน้ำ และเมืองไม่มีกษัตริย์ ดังเช่นตอนที่นางเกสินีขอติดตามพระสุภมิตเสด็จไปอยู่ในป่า นางได้รำพันว่านางเป็นหม้ายอยู่ในวังนั้นเป็นชีวิตที่ขาดความสมบูรณ์ ดังนี้

หวังจะตามสามิภักดิ์ไปรักษา	จนชีวาน้องกำจัดลงตักษัย
ช่างจะหนีไปแต่องค์พระทรงชัย	จะทิ้งไว้เป็นร้างอยู่กลางเมือง
เหมือนธำมรงค์วงแหวนแสนประเสริฐ	ที่เป็นเลิศก็เพราะแต่งจึงแดงเหลือง
ไม่มีใครหล่อหลอมย้อมบรรเทือง	ก็บ้างเงื้องเสียพลอยด้อยราคา
เหมือนสมุทรสุดเซทะเลลาด	ครั้นเหือดแห้งแล้งขาดสินธุ์มหา
ไม่ชื่นชุ่มคุมขังวังชลา	เหือดในแขวงแห้งในท่าสาคโร

ฝูงมัจฉาปลาแปลงก็แหนงหนี กุมภาภีมากมายหลายอักโข
ก็เสื่อมสูญมุ่นตามลำชโล แตกระแหงแล้งโผในท่าธาร
ถ้าบุรีไม่มีเชื้อกษัตริย์ ครองสมบัติอยู่ปราสาทราชฐาน
ไม่มีบ่อนครึกครื้นจะชื่นบาน เกิดรำคาญร่ำไปทั้งไพร่พล...ฯลฯ

● ให้ทัศนะว่าเป็นหญิงร้างสามี หรือหญิงหม้าย ครองตนลำบากยิ่ง เพราะสังคมไม่ยอมรับ จะมีคนมารังแก เยาะเย้ยถากถาง ดังนี้ (ตอนนางเกสินีรำพันถึงตนเอง หากพระสุภมิตไม่ยอมให้ติดตามไป)

ทั้งชายหญิงก็จะวิ่งมาเย้ายั่ว มาพูดพาดพันพัวสล้างสลอน
จริงไม่จริงมันก็วิ่งมาว่าวอน มายอแยแง่งอนให้หลงงาม
ตีสนิทคิดหลอกจะปลอกเปลือก มากลิ้งเกลือกครื้นเครงไม่เกรงขาม
มาไม่ได้ใช้ชะนวนมาลวนลาม คอยตะกรามพูดผลอล่อด้วยลม
หญิงก็หลายชายก็มากที่ปากผลอ จะหัวร่อเยาะเย้ยอกเอ๋ยขม
สารพันมันจะเยาะเคาะระงม ทุกข์ระทมง่วงเหงาอยู่เมามัว
จะผัดผ้าทาขมิ้นให้สิ้นเหงื่อ ให้เหลืองเรื่อแต่ละทีจะหวีหัว
นึกสบายหมายแกล้งจะแต่งตัว ให้สว่างทางที่มัวระทมทน
สารพันมันจะว่าให้หน้าเจ็บ มันแนบเหน็บสารพัดว่าผลัดขน
อยากได้ผัวแต่งตัวให้ตื่นตน กระวายวนจับเขม่าอยู่เมามัว
จะทาน้ำมันกันหน้าผลัดผ้าใหม่ มันยั่วให้พอกระดากปิดปากหัว
ทำกระบวนชวนให้ชายอยากได้ตัว อยากได้ผัวอีกแล้วหนอจึงล่อนวล
จะดำเนินเดินไปในถนน ทั้งฝูงคนก็ว่าพากันสรวล
ช่างผัดแป้งแต่งตัวทำยั่วยวน ทำกระบวนอุ้มลูกถอนหัวไร
จนลูกสองยังลำพองถอนไรรุม ทำอ้อป้อล่อเจ้าหนุ่มไปถึงไหน
มันยิ้มแย้มแนมเหน็บเจ็บน้ำใจ แลดูใครมันก็ว่าเล่นตาจริง
แต่ชั้นก้มห่มผ้าหน้าไม่เหลียว นึกอยากเกี้ยวมันก็ว่ามารยาหญิง
ทำกระบิดผิดกระบวนชวนประวิง ทำเป็นนิ่งมันว่ากรึกนึกอยากชม...ฯลฯ

(ปากผลอ–พูดเรื่อยเปื่อย, อ้อป้อ–กรีดกราย)

● ให้ทัศนะว่าสตรีเจ้าชู้นั้นไม่เป็นที่พึงใจของสังคม พร้อมทั้งชี้ให้เห็นถึงการแต่งตัว จริตกิริยาของสตรีเจ้าชู้ในสมัยอดีต ดังนี้

ที่หญิงชั่วเขามิกลัวจะเป็นร้าง ถึงทิ้งขว้างเขาก็มีที่อื่นหมาย

เที่ยวแสวงแกล้งกระดีบสืบหาชาย ล่อแต่ลายห่มแต่เพลาะให้เหมาะตา
ผมนั้นตัดมิให้ลัดขึ้นมาได้ ถอนแต่ไรล่อแต่เล่ห์เสน่หา
ถกขนอ่อนถอนขนคิ้วหลิ่วลูกตา แล้วผลัดผ้าล่อนนวลให้ยวนยี
ได้เวลาหาเพื่อนลงเรือนฉิบ เอามือหยิบแคะสีผึ้งมาคลึงสี
ประเดี๋ยวกันประเดี๋ยวสอยสักร้อยที จนไม่มีบ่อนแต่งทำแสร้งไป
ให้ผิวผ่องเป็นละอองออกลึกพึ่ก ยังเอาหมึกเข้ามาแต้มแนมเป็นไฝ
เจ้าจิ้มแก้มแต้มต้อยตามรอยไร ลงบันไดเที่ยวผลอเที่ยวล่อชม
ทำไมกับผัวดีชั่วคงหาได้ ทุกข์อะไรชั่วกับดีมีอยู่ถม
จะแก้ไขมิให้ขาดสวาสดิ์ชม ร่วมภิรมย์รักร่ำไปตามเพลง...ฯลฯ

(กระดีบ-ขยับเข้าไปหา, ลึกพึ่ก-คำวิเศษประกอบสีขาว, ต้อย-ป้ายสี, ผลอ-พูดเรื่อยเปื่อย)

● ธรรมเนียมการประพันธ์ ผู้ประพันธ์

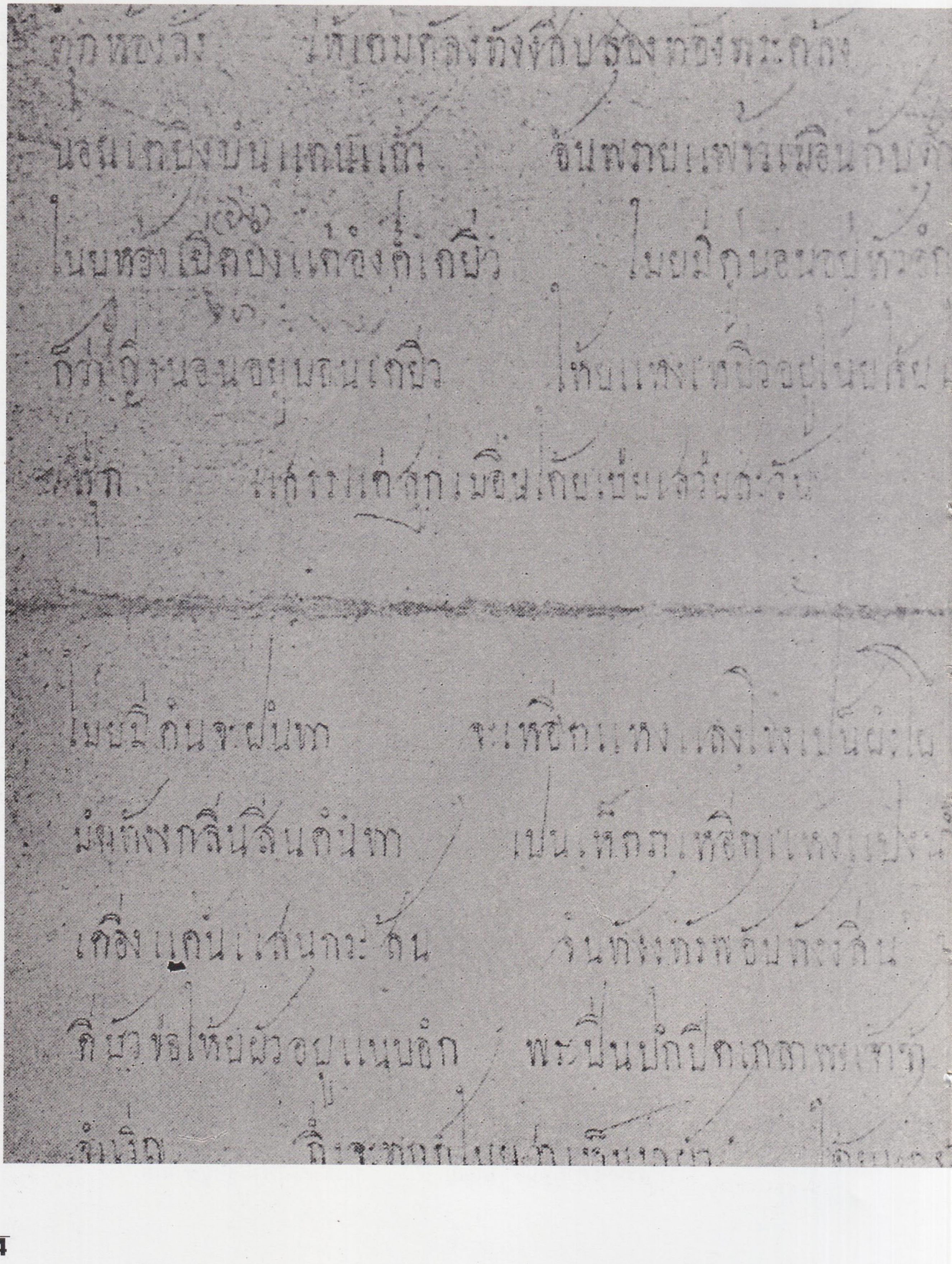
กลอนนิทานเรื่องสุภมิตเกสินี ฉบับโคราช มีลักษณะเด่นเชิงกวีโวหารมากเรื่องหนึ่ง ไม่เพียงแต่จะใช้กระบวนกลอนสุภาพแนวสุนทรภู่เท่านั้น ยังสามารถนำคำภาษาถิ่น (โคราช) มาใช้ในกลอนอีกด้วย นอกจากนี้ยังใช้ธรรมเนียมการประพันธ์ตามแนวชาดกอีกด้วย ดังนี้

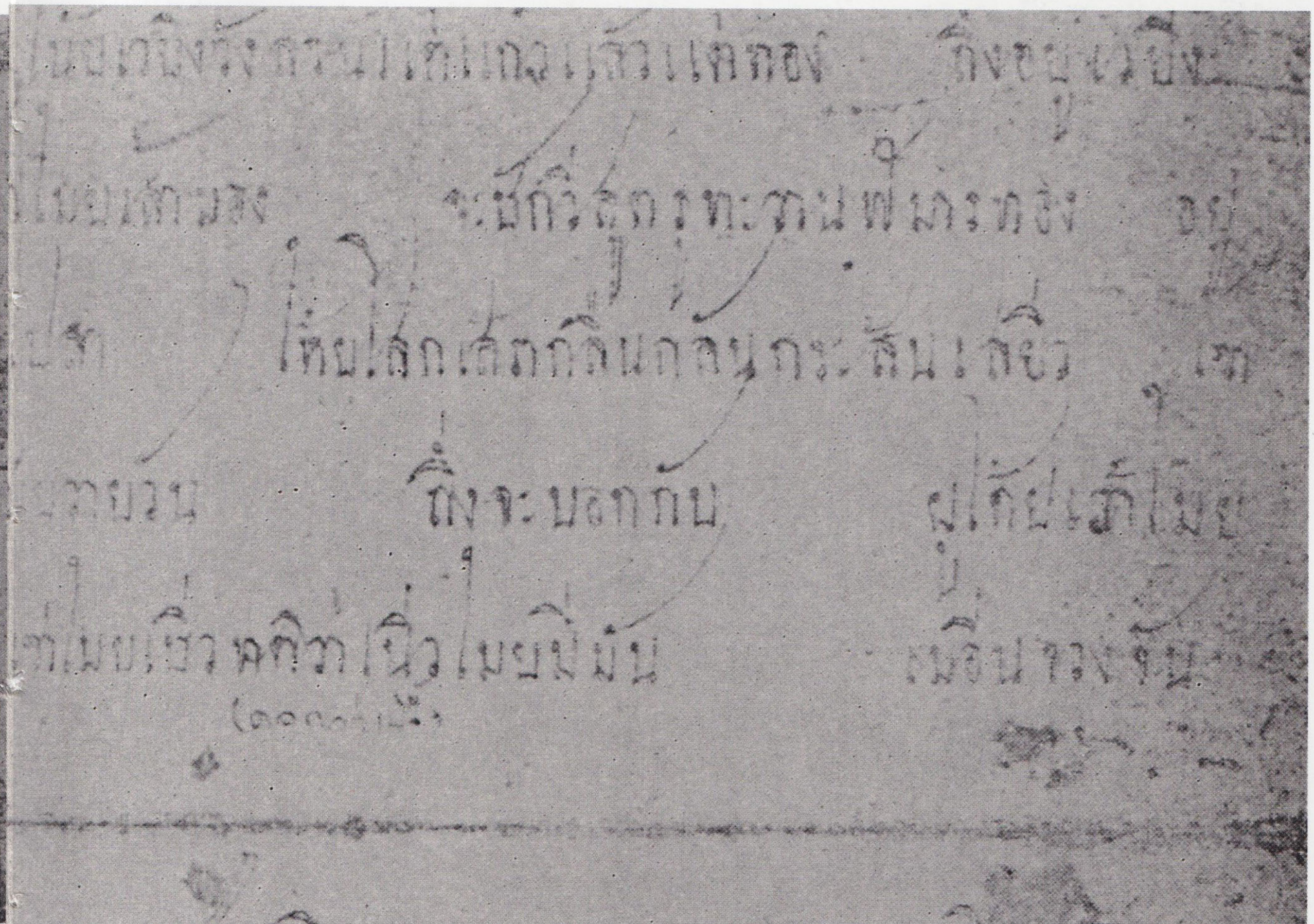
1) **ปรารภชาดก** คือกล่าวนำเรื่องสมัยพระพุทธองค์สถิตอยู่ที่เชตุวันวิหาร ได้ตรัสเล่าเรื่องอดีตชาติแก่พระภิกษุ (แต่ตอนท้ายเรื่องไม่มีประชุมชาดก คือการกลับชาติมาเกิดสมัยพุทธเจ้า) ดังนี้

ว่าเอกังสมยังในครั้งหนึ่ง พระที่พึ่งไตรภพจบทั้งสาม
สถิตที่เชตุวันวนาราม รำพึงความแย้มโอษฐ์องค์สัมมา...ฯลฯ

2) **มีนิทานซ้อนนิทาน** ซึ่งเป็นธรรมเนียมที่นิยมกันทั่วไปของชาดกประการหนึ่ง นั่นคือตอนที่ทั้งสี่กษัตริย์ได้พลัดพรากจากกันที่ริมฝั่งแม่น้ำ ได้กล่าวถึงอดีตชาติของกษัตริย์ทั้งสี่ได้ถือกำเนิดเป็นพ่อแม่-ลูก ได้สร้างบุรพกรรมไว้ คือพรากลูกนกแขกเต้าจากพ่อแม่นก จึงได้รับวิบากกรรมในชาตินี้ ตามคำสาปแช่งของพ่อแม่นกแขกเต้า ดังนี้

จึงร้องด่าว่าไปกับพ่อแม่ คนแท้แท้ฉกลูกเต้าของเรานี้
ถึงตัวจ้อยน้อยหรือคือชีวี ท่านเห็นดีฤๅมาฉกทารกเรา
........6 คำกลอน.......... ....
คงเป็นเวรกรรมห้าร้อยชาติ ฤๅประมาททารกลูกนกหนู
เวรกรรมจะตามทันสัพพัญญู ทุกชาติไปท่านสู้อยู่นัวเนีย

▲ ต้นฉบับกลอนนิทานเรื่อง สุภมิต เกสินี
ฉบับโคราช

3) **มีการวิสาสะกับผู้อ่านผู้ฟัง** กวีได้กล่าววิสาสะกับผู้อ่าน–ผู้ฟังอยู่ทุกตอนที่มีการเปลี่ยนตอนเช่น

"ขอหยุดยั้งรั้งนิยายเอาไว้ก่อน จะยักย้อนเวียนวนไปหนหลัง" หรือ
"ขอยับยั้งข้างนิยายเอาไว้ก่อน เป็นท่อนท่อนเรื่องนิทานท่านเจ้าขา"

4) **กวียืนยันว่าเรื่องสุภมิตเกสินีนี้เป็นชาดก** ดังนี้

"นิทานนี้อยู่คัมภีร์บัญญัติไว้ เป็นชาดกยกให้เป็นชาติสังขยา"

5) **กวีผู้ประพันธ์เป็นพระภิกษุ** คือใช้สรรพนามแทนตนว่า "อาตมา" ดังนี้

"ด้วยอาตมาได้รู้ได้แต่ง ประจักษ์แจ้งเรื่องนิทานไม่กังขา
จะแต้มต่อข้อเปรื่องเรื่องปัญญา อาตมาบันดาลสะดวกดาย"

ฯลฯ

จาก สารานุกรมวัฒนธรรมภาคอีสาน
สนับสนุนโดย ธนาคารไทยพาณิชย์ จำกัด (มหาชน)

บทที่ 7

แหล่งโบราณคดีในจังหวัดนครราชสีมา

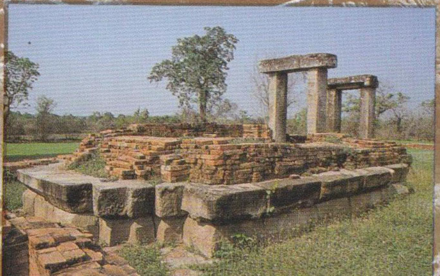

▲ ทับหลังสลักภาพพระพุทธรูปปางแสดงธรรมและบุคคลฟ้อนรำ ศิลปะลพบุรีร่วมสมัยกับศิลปะเขมรแบบนครวัด พุทธศตวรรษที่ 17 พบที่ปราสาทหินพิมาย อำเภอพิมาย (ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

จังหวัดนครราชสีมา เป็นจังหวัดใหญ่จังหวัดหนึ่งที่มีความเจริญขึ้นอย่างรวดเร็วในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นจังหวัดที่เปรียบเสมือนเมืองหน้าด่านหรือประตูสู่ดินแดนที่ราบสูงอันกว้างใหญ่ไพศาลของภาคอีสาน

แหล่งโบราณคดี ในจังหวัดนครราชสีมา

อาณาเขตจังหวัดนครราชสีมามีพื้นที่ประมาณ 20,493.90 ตารางกิโลเมตร ลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบสูงอยู่เหนือระดับน้ำทะเลประมาณ 300 - 400 เมตร มีแม่น้ำสายสำคัญไหลผ่าน คือ แม่น้ำมูล อันมีต้นกำเนิดจากภูเขาในเขตอำเภอปักธงชัย อาณาเขตของจังหวัดทางทิศเหนือติดต่อกับจังหวัดชัยภูมิและขอนแก่น ทิศใต้ติดต่อกับจังหวัดปราจีนบุรีและนครนายก ทิศตะวันออกติดต่อกับจังหวัดบุรีรัมย์ และทิศตะวันตกติดต่อกับจังหวัดสระบุรีและลพบุรี จังหวัดนครราชสีมาอยู่ห่างจากกรุงเทพมหานครประมาณ 255 กิโลเมตร

◆ **เรียบเรียงโดย**
สุวิทย์ ชัยมงคล
สถาพร ขวัญยืน

ชื่อเรียกของจังหวัดนครราชสีมา ถ้าเรียกตามเกียรติประวัติของวีรสตรี นิยมเรียกว่า "เมืองท้าวสุรนารี" หรือ "เมืองย่าโม" แต่ที่เรียกกันเป็นภาษาสามัญคือ "โคราช" สันนิษฐานว่ามาจากชื่อ "โคราฆะปุระ" เดิมเคยเป็นเมืองโบราณที่เจริญรุ่งเรืองในอดีตเหนือฝั่งลำตะคอง อันเป็นเส้นชีวิตของชาวนครราชสีมาในปัจจุบัน

ประจักษ์พยานที่แสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองในอดีตของอีสาน ทั่วทั้งภาคมีเป็นจำนวนมากและหลากหลาย หากมองย้อนกลับไปสู่อดีตเมื่อ 1,000 ปีมาแล้ว ปราสาทหินที่ได้รับแบบอย่างอารยธรรมเขมร มีจำนวนมากกว่า 200 แห่ง กระจัดกระจายอยู่ตามลุ่มแม่น้ำมูลและแม่น้ำชี ในเขตจังหวัดนครราชสีมาเพียงจังหวัดเดียวค้นพบปราสาทขอมถึง 37 แห่ง ปราสาทหินที่นับว่ามีความสำคัญมากและขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทย คือ ปราสาทหินพิมาย เชื่อกันว่าปรางค์ประธานของประสาทหินพิมายเป็นต้นเค้าของปราสาทนครวัด 1 ใน 7 สิ่งมหัศจรรย์ของโลกที่อยู่ในกัมพูชา ปัจจุบันปราสาทหินพิมายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันดีทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ นอกจากปราสาทหินพิมายแล้ว ปราสาทพนมวัน ในเขตอำเภอเมือง ปราสาทโนนกู่ ปราสาทเมืองแขก อำเภอสูงเนิน ปราสาทนางรำ อำเภอประทาย ปราสาทถนนหัก อำเภอหนองบุนนาก สร้างขึ้นเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 15 – 18 ก็มีชื่อเสียงเช่นกัน

◄ ทวารบาล ศิลปะเขมรแบบนครวัด พุทธศตวรรษที่ 17 พบที่ปราสาทหินพิมาย อำเภอพิมาย (ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

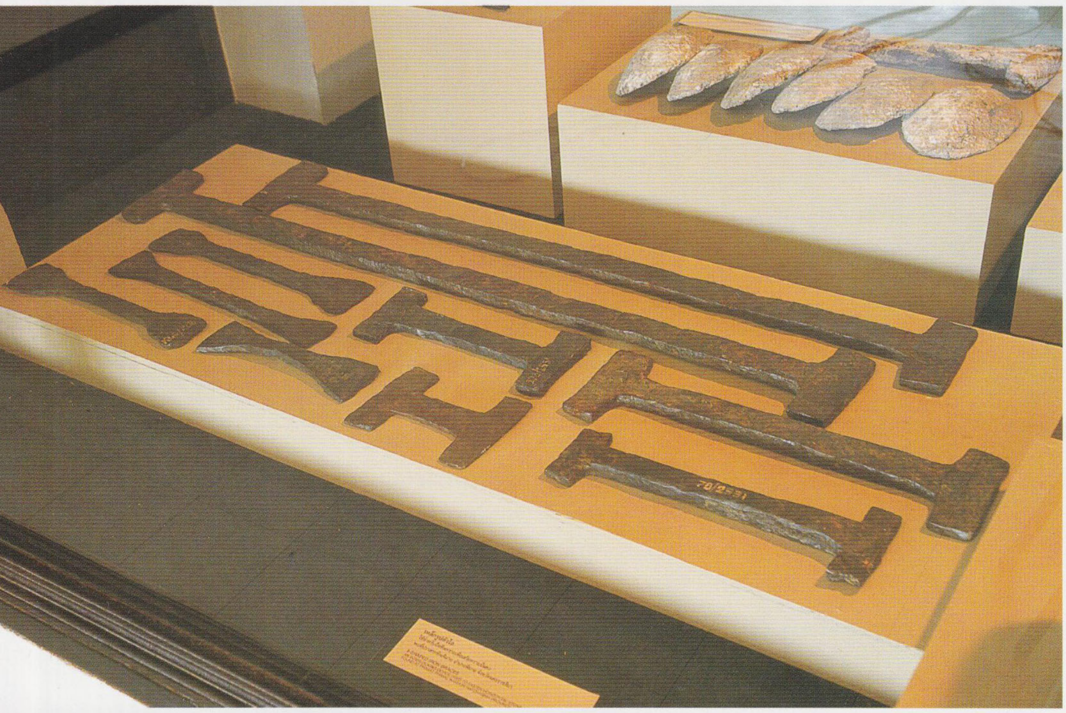

▲ กลีบขนุนรูปพระยมทรงกระบือ ศิลปะลพบุรีร่วมสมัยกับศิลปะเขมรแบบนครวัด พุทธศตวรรษที่ 17 พบที่ปราสาทหินพิมาย อำเภอพิมาย (ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

ในช่วงเวลาก่อนหน้านี้หรือ 1,500 ปีมาแล้ว ยังได้พบโบราณวัตถุ โบราณสถานทางพุทธศาสนาและเครื่องมือและเครื่องใช้ต่าง ๆที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมทวารวดีจากภาคกลางทั่วไปในภาคอีสาน เมืองที่รู้จักกันดีในจังหวัดนครราชสีมาคือ เมืองเสมา อำเภอสูงเนิน เป็นเมืองโบราณที่มีอายุตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 เป็นต้นมา พบสิ่งที่สำคัญในสมัยนี้คือ พระพุทธรูป

ปางไสยาสน์ รู้จักกันในนาม พระนอนวัดธรรมจักรเสมาราม มีขนาดใหญ่มากทำจากหินทรายและเสมาอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกับเมืองเสมา

ร่องรอยของอดีตในจังหวัดนครราชสีมา ใช่ว่าจะมีเพียงเท่านี้ ปรากฏหลักฐานของเมืองโบราณที่มีคูน้ำคันดินล้อมรอบตั้งแต่ 1 – 5 ชั้น นับร้อยแห่ง อีกทั้งยังพบแหล่งโบราณคดีที่เป็นเนินดินอีกจำนวนมาก กระจายอยู่ทั่วไปในเขตอำเภอต่างๆ ตามบริเวณลุ่มน้ำสาขาของแม่น้ำมูล ชุมชนเหล่านี้ส่วนใหญ่เจริญรุ่งเรืองก่อนที่จะรู้จักประดิษฐ์ตัวอักษรขึ้นใช้มีอายุเก่าแก่ตั้งแต่ 3,000 ปีลงมา จนถึง 1,500 ปีมาแล้ว นักโบราณคดีเรียกชุมชนเหล่านี้ว่าชุมชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ส่วนชุมชนที่รับอารยธรรมทวารวดีและเขมรเป็นชุมชนสมัยประวัติศาสตร์แล้วเพราะพบหลักฐานการใช้ตัวอักษรแล้วนั่นเอง

◀ เหล็กรูปตัวไอ ใช้สำหรับยึดหินทรายเพื่อเสริมความมั่นคง พบที่ปราสาทหินพิมาย อำเภอพิมาย (ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

◀ แหล่งโบราณคดีบ้านปราสาท อำเภอโนนสูง

ตัวอย่างของแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่เก่าแก่ที่สุดและมีชื่อเสียงของจังหวัดนครราชสีมาคือ บ้านปราสาท อำเภอโนนสูง มีอายุตั้งแต่ 3,000 ปีมาแล้ว ปรากฏหลักฐานการพัฒนาการตั้งแต่ยุคโลหะสำริดสู่ยุคเหล็กและเข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์คือ ทวารวดี เขมร และอยุธยา เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน แม้แต่เหตุการณ์ที่เกี่ยวกับย่าโมเมื่อครั้งถูกเจ้าอนุวงศ์กวาดต้อนชาวเมืองโคราช เมื่อ พ.ศ.2369 ไปเมืองเวียงจันทน์ ได้มีการหยุดพักแรมที่บ้านปราสาทนี้ด้วย

▲เครื่องมือเหล็ก สมัยก่อนประวัติศาสตร์ 2,500-1,500 ปีมาแล้ว พบที่แหล่งโบราณคดีบ้านปราสาท อำเภอโนนสูง (ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย)

กลุ่มชนกลุ่มแรกที่เข้ามาตั้งรกรากที่บ้านปราสาทเมื่อ 3,000 ปีมาแล้ว เป็นเกษตรกรปลูกข้าวและเลี้ยงสัตว์ไว้ใช้งานและเป็นอาหารและรู้จักผลิตภาชนะดินเผารูปทรงต่าง ๆ ที่สวยงาม

กลุ่มชนกลุ่มนี้ได้อยู่อาศัยต่อ ๆกันมามีการติดต่อแลกเปลี่ยนสิ่งของกับกลุ่มชนอื่นทั้งในระยะใกล้และในระยะไกล รวมทั้งชุมชนชายฝั่งทะเล มีประเพณีการฝังศพที่มีระเบียบแบบแผนสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุ จนกระทั่งพุทธศาสนาเข้ามามีอิทธิพลประเพณีการฝังศพก็เปลี่ยนมาเป็นการเผาศพแทน

แหล่งโบราณคดีที่เหมือนกับบ้านปราสาท ที่มีการเข้าอยู่อาศัยตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์จนถึงปัจจุบันในจังหวัดนครราชสีมา มีเป็นจำนวนมากที่สำคัญ ๆ เช่น แหล่งโบราณคดีบ้านส่วย อำเภอพิมาย และตัวจังหวัดนครราชสีมาที่บ้านโคกปราสาท เป็นต้น พบหลักฐานการเข้าอยู่อาศัยของชนกลุ่มแรก เมื่อประมาณกว่า 2,000 ปีมาแล้ว

ร่องรอยของมนุษย์ในสมัยประวัติศาสตร์ ไม่เพียงแต่ปรากฏในรูปแบบของเนินดินหรือแหล่งที่มีคูน้ำคันดินล้อมรอบเท่านั้น ที่อำเภอสีคิ้ว บ้านเลิศสวัสดิ์ ตำบลลาดบัวขาว ปรากฏภาพวาดบนผนังหินที่เขาจันทร์งามเขียนด้วยสีแดงเป็นภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนกลุ่มหนึ่งและภาพสัตว์ต่าง ๆ ประมาณว่าภาพเขียนนี้มีอายุระหว่าง 1,000 - 3,000 ปีมาแล้ว

อดีตของจังหวัดนครราชสีมาจึงเต็มไปด้วยหลักฐานที่มีประวัติความเป็นมาอันยาวนาน เป็นรากฐานทางอารยธรรมที่สั่งสมมานานนับพัน ๆ ปี เป็นเกียรติประวัติอันยิ่งใหญ่ที่ชาวจังหวัดนครราชสีมาได้รับ และมีความภูมิใจเป็นอย่างยิ่งที่ได้เป็นเจ้าของมรดกอันล้ำค่าที่ไม่มีสิ่งใดมาทดแทนได้

◀ ทับหลังสลักภาพพระนารายณ์ปางวามนาวตาร (ตรีวิกรม) ศิลปะลพบุรีร่วมสมัยกับศิลปะเขมรแบบเกาะแกร์-แปรรูป พุทธศตวรรษที่ 15 พบที่ปราสาทหินเมืองแขก อำเภอสูงเนิน (ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย)

วัฒนธรรมทวารวดีเป็นวัฒนธรรมแรกเมื่อก้าวเข้าสู่ยุคประวัติศาสตร์ โดยเป็นวัฒนธรรมในศาสนาพุทธที่เจริญขึ้นในภาคกลางของประเทศเมื่อราว 1,500 ปีที่ผ่านมา ปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีเป็นซากสถูป, เจดีย์, ธรรมจักร, พระพุทธรูป, พระพิมพ์ หรือที่นิยมเรียกกันว่า พระเครื่อง และเครื่องใช้ต่างๆ จำนวนมาก

วัฒนธรรม ทวารวดี

▶ ปราสาทหิน เมืองแขก อำเภอสูงเนิน

ในภาคอีสานพบร่องรอยของเมืองวัฒนธรรมทวารวดีหลายแหล่งแสดงถึงการแพร่เข้ามาของวัฒนธรรมดังกล่าว เมืองเหล่านี้มีคูน้ำคันดินล้อมรอบ ภายในเมืองพบซากโบราณสถาน, โบราณวัตถุลักษณะเดียวกันกับที่พบในภาคกลางแต่มีลักษณะเฉพาะ คือ นิยมทำใบเสมาหินทรายขนาดใหญ่สลักภาพพุทธประวัติหรือชาดกปักล้อมสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของเมือง ซึ่งความนิยมเช่นนี้ไม่พบในภาคอื่นๆ มีใบเสมาที่รู้จักกันดีได้แก่ ใบเสมาของเมืองฟ้าแดดสูงยาง ในจังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นต้น

ในเขตจังหวัดนครราชสีมาเมืองทวารวดีขนาดใหญ่และรู้จักกันมากที่สุดคือ เมืองเสมา ในเขตอำเภอสูงเนิน

เมืองเสมาตั้งอยู่ทางทิศใต้ของลำตะคองในเขตบ้านหินตั้ง ต.เสมา มีลักษณะเป็นรูปวงรีขนาดประมาณ 1,500x1,700 เมตร ลักษณะเป็นเมืองซ้อนเมือง เมืองแรกยาวประมาณ 1,100 เมตร กว้างประมาณ 600 เมตร เป็นรูปวงรีมีคันดิน 2 ชั้น และคูน้ำอยู่ตรงกลางพบร่องรอยโบราณสถานอยู่ 6 แห่ง ต่อมาขยายเมืองออกไปทางทิศเหนือ

▲ ฐานรองรับรูปเคารพสลักบัวคว่ำบัวหงาย ศิลปะทวารวดี พุทธศตวรรษที่ 15 พบที่เมืองเสมา อำเภอสูงเนิน (ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ มหาวีรวงศ์)

พบว่าอำเภอสูงเนินนี้เป็นศูนย์กลางความเจริญมาก่อนการย้ายมาตั้งเมืองนครราชสีมาอย่างเป็นทางการ เพราะนอกจากเมืองเสมา ยังมีเมืองโคราฆะปุระเป็นเมืองสำคัญอยู่ใกล้เคียงกัน บริเวณกลุ่มปราสาทเมืองแขก, โนนกู่ เชื่อกันว่าชื่อของเมืองทั้ง 2 เป็นกำเนิดของชื่อ นครราชสีมา ในเวลาต่อมา

มีคูเมืองอยู่ด้านนอกชั้นเดียว และมีกำแพงเมืองอยู่ด้านใน ภายในเมืองแรกที่พบซากโบราณสถานหลายแห่งนั้น ก่อด้วยอิฐขนาดใหญ่ลักษณะอิฐเป็นแบบทวารวดี รวมทั้งบางแห่งที่ก่อด้วยอิฐและหินทราย ซึ่งคงเป็นปราสาทแบบเขมร นอกจากนั้นยังพบพระพุทธรูปหินทรายปางต่าง ๆ ทำด้วยฝีมืออันงดงาม ใบเสมา, พระพิมพ์, ดินเผา, ศิลาจารึก ฯลฯ จำนวนมาก มีโบราณวัตถุสำคัญที่รู้จักกันดีได้แก่ ธรรมจักร และ พระพุทธรูปปางไสยาสน์ ที่วัดธรรมจักรเสมาราม ใกล้กับเมืองเสมาที่มีความยาวโดยประมาณถึง 13.70 เมตร จัดเป็นพระพุทธรูปทวารวดีที่ใหญ่ที่สุดในปัจจุบัน พบว่าเดิมบริเวณวัดแห่งนี้เป็นศาสนสถานที่สำคัญสมัยทวารวดี จากการขุดแต่งของกรมศิลปากรไม่พบหลักฐานของหลังคาครอบพระนอน แต่มีอาคารอยู่บริเวณปลายพระบาทขององค์พระ และยังได้พบพระพุทธรูปขนาดเล็ก, พระโพธิสัตว์, สถูปจำลองทำจากสำริด ฯลฯ บริเวณพระบาทของพระองค์อีกหลายองค์

◀ พระพุทธรูปปางประทานธรรม ศิลปะทวารวดี พุทธศตวรรษที่ 13 พบที่บ้านดอนขวาง ตำบลทัพรั้ง อำเภอโนนไทย (ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ มหาวีรวงศ์)

เมืองโคราฆะปุระซึ่งเป็นเมืองสำคัญอีกเมืองหนึ่ง ตั้งอยู่ห่างจากฝั่งเหนือของลำตะคองใน ต. โคราช ห่างจากเมืองเสมาทางทิศตะวันออกประมาณ 6 กิโลเมตร ภายในเมืองมีกลุ่มปราสาทเมืองแขก ซึ่งแสดงถึงการเข้ามาของอารยธรรมเขมรโบราณ นอกจากนั้นยังพบศิวลึงค์และแท่นหินสลักภาพพระศิวะ และนางอุมา แสดงถึงลัทธิไศวนิกายที่บูชาพระอิศวรเป็นเทพสูงสุด

ความเจริญของวัฒนธรรมแบบทวารวดีและร่องรอยอารยธรรมเขมร บริเวณเมืองโบราณของอำเภอสูงเนินแสดงถึงการรับวัฒนธรรมทางศาสนาทั้งพุทธและฮินดูผสมผสานกัน สอดคล้องกับข้อความในจารึกซึ่งพบบริเวณบ่ออีกา ใน อ.สูงเนิน ที่กล่าวถึงอาณาจักรโบราณ ชื่อศรีจนาศะ และกษัตริย์ชื่ออังศเทพ ซึ่งถวายของให้กับพุทธศาสนา แต่ขณะเดียวกันก็ได้ประดิษฐานศิวลึงค์แบบฮินดูไว้ในอาณาจักรด้วย โดยอาณาจักรศรีจนาศะนี้มีข้อความในจารึกระบุว่าอยู่

นอกอาณาจักรเขมร และเป็นไปได้ว่าดินแดนบางส่วนอาจอยู่ในเขตอำเภอสูงเนินหรือบริเวณใกล้เคียง

ในขณะที่วัฒนธรรมทวารวดีค่อยเลือนหายไปจากเมืองโคราช วัฒนธรรมจากเขมรกลับคงอยู่และแพร่เข้ามามากยิ่งขึ้น ในเวลาต่อมาจึงปรากฏปราสาทหินต่างๆ เกิดขึ้นในพื้นที่ของเมืองโคราชอีกหลายแห่ง

◀ พระพุทธรูปปางประทานธรรม ศิลปะทวารวดี พุทธศตวรรษที่ 14-15 พบที่บ้านดอนขวาง ตำบลทัพรั้ง อำเภอโนนไทย (ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ มหาวีรวงศ์)

▶ พระพุทธรูปปางประทานธรรม ศิลปะทวารวดี พุทธศตวรรษที่ 14 พบที่บ้านดอนขวาง ตำบลทัพรั้ง อำเภอโนนไทย (ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ มหาวีรวงศ์)

หลักฐานยืนยันถึงอิทธิพลของอารยธรรมเขมรโบราณในเมืองโคราช ได้แก่ปราสาทหินที่พบอยู่ทั่วไปในเขตอำเภอต่างๆ และโบราณวัตถุหลายประเภททั้งรูปเคารพทางศาสนา เช่น ศิวลึงค์, รูปพระศิวะ, พระอุมา, พระโพธิสัตว์ ฯลฯ เครื่องใช้ในกิจพิธีและชีวิตประจำวัน, ภาชนะดินเผา ฯลฯ ที่ค้นพบจำนวนมาก

▶ ทับหลังสลักภาพพระกฤษณะประลองกำลังกับคชสีห์ ศิลปะลพบุรีร่วมสมัยกับศิลปะเขมรแบบนครวัด พุทธศตวรรษที่ 17 พบที่ปราสาทหินพิมาย อำเภอพิมาย (ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

อารยธรรมเขมร

จากลักษณะการก่อสร้างและองค์ประกอบที่สำคัญเช่น ทับหลังและลวดลายสลักของปราสาทที่พบทำให้ทราบว่าปราสาทหินรุ่นแรก ๆมีอายุราว 1,000-1,100 ปี ที่ผ่านมา และทำขึ้นในศาสนาฮินดู แสดงถึงการแพร่เข้ามาของอารยธรรมเขมรว่ามีขึ้นแล้วตั้งแต่เวลาดังกล่าว หลักฐาน เช่น ทับหลังของปราสาทอิฐหลังเดิมบริเวณปราสาทพนมวันที่ผุพังไป และกลุ่มปราสาทเมืองแขกในเขตอำเภอสูงเนิน

▼ ทับหลังสลักภาพพระกฤษณะประลองกำลังกับสิงห์ ศิลปะลพบุรีร่วมสมัยกับศิลปะเขมรแบบนครวัด พุทธศตวรรษที่ 17 พบที่ปราสาทหินพิมาย อำเภอพิมาย (ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

มีหลักฐานการแพร่เข้ามาของอารยธรรมเขมรมากขึ้นในเวลาต่อมา ด้วยมีการพบปราสาทหินเพิ่มอีก

หลายแห่ง เช่นปราสาทหินพนมวัน ในเขตอำเภอเมือง ซึ่งยังคงเป็นศาสนสถานสำคัญในเวลานั้นเพราะได้พบจารึกออกนามกษัตริย์เขมรมีโองการให้ประกอบกิจพิธีถวายแก่ปราสาทและเรียกชื่อว่า "เทวาศรม" ปราสาทหลังอื่นๆ ที่สร้างขึ้นในเวลาใกล้เคียงกันได้แก่ปราสาทหินถนนหัก อ.หนองบุนนาก ซึ่งขุดพบเครื่องทรงเทวรูปทำด้วยทองคำสมบูรณ์ครบทั้งชุดในคราวบูรณะ ปรางค์พะโค อ.โชคชัย ซึ่งมีลวดลายที่โคนเสาประดับผนังของปราสาทเป็นรูปสตรีแต่งกายงดงามใกล้เคียงกับปราสาทหินในกัมพูชา เป็นหลักฐานแสดงว่าครั้งหนึ่งเคยเป็นปราสาทที่สวยงามยิ่ง รวมทั้งปราสาทอื่นๆ อีกหลายหลัง

▲ ทับหลังสลักภาพเล่าเรื่องรามเกียรติ์ ตอนสุครีพครองเมือง ศิลปะลพบุรีร่วมสมัยกับศิลปะเขมรแบบนครวัด พุทธศตวรรษที่ 17 พบที่ปราสาทหินพิมาย อำเภอพิมาย (ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

ปราสาทที่สำคัญเหนือปราสาทใดๆ ที่เขตจังหวัดนครราชสีมาได้แก่ ปราสาทหินพิมาย ซึ่งเป็นปราสาทที่ใหญ่โตและสวยงามที่สุดแห่งหนึ่ง เป็นปราสาทที่สร้างในศาสนาพุทธแบบมหา

◀ ศิวลึงค์ ศิลปะลพบุรีร่วมสมัยกับศิลปะเขมรแบบบาปวน–นครวัด พุทธศตวรรษที่ 16–17 พบที่ปราสาทหินพิมาย อำเภอพิมาย (ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

▲ ชิ้นส่วนสถาปัตยกรรมสลักรูปบุคคลฟ้อนรำพบที่ ปราสาทหินถนนหัก อำเภอหนองบุนนาก (ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

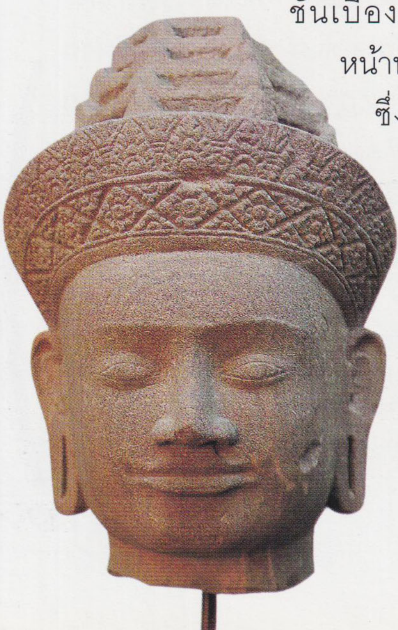
◀ เทวสตรี ศิลปะลพบุรีร่วมสมัยกับศิลปะเขมรแบบบาปวน พุทธศตวรรษที่ 16 พบที่ปราสาทหินพนมวัน อำเภอเมือง (ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

ยานเมื่อราว 900 ปีที่ผ่านมาเพื่อเป็นศูนย์กลางของจักรวาลซึ่งเป็นความเชื่อทางศาสนา ตัวปราสาทและทับหลังสลักลวดลายอันงดงามล้อมรอบด้วยระเบียงคดเป็นชั้นเบื้องหน้าทางเข้าปราสาทมีสะพานนาค ซึ่งคงหมายถึงทางเชื่อมไปสู่โลกแห่งสวรรค์ ได้พบจารึกกล่าวถึงการประดิษฐานรูปเคารพสำคัญชื่อ "กมฺรเตงชคตวิมาย" ไว้ในปราสาทแห่งนี้ ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นพระพุทธรูปนาคปรกที่สูญหายไปแล้วและจารึกที่ออกนามกษัตริย์และขุนนางเขมรหลายพระองค์แสดงถึงการเป็นศาสนสถานที่สำคัญเกี่ยวข้องอย่างยิ่งกับกษัตริย์ราชวงศ์เขมร

ปราสาทหินพิมายหันหน้าไปทางทิศใต้ ต่างไปจากปราสาทหินอื่นๆ ทั้งนี้เพื่อให้รับกับถนนที่ตัดมาจากเมืองพระนคร ยืนยันถึงการติดต่อสัมพันธ์กับอาณาจักรกัมพูชา เชื่อกันว่ายอดของปราสาทหินพิมายที่มีลักษณะเป็นพุ่มต่างจากปราสาทหินแบบเขมรอื่นๆ ได้ให้อิทธิพลกับปราสาทนครวัดในกัมพูชาที่สร้างขึ้นหลังจากนี้ไม่นานนัก

▼ ทับหลังสลักภาพพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ ศิลปะเขมรแบบบาปวน พุทธศตวรรษที่ 16 พบที่ปรางค์พะโค อำเภอโชคชัย (ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

◀ เศียรพระศิวะ (อิศวร) ศิลปะลพบุรีร่วมสมัยกับศิลปะเขมรแบบพระโค-บาแค็ง พุทธศตวรรษที่ 15 พบที่ปราสาทหินพนมวัน อำเภอเมือง (ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

ในพุทธศตวรรษที่ 18 ประมาณ 800 ปีมาแล้ว ตรงกับรัชสมัยของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 มหาราชแห่งกัมพูชากษัตริย์ผู้ทรงเดชานุภาพได้พบสิ่งก่อสร้าง

ที่สันนิษฐานว่าเป็นอโรคยาศาลหรือโรงพยาบาลโบราณหลายแห่ง กระจายอยู่ทั่วไปในภาคอีสานในเขต จ.นครราชสีมา เป็นต้นว่ากุฏิฤาษี อ.พิมาย ปราสาทนางรำ อ.ประทาย, ปราสาทเมืองเก่า อ.สูงเนิน ฯลฯ โดยเฉพาะ ได้พบประติมากรรมรูปเหมือนพระองค์ในปรางค์พรหมทัตที่ทรงสร้างขึ้นเพิ่มเติมในบริเวณปราสาทหินพิมาย สิ่งเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่าในช่วงเวลาดังกล่าวอำนาจและอิทธิพลทางศิลปวัฒนธรรมจากเขมรได้แผ่เข้ามาอย่างมากในภาคอีสานโดยมีเมืองพิมายเป็นศูนย์กลางที่สำคัญของภูมิภาคแห่งนี้

◀ ทับหลังสลักภาพพระพุทธรูปยืนปางแสดงธรรม ศิลปะลพบุรีร่วมสมัยกับศิลปะเขมรแบบนครวัด พุทธศตวรรษที่ 17 พบที่ปราสาทหินพิมาย อำเภอพิมาย (ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

◀ ทับหลังสลักภาพพระพุทธรูปยืนปางแสดงธรรม ศิลปะลพบุรีร่วมสมัยกับศิลปะเขมรแบบนครวัด พุทธศตวรรษที่ 17 พบที่ปราสาทหินพิมาย อำเภอพิมาย (ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

หลังพุทธศตวรรษที่ 18 อาณาจักรกัมพูชาเริ่มเสื่อมอำนาจลงเป็นผลทำให้อารยธรรมเขมรที่เคยแพร่เข้ามาในประเทศไทยค่อย ๆ เสื่อมหายไปด้วยเช่นกัน ประกอบกับเกิดรัฐของกลุ่มชนชาวไทยที่สำคัญ เช่น สุโขทัย และอยุธยา ขึ้นในเวลาต่อมา อิทธิพลของอารยธรรมเขมรจึงหมดไป

▶ เทวรูป ศิลปะลพบุรีร่วมสมัยกับศิลปะเขมรแบบเกาะแกร์ พุทธศตวรรษที่ 15 พบที่ปราสาทนางรำ อำเภอประทาย (ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

◀ พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร (ผู้คุ้มครองสรรพสัตว์ในยุคของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า "สมณโคดม") ศิลปะลพบุรีร่วมสมัยกับศิลปะเขมรแบบบายน พุทธศตวรรษที่ 18 พบที่ปราสาทนางรำ อำเภอประทาย (ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

การเสื่อมอำนาจของอาณาจักรเขมรภายหลังสิ้นรัชกาลสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ราวปี พ.ศ. 1761 ทำให้บ้านเมืองของชาวไทยที่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของอาณาจักรเขมรตั้งตัวเป็นอิสระขึ้น

◀ พระพุทธรูปปางมารวิชัย พุทธศตวรรษที่ 21-22 ได้จาก วัดพนมวัน อำเภอเมือง (ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

สมัยอยุธยา

▶ ประตูทิศเหนือ ชื่อประตูพลแสน หรือ ประตูน้ำ

▶ พระพุทธรูปนาคปรก ศิลปะอยุธยา พุทธศตวรรษที่ 23-24 พบที่ปราสาทหินพนมวัน อำเภอเมือง (ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

ได้สถาปนาอาณาจักรอยุธยาขึ้นปกครองบ้านเมืองในแถบภาคกลางของประเทศไทยมีศูนย์กลางอยู่ที่กรุงศรีอยุธยา

กรุงศรีอยุธยา เป็นอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่เกรียงไกรที่สุดของชาวไทยมีความเจริญรุ่งเรืองอยู่เป็นเวลานานถึง 417 ปี อาณาเขตกว้างขวางแผ่ไปทุกทิศทาง โดยเฉพาะที่ราบสูงทิศตะวันออกเฉียงเหนือ มีอาณาเขตชายแดนจรดเมืองเวียงจันทน์และอาณาจักรเขมรครอบคลุมเมืองนครราชสีมาและบ้านเมืองบางส่วนในแถบนี้ไว้

▼ประตูทิศใต้ชื่อประตูไชยณรงค์ หรือ ประตูผี

อาจเป็นเพราะเหตุที่บ้านเมืองเหล่านี้ตั้งอยู่ห่างไกลกรุงศรีอยุธยาและยังเคยตกอยู่ภายใต้อำนาจของอาณาจักรเขมรมาก่อน เมื่อกรุงศรีอยุธยาเกิดศึกสงครามกับพม่าหรือเกิดความอ่อนแอ อาณาจักรเขมรมักถือโอกาสส่งกองทัพเข้ารุกรานบ้านเมืองในแถบนี้อยู่เสมอๆ บางครั้งถือโอกาสรวบรวมพลจากบ้านเมืองเหล่านี้เข้าตีกรุงศรีอยุธยาเป็นเหตุให้กรุงศรีอยุธยาต้องส่งกองทัพเข้าปราบปรามมาโดยตลอด

โดยในปี พ.ศ. 1780 พ่อขุนศรีอินทราทิตย์สถาปนาอาณาจักรสุโขทัยปกครองชุมชนชาวไทยแถบภาคเหนือตอนล่างโดยมีศูนย์กลางอยู่ที่กรุงสุโขทัย

ปี พ.ศ. 1893 สมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 (อู่ทอง)

▲ ประตูทิศตะวันออก ชื่อประตูพลล้าน

◄ พระพุทธรูปนาคปรก ศิลปะลพบุรีร่วมสมัยกับศิลปะเขมรแบบนครวัด พุทธศตวรรษที่ 17 พบที่ปราสาทหินพนมวัน อำเภอเมือง (ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย)

ครั้นถึงแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. 2199–2225) ด้วยสาเหตุดังกล่าวพระองค์ทรงมีพระราชดำริที่จะสร้างเมืองสำคัญที่ตั้งอยู่ชายพระราชอาณาเขตด้านติดกับอาณาจักรเขมรให้เป็นเมืองที่มีป้อมปราการแข็งแรงสามารถต่อสู้ป้องกันการรุกรานของอริราชศัตรูและสามารถปกครองหัวเมืองน้อยใหญ่ในละแวกใกล้เคียงได้เป็นอย่างดี

จึงทรงให้ยุบเมืองเสมา (ตั้งอยู่ในเขตระหว่างบ้านหินตั้งและบ้านคลองขวาง ต.เสมา อ.สูงเนิน) และเมืองโคราฆะปุระซึ่งตั้งอยู่บริเวณตำบลโคราช อ.สูงเนิน ในปัจจุบัน ซึ่งเป็นเมืองใหญ่ที่ตั้งอยู่ชายพระราชอาณาเขตด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือเข้าด้วยกันแล้ว ให้ย้ายไปสร้างเมืองใหม่ ในบริเวณที่เป็นตัวเมืองในปัจจุบัน โดยมีนายช่างชาวฝรั่งเศสเป็นผู้ออกแบบการก่อสร้างและได้พระราชทานเมืองว่า “เมืองนครราชสีมา” อันเป็นนามที่ผูกขึ้นจากนามเดิม 2 เมืองเข้าด้วยกันคือ เมืองเสมา กับ เมืองโคราฆะปุระ

เมืองนครราชสีมาที่สร้างขึ้นใหม่นี้ เป็นเมืองที่มีป้อมปราการที่แข็งแกร่งซึ่งมีคูน้ำและกำแพงล้อมรอบเมืองมีเนื้อที่ภายในเมืองรวมทั้งสิ้นประมาณ 1,000 ไร่ โดยกำแพงก่ออิฐถือปูนประดับใบเสมา วัดแนวโดยรอบกำแพงมีความยาวประมาณ 5.218 กม. ขนาดสูง 8 ศอก หนา 2 ศอกมีป้อมตามกำแพงเมือง 15 ป้อม ประตูเมือง 4 ประตู ตัวประตูก่อด้วยศิลาแลง มีบานประตูไม้ ซุ้มประตูทำเป็นหอรักษาการรูปเรือน (คฤห) ไม้หลังคามุงกระเบื้อง (ปัจจุบันเหลือประตูชุมพลเพียงแห่งเดียว)

ดังนี้คือ

ประตูทิศเหนือ	ชื่อประตูพลแสน หรือประตูน้ำ
ประตูทิศใต้	ชื่อประตูไชยณรงค์ หรือประตูผี
ประตูทิศตะวันออก	ชื่อประตูพลล้าน
ประตูทิศตะวันตก	ชื่อประตูชุมพล

แล้วทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยายมราช (สังข์) ขุนนางคนสำคัญออกมาปกครองเมืองนครราชสีมา ในสมัยนี้เป็นเมืองที่มีอาณาเขตกว้างขวาง มีหัวเมืองน้อยใหญ่ ขึ้นตรงต่อเมืองนครราชสีมาทั้งสิ้น 14 หัวเมือง ดังนี้ เมืองชัยภูมิ, เมืองนางรอง, เมืองนครจันทึก, เมืองพิมาย, เมืองเกษตรสมบูรณ์, เมืองภูเขียว, เมืองชนบท, เมืองประโคนชัย, เมืองรัตนบุรี, เมืองปักธงชัย, เมืองจัตุรัส, เมืองพุทไธสง และเมืองบำเหน็จณรงค์

การที่เมืองนครราชสีมาเป็นเมืองขนาดใหญ่ที่มั่นคงแข็งแรง จึงทำให้มีเหตุการณ์ที่สำคัญเกิดขึ้นหลายครั้งด้วยกันคือ

พ.ศ.2231 พระยายมราชเจ้าเมืองนครราชสีมาคนแรกแข็งเมืองไม่ขึ้นตรงต่อพระเพทราชา พระมหากษัตริย์กรุงศรีอยุธยา

▲ พระพุทธรูปนาคปรก ศิลปะอยุธยา พุทธศตวรรษที่ 23-24 พบที่ปราสาทหินพนมวัน อำเภอเมือง (ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

พ.ศ.2235 กบฏบุญกว้าง ซึ่งเป็นลาวชาวหัวเมืองตะวันออกผู้หนึ่งอ้างตัวเป็นผู้วิเศษนำชาวเมืองบุกเข้ายึดเมืองนครราชสีมากวาดต้อนผู้คนยกทัพลงมาหวังยึดกรุงศรีอยุธยา

พ.ศ.2310 ในคราวเสียกรุงศรีอยุธยา ครั้งที่ 2 แก่พม่า กรมหมื่นเทพพิพิธ พระราชโอรสในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ได้มาซ่องสุมผู้คนเมืองนครราชสีมาและหัวเมืองน้อยใหญ่เพื่อต่อสู้กับพม่า และกอบกู้กรุงศรีอยุธยาที่เมืองพิมาย โดยเรียกตนเองว่า ก๊กเจ้าพิมาย

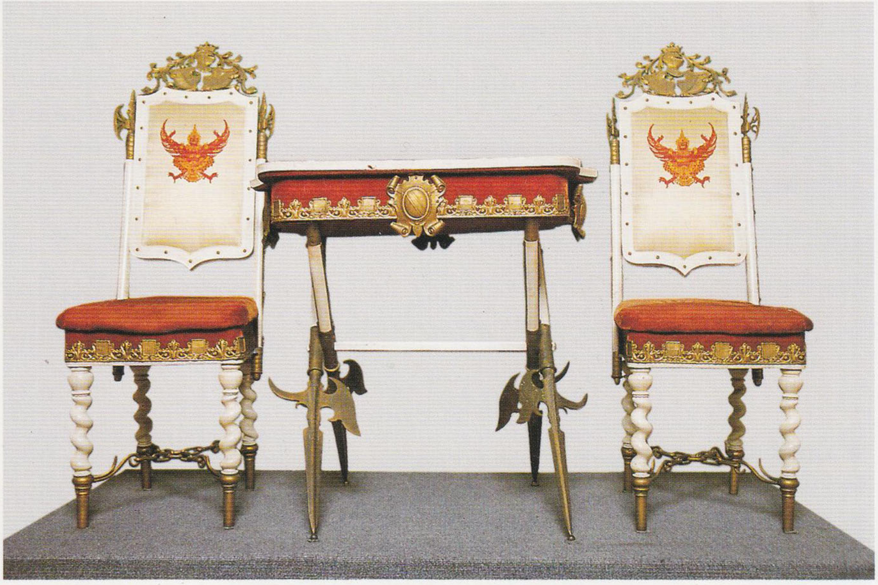
▼ ประตูทิศตะวันตก
ชื่อประตูชุมพล

สมัยกรุงธนบุรี (พ.ศ.2310-2325) สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีเสด็จกรีฑาทัพเข้าปราบปรามก๊กเจ้าพิมายที่ตั้งแข็งเมืองจนราบคาบ แต่นั้นมาเมืองนครราชสีมาก็เป็นเมืองขึ้นตรงต่อกรุงธนบุรี

ในคราวใดที่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จเจ้าพระยามหากษัตริย์ศึกและเจ้าพระยาสุรสีห์ยกกองทัพไปตีบ้านเมืองใกล้เคียง เช่น เมืองเวียงจันทน์, เมืองจำปาศักดิ์ และเมืองเขมร ทรงโปรดให้เมืองนครราชสีมาเป็นที่ชุมพลกองทัพที่ยกเข้าไปตีปราบปราม

สมัยกรุงธนบุรี

▲ ชุดเก้าอี้พระที่นั่งประกอบด้วยโต๊ะ 1 ตัว เก้าอี้ 2 ตัว ใช้เป็นเก้าอี้ที่ประทับใน 3 รัชกาล คือ 1.ในรัชกาลที่ 5 ได้จัดถวายเป็นที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 และสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ เมื่อคราวเสด็จประพาสจังหวัดนครราชสีมา เพื่อทรงทำพิธีเปิดทางรถไฟสายกรุงเทพฯ–นครราชสีมา วันที่ 20–25 ธันวาคม 2443 2.ในรัชกาลที่ 6 ได้จัดถวายเป็นที่ประทับ เมื่อคราวเสด็จประพาสจังหวัดนครราชสีมา และทำพิธีฉลองโล่ห์กองทหารม้า เมื่อยังดำรงพระยศเป็นพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ วันที่ 12–20 มกราคม 2446 3.ในรัชกาลที่ 9 ผู้ว่าราชการ สุวรรณ รื่นยศ ได้มอบให้ครูโรงเรียนสุรนารีวิทยา ครูโรงเรียนการเรือน และ นาย ส.จิว มานะศิลป์ เป็นผู้ทำการซ่อมแซม และได้จัดถวายเป็นที่ประทับของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เพื่อให้ราษฎรเข้าเฝ้า ณ บริเวณศาลากลางนครราชสีมา วันที่ 2 พฤศจิกายน 2498 (ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ มหาวีรวงศ์)

▶ พระยาปลัดทองคำ (สามีท้าวสุรนารี) วัดศาลาลอย อำเภอเมือง

ภายหลังการสถาปนากรุงเทพมหานคร ขึ้นเป็นราชธานีแทนกรุงธนบุรี เมืองนครราชสีมายังมีความสำคัญยิ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทำหน้าที่ควบคุมดูแลหัวเมืองน้อยใหญ่ ที่อยู่ไกลออกไปเช่นเดิม

สมัยรัตนโกสินทร์

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงจัดการปกครองภาคตะวันออกเฉียงเหนือบริเวณที่เป็นบางส่วนของประเทศลาวออกเป็นเมืองประเทศราชประกอบด้วย เวียงจันทน์, จำปาศักดิ์ และนครพนม ในครั้งนั้นมอบหมายให้เมืองนครราชสีมาควบคุมดูแลเมืองประเทศราชทั้ง 3 รวมทั้งให้ปกครองหัวเมืองเขมรป่าดง (แถบศรีสะเกษ, สุรินทร์) เมืองดอนด้วย เมืองนครราชสีมาจึงมีฐานะเป็นเมืองเอก และมีผู้ครองนครยศเป็นเจ้าพระยา

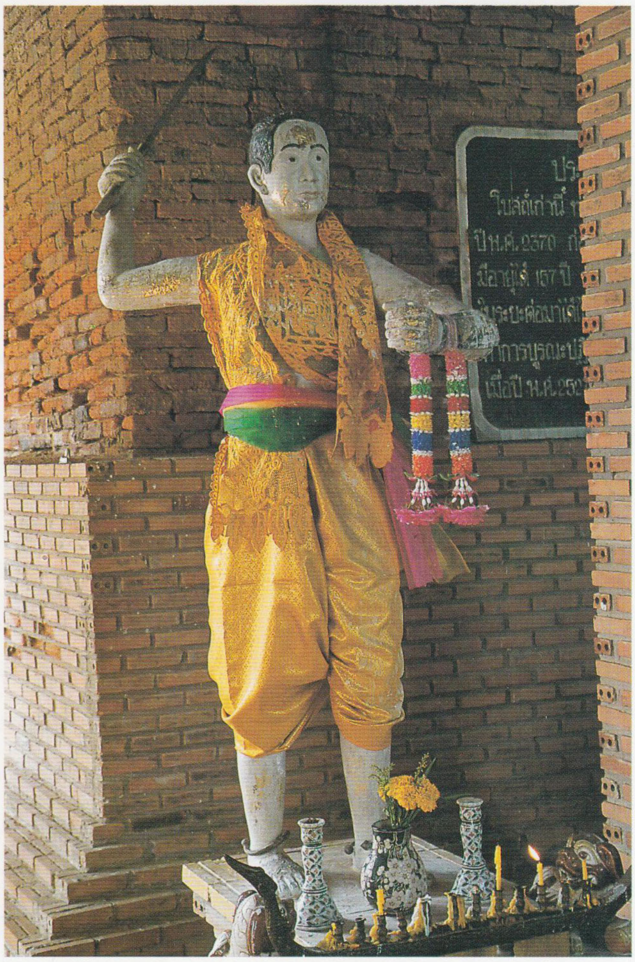
ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นในกลุ่มเมืองประเทศราช เมืองจำปาศักดิ์เกิดความไม่สงบ ทางกรุงเทพฯ มีคำสั่งให้ทัพนครราชสีมายกไปปราบ ทัพเวียงจันทน์ซึ่งมีเจ้าอนุวงศ์เป็นผู้ครองนครส่งทัพราชบุตรไปถึงก่อน และปราบปรามกบฏได้ ความชอบในครั้งนี้ทำให้เชื้อสายของเจ้าเวียงจันทน์ ได้ครอบครองเมืองจำปาศักดิ์เพิ่มขึ้นขยายอำนาจได้ออกไปอีกมาก จนมีผลทำให้เกิดคิดก่อกบฏต่อเมืองหลวงขึ้นในรัชกาลต่อมา

แผ่นดินพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เจ้าอนุวงศ์เกิดความขัดแย้งกับกรุงเทพฯ ด้วยเรื่องทูลขอชาวเวียงจันทน์ที่ถูกกวาดต้อนมายังสระบุรีกลับคืนไม่สำเร็จ จึงคิดการกบฏลอบยกทัพมาหมายตีกรุงเทพฯ เมื่อกองทัพมาถึงนครราชสีมาได้ทำการกวาดต้อนผู้คนทั้งกรมการเมืองและราษฎรส่วนเหนือ ให้คุมกลับไปยังเวียงจันทน์ ในครั้งนั้นได้เกิดเหตุการณ์สำคัญที่ก่อให้เกิดวีรสตรีที่รู้จักกันดีคือ "ท้าวสุรนารี" ขึ้น ด้วยคุณหญิงโมภรรยาพระปลัดเมืองที่ถูกกวาดต้อนไปกับกองทัพ ได้ปลุกระดมชาวบ้านนครราชสีมาคิดหาวิธีทำลายพวกกบฏ ถ่วงเวลาการเดินทางให้ล่าช้า เมื่อเดินทางมาถึงตำบลทุ่งสัมฤทธิ์ แขวงเมืองพิมายให้หยุดพักแรม คุณหญิงโมจึงรวบรวมกำลังทำการต่อสู้สังหารพวกกบฏและยึดที่มั่น ณ ทุ่งสัมฤทธิ์ เอาไว้ได้ เมื่อทางเวียงจันทน์รู้ข่าวจึงสั่งกองทัพใหม่มาปราบปรามชาวบ้านนครราชสีมาแต่ไม่อาจสู้กำลังความสามัคคีของชาวนครราชสีมาที่มีคุณหญิงโมเป็นผู้นำได้ ต้องแตกพ่ายไปอีกประกอบกับทางกรุงเทพฯ ได้ส่งกองทัพขึ้นมาปราบปราม เจ้าอนุวงศ์เห็นว่าไม่อาจยกกองทัพเข้าตีกรุงเทพฯได้จึงยกกองทัพหนีกลับกรุงเวียงจันทน์

ผลจากวีรกรรมที่ทุ่งสัมฤทธิ์ทำให้คุณหญิงโมได้รับพระราชทานยศเป็นท้าวสุรนารีและเมืองหลวงเห็นผลเสียจากระบบการปกครองเดิม จึงให้ยุบระบบหัวเมืองประเทศราชและจัดการปกครองใหม่เป็นระบบหัวเมืองชั้นนอกและชั้นใน แยกเป็นเมืองใหม่ขึ้นอีกมาก เช่น อุบลราชธานี, หนองคาย, ร้อยเอ็ด เป็นต้น

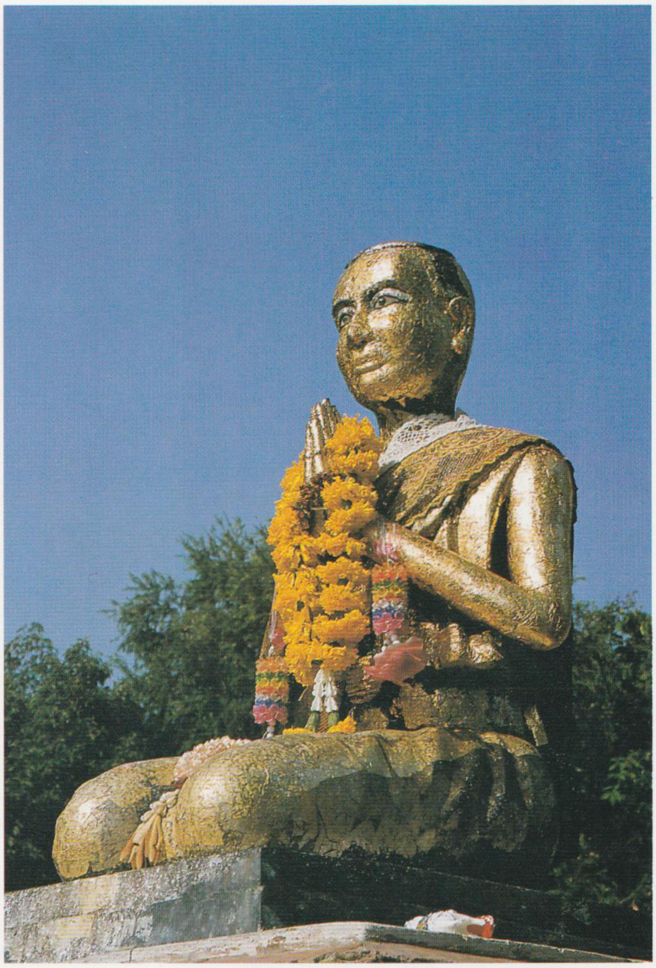
ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การค้าขายกับต่างประเทศเจริญมากขึ้นมีผลทำให้เกิดการหาสินค้าจากภูมิภาคต่างๆ ส่งไปขายยังเมืองหลวง เมืองนครราชสีมาจึงได้กลายเป็นเมืองสำคัญยิ่งทางเศรษฐกิจของภูมิภาค นอกเหนือไปจากเป็นเมืองสำคัญทางการปกครองด้วยเพราะมีพ่อค้าขึ้นมาตั้งรกรากหาของป่าประเภท นอแรด, งาช้าง, ผ้าไหม, ไม้หอม ผลิตภัณฑ์ทางธรรมชาติที่ส่งไปขายยังกรุงเทพฯ

▼ ผลจากวีรกรรมที่ทุ่งสัมฤทธิ์ทำให้คุณหญิงโมได้รับพระราชทานยศเป็นท้าวสุรนารี (ท้าวสุรนารีหน้าโบสถ์หลังเก่า วัดศาลาลอย อำเภอเมือง)

ความเจริญทั้งทางด้านการปกครองและเศรษฐกิจเมื่อเกิดการขยายตัวทางด้านการค้า ทำให้เมืองนครราชสีมาอยู่ในข่ายได้รับการพิจารณาให้เป็นราชธานีแห่งที่ 2 เมื่อมีนโยบายว่าควรจะมีราชธานีที่ห่างจากทะเลอีกแห่งหนึ่งในสมัยพระจอมเกล้าฯ แต่ด้วยการอยู่ห่างไกลจากเมืองหลวงและค่อนข้างแห้งแล้ง ในที่สุดจึงเลือกเมืองลพบุรีเป็นที่สร้างพระราชวังแทน

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เกิดการปกครองระบบใหม่เป็นแบบมณฑล ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือถูกแบ่งออกเป็น 3 มณฑล มีมณฑลลาวพวน มีเมืองหนองคายเป็นที่ว่าการ, มณฑลลาวกาว มีเมืองจำปาศักดิ์เป็นที่ว่าการ, มณฑลลาวกลางมีเมืองนครราชสีมาเป็นที่ว่าการ และต่อมาเมื่อจัดระบบเมืองทั่วราชอาณาจักรเป็นมณฑลเทศาภิบาลได้เปลี่ยนชื่อมณฑลใหม่โดยมณฑลลาวพวน เปลี่ยนชื่อเป็น มณฑลอุดร มณฑลลาวกาว เปลี่ยนชื่อเป็น มณฑลอีสาน (มีศูนย์กลางที่อุบลราชธานี ต่อมาแยกมณฑลร้อยเอ็ดเพิ่มออกจากมณฑลนี้อีกทีหนึ่งด้วย) มณฑลลาวกลางเป็นมณฑลนครราชสีมา

▲ ท้าวสุรนารี วัดศาลาลอย อำเภอเมือง (ลักษณะท่านั่งพนมมือไหว้พระฟังธรรมเทศนา) สร้างขึ้นเพื่อยกย่องเกียรติประวัติและเป็นการระลึกถึงอุปการคุณของท้าวสุรนารี ที่ได้สร้างวัดศาลาลอยไว้เป็นสมบัติของพระพุทธศาสนา

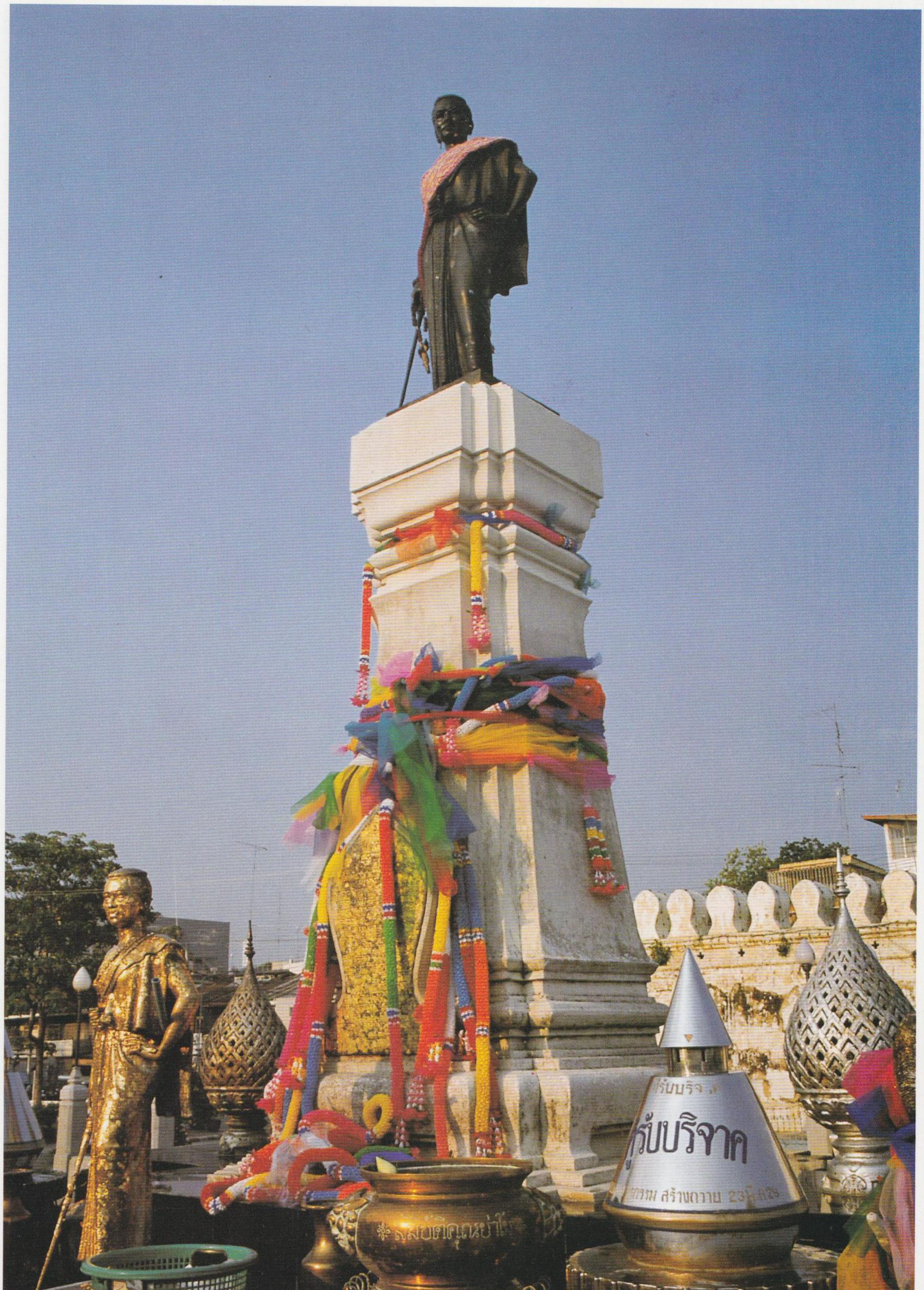
พ.ศ. 2475 เปลี่ยนการปกครองเป็นระบบประชาธิปไตย เลิกระบบมณฑลเทศาภิบาล จัดการปกครองใหม่เป็นภาค มณฑลนครราชสีมาเปลี่ยนเป็นภาคที่ 3 มีจังหวัดอยู่ในการปกครอง 6 จังหวัด คือ นครราชสีมา, ชัยภูมิ, บุรีรัมย์, ศรีสะเกษ, สุรินทร์ และ อุบลราชธานี

นับตั้งแต่เมืองนครราชสีมาในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ เมืองนครราชสีมาเป็นเมืองสำคัญของภาคตะวันออกเฉียงเหนือมาโดยตลอด การปกครองที่เปลี่ยนไปไม่ว่าจะเป็นรูปแบบใด ไม่ได้ทำให้นครราชสีมาลดความสำคัญลงไปเลย แม้ในปัจจุบันเมืองแห่งนี้ก็ยังเป็นศูนย์กลางความเจริญของภูมิภาคและถือเป็นประตูสู่ภาคอีสาน ดังที่รู้จักกันดี

อนุสาวรีย์ ท้าวสุรนารี

- ที่ตั้ง : ต.ในเมือง อ.เมือง จ.นครราชสีมา
- ความสำคัญ : เมื่อคุณหญิงโมอสัญกรรม เจ้าพระยามหิศราธิบดี ได้ทำการฌาปนกิจและบรรจุอัฐิไว้ในเจดีย์ที่วัดศาลาลอย ต่อมาเจดีย์ชำรุดทรุดโทรมลง พลตรีพระยาสิงหเสนี (สอาด สิงหเสนี) ได้บริจาคทรัพย์สร้างกู่ขนาดเล็กบรรจุอัฐิท้าวสุรนารีขึ้นใหม่ที่วัดกลาง หรือวัดกลางนคร หรือวัดพระนารายณ์มหาราช เมื่อวันที่ 3 มิถุนายน พ.ศ. 2442

▲ อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี
บริเวณประตูชุมพล

▶ อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี ออกแบบปั้นหล่อโดยศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี

ต่อมากู่บรรจุอัฐิที่วัดกลางทรุดโทรมและอยู่ในสภาพที่คับแคบ พระยากำธรพายัพทิศ (ดิศ อินทโสฬส) ผู้ว่าราชการจังหวัดนครราชสีมา นายพันเอกพระเริงรุกปัจจามิตร (ทอง รักสงบ) ผู้บังคับการมณฑลทหารบกที่ 5 พร้อมด้วยข้าราชการ ประชาชนช่วยกันสร้างอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีบรรจุอัฐิไว้ที่ฐาน ซึ่งออกแบบปั้นหล่อ โดยศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี เสร็จเมื่อวันที่ 15 มกราคม 2477

เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2310 นายสวัสดิ์วงศ์ ปฏิทัศน์ ผู้ว่าราชการจังหวัด ข้าราชการ ประชาชนได้ร่วมกันสร้างอนุสาวรีย์บรรจุอัฐิท้าวสุรนารีขึ้นใหม่

ผู้คนสักการะกราบไหว้อนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี

ประวัติย่อของท้าวสุรนารีและอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี

พุทธศักราช 2369 เจ้าอนุวงศ์แห่งเวียงจันทน์เป็นกบฏต่อกรุงเทพมหานครยกกองทัพเข้ามายึดเมืองนครราชสีมาได้ แล้วกวาดต้อนครอบครัวชาวนครราชสีมาไปถึงทุ่งสำริดท่านผู้หญิงโมรวบรวมกำลังหญิงชายเข้าต่อสู้อย่างตะลุมบอน กองทหารเวียงจันทน์แตกพินาศเจ้าอนุวงศ์ถอยทัพกลับในที่สุด กองทัพไทยยกตามไปปราบ จับตัวเจ้าอนุวงศ์ได้ ท่านผู้หญิงผู้กล้าหาญได้นามว่า เป็นวีรสตรี กอบกู้อิสรภาพนครราชสีมาไว้ได้ ด้วยความสามารถมีคุณต่อประเทศชาติอย่างยิ่ง พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯสถาปนาท่านผู้หญิงโมเป็น "ท้าวสุรนารี" และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯให้พระยาปลัดเมืองนครราชสีมา (ทองคำ) ผู้เป็นสวามีท้าวสุรนารีเป็น "เจ้าพระยามหิศราธิบดี" ปรากฏในพงศาวดารมาจนทุกวันนี้

ท้าวสุรนารีถึงอสัญกรรมเมื่อเดือน 5 ปีชวด จัตวาศก จ.ศ. 1214 (พ.ศ.2395) อายุ 81 ปี เจ้าพระยามหิศราธิบดีผู้เป็นสามีได้ฌาปนกิจศพและสร้างเจดีย์บรรจุอัฐิไว้ ณ วัดศาลาลอยซึ่งท้าวสุรนารีได้สร้างขึ้นต่อมาเจดีย์นั้นได้ชำรุดลง พลตรีพระยาสิงหเสนี (สอาด สิงหเสนี) เมื่อเป็นพระยาประสิทธิศัลการข้าหลวงเทศาภิบาลผู้สำเร็จราชการมณฑลนครราชสีมา องคมนตรีและรัฐมนตรี ได้บริจาคทรัพย์สร้างกู่ขนาดเล็กบรรจุอัฐิท้าวสุรนารีขึ้นใหม่ที่วัดกลาง (วัดพระนารายณ์มหาราช) สร้างเสร็จเมื่อวันที่ 7 มิถุนายน ร.ศ.114 (พ.ศ.2442)

ต่อมากู่นั้นทรุดโทรมลงอีก ทั้งอยู่ในที่คับแคบไม่สง่างามสมเกียรติ พระยากำธรพายัพทิศ (ดิส อินทโสฬส) ผู้ว่าราชการจังหวัดนครราชสีมา นายพันเอกพระเริงรุกปัจจามิตร (ทอง รักสงบ) ผู้บังคับการมณฑลทหารบกที่ 5 พร้อมด้วยข้าราชการและประชาชนชาวนครราชสีมาได้พร้อมใจกันสร้างอนุสาวรีย์รูปท้าวสุรนารี ด้วยทองแดง นำอัฐิท่านมาบรรจุไว้ในฐานรองรับสร้างเสร็จประดิษฐานไว้ ณ ประตูชุมพลนี้ เมื่อวันที่ 15 มกราคม พ.ศ.2477

ครั้ง พ.ศ.2510 ฐานอนุสาวรีย์ชำรุด ข้าราชการและประชาชนชาวนครราชสีมามีนายสวัสดิ์วงศ์ ปฏิทัศน์ ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธานได้ร่วมใจกันสร้างฐานอนุสาวรีย์บรรจุอัฐิท้าวสุรนารีขึ้นใหม่ ณ ที่เดิม เพื่อให้เป็นศรีสง่าแก่บ้านเมือง และเชิดชูเกียรติท้าวสุรนารี วีรสตรีไทยตลอดกาลนาน สร้างเสร็จเมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2510

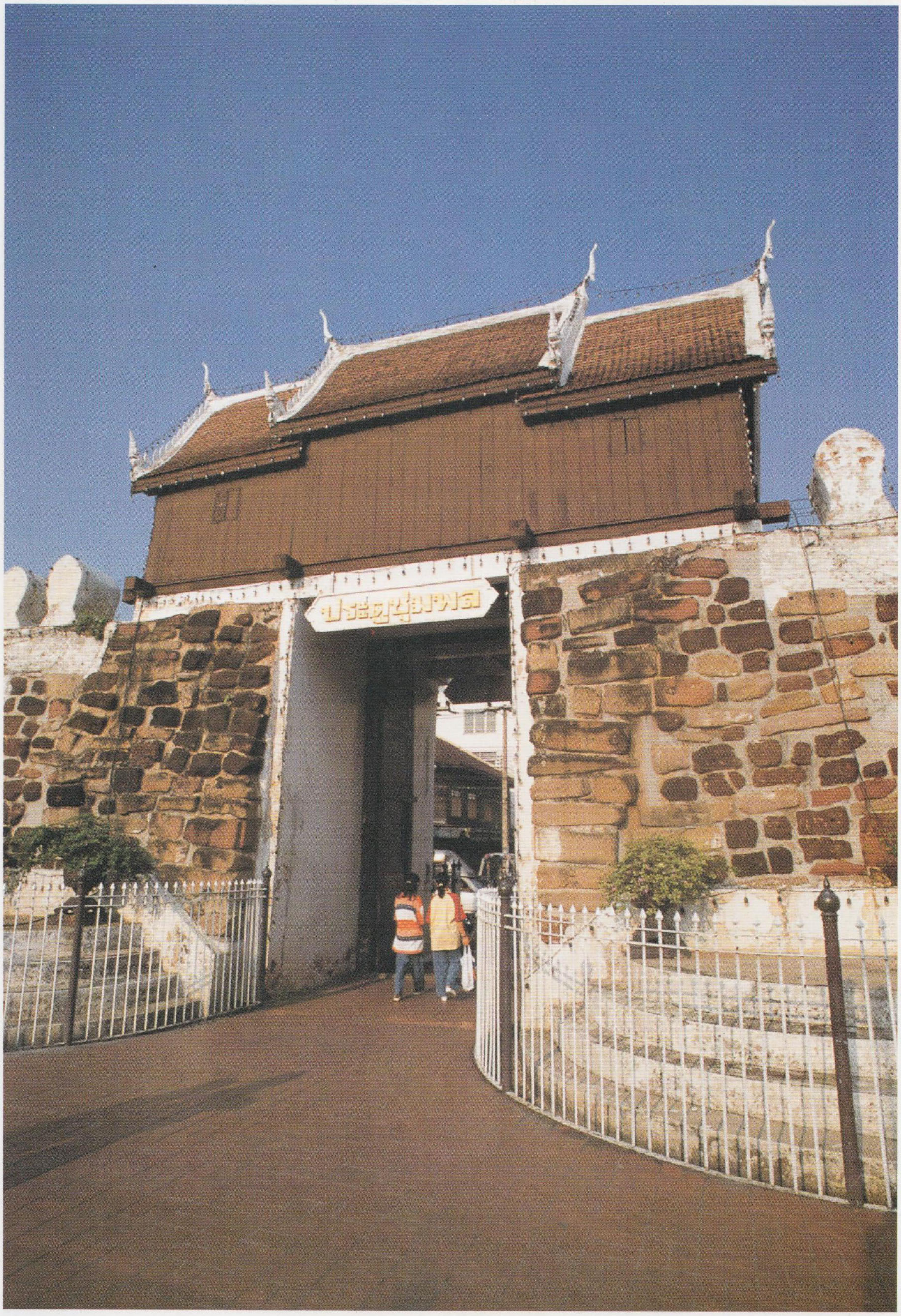
(คัดลอกมาจากอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารี)

● ที่ตั้ง : ต.ในเมือง อ.เมือง จ.นครราชสีมา

● ความสำคัญ : เมื่อสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเสด็จขึ้นครองกรุงศรีอยุธยา พ.ศ. 2199 ได้โปรดให้สร้างเมืองแห่งใหม่ขึ้น เพื่อเป็นเมืองหน้าด่านมีชื่อว่า "นครราชสีมา" โดยนำชื่อเมืองโบราณร้าง 2 แห่ง คือ เมืองโคราฆะปุระ และ เมืองเสมา มาประสมกัน

ประตูชุมพล

ประตูชุมพล

ประตูชุมพล

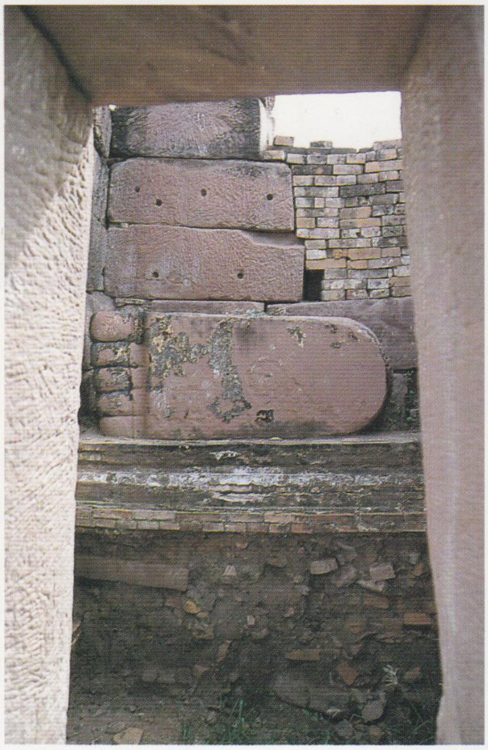
พระองค์ทรงให้ช่างชาวฝรั่งเศสเป็นผู้ออกแบบผังเมืองเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาด 1,000X1,700 เมตร ซึ่งประกอบด้วยป้อมปราการ กำแพงและคูน้ำล้อมรอบเมืองนครราชสีมาโบราณมีประตูทั้งหมด 4 แห่ง ปัจจุบันเหลือประตูเพียงแห่งเดียวคือ ประตูชุมพล อันเป็นประตูทิศตะวันตกซึ่งมีลักษณะเป็นประตูเชิงเทินก่อด้วยหินก้อนใหญ่ สอด้วยปูนทาสีขาว ตอนบนของเชิงเทินทำเป็นหอรบซึ่งสร้างด้วยไม้แก่น หลังคามุงกระเบื้องประดับด้วยช่อฟ้าใบระกา มีกำแพงต่อจากประตูทั้ง 2 ข้างเหลืออีกเล็กน้อย ก่อด้วยอิฐส่วนบนที่เป็นรูปใบเสมา

▲ ปราสาทหินพนมวัน อยู่ระหว่างการบูรณะ

วัดพนมวัน หรือปราสาทหินพนมวัน

▼ พระพุทธบาทหิน ภายในปรางค์น้อย

● ที่ตั้ง : บ้านมะค่า ต.บ้านโพธิ์ อ.เมือง จ.นครราชสีมา

● ความสำคัญ : จากจารึกที่พบที่ปราสาทหินพนมวัน เรียกปราสาทหินแห่งนี้ว่า "เทวาศรม" อาคารของโบราณสถานที่เห็นในปัจจุบันมีปรางค์จัตุรมุขเป็นประธานหลัก หันหน้าสู่ทิศตะวันตก และมีมณฑปอยู่ด้านหน้าโดยมีฉนวน (ทางเดิน) เชื่อมต่อระหว่างอาคารทั้งสอง ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของปรางค์มีอาคารก่อด้วยหินทรายสีแดง (เรียกว่าปรางค์น้อย) ตั้งอยู่ ภายในประดิษฐานพระพุทธบาทหินขนาดใหญ่ บริเวณโดยรอบปราสาทหินมีระเบียงคดสร้างด้วยหินทราย และศิลาแลงล้อมเป็นกำแพงอยู่ มีโคปุระ (ซุ้มทางเข้า) ทั้ง 4 ทิศ โคปุระทางทิศตะวันออกเป็นซุ้มหลัก และมีอาคารประจำมุมทั้ง 4 มุม

▲ อาคารก่อด้วยหินทรายสีแดง
เรียกว่า ปรางค์น้อย

▲ ร่องรอยศิลาแลงถูกนำมาจัดเรียงเป็นแนว
เรียกว่า เนินอรพิม หรือ เนินอรพินท์

ภายหลังการขุดแต่งของกรมศิลปากรพบว่า แต่เดิมน่าจะประกอบด้วยอาคารอิฐ 8 หลัง สร้างขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 15 ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของปรางค์ประธานยังคงมีเสาประดับกรอบประตูติดอยู่กับตัวอาคารหลงเหลืออยู่ เข้าใจว่าเป็นส่วนหนึ่งของอาคารที่สร้างครั้งแรกในพุทธศตวรรษที่ 15 ต่อมาในพุทธศตวรรษที่ 16-17 มีการสร้างอาคารหิน (ที่เห็นสภาพในปัจจุบัน) ซ้อนทับลงไปบนอาคารอิฐ

◀ ทับหลังสลักภาพพระนารายณ์ทรงครุฑ ศิลปะลพบุรีร่วมสมัยกับศิลปะเขมรแบบบาแค็ง พุทธศตวรรษที่ 15 พบที่ปราสาทหินพนมวัน (ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

◀ ชิ้นส่วนหน้าบัน ศิลปะเขมรแบบเกาะแกร์-แปรรูป พุทธศตวรรษที่ 15 พบที่ปราสาทหินพนมวัน (ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

◀ จารึกบนวงกบประตู พุทธศักราช 1433 กล่าวถึงพระราชโองการของพระเจ้ายโศวรมันแห่งอาณาจักรเขมร อักษรขอมโบราณ ภาษาเขมร พบที่ ปราสาทหินพิมาย (ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

▲ พระพุทธบาทหินขนาดใหญ่ประดิษฐานอยู่ภายในอาคารก่อด้วยหินทรายสีแดง ที่เรียกว่า ปรางค์น้อย

หลักฐานประเภทจารึกที่พบในบริเวณปราสาทหินส่วนใหญ่ปรากฎอยู่บนกรอบประตูหรือเสาซุ้มประตูจำนวนหลายแผ่นด้วยกัน เอ่ยถึงศักราชที่แตกต่างกันออกไปบ้างแสดงให้เห็นถึงอายุที่ยืนยาวหลายสมัยของตัวโบราณสถาน จารึกที่สำคัญบนแผ่นกรอบประตูด้านทิศใต้กล่าวถึงพระเจ้าชัยวรมันที่ 6 มีพระบรมราชโองการให้พระอนุชา, ขุนนาง ดูแลและถวายสิ่งของแก่ "เทวาศรม" หรือที่สถิตของเทวะแห่งนี้ ในบรรดาศักราชที่ปรากฏพบว่า 1625 ได้รับการกล่าวถึงมากที่สุด จึงสันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 16-17 เป็นต้นมา โดยแต่เดิมสร้างขึ้นตามคติของศาสนาฮินดูและต่อมาได้รับ

▲ บริเวณโดยรอบปราสาทหินมีระเบียงคด สร้างด้วยหินทรายและศิลาแลงล้อมเป็นกำแพง

การเปลี่ยนแปลงเพื่อใช้เป็นพุทธสถานในราวพุทธศตวรรษที่ 18–19

บริเวณรอบ ๆนอกปราสาทที่มีร่องรอยของคูน้ำและสระน้ำรวมทั้งเนินดินด้านทิศตะวันออกห่างจากโบราณสถานประมาณ 270 เมตร เรียกว่า "เนินอรพิม" หรือ เนินอรพินท์ บนเนินนี้ยังพบร่องรอยศิลาแลงถูกนำมาจัดเรียงเป็นแนวอยู่บ้าง

นอกจากนี้ จากการขุดขยายพื้นที่ทางทิศตะวันออกของปราสาท พบโครงกระดูกมนุษย์ฝังร่วมกับภาชนะดินเผา ทรงกระโถนปากแตรเหมือนกับที่บ้านปราสาท กำหนดอายุได้ประมาณ 2,500 ปีมาแล้วอีกด้วย

● ที่ตั้ง : ต.พุดซา อ.เมือง จ.นครราชสีมา

● ความสำคัญ : วัดปรางค์ (วัดกลาง) หรือวัดปรางค์ทอง มีโบราณสถานแยกออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

วัดปรางค์ (วัดกลาง) หรือวัดปรางค์ทอง

ก. เป็นกลุ่มของศาสนสถานแบบขอม ซึ่งประกอบด้วยปรางค์ก่อด้วยอิฐมีทับหลังทำด้วยหินทราย สลักลายเป็นรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ อยู่ที่ซุ้มประตูด้านทิศตะวันออก ซึ่งเป็นด้านหน้า องค์ปรางค์มีประตูปลอมอีก 3 ด้าน กรอบประตูทำด้วยหินทราย ส่วนบน

▼ ทับหลังสลักรูปเทวดาประทับนั่งเหนือลายก้านต่อดอก ศิลปะเขมรแบบบันทายศรี พุทธศตวรรษที่ 16 พบที่ วัดปรางค์ (ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

▲ ชิ้นส่วนสถาปัตยกรรม
บริเวณวัดปรางค์

◀ ทับหลังทำด้วยหินทราย
สลักลายเป็นรูปพระอินทร์
ทรงช้างเอราวัณ อยู่ที่ซุ้ม
ประตูด้านหน้า

เหนือเรือนธาตุเหลือชั้นหลังคาของเดิม 1 ชั้น เหนือขึ้นไปเป็นส่วนที่ทำยอดใหม่ โดยทำเป็นรูปกรวยสี่เหลี่ยมแบบเจดีย์ลาวล้านช้าง ภายในเรือนธาตุเจาะเป็นคูหาหรือห้องสี่เหลี่ยม บนผนังภายใน 3 ด้าน ยังมีภาพ

▲ ชิ้นส่วนสถาปัตยกรรม บริเวณตัวปรางค์ ลวดลายบนทับหลังรูปประติมากรรมและการเข้ากรอบประตูหิน ทำให้สามารถกำหนดอายุของโบราณสถานแห่งนี้ได้ค่อนข้างชัดเจนว่าคงจะสร้างขึ้นเมื่อต้นพุทธศตวรรษที่ 16

จิตรกรรมฝาผนังที่เขียนขึ้นสมัยหลังซึ่งเลือนลางมาก ทางทิศตะวันออกของปรางค์มีเนินดิน ซึ่งควรจะเป็นซากอาคารโบราณสถานจากตำแหน่งของเนินดินทำให้ทราบว่าโบราณสถานแห่งนี้มิใช่ปรางค์องค์เดียวโดดๆ น่าจะเป็นปรางค์ 3 หรือ 5 องค์ มีแนวแกนตะวันออก-ตะวันตกตรงกับซากมูลดินของอาคารด้านหน้า ปรางค์ที่ปรากฏน่าจะเป็นองค์ที่อยู่ด้านข้างขององค์ประธาน เมื่อกรมศิลปากรได้การขุดแต่งดูรากฐานจึงพบว่า มีรากฐานของปรางค์ซึ่งทำด้วยหินทรายอีก 2 องค์ รวมเป็นกลุ่มปรางค์ 3 องค์เรียงจากทิศเหนือ-ใต้ องค์ที่ยังเหลือให้เห็นอยู่นี้คือองค์ด้านทิศใต้

ข. พระอุโบสถของวัดที่สร้างขึ้นใหม่ แต่ได้รวบรวมเอาทับหลัง ศิลาฤกษ์ ศิลามีลายจำหลักซึ่งเป็นส่วนประกอบต่างๆ ของศาสนสถานขอมที่พบในเขตโบราณสถานบริเวณ ก. และที่ใกล้เคียงนำมาโบกปูนติดกับส่วนต่างๆ ของพระอุโบสถ

โบราณสถานแห่งนี้สามารถกำหนดอายุได้ค่อนข้างจะชัดเจน เนื่องจากลวดลายบนทับหลังรูปประติมากรรมหลายชิ้นและการเข้ากรอบประตูหิน ซึ่งคงจะสร้างขึ้นเมื่อต้นพุทธศตวรรษที่ 16

▲ ทับหลัง ในบริเวณ
พระอุโบสถของ
วัดปรางค์

◀ องค์ปรางค์ (ด้านหลัง)

● ที่ตั้ง : บ้านปรางค์ ต.บ้านปรางค์ อ.คง จ.นครราชสีมา

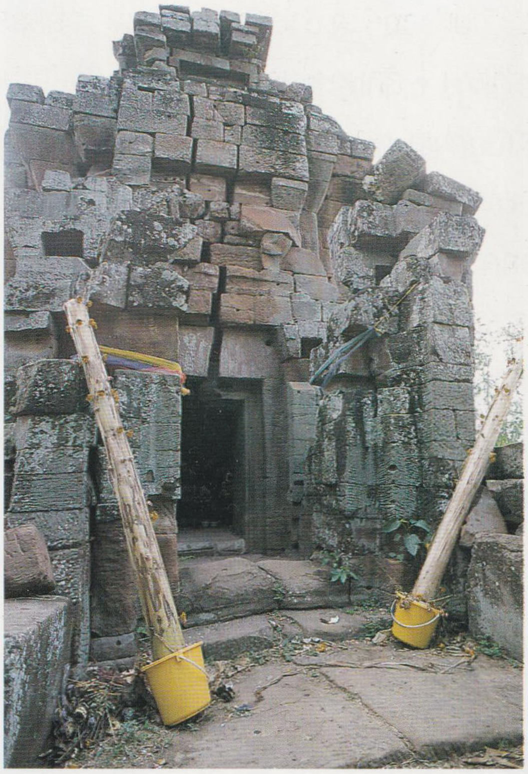
● ความสำคัญ : ลักษณะโบราณสถานแห่งนี้เป็นปรางค์ขอมสร้างด้วยศิลาแลงองค์เดียวโดดๆ มีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสย่อมุม ส่วนบนชำรุดหักพังคงเหลือตัวเรือนธาตุกับส่วนบนอีกหนึ่งชั้น ในด้านทิศตะวันออกนั้นมีซุ้มซึ่งเจาะหน้าต่างทั้ง 2 ข้าง

ส่วนบนของซุ้มชำรุดหมด แต่มีการเข้ากรอบประตูหินทรายเหมือนกับที่ปราสาทหินพิมาย โครงสร้างที่เหลืออยู่มีลักษณะที่ใกล้เคียงกับปราสาทหินพิมายด้วย กำแพงแก้วล้อมรอบเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส เว้นทางเข้า โดยไม่มีซุ้มประตูหรือโคปุระนั้น เป็นการนำหินที่หักพังมาก่อเป็นแนวกำแพงรอบนอกกำแพงแก้วอีกชั้นหนึ่ง คือ แนวสระยาวที่สุดขนาบ

ปรางค์บ้านปรางค์

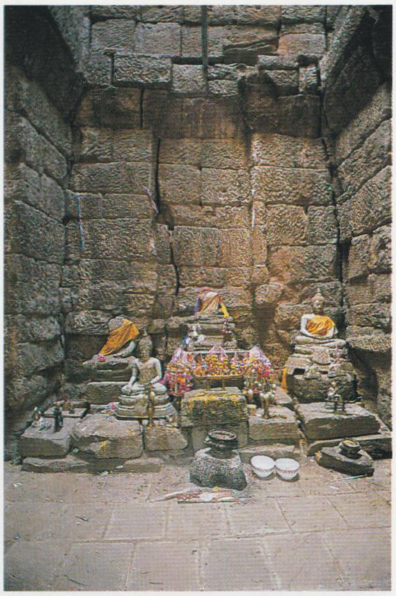
► ประตูหินทราย

▲ ปรางค์บ้านปรางค์ (ด้านข้าง)

เหนือ-ใต้ กับปรางค์โดยเว้นที่สำหรับเป็นทางเดินเข้าออกที่ด้านหน้าและด้านหลัง

การกำหนดอายุนั้นอาศัยการพิจารณาจากรูปแบบสถาปัตยกรรมและการเข้ากรอบประตูหินทรายซึ่ง

▲ ภายในปรางค์บ้านปรางค์

◄ ปรางค์บ้านปรางค์

คล้ายกับปราสาทหินพิมาย ศาสนสถานขอมแห่งนี้น่าจะมีอายุอยู่ในราวครึ่งแรกของพุทธศตวรรษที่ 17

● ที่ตั้ง : บ้านครบุรี ต.ครบุรีใต้ อ.ครบุรี จ.นครราชสีมา

● ความสำคัญ : ปรางค์ครบุรีเป็นศาสนสถานขอมที่ประกอบด้วย กำแพงแก้วล้อมรอบ โดยมีโคปุระหรือซุ้มประตูทางเข้าอยู่ทางทิศตะวันออก ตรงเกือบจะกึ่งกลางอันเป็นส่วนสำคัญคือ ตัวปรางค์ ซึ่งเป็นที่ประกอบศาสนกิจในสมัยโบราณ ภายในกำแพงแก้วมุมทิศตะวันออกเฉียงใต้เป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า โดยทำประตูของอาคารอยู่ทางทิศตะวันตก อาคารนี้เรียกว่า บรรณาลัย

ปรางค์ครบุรี

▼ ซุ้มประตู

▼ กรอบประตู

▲ บรรณาลัย

▲ องค์ปรางค์ (ด้านข้าง)

▲ องค์ปรางค์ (กรอบประตู)

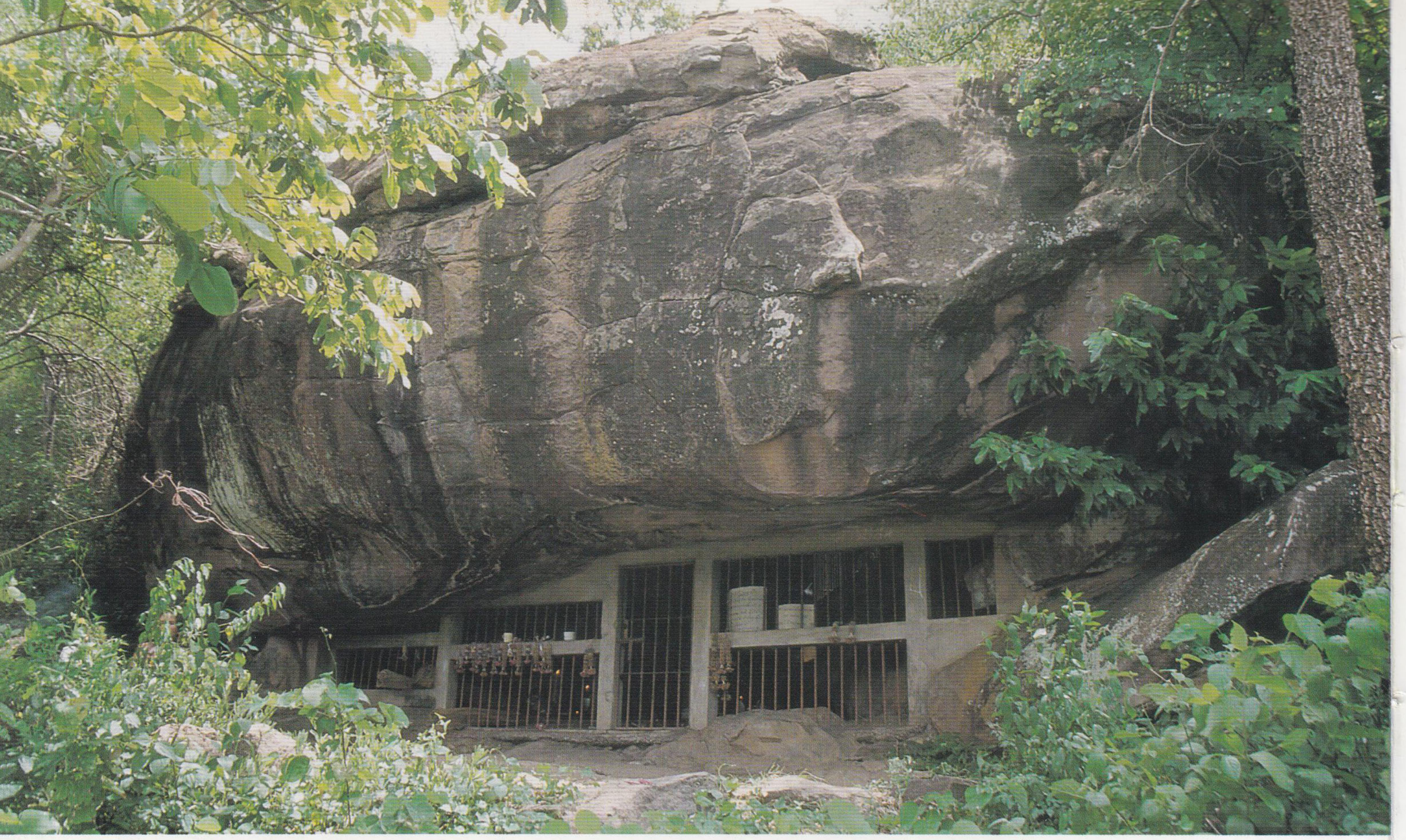

▲ องค์ปรางค์ (ด้านข้าง)

ภายนอกกำแพงแก้วที่มุมทิศตะวันออกเฉียงเหนือเป็นสระน้ำรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ากรุด้วยศิลาแลงถัดไปทางทิศตะวันออกเป็นสระน้ำอีกสระหนึ่ง ซึ่งไม่แน่ใจว่าเป็นสระโบราณคู่มากับปรางค์หรือไม่ เพราะสระน้ำที่อยู่มุมก้นกำแพงแก้ว ซุ้มประตูและสิ่งก่อสร้างภายในกำแพงแก้วรวมกันแล้วเป็นองค์ประกอบที่ครบพอดีสำหรับศาสนสถานหนึ่งๆ ของขอมในหน่วยที่เล็กที่สุด โบราณสถานนี้ทั้งหมดสร้างด้วยศิลาแลง โดยมีกรอบประตูและเสาประดับ ทำด้วยหินทรายทับหลังหินทรายแกะสลักลวดลายที่ควรจะมีอยู่สำหรับโบราณสถานเช่นนี้ได้หลุดหายและถูกเคลื่อนย้ายไปแล้ว

◀ บริเวณแนวกำแพง

▲ บริเวณด้านหน้าถ้ำวัวแดง

ถ้ำวัวแดง

▼ ภาพสลักนูนต่ำ รูปโคอุสุภราช (โคนนทิ)

▶ ภาพสลักนูนต่ำ รูปพระอิศวรทรงตรีศูลอุ้มนางปารพตี (อุมา)

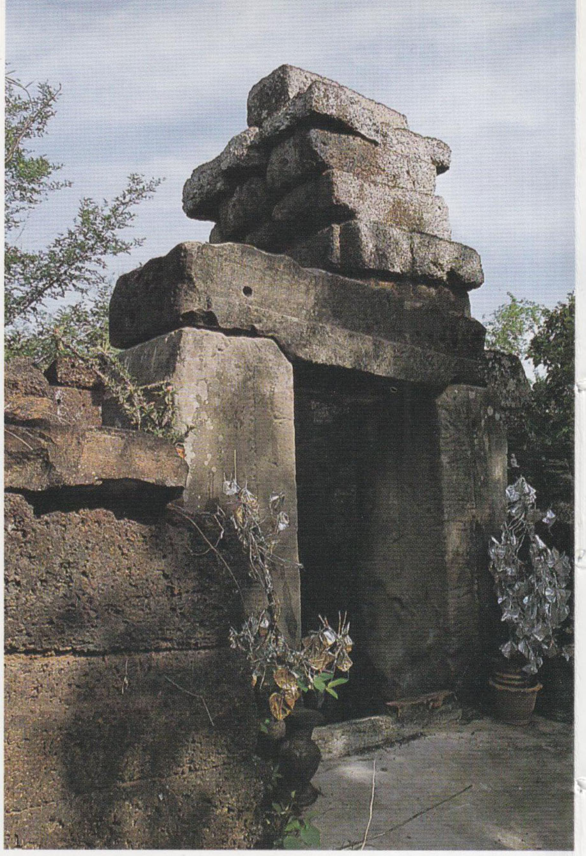

▲ ภาพสลักนูนต่ำ รูปพระอิศวรทรงตรีศูลอุ้มนางปารพตี (อุมา) ประทับบนหลังโคอุสุภราช (โคนนทิ)

● ที่ตั้ง : บ้านเฉลียง ต.เฉลียง อ.ครบุรี จ.นครราชสีมา

● ความสำคัญ : ถ้ำวัวแดงอยู่ที่เขาลูกช้าง (เขาวัวแดง) ห่างจาก อ.ครบุรี 13 กิโลเมตร ลักษณะถ้ำเป็นเพิงผาหินทรายแดงตื้นๆ ผนังด้านในสุด ภายในถ้ำมีภาพสลักนูนต่ำเป็นรูปพระอิศวรทรงตรีศูล อุ้มนางปารพตี (อุมา) ประทับบนหลังโคอุสุภราช (โคนนทิ) มีเทพบริวาร 2 องค์ถือทวยพัดโพก ซึ่งจำหลักแบบลายหางนกยูง ฤาษียืนประนมมือ 3 ตน ประกอบท้ายขบวน เบื้องหน้าโคอุสุภราช สลักเป็นฤาษีนั่ง 1 ตน และเทวดา 1 องค์ถวายความเคารพ

ภาพและเรื่องราวที่สลักในถ้ำแห่งนี้มีลักษณะเป็นศิลปในวัฒนธรรมขอม ซึ่งเคยมีชุมชนโบราณอยู่แถบนี้และบริเวณใกล้เคียงในราวพุธศตวรรษที่ 16-18 และได้รับการสร้างขึ้นมาตามความเชื่อในศาสนาฮินดูหรือพราหมณ์

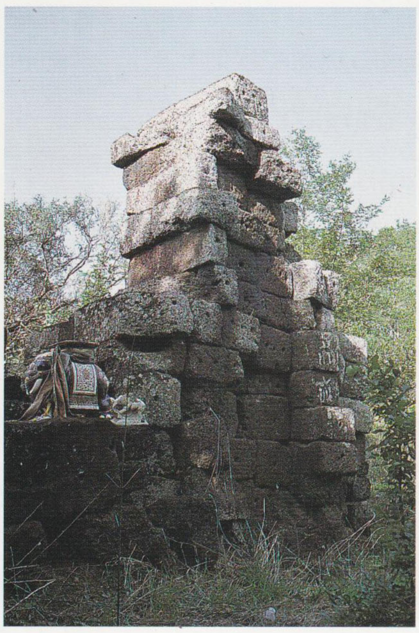
● ที่ตั้ง : บ้านโนนตะโก ต.โชคชัย อ.โชคชัย จ. นครราชสีมา

● ความสำคัญ : ปรางค์สระเพลงเป็นศาสนสถานขอม ซึ่งสร้างด้วยศิลาแลง โดยมีกรอบประตูและเครื่องประดับอื่นๆ ทำด้วยหินทราย มีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสหันหน้าไปทางทิศตะวันออก สภาพที่เหลือชำรุดมากเหลือเพียงผนังด้านทิศเหนือทำให้ทราบลักษณะของปรางค์ได้ชัดเพียงด้านเดียว ส่วนผนังด้านอื่นอีก 3 ด้านชำรุดพังหมดแล้ว

ปรางค์สระเพลง

▼ เสาประดับกรอบประตู

▶ องค์ปรางค์
อยู่ในสภาพชำรุด

▲ ปรางค์สระเพลง
อยู่ในสภาพชำรุด

ส่วนประดับอื่นๆ ก็ได้ถูกเคลื่อนย้ายหายไปหมด เพราะตั้งอยู่ใกล้กับถนนสายโชคชัย-เดชอุดม ทางฟากทิศใต้ประมาณ 500 เมตร แม้ศาสนสถานแห่งนี้จะขาดองค์ประกอบอื่นๆ ที่เป็นลักษณะของศาสนสถานคือ บรรณาลัย กำแพงพร้อมด้วยโคปุระหรือซุ้มประตูก็ตาม แต่สระน้ำสี่เหลี่ยมขนาดเล็กก็ได้รับการขุดลงในตำแหน่งเดิมตามแบบแผนคือทิศตะวันออกเฉียงเหนือของตัวปรางค์และร่องรอยอื่นๆ ในบริเวณนั้น ที่ได้แสดงถึงการตั้งชุมชนเดิมที่มีอยู่แล้วคือสระน้ำขนาดใหญ่หรือบารายที่อยู่ทางด้านตะวันออกของโบราณสถานนั้นจะพบอยู่ทั่วไปควบคู่กับแหล่งที่เป็นโบราณสถานสมัยขอม

สามารถกำหนดอายุโบราณสถานแห่งนี้ จากการสังเกตรอยบากหินเข้ากรอบประตูเท่านั้น ว่าได้ลักษณะที่เด่นชัดของการเข้ากรอบประตูหินตามลักษณะการก่อสร้างของขอมในราวกลางพุทธศตวรรษที่ 16

▼ ชิ้นส่วนสถาปัตยกรรม
บริเวณปรางค์สระเพลง

▲ ปราสาทประธาน

● ที่ตั้ง : ริมทางหลวงสายโชคชัย-ครบุรี บริเวณบ้านพะโค ต.กระโทก อ.โชคชัย จ.นครราชสีมา

● ความสำคัญ : เป็นสถาปัตยกรรมเขมรโบราณขนาดเล็ก ประกอบไปด้วยปราสาทประธาน 1 หลัง หันหน้าไปทางทิศตะวันออก และปราสาทบริวารที่ตั้งอยู่ด้านหน้าอีก 1 หลัง โบราณสถานทั้ง 2 หลัง ก่อด้วยหินทรายศิลาแลงและอิฐ ล้อมรอบด้วยสระน้ำรูปตัวยู

ปรางค์พะโค

▼ ปราสาทบริวาร

▶ เสาประดับกรอบประตู ปราสาทประธาน

▲ แท่นฐานศิวลึงค์ บริเวณปราสาทประธาน

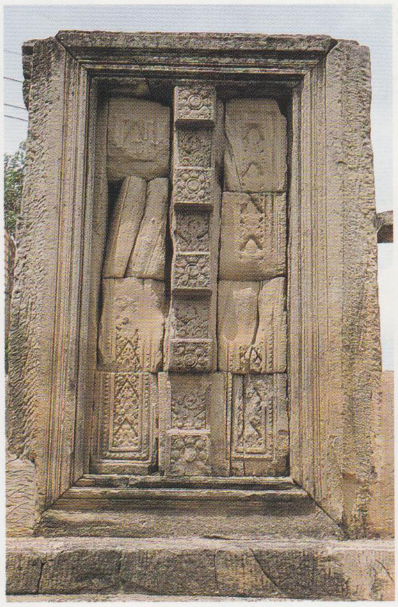
จากหลักฐานทางโบราณคดีที่พบบริเวณปรางค์พะโค ทั้งที่เป็นรูปประติมากรรม ลวดลายประดับอาจกล่าวได้ว่า เทวรูปสวมภูษาแบบสมพต จีบเป็นริ้วชักชายออกมาเป็นวงโค้งขนาดใหญ่เบื้องหน้ากับทั้งมีชายภูษาหางปลา 2 ชั้นห้อยตกลงมา ยิ่งกว่านั้นที่หน้าอกมีการประดับลวดลายอันเป็นศิลปเขมรแบบเกาะแกร์ ราวครึ่งหลังพุทธศตวรรษที่ 15 ดูเหมือนจะเป็นหลักฐานที่เก่าที่สุดที่พบที่ปราสาทพะโคแห่งนี้ นอกจากนี้แล้วเทวสตรีประดับผนังก็นุ่งผ้าและมีเครื่องประดับเกศาแบบศิลปเขมรสมัยบันทายศรี ราวปลายพุทธศตวรรษที่ 15 อย่างไรก็ดีทับหลังประดับโบราณสถานหลายชิ้นยังแสดงถึงอิทธิพลของศิลปกรรมเขมรแบบเกลียงหรือคลังและบาปวนอยู่ เช่นการที่ท่อนพวงมาลัยคลี่คลายออกจากด้านล่างของมกร และมีพวงอุบะแบ่งเสี้ยวของทับหลังอันเป็นแบบเฉพาะของศิลปเขมรแบบบาปวน (กลางพุทธศตวรรษที่ 16–ต้นพุทธศตวรรษที่ 17)

▼ กรอบประตู ปราสาทประธาน

▼ กรอบประตู ปราสาทบริวาร

▶ ปราสาทบริวาร

▲ ปราสาทบริวาร

▼ ปราสาทประธาน

▲ ทับหลัง
บริเวณกรอบประตู
ปราสาทบริวาร

▲ เสาประดับกรอบประตู ศิลปะร่วมแบบเขมร พุทธศตวรรษที่ 16 พบที่ปรางค์พะโค (ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ มหาวีรวงศ์)

▼ เศียรนาค ศิลปะเขมร พุทธศตวรรษที่ 15-16 พบที่ ปรางค์พะโค (ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

▼ เศียรนาค ศิลปะเขมร พุทธศตวรรษที่ 15-16 พบที่ ปรางค์พะโค (ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

▼ ชิ้นส่วนนาคปลายซุ้มหน้าบัน ศิลปะเขมรแบบบันทายศรี-บาปวน พุทธศตวรรษที่ 15-16 พบที่ ปรางค์พะโค (ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

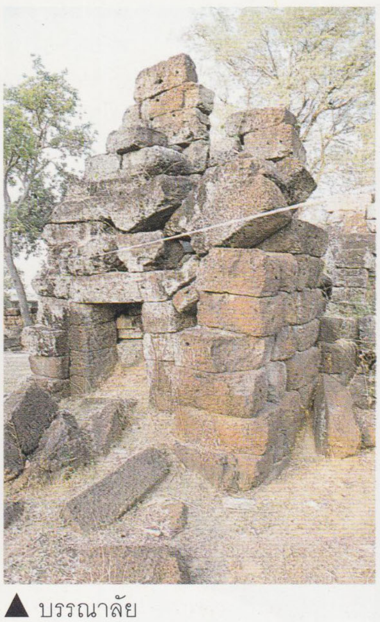
● ที่ตั้ง : บ้านพลสงคราม ต.พลสงคราม อ.โนนสูง จ.นครราชสีมา

● ความสำคัญ : โบราณสถานแห่งนี้มีสภาพส่วนใหญ่พังหมดแล้ว คือปรางค์ประธานจะเหลือเพียงฐานกับกรอบประตูตั้งอยู่ บรรณาลัยยังเหลือผนังให้เห็นได้ ส่วนที่สมบูรณ์มีแต่ซุ้มประตูและกำแพงที่ทำให้โบราณสถานแห่งนี้เห็นเด่นชัดขึ้น

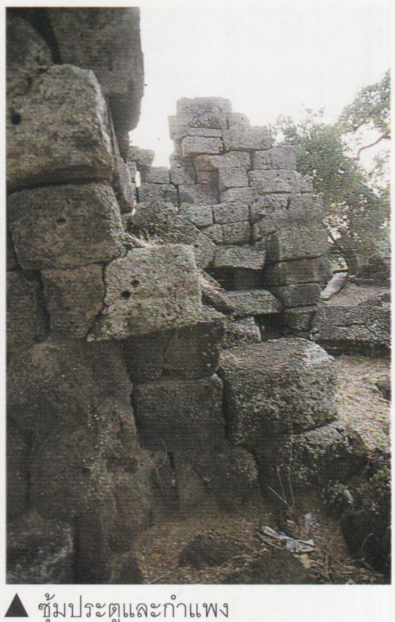
ปรางค์พลสงคราม

▲ บรรณาลัย

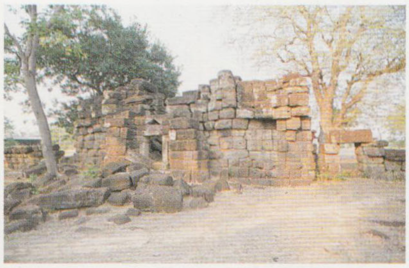
▲ บรรณาลัย

▲ ซุ้มประตูและกำแพง

▶ ซุ้มประตู

▲ ซุ้มประตูและกำแพง

▲ ปรางค์ประธาน (เหลือเพียงฐานกับกรอบประตู)

▶ บรรณาลัย

▲ ภายในแนวกำแพง

การก่อสร้างของโบราณสถานทั้งหมด สร้างด้วยศิลาแลงมีอิฐปน รากฐานปรางค์ประธานเป็นอิฐ และมีส่วนที่เป็นกรอบประตูทำด้วยหินทราย ที่กรอบประตูด้านทิศตะวันออกของปรางค์ประธานแสดงหลักฐานสำคัญของการใช้หิน 2 แท่งก่อซ้อนกัน โดยมีปลิงโลหะก่อยึด ตัวปลิงหลุดหายไปแล้ว คงเห็นเพียงร่องสำหรับใส่ปลิงในหิน มีลักษณะที่น่าสนใจที่นำมากำหนดอายุโบราณสถานแห่งนี้ได้อีกอย่างหนึ่งคือ การนำศิลาแลงมาเรียงสลับเหลี่ยม ที่เรียกกันว่า “บายอเน็ท” ซึ่งทำให้มีการเข้าหินที่สนิทและแข็งแรง สำหรับการกำหนดอายุโบราณสถานแห่งนี้ทำได้โดยลำบาก เพราะไม่มีส่วนที่เป็นลายเหลืออยู่เลย การเข้ากรอบประตูสามารถให้อายุได้ในช่วงที่กว้างเกือบ 200 ปี อย่างไรก็ดีหลักฐานการใช้ปลิงและการเรียงศิลาแลงสลับเหลื่อมล้ำกันดังกล่าวสามารถกำหนดได้แคบเข้าคือประมาณพุทธศตวรรษที่ 17 ซึ่งเป็นระยะเดียวกันกับการก่อสร้างปรางค์ประธานปราสาทหินพิมาย

● ที่ตั้ง : ต.ธารปราสาท อ.โนนสูง จ.นครราชสีมา

● ความสำคัญ : บ้านธารปราสาทมีลักษณะเป็นเนินดินรูปร่างยาวรี มีขนาดกว้างประมาณ 450 เมตร และยาวประมาณ 750 เมตร เคยปรากฏคูน้ำและคันดินโบราณล้อมรอบ

▶ ภาชนะดินเผาทรงปากแตร สมัยก่อนประวัติศาสตร์ อายุประมาณ 2,600-2,200 ปีมาแล้ว พบที่แหล่งโบราณคดีบ้านปราสาท (ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

บ้านธารปราสาท

▶ หลุมขุดค้นที่ ๑

ประวัติการค้นพบแหล่งโบราณคดีที่บ้านปราสาทสืบเนื่องมาจากการลักลอบขโมยขุดหาโบราณวัตถุจากพวกนักค้าของเก่าเมื่อปลายปี พ.ศ. 2525 แต่ในที่สุดเจ้าหน้าที่ตำรวจสามารถจับกุมคนร้ายและยึดโบราณวัตถุได้เป็นจำนวนมาก ด้วยเหตุนี้ การขุดค้นทางโบราณคดีเพื่อสืบเรื่องราวในอดีตของบ้านปราสาทจึงเริ่มในปี 2526 และ 2527 ต่อมาในปี 2534 ได้มีการขุดที่บ้านปราสาทเพื่อจัดทำ

เป็นหลุมจัดแสดงรวม 3 หลุมในพื้นที่แต่ละส่วนของหมู่บ้านโดยได้รับงบประมาณจากโครงการน้ำพระทัยจากในหลวง เพื่อพัฒนาภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามแนวพระราชดำริ (โครงการอีสานเขียว) ตามแผนงานอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ผู้สนใจสามารถเข้าชมหลุมจัดการแสดงทั้ง 3 หลุมในพื้นที่แต่ละส่วนของหมู่บ้าน โดยเปิดให้เข้าชมได้ทุกวัน

ผลการขุดค้นที่บ้านปราสาท พบว่า ในชั้นดินหนาเกือบ 6 เมตร พบหลักฐานการเข้าอยู่อาศัยตั้งแต่สมัยแรกจนถึงปัจจุบันโดยตลอด หลักฐานที่ขุดพบประกอบด้วย โครงกระดูกคน ภาชนะดินเผาสำหรับใช้ในชีวิตประจำวันและในพิธีศพ เครื่องมือเครื่องใช้ทำจากหิน ดินเผา สำริด เครื่องประดับทำจากเปลือกหอยทะเล สำริด แก้ว

◀ ภาชนะดินเผาทรงปากแตร สมัยก่อนประวัติศาสตร์ อายุประมาณ 2,600–2,200 ปีมาแล้ว พบที่แหล่งโบราณคดีบ้านปราสาท (ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

▲ หลุมขุดค้นที่ ๑

และหินมีค่า นอกจากนี้ยังมีเศษอาหาร เป็นพวกเศษกระดูกสัตว์นานาชนิด ทั้งสัตว์เลี้ยง สัตว์ป่า และสัตว์น้ำด้วย

หลักฐานต่าง ๆ ให้เรื่องราวในอดีตที่บ้านปราสาทว่า

▲ กำไลทำจากเปลือกหอย สมัยก่อนประวัติศาสตร์ อายุประมาณ 2,600-2,200 ปีมาแล้ว พบที่แหล่งโบราณคดีบ้านปราสาท (ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

เมื่อราว 3,000 ปีมาแล้ว ได้มีกลุ่มชนโบราณเริ่มเข้ามาตั้งหลักแหล่งเป็นเนินดินแห่งนี้ คนเหล่านี้มีความรู้ในการเพาะปลูกข้าว เลี้ยงหมู วัว และหมาแล้ว แต่ยังไม่รู้จักใช้โลหะเหล็กคงใช้แต่เครื่องมือทำจากหินเป็นส่วนใหญ่ เช่น ขวานหินขัด บ้างทำจากกระดูกสัตว์ โลหะสำริดที่ยังไม่ค่อยรู้จักกันเท่าใดนัก ภาชนะดินเผาที่ผลิตขึ้นใช้มีความงดงาม มีหลายรูปแบบและขนาดต่าง ๆ แต่แบบที่ได้รับการยอมรับว่าเป็น

เอกลักษณ์เฉพาะตัว คือ ภาชนะทรงปากแตร มีลักษณะคล้ายกระโถนคอแคบปากผายออก มีสีแดงและขัดมันวาว นอกจากนี้แล้วคนโบราณเหล่านี้ยังมีประเพณีการฝังศพที่มีระเบียบแบบแผนโดยฝังศพผู้ตายลงในหลุมที่ขุดค้น และใส่สิ่งของอุทิศลงไปให้กับผู้ตาย ศพจะถูกตกแต่งด้วยเครื่องประดับต่าง ๆ มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับสถานะของผู้ตาย ประเพณีการฝังศพนี้ได้สืบทอดต่อ ๆ กันมาจนกระทั่งศาสนาพุทธเข้ามามีอิทธิพลคตินิยมการเผาศพจึงเข้ามาแทนการฝังศพตั้งแต่นั้นมา

ต่อมาในราว 2,200 ปีมาแล้ว ได้มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการผลิตภาชนะดินเผา ภาชนะดินเผาที่นิยมอย่างมากในสมัยก่อน คือ ทรง

▲ หลุมขุดค้นที่ 1

▲ ภาชนะดินเผาแบบพิมายดำ สมัยก่อนประวัติศาสตร์ อายุประมาณ 2,200-1,500 ปีมาแล้ว พบที่แหล่งโบราณคดีบ้านปราสาท (ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

▲ หลุมขุดค้นที่ ๑

◀ ภาชนะดินเผาทรงปากแตร ในหลุมขุดค้นที่ ๑

ปากแตรสีแดงขัดมันไม่ปรากฏให้เห็นอีกต่อไป มีภาชนะดินเผาอีกแบบหนึ่งเข้ามาแทนที่คือ ภาชนะดินเผาแบบ "พิมายดำ" มีผิวสีดำขัดเป็นมันวาวมัก ตกแต่งด้วยลายเส้นขัดมันเป็นลายต่าง ๆ ภาชนะแบบพิมายดำนี้พบทั่วไปตามแหล่งโบราณคดีสมัยเหล็ก (เริ่มต้นในประเทศไทยราว 2,500 ปีมาแล้ว) ในบริเวณลุ่มน้ำมูลตอนบน

การเปลี่ยนแปลงอีกประการหนึ่งที่เห็นได้ชัด คือ โลหะเหล็กเริ่มเป็นที่รู้จักกัน และต่อมาได้มีการผลิตขึ้นใช้อย่างกว้างขวาง ส่วนสำริดมีการผลิตขึ้นใช้เอง แต่เป็นวัสดุสำคัญในการทำเครื่องประดับต่าง ๆ เช่น แหวน ตุ้มหู กำไล ห่วงคอ และเครื่องประดับศีรษะ ลูกปัดแก้ว และหินมีค่า อาเกตคาร์นีเลียน ก็เป็นที่นิยมในขณะที่เครื่องประดับทำจากเปลือกหอยไม่เป็นที่นิยมอีกต่อไป

ต่อมาราวพุทธศตวรรษที่ 16 หรือเมื่อ 1,000 ปีมาแล้ว ได้มีหลักฐานของศาสนสถานศิลปะทวารวดีแบบท้องถิ่นที่นี่ชาวบ้านเรียกกันว่า "กู่ธารปราสาท" แต่ถูกทำลายจนหมดสภาพไปแล้ว ได้มีการพบปูนปั้นพระพุทธรูปและลวดลายประดับแบบศิลปะทวารวดีที่บริเวณกู่ธารปราสาท นอกจากนี้ยังพบโบราณวัตถุอื่น ๆ เช่น เศษภาชนะดินเผาเครื่องเคลือบสีน้ำตาลแบบถ้วยเขมร แท่นฐานรองรับรูปเคารพทำจากหินทราย และศิลาแลง เป็นต้น หลักฐานต่าง ๆ เหล่านี้ แสดงให้เห็นถึงความต่อเนื่องทางวัฒนธรรมจากชุมชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่บ้านปราสาท ตั้งแต่ 3,000 ปีจนกระทั่งปัจจุบันนี้

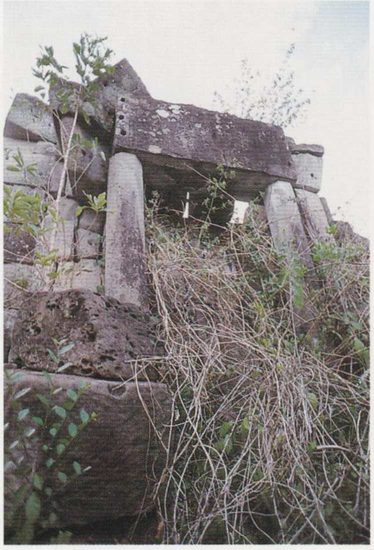
▲ ลวดลายปูนปั้น ศิลปะทวารวดี พุทธศตวรรษที่ 14-15 พบที่กู่ธารปราสาท ตำบลธารปราสาท อำเภอโนนสูง (ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

◀ ลวดลายปูนปั้น ศิลปะทวารวดี พุทธศตวรรษที่ 14-15 พบที่ กู่ธารปราสาท (ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

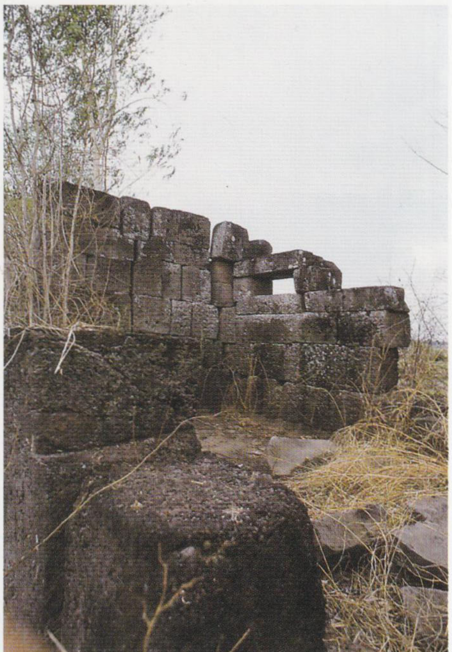
◀ เศียรพระพุทธรูป ศิลปะทวารวดี พุทธศตวรรษที่ 14-15 พบที่ กู่ธารปราสาท (ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

- ที่ตั้ง : บ้านนาแค ต.นาแค อ.ปักธงชัย จ.นครราชสีมา
- ความสำคัญ : ปราสาทหินนาแค ไปทางทิศตะวันออกประมาณ 1 กิโลเมตรเศษ เป็นโบราณสถานขอมที่มีสภาพพังทลายมาก แต่ก็พอจะเห็นปรางค์ก่อด้วยหินทราย 3 องค์ ตั้งเรียงกันในแนวเหนือ-ใต้ โดยมีประตูทางเข้าอยู่ทางด้านทิศตะวันออก ส่วนอีก 3 ด้านเป็นประตูปลอม ด้านหลังของปรางค์ทั้ง 3 พังลงหมด มีบรรณาลัยเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าตั้งอยู่ทางมุมกำแพงด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ก่อด้วยหินทรายและศิลาแลงมีประตูทางเข้าอยู่ทางทิศตะวันตก กำแพงแก้วล้อมรอบศาสนสถานแห่งนี้ก่อด้วยหินทราย ยังมีให้เห็นเป็นแนวเพียงบางส่วน โดยมีซุ้มประตูหรือโคปุระอยู่ทางด้านหน้าหรือทิศตะวันออก ซึ่งก่อด้วยหินทรายมีปีกประตูทั้ง 2 ข้าง ปีกด้านทิศใต้ยังมีหน้าต่างอยู่ แต่ปีกด้านขวาพังหมดแล้ว

ปราสาทหินนาแค

▲ สภาพชำรุดพังทลายของปราสาทหินนาแค

▲ สภาพชำรุดพังทลายของปราสาทหินนาแค

▼ สภาพรอบ ๆ ปราสาทหินนาแค

เนื่องจากปราสาทแห่งนี้มีสภาพชำรุดพังทลายมาก ไม่อาจเห็นรายละเอียดชัดเจนได้แต่เมื่อพิจารณาจากแผนผังที่ยังเหลือร่องรอยอยู่บ้างนั้น มีลักษณะคล้ายศิลปขอมแบบบันทายศรี ดังนั้นศาสนสถานแห่งนี้น่าจะได้รับการก่อสร้างเมื่อประมาณกลางพุทธศตวรรษที่ 16

● ที่ตั้ง : ต.ตะคุ อ.ปักธงชัย จ.นครราชสีมา

● ความสำคัญ : วัดหน้าพระธาตุเป็นวัดที่ตั้งอยู่ในบริเวณหมู่บ้านตะคุ ตามประวัติท้องถิ่นที่เล่าสู่กันมาได้ความว่า วัดแห่งนี้เคยมีสภาพเป็นวัดร้างมาก่อนเพราะมีซากเจดีย์เก่าอยู่ ภายในวัดมีโบราณสถานที่น่าสนใจ เช่น พระอุโบสถหลังเก่าที่ก่อด้วยอิฐถือปูนรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า โดยหันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีประตูทางเข้าเพียงประตูเดียว หน้าต่างด้านละ 3 ช่อง

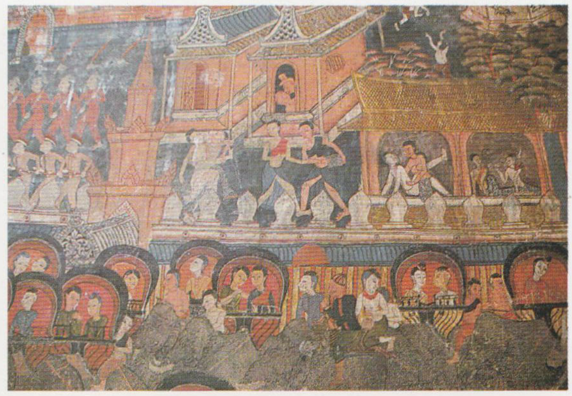
วัดหน้าพระธาตุ

▼ พระอุโบสถหลังเก่า พระอุโบสถหลังใหม่ และเจดีย์

▲ ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถหลังเก่า

▲ ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถหลังเก่า

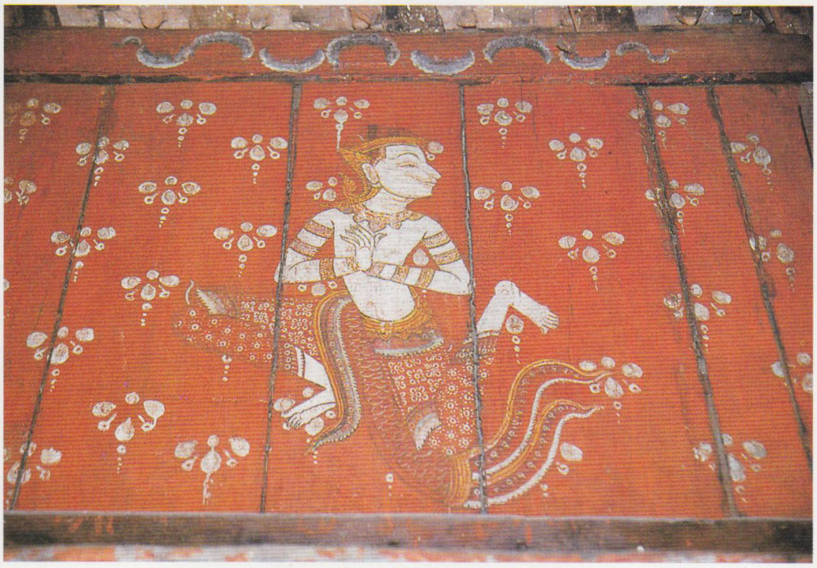
บริเวณผนังโบสถ์ด้านหน้าข้างนอกและผนังโบสถ์ภายในมีภาพจิตรกรรมฝาผนังสีปูนแห้งโดยตลอด โดยเฉพาะด้านในเขียนเป็นเรื่องราวอันเกี่ยวกับทศชาติชาดก เช่น มหาชนก พระเตมีย์ พระมโหสถ เป็นต้น ในเรื่องราวเหล่านี้ยังมีภาพที่แสดงถึงการดำรงชีวิตประจำ

▼ พระอุโบสถหลังเก่า มีประตูทางเข้าเพียงประตูเดียว มีหน้าต่างด้านละ 3 ช่อง

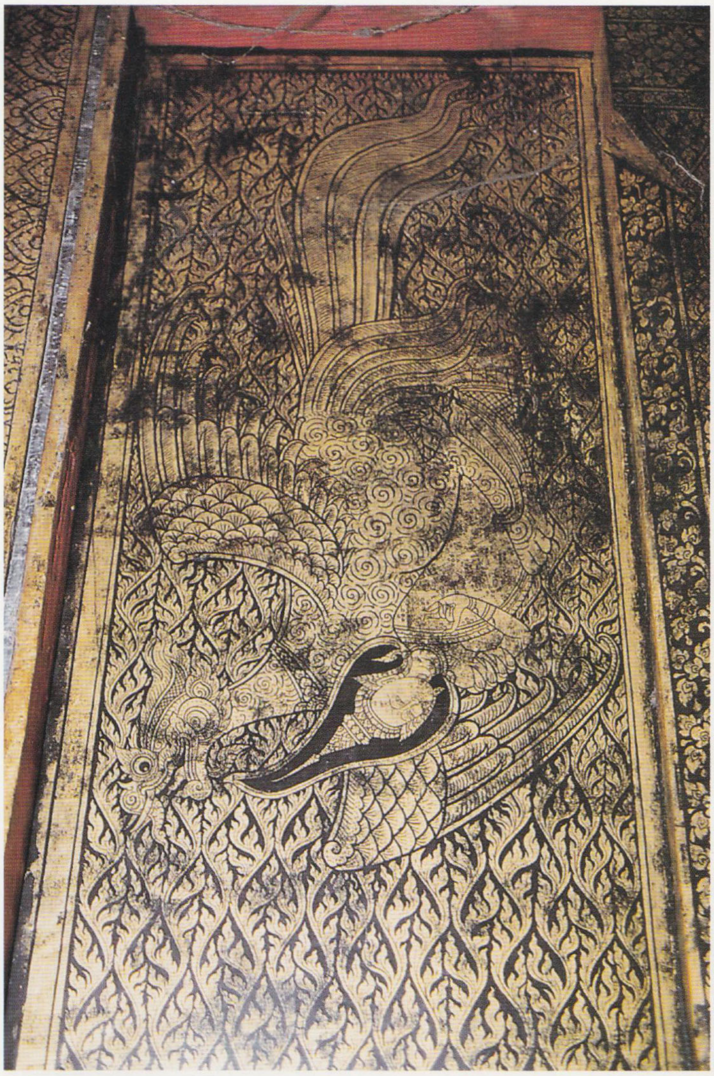

▶ หอไตรกลางสระน้ำ สร้างด้วยไม้ หลังคามุงกระเบื้อง ลักษณะทรวดทรงเตี้ย เป็นแบบหอไตรพื้นเมืองอีสาน

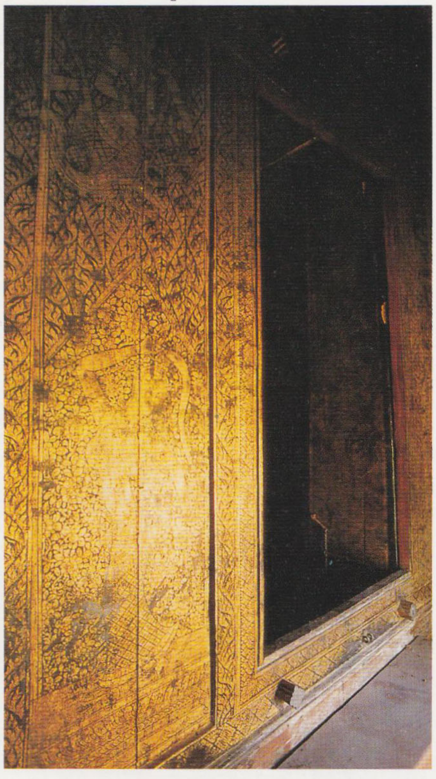
▶ ภาพจิตรกรรมภายในหอไตร

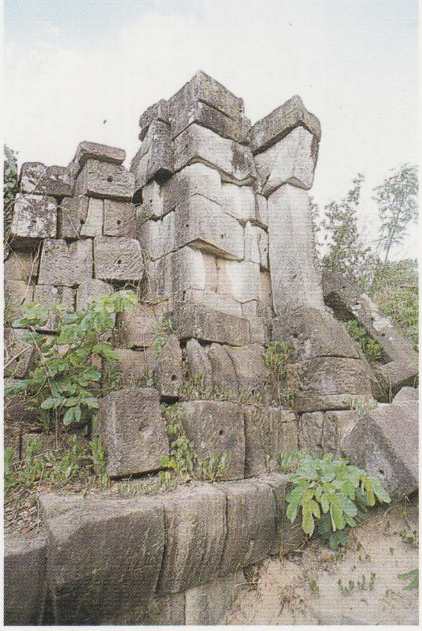
▲ ลายรดน้ำที่บานประตูของหอไตร
เขียนเป็นรูปนกอุ้มนาง

ทางทิศตะวันออกห่างจากพระอุโบสถหลังเก่าไปเล็กน้อย เป็นสระน้ำรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าซึ่งที่กลางสระมีหอไตรอยู่ ๑ หลัง สร้างด้วยไม้หลังคามุงกระเบื้อง ลักษณะทรวดทรงเตี้ยเป็นแบบหอไตรพื้นเมืองอีสาน มีบานประตูเป็นลายรดน้ำเขียนเป็นรูปนกอุ้มนาง

▼ บานประตูของหอไตร

วันของชาวบ้านในสมัยนั้นสอดแทรก เบื้องหลังพระประธานเป็นภาพการสักการะพระพุทธบาท เมื่อประมวลเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติทางท้องถิ่น ลักษณะทางสถาปัตยกรรมและจิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถหลังนี้น่าจะสร้างขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นในราวรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

● ที่ตั้ง : บ้านคลองเตย ต.สะแกราช อ.ปักธงชัย จ.นครราชสีมา

● ความสำคัญ : กู่เกษมหรือปราสาทบึงคำ มีลักษณะเป็นปรางค์ขอมสร้างด้วยหินทราย แผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสย่อมุมไม้ยี่สิบ ขนาดประมาณ 12x12 เมตร ด้านทิศเหนือ-ใต้ และตะวันตกเป็นประตูหลอก ส่วนด้านหน้าหรือด้านทิศตะวันออก ทำเป็นคูหายื่นยาวออกไปโดยมีความยาวประมาณ 5.80 เมตร ที่ผนังสองข้างของคูหานี้ เจาะเป็นช่องหน้าต่างประดับลูกกรงลูกมะหวดข้างละ 5 ช่อง สุดคูหาเป็นซุ้มประตูทางเข้า ทั้งสองข้างของผนังซุ้มประตูด้านเหนือและใต้เจาะช่องหน้าต่างข้างละ 1 ช่อง

กู่เกษม
หรือ ปราสาทบึงคำ

▶ กู่เกษม หรือ ปราสาทบึงคำ

▲ สภาพพังทลายของกู่เกษม

▲ สภาพพังทลายของกู่เกษม

ปัจจุบันศาสนสถานขอมแห่งนี้อยู่ในสภาพพังทลาย และไม่ปรากฏลวดลายแกะสลักใด ๆ ให้เห็นเลย แม้แต่ส่วนที่สำคัญเช่นทับหลัง แต่ก็สามารถกล่าวได้ว่าศาสนสถานขอมแห่งนี้สร้างเสร็จตามเจตนาของผู้สร้าง นอกจากนี้มีการพบแท่นฐานศิวลึงค์ในบริเวณปราสาทด้วย

กู่เกษมหรือปราสาทบึงคำมีอายุอยู่ในราวกลางพุทธศตวรรษที่ 16

▶ กู่เกษมเป็นปรางค์ขอม สร้างด้วยหินทราย

▼ สภาพพังทลายของกู่เกษม

◀ แท่นฐานศิวลึงค์

- ที่ตั้ง : บ้านนางรำ ต.นางรำ อ.ประทาย จ.นครราชสีมา
- ความสำคัญ : ปราสาทนางรำอยู่ถัดจากกู่พราหมณ์จำศีลมาทางทิศเหนือติดๆ กัน มีสภาพที่ค่อนข้างดีที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับโบราณสถานที่สร้างขึ้นในสมัยและแบบแผนเดียวกัน

▶ ทับหลังบริเวณกรอบประตู กู่พราหมณ์จำศีล

ปราสาทนางรำ

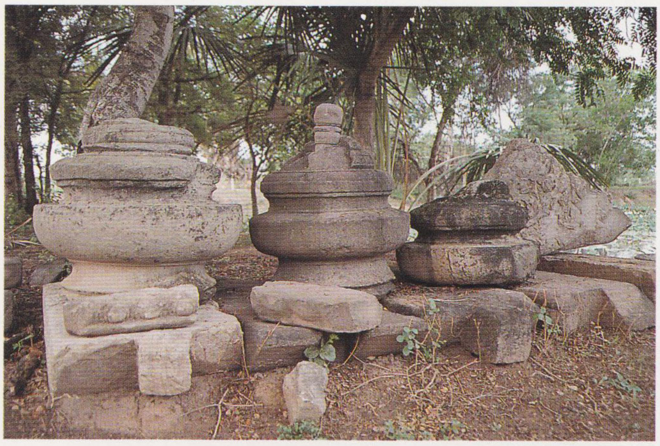

▶ บรรณาลัย กู่พราหมณ์จำศีล

◀ ทับหลัง
บริเวณกรอบประตู
กู่พราหมณ์จำศีล

▼ ชิ้นส่วนสถาปัตยกรรม
บริเวณกู่พราหมณ์จำศีล

◀ กู่พราหมณ์จำศีล

▲ องค์ปรางค์
ปราสาทหินนางรำ

▶ เศียรพระพุทธรูป ศิลปะลพบุรีร่วมสมัยกับศิลปะเขมรแบบบายน พุทธศตวรรษที่ 18 พบที่ปราสาทหินนางรำ (ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

คือ ประกอบด้วยกำแพงแก้ว ทำด้วยศิลาแลงล้อมรอบทั้ง 4 ด้าน ทางด้านทิศตะวันออกซึ่งเป็นโคปุระหรือซุ้มประตูนั้น ส่วนยอดของซุ้มประตูยังคงเหลือร่องรอยของบราลีอยู่ และแสดงลักษณะว่าจะมียอดอยู่แต่เดิม 5 ยอด ภายในกำแพงแก้วตรงกลาง คือ ตัวปรางค์สร้างด้วยศิลาแลง ส่วนบนของปรางค์ยังคงเหลืออยู่เป็นส่วนมาก ทางมุมทิศตะวันออกเฉียงใต้เป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยม

▼ ปราสาทหินนางรำ

▼ กำแพงแก้ว ปราสาทหินนางรำ

ผืนผ้า ทำด้วยศิลาแลงที่เรียกว่า บรรณาลัย ศิลาแลงที่ก่อเป็นรูปหลังคาบรรณาลัยยังคงอยู่มิได้ชำรุดหลุดไปเหมือนกับบรรณาลัยที่อื่นๆ เป็นส่วนมาก ส่วนทางด้านนอกกำแพงแก้วที่มุมทิศตะวันออกเฉียงเหนือเป็นที่ตั้งของสระรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ทำแบบมุมชนมุมกับกำแพงแก้ว ขอบสระกรุด้วยศิลาแลงเป็นขั้นบันไดลงไปถึงก้นสระ

อายุการก่อสร้างของศาสนสถานขอมทั้ง 2 แห่ง มีความชัดเจนในแผนผังที่แสดงเอกลักษณ์ของแบบฉบับในการก่อสร้างว่ากู่พราหมณ์จำศีลควรสร้างขึ้นในสมัยบาปวนราวพุทธศตวรรษที่ 16-17 ส่วนปราสาทนางรำเป็นอโรคยาศาลหรือโรงพยาบาลที่พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 แห่งอาณาจักรเขมรโบราณ ทรงโปรดให้สร้างขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 18 ทั่วอาณาจักรของพระองค์จำนวนกว่า 102 แห่ง

▶ ซุ้มประตูปราสาทหินนางรำ

▼ สระน้ำ บริเวณปราสาทหินนางรำ

◀ ทวารบาล ศิลปะลพบุรีร่วมสมัยกับศิลปะเขมรแบบนครวัด พุทธศตวรรษที่ 17 พบที่ ปราสาทหินนางรำ (ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

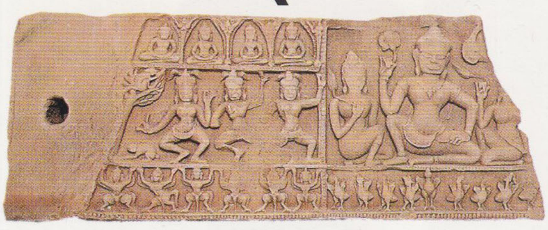

▲ ทับหลังสลักภาพพระอิศวรทรงสิงห์ พระคเณศทรงช้าง และพระขันธกุมารทรงนกยูง ศิลปะลพบุรีร่วมสมัยกับศิลปะเขมรแบบนครวัด พุทธศตวรรษที่ 17 พบที่ปราสาทหินพิมาย (ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

● ที่ตั้ง : ต.ในเมือง อ.พิมาย จ.นครราชสีมา

● ความสำคัญ : ปราสาทหินพิมายเป็นศาสนสถานขอมขนาดใหญ่ ตั้งอยู่ในเมืองโบราณ เรียกว่า "เมืองพิมาย" ชื่อ "พิมาย" นั้นเป็นชื่อเมืองปรากฏบนศิลาจารึกที่พบในประเทศสาธารณรัฐกัมพูชาประชาธิปไตย เชื่อกันว่าหมายถึงเมืองพิมาย อันเป็นที่ตั้งของปราสาทหินพิมาย โดยเรียกว่า ภีมปุระ หรือ วิมายะปุระ แม้ในจารึกปราสาทพระขรรค์ก็ยังกล่าวถึงชื่อเมืองพิมายว่า พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 โปรดฯ ให้สร้างที่พักคนเดินทางจากราชธานีเขมรมาเมืองพิมายรวม 17 แห่ง

ปราสาทหิน พิมาย

▲ ทับหลังสลักภาพเทพเจ้าบนสรวงสวรรค์ ศิลปะลพบุรีร่วมสมัยกับศิลปะเขมรแบบนครวัด พุทธศตวรรษที่ 17 พบที่ปราสาทหินพิมาย (ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

▼ ทับหลังสลักภาพเล่าเรื่องการกวนเกษียรสมุทร ศิลปะลพบุรีร่วมสมัยกับศิลปะเขมรแบบนครวัด พุทธศตวรรษที่ 17 พบที่ปราสาทหินพิมาย (ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

▲ ประตูชัย ประตูเมืองพิมายด้านทิศใต้ ประมาณพุทธศตวรรษที่ 17

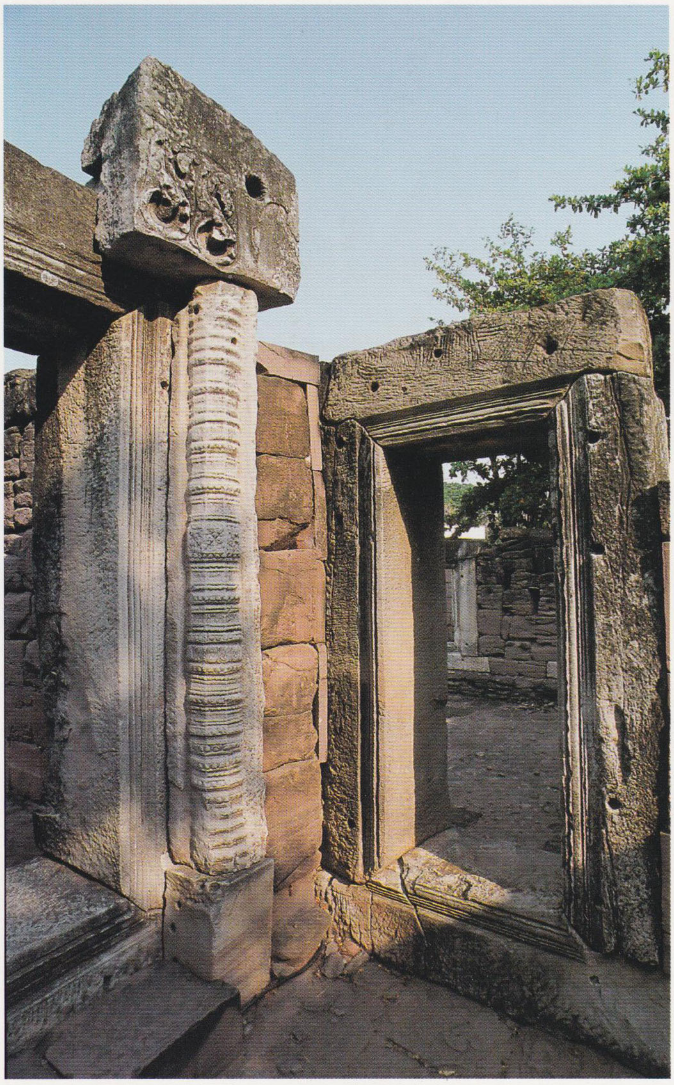
◀ ประตูผี ประตูเมืองพิมายด้านทิศเหนือ ประมาณพุทธศตวรรษที่ 17-18

▶ ทับหลังสลักภาพพระพุทธประวัติตอนมารผจญ ศิลปะลพบุรีร่วมสมัยกับศิลปะเขมรแบบนครวัด พุทธศตวรรษที่ 17 พบที่ปราสาทหินพิมาย (ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

▶ ทับหลังสลักภาพเล่าเรื่องรามเกียรติ์ตอนพระรามต้องศรนาคบาศ ศิลปะลพบุรีร่วมสมัยกับศิลปะเขมรแบบนครวัด พุทธศตวรรษที่ 17 พบที่ปราสาทหินพิมาย (ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

▲ เสาประดับกรอบประตู
ในธรรมศาลา

◀ ภาพสลักที่เสา
ประดับกรอบประตู
ในธรรมศาลา

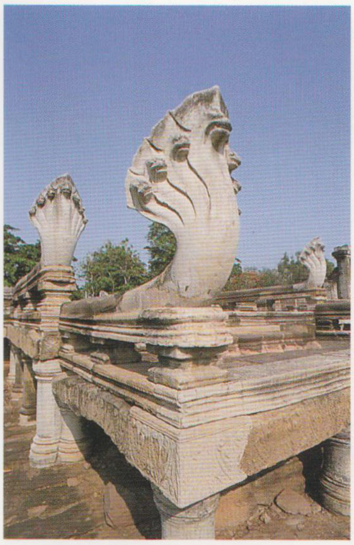
นอกจากนี้นักวิชาการยังเชื่อกันว่าชื่อ "พิมาย" น่าจะเป็นคำเดียวกันกับ "วิมาย" ที่ปรากฏในจารึกภาษาเขมรบนกรอบประตูกำแพงชั้นในด้านทิศใต้ของปราสาทหินพิมายว่า "กมฺรเตงชคตวิมาย"

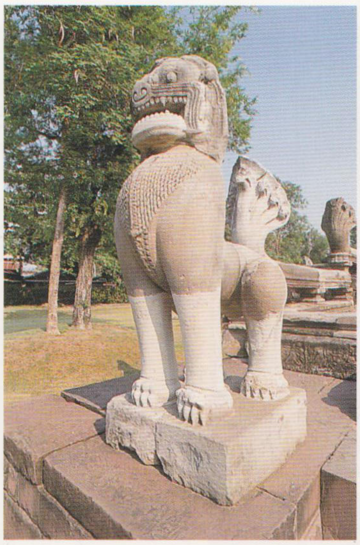
ดังนั้นจึงพอสรุปได้ว่าคำว่า "พิมาย" นั้นนอกจากจะเป็นชื่อเมืองแล้วยังเป็นคำที่ใช้เรียกหรือนำหน้ารูปเคารพและบางครั้งก็ใช้เรียกศาสนสถานด้วย

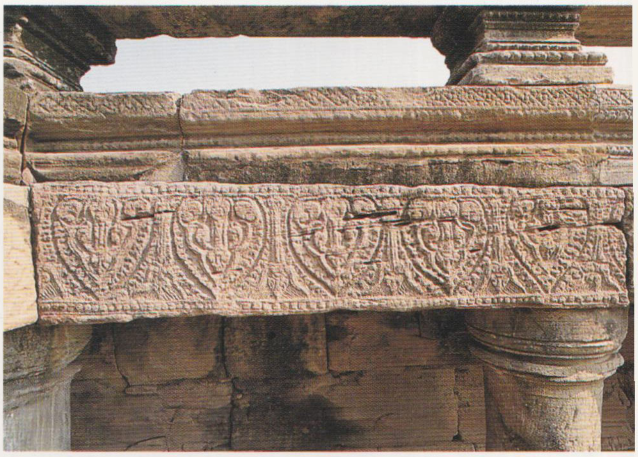
เมืองพิมายอันเป็นที่ตั้ง

▶ ธรรมศาลา
อาคารสี่เหลี่ยม
ผืนผ้า สร้างด้วย
หินทราย

▲ สะพานนาคราช

▲ ประติมากรรมรูปสิงห์

▲ ขอบสะพานสลักลวดลาย

▲ ลวดลายที่ขอบสะพาน

ของปราสาทหินพิมายนี้เป็นเมืองโบราณขนาดใหญ่มีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีคูและกำแพงเมืองล้อมรอบ ปัจจุบันยังมีบางส่วนปรากฏให้เห็นอยู่คือ ท่านางสระผม ปัจจุบันเหลือเพียงฐานอาคารศิลาแลงตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเค็ม

ประตูและกำแพงเมือง ประตูเมืองพิมาย สร้างด้วยหินทรายและ

▼ สะพานนาคราช

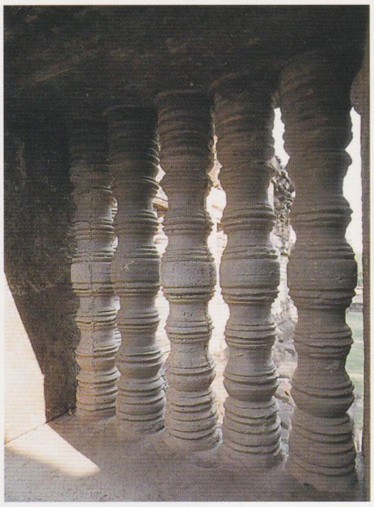

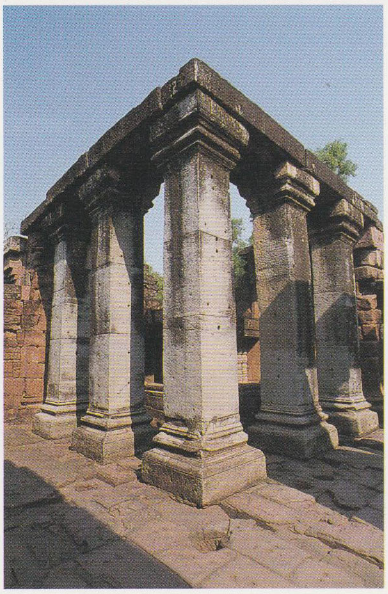
▲ กำแพงชั้นนอก

▲ ภายในซุ้มประตู

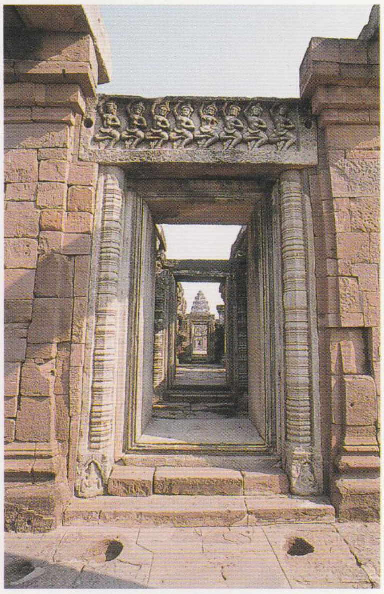

▶ กำแพงชั้นนอก

▲ กำแพงชั้นนอกและซุ้มประตู

▲ กำแพงชั้นนอกและซุ้มประตู

▲ กำแพงชั้นนอกและซุ้มประตู

▲ ทางเดินเข้าสู่ปราสาท

ส่วนกำแพงเมืองนั้นสร้างด้วยศิลาแลงเป็นรูปสี่เหลี่ยมจตุรัส มีขนาด 20X20 เมตร สูง 3 เมตร สันกำแพงมีช่องยาวสำหรับปักบราลี ต่อจากกำแพงศิลาแลงเป็นกำแพงดินก่อออกไปบรรจบกันทั้ง 4 ด้านเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามีขนาด 565X1,030 เมตร ปัจจุบันส่วนที่เป็นกำแพงดินคงเหลือร่องรอยให้เห็นเฉพาะทางทิศใต้เท่านั้น

สระน้ำในเขตกำแพงเมืองมีทั้งสิ้น 3 สระคือ สระแก้ว สระขวัญ และสระพุ่ง ส่วนนอกกำแพงเมืองมี 2 สระ คือ สระเพลงตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของกำแพงเมือง และสระช่องแมวตั้งอยู่ทางทิศใต้ของกำแพงเมือง

ศิลาแลงมีทั้งสิ้น 4 ประตู ตั้งอยู่ตรงกันตามแนวเหนือ - ใต้และตะวันออก-ตะวันตก ปัจจุบันเหลือเพียง 3 ประตู คือ ประตูด้านทิศใต้ (ประตูชัย) ประตูด้านทิศตะวันตก (ประตูหิน) และประตูด้านทิศเหนือ (ประตูผี)

ปราสาทหินพิมายเป็นศาสนสถานขอมที่สร้างในหลายสมัย วัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างส่วนใหญ่เป็นหินทราย มีบางที่เป็นศิลาแลง แผนผังของปราสาทหินพิมายเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าหันหน้าไปทางทิศ

▲ บรรณาลัย อาคารรูปสี่เหลี่ยม สร้างด้วยหินทรายและศิลาแลง

▲ บรรณาลัย

▲ บรรณาลัย

▲ สระน้ำ

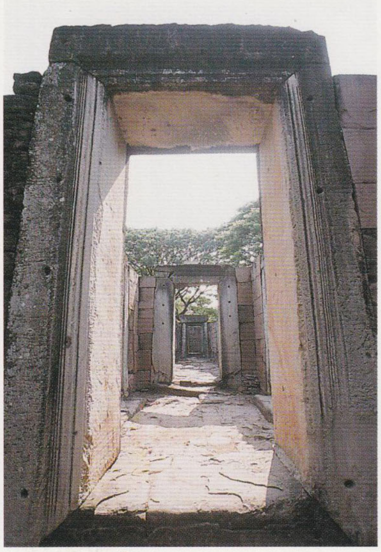
ใต้ประกอบด้วยส่วนต่าง ๆดังนี้

1. ธรรมศาลา เป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาด 26X35.10 เมตร สร้างด้วยหินทรายตั้งอยู่ทางด้านซ้ายมือภายนอกกำแพงปราสาท

อาคารหลังนี้นักวิชาการบางท่านกล่าวว่า ไม่ใช่ธรรมศาลาหรือที่พักคนเดินทาง แต่อาจจะเป็นอาคารที่ใช้เป็นสถานที่พักเตรียมพระองค์สำหรับกษัตริย์หรือเจ้านายชั้นสูง ยามเสด็จมาประกอบพิธีทางศาสนา รวมทั้งเป็นที่พักจัดขบวนปัจจัยของถวายต่าง ๆที่ใช้ในพิธี

2. สะพานนาคราช เป็นสะพานสร้างด้วยหินทรายตั้งอยู่ตรงหน้าซุ้มประตูกำแพงชั้นนอก เชิงบันไดทำด้วยอัฒจันทร์รูปปีกกา ราวสะพานโดยรอบทำเป็นลำตัวของนาคราชชูคอแผ่พังพานมี 7 เศียร ที่เชิงบันไดมีประติมากรรมรูปสิงห์ทำด้วยหินทรายตั้งประดับอยู่ เสาและขอบสะพานสลักลวดลาย

3. กำแพงชั้นนอกและซุ้มประตู กำแพงชั้นนอกสร้างด้วย

▲ กำแพงชั้นใน และซุ้มประตู

หินทรายมีศิลาแลงแทรกเป็นบางส่วน มีซุ้มมุมอยู่ที่มุมกำแพงทั้ง 4 ทิศ

4. ทางเดินเข้าสู่ปราสาท

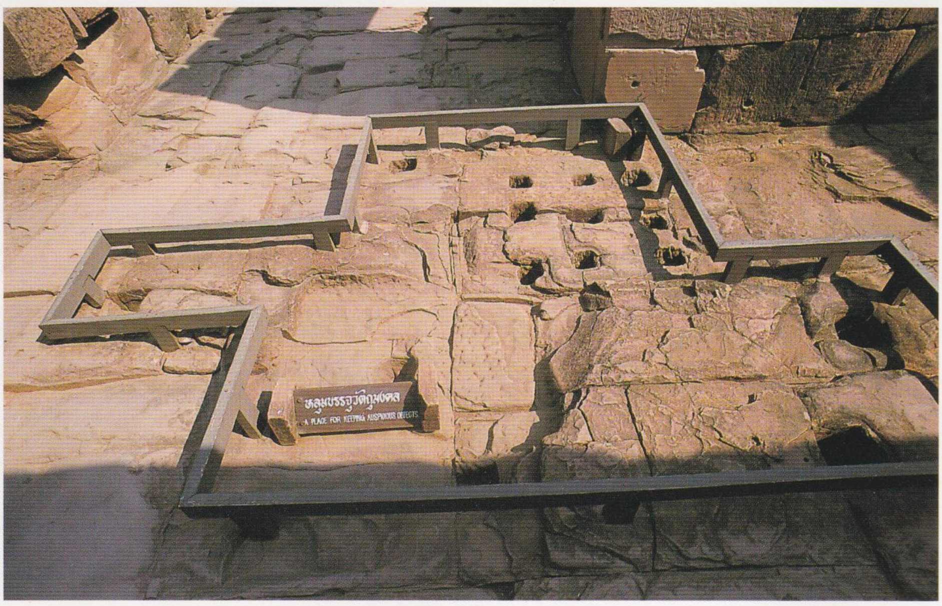
5. บรรณาลัย ตั้งอยู่บริเวณลานชั้นนอกซีกตะวันตกระหว่างประตูซุ้มกำแพงชั้นนอกและชั้นในเป็นอาคารรูปสี่เหลี่ยมสร้างด้วยหินทรายและศิลาแลง

6. สระน้ำ ตั้งอยู่ที่มุมทั้ง 4 ของลานชั้นนอก มุมละ 1 สระ มีขนาดและตำแหน่งที่ตั้งอยู่ไม่เท่ากันและไม่ได้สัดส่วนกัน คงเป็นสระที่ขุดขึ้นในสมัยหลังราวสมัยอยุธยาตอนปลาย

7. กำแพงชั้นในและซุ้มประตู กำแพงชั้นในสร้างด้วยหินทรายโดยสร้างเป็นห้องยาวต่อเนื่องกันเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าล้อมรอบลานปราสาทชั้นในมีซุ้มมุมอยู่มุมละ 1 ซุ้ม เฉพาะซุ้มมุมด้านทิศใต้เป็นประตูจริง ส่วนซุ้มมุมอื่นๆ ทำเป็นประตูหลอก

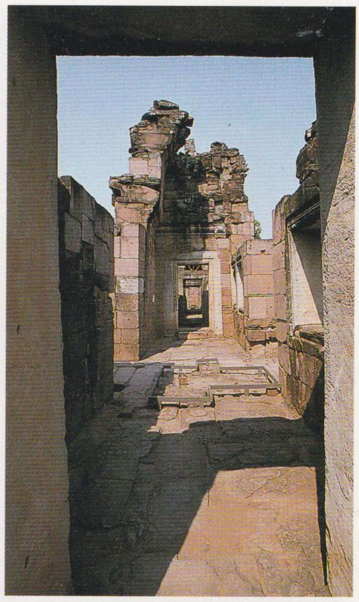
ทับหลังของซุ้มประตูของกำแพงชั้นในส่วนใหญ่พังทลายลง ปัจจุบันเก็บรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย ส่วนหนึ่งอีกส่วนหนึ่งตั้งแสดงอยู่บริเวณชั้นนอกที่มุมทิศตะวันออกเฉียงใต้ และบางชิ้นได้นำไปติดตั้งที่ตัวโบราณสถานแล้ว ภาพสลักบนทับหลังดังกล่าวนี้มีลักษณะทางศิลปะแบบบาปวนนครวัด (ราว พ.ศ.1550-1650 และ 1650-1700)

8. ปรางค์ประธาน ตั้งอยู่ตรงกลางของลานชั้นในเป็นปรางค์ขอมสร้างด้วยหินทรายสีขาว หันหน้าไปทางทิศใต้ ประกอบด้วยฐานปรางค์รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสย่อมุมไม้สิบสอง

▶ หลุมบรรจุวัตถุมงคล ภายในซุ้มประตู

▲ กำแพงชั้นในและซุ้มประตู

► กำแพงชั้นใน

▼ กำแพงชั้นใน

▲ ปรางค์ประธาน

◀ ปรางค์ประธาน
ประดับด้วยกลีบ
ขนุนปรางค์

▲ ปรางค์ประธาน

▲ ปรางค์ประธาน

▲ หอพราหมณ์ ภายในพบศิวลึงค์หินทราย จึงเชื่อกันว่าอาคารหลังนี้คงเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์

เชื่อมต่อกับองค์ปรางค์โดยมีฉนวนคั่นส่วนยอดปรางค์หรือหลังคาทำเป็นชั้นๆ ลดหลั่นกันขึ้นไปรวม 5 ชั้น ประดับด้วยกลีบขนุนปรางค์ และประติมากรรมหินทรายที่จำหลักเป็นรูปสัตว์และเทพต่างๆ ยอดบนสุดทำเป็นรูปดอกบัว

ปรางค์ประธานนี้ตกแต่งด้วยลวดลายจำหลักหินเป็นรูปต่างๆ เช่น ลายพันธุ์พฤกษา ภาพสลักเล่าเรื่องรามายณะ และเรื่องทางพุทธศาสนาโดยเฉพาะคติมหายาน ภาพจำหลักต่างๆ นี้มีลักษณะของศิลปะเขมรแบบบาปวน (ราว พ.ศ.1550–1650) และนครวัด (ราว พ.ศ.1650–1700)

9. หอพราหมณ์ ตั้งอยู่ทางมุมด้านตะวันตกเฉียงใต้ด้านหน้าปรางค์ เป็นอาคารสร้างด้วยหินทรายและศิลาแลงแซมเป็นบางส่วน

จากการขุดแต่งเมื่อ พ.ศ.2497 ภายในพบศิวลึงค์หินทรายจึงเชื่อกันว่าอาคารหลังนี้คงเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์ แต่จากลักษณะแผนผังและตำแหน่งที่ตั้งอาคารหลังนี้อาจจะเป็นบรรณาลัยซึ่งเป็นที่ใช้เก็บคัมภีร์ก็เป็นได้

10. ปรางค์หินแดง ตั้งอยู่ทางด้านหน้าบนฐานเดียวกันกับหอพราหมณ์เป็นปรางค์ขอมสร้างด้วยหินทรายสีแดง

จากการขุดแต่งใน พ.ศ. 2497 พบหลักฐานว่ามีการรื้อเอาวัสดุเก่ามาใช้ในการก่อสร้าง และคงจะสร้างพร้อมๆ กันกับหอพราหมณ์ เนื่องจากสร้างอยู่บนฐานเดียวกันสันนิษฐานกันว่า

▶ ปรางค์หินแดง

▲ ปรางค์หินแดงตั้งอยู่บนฐานเดียวกันกับหอพราหมณ์

▲ ปรางค์พรหมทัต

▲ ทับหลัง ปรางค์พรหมทัต

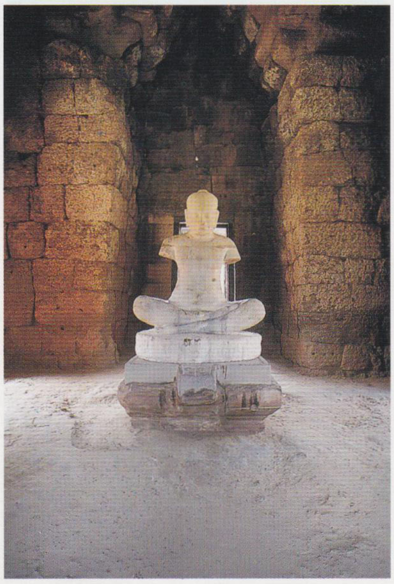
▶ ปรางค์พรหมทัต

● ท้าวปาจิต - นางอรพิม

ท้าวปาจิต เป็นโอรสพระเจ้าอุทุมราช กษัตริย์ผู้ปกครองเมืองนครธม เมื่อเจริญวัยเป็นหนุ่ม พระบิดาก็ให้เลือกคู่ครองโดยการให้ทหารไปประกาศเรียกสาวๆ บรรดามีในเมืองนั้นมาให้ท้าวปาจิตเลือก สาวที่มามีทั้งลูกสาวเสนา อำมาตย์ ข้าราชการ ลูกพ่อค้า ชาวนา ชาวไร่ มากันจนหมดเมือง ท้าวปาจิตไม่สนใจเลยสักคนเดียว จึงมิได้คล้องมาลัยให้สาวคนไหน พระเจ้าอุทุมราชได้ให้โหรทำนายโชคชะตาราศีและเนื้อคู่แก่พระโอรส โหรหลวงตรวจดูดวงชะตาตามวัน เดือน ปีเกิดแล้ว กราบทูลว่าเนื้อคู่ของท้าวปาจิตยังไม่เกิด ขณะนี้อยู่ในครรภ์หญิงชาวนาผู้หนึ่งในเขตเมืองพิมาย ท้าวปาจิตจะต้องเดินทางไปหาหญิงผู้นั้น ซึ่งสังเกตได้ง่ายว่ามีครรภ์และมีเงากลดกั้นอยู่

ท้าวปาจิตไม่รอช้า รีบเร่งออกเดินทางไปตามคำทำนายของโหรจนกระทั่งมาถึงเขตเมืองพิมาย ท้าวปาจิตไม่แน่ใจจึงกางแผนที่ออกดูที่ตรงนั้นเรียกในภายหลังว่า บ้านกางตำรา และเพี้ยนเป็นบ้านจารตำรา ท้าวปาจิตข้ามถนนเพื่อเข้าเขตเมือง บริเวณนั้นเรียกว่า บ้านถนน แล้วเดินมาตามทางถึงหมู่บ้านหนึ่งมีต้นสนุ่นมาก ได้ชื่อว่า บ้านสนุ่น เลยบ้านสนุ่นก็มาถึงท่าน้ำใหญ่ ปัจจุบันเรียกบ้านท่าหลวง แต่ปรากฏว่าเป็นทางผิด จึงไปอีกทางหนึ่งถึง บ้านสำริด พบหญิงครรภ์แก่ชื่อ ยายบัว กำลังดำนาอยู่ เหนือหัวของนางมีเงาคล้ายกลดกั้นอยู่ ก็แน่ใจว่าใช่ตามคำทำนาย จึงเข้าไปแสดงตัวว่าเป็นใคร มีความประสงค์อะไร และแสดงความตั้งใจว่าจะอยู่ช่วยทำนาให้จนกว่านางจะคลอดลูก หากลูกเป็นชายจะยกย่องให้เป็นน้องชาย แต่ถ้าเป็นหญิงจะขอนำไปเป็นพระมเหสี ยายบัวก็ตกลง

ท้าวปาจิตอาศัยอยู่กับยายบัวเรื่อยมา ช่วยทำงานทุกอย่างทั้งดำนาเลี้ยงโคกระบือ เกี่ยวข้าวตีข้าว

▲ ภายในปรางค์พรหมทัต

▲ พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ศิลปะลพบุรีร่วมสมัยกับศิลปะเขมรแบบบายน พุทธศตวรรษที่ 18 พบที่ปรางค์พรหมทัต ชาวบ้านเรียกว่าท้าวพรหมทัต (ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

▲ พระนางชัยราชเทวี (ชายาของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7) ศิลปะลพบุรีร่วมสมัยกับศิลปะเขมรแบบบายน พุทธศตวรรษที่ 18 พบที่ปรางค์พรหมทัต ชาวบ้านเรียกว่า นางอรพิมพ์ (ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

จนยายบัวครบกำหนดคลอด จึงไปตามหมอตำแยมาทำคลอด (หมู่บ้านนั้นจึงได้ชื่อว่าบ้านตำแย) ทารกในครรภ์ยายบัวเป็นเพศหญิงตรงตามคำนายของโหร ยายบัวตั้งชื่อให้ว่า อรพิม มีหน้าตาสวยงาม ผิวพรรณผ่องใสเป็นที่พอใจแก่ท้าวปาจิตยิ่งนัก ครั้นนางเจริญวัยเป็นสาวสวยก็ได้ผูกสมัครรักใคร่กับท้าวปาจิต วันหนึ่งท้าวปาจิตได้บอกให้นางทราบว่าตนจะกลับไปบ้านเมืองเพื่อยกขันหมากจากนครธมมารับนางไปอภิเษกสมรสที่นครธมแล้วก็ลานางไป

เมื่อมาถึงนครธม ท้าวปาจิตได้นำความขึ้นกราบบังคมทูลต่อพระเจ้าอุทุมราช พระบิดาจึงให้จัดขบวนขันหมากมีจำนวนรี้พลมากมาย เดินทางไปเมืองพิมายโดยที่หารู้ไม่ว่าบัดนี้ได้เกิดเหตุร้ายขึ้นกับนางอรพิม นั่นคือ พระเจ้าพรหมทัต ผู้ครองเมืองได้ทราบข่าวความงามของนางจึงให้พระยารามไปนำตัวนางมาไว้ในพระราชวัง นางอรพิม สุดจะขัดขืนได้จำต้องมา และตั้งจิตอธิษฐานว่า ถ้ามิใช่ท้าวปาจิตแล้ว ผู้ใดจะแตะต้องนางก็ขอให้กายนางร้อนเหมือนไฟ พระเจ้าพรหมทัตจึงแตะต้องนางมิได้ นางได้ทูลพระองค์ว่าจะรอพี่ชายมาก่อน หากพี่ชายกลับมาเมื่อไรเมื่อนั้นนางจะยินยอมเป็นพระมเหสี

ขบวนขันหมากยกออกจากนครธมมาหลายคืนหลายวัน จนมาถึงลำน้ำแห่งหนึ่ง (อยู่ในตำบลงิ้วปัจจุบันนี้) ท้าวปาจิตให้ทหารหยุดขบวนขันหมาก เพื่อให้ทหารและสัตว์พาหนะได้พักและบริโภคน้ำ ชาวบ้านเห็นผู้คนมากันมากมายจึงเข้ามาไต่ถามว่ามาทำไมและจะไปไหน พวกทหารตอบว่าจะไปบ้านสำริด เพราะพระโอรสกษัตริย์เมืองขอมจะแต่งงานกับสาวบ้านนี้ ชาวบ้านถามถึงชื่อหญิงนั้น ทหารบอกว่าชื่อนางอรพิม ชาวบ้านจึงเล่าให้ฟังว่า พระเจ้าพรหมทัตได้นำตัวเข้าไปไว้ปราสาทเสียแล้ว ทั้งพระเจ้าอุทุมราชและท้าวปาจิตตกพระทัยยิ่งนัก โดยเฉพาะท้าวปาจิตโกรธมากถึงกับโยนข้าวของเครื่องใช้ขันหมากทิ้งแม่น้ำหมด (ที่ตรงนั้นเรียกว่า ลำมาศ ไหลไปสู่ลำน้ำมูลจนทุกวันนี้) ส่วนรถทรงก็ตีล้อดุมรถและกงรถจนหักทำลายหมด ชาวบ้านนำมากองรวมกันไว้ในที่แห่งหนึ่งเรียกว่า บ้านกงรถ จากนั้นท้าวปาจิตได้ขออนุญาตไปตามนางตามลำพัง พระเจ้าอุทุมราชและข้าทหารจึงเดินทางกลับนครธม

ท้าวปาจิตไปพบยายบัว ปลอบโยนนางว่าจะใช้ปัญญานำนางอรพิมออกมาให้ได้ แล้วปลอมตัวเป็นชาวบ้านสำริด ไปบอกนายประตูว่าจะขอเข้าเยี่ยมน้องสาว นายประตูถามว่าใคร ท้าวปาจิตตอบว่า นางอรพิม ซึ่งจะเป็นพระมเหสีของพระเจ้าพรหมทัตในไม่ช้านี้ นายประตูพาไปพบนางอรพิม นางร้องว่า อ้อ พี่มา (คำนี้

▲ ฐานอาคาร

◀ เมรุพรหมทัต

เพี้ยนเป็น พิมาย ซึ่งเป็นชื่ออำเภอหนึ่งในจังหวัดนครราชสีมา ปัจจุบันนี้)

พระเจ้าพรหมทัตมาพบนางอรพิม เห็นท้าวปาจิตจึงถามว่าใคร นางตอบว่าเป็นพี่ชายของนาง พระเจ้าพรหมทัตถามว่าทำมาหากินอะไร ทำไร่ทำนา หรือค้าขายอะไร ท้าวปาจิตตอบว่าค้าขายทางไกล ทราบว่าน้องจะอภิเษกเป็นพระมเหสีจึงมาอวยพรให้ และอยากรู้จักพระองค์ ให้พระองค์รู้จักตนด้วย พระเจ้าพรหมทัตดีใจ เพราะนางอรพิม จะได้ยอมเป็นพระมเหสีอย่างที่เคยลั่นวาจาไว้จึงให้หาเหล้ายาอาหารมาเลี้ยงดู ท้าวปาจิตดื่มเล็กน้อยแต่พระเจ้าพรหมทัตถูกนางอรพิมมอมเหล้าเสียจนเมามายหมดสติ ท้าวปาจิตจึงใช้พระขรรค์ฟันคอขาดอยู่ ณ ที่นั้น แล้วอุ้มนางอรพิมหนีออกมาแต่เมื่อเดินทางได้ไม่นานนักก็อุ้มต่อไปไม่ไหว ต้องปล่อยให้นางเดินไปเอง ที่ตรงนั้นจึงเรียกว่า บ้านนางเดิน แล้วเพี้ยนเป็น บ้านนางเหริญ ในปัจจุบัน

ทั้งคู่เดินทางถึงบ้านยายบัว ให้เงินทองแก้วแหวนไว้พอประมาณ แล้วเดินทางต่อไปยังนครธม เมื่อเข้าเขตเมืองบุรีรัมย์นางอรพิมดีใจว่าใกล้จะถึงแล้วถึงกับฟ้อนรำขึ้น ที่ตรงนั้นจึงเรียกว่า บ้านนางรำ แต่เดินไปเป็นเวลานานก็ยังไม่ถึง นางรู้สึกเหน็ดเหนื่อยมากจึงร้องไห้ ที่ตรงนั้นมีชื่อว่า บ้านร้องไห้ (เพี้ยนเป็น ชื่อนางรอง ในปัจจุบัน)

ท้าวปาจิตและนางอรพิม เดินทางมาถึงป่าใหญ่แห่งหนึ่ง พอดีเป็นเวลารุ่งสว่างพบนายพรานคนหนึ่งชื่อพรานนกเอี้ยง ออกมาเที่ยวล่าเนื้ออยู่ พรานนกเอี้ยงเห็นนางอรพิมสวยก็นึกรักนางจึงใช้หน้าไม้ยิงท้าวปาจิตตายแล้วพานางไป นางทำเล่ห์กลว่ามีกำลังน้อยเดินทางมาเหน็ดเหนื่อยมากจะเดินทางไปไม่ไหว ถ้ามีรถหรือเกวียนหรือช้างม้าให้นางนั่งไป นางก็ยินดีจะไปด้วย พรานหลงเชื่อไปหากระบือมาให้นางขี่ ตัวนายพรานนั่งข้างหน้าคอยบังคับกระบือนางอรพิมนั่งข้างหลังพอได้โอกาสก็ใช้พระขรรค์ท้าวปาจิตแทงนายพรานตาย นางกลับมาที่ศพท้าวปาจิต ร่ำไห้คร่ำครวญอยู่จนพระอินทร์เกิดความสงสารชวนพระเวสสุกรรม แปลงกายเป็นงูกับพังพอนสู้กัน เมื่อพังพอนตาย งูก็ไปกัดเปลือกไม้ชนิดหนึ่งมาเคี้ยวพ่นใส่บาดแผลพังพอน พังพอนจึงฟื้นขึ้นต่อสู้กันต่อไป ครั้นงูตายพังพอนก็ทำเช่นเดียวกัน สัตว์ทั้งสองผลัดกันตายผลัดกันฟื้นเช่นนี้เป็นเวลาพอสมควรแล้วหายไป นางอรพิม เฝ้าสังเกตอยู่ เห็นหนทางที่จะทำให้ท้าวปาจิตฟื้นจึงไปเอาเปลือกไม้มาเคี้ยวพ่นใส่บาดแผลท้าวปาจิตเช่นกัน ท้าวปาจิตฟื้นขึ้น ได้ช่วยกันเก็บเปลือกไม้ติดตัวไปเท่าที่จะนำไปได้แล้วออกเดินทางต่อไปยังนครธม

น่าจะสร้างขึ้นหลังปรางค์ประธานในราวพุทธศตวรรษที่ 18 ร่วมสมัยกับปรางค์พรหมทัต

11. ปรางค์พรหมทัต ตั้งอยู่ด้านหน้าของปรางค์ประธานทิศตะวันออกเฉียงใต้ ในแนวเดียวกับปรางค์หินแดง เป็นปรางค์ขอมสร้างด้วยศิลาแลงฐานเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสย่อมุม มีประตูเข้าสู่องค์ปรางค์ก่อเป็นมุขยื่นออกไปทั้งสี่ทิศ ภายในองค์ปรางค์พบประติมากรรมหินทรายรูปบุคคลขนาดใหญ่นั่งขัดสมาธิเชื่อกันว่าเป็นรูปของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7

◀ พระไภษัชยคุรุ (ผู้บำบัดทุกข์และโรคภัยทั้งปวงแก่สรรพสัตว์) ศิลปะลพบุรีร่วมสมัยกับศิลปะเขมรแบบบายน พุทธศตวรรษที่ 18 พบที่เมรุพรหมทัต (ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย)

หลังจากรอนแรมกันมาเป็นเวลาพอประมาณ ก็มาถึงฝั่งแม่น้ำแห่งหนึ่งซึ่งกว้างมากไม่มีเรือแพหรือขอนไม้จะข้ามไปยังฝั่งตรงข้ามได้ จึงนั่งปรึกษาหาหนทางกันอยู่ ขณะนั้นมีเถนคนหนึ่งชาวบ้านเรียก เถนเรือลอย เพราะเถนลงเรือไปบิณฑบาตตามแม่น้ำเป็นประจำ เถนพายเรือผ่านมาท้าวปาจิตขอร้องให้ช่วยส่งข้ามฟากให้ด้วย เถนเห็นนางอรพิมสวยมากก็คิดจะพานางไปกับตน จึงบอกว่าเรือลำนี้ขึ้นได้ครั้งละ 2 คนเท่านั้นมิฉะนั้นเรือจะล่ม ท้าวปาจิตจำต้องให้นางอรพิมไปกับเถนก่อน เถนพานางลอยน้ำไปเรื่อย ๆ ท้าวปาจิตจะเรียกอย่างไรก็มิได้หยุด จึงต้องพลัดพรากกันอีกครั้งหนึ่ง นางอรพิมต้องคิดหาอุบายหนีจากเถนจนกระทั่งมาพบต้นมะเดื่อต้นหนึ่งสูงมาก ลูกดกเต็มต้นผลงาม ๆ น่ากินทั้งนั้น นางบอกเถนว่าอยากกินมะเดื่อ ให้เถนปีนขึ้นไปเก็บมาให้ เอาลูกที่งามที่สุดอร่อยที่สุดสุกที่สุดซึ่งจะอยู่บนยอดสูง เถนหลงเชื่อปีนต้นไม้ไปหาลูกมะเดื่อที่นางต้องการนางรีบเอาหนามมาสะไว้โคนต้น แล้วลงเรือพายหนีไป ก่อนไปได้สั่งไว้เป็นวาจาสิทธิ์ว่าให้เถนอยู่บนต้นมะเดื่ออย่าไปไหนเถนจึงตายอยู่บนต้นมะเดื่อนั่นเอง ก่อนตายได้แช่งให้มีแมลงหวี่มาเกิดในลูกมะเดื่อทุกลูกไป

นางอรพิมพายเรือกลับมาหาท้าวปาจิตแต่ไม่พบ จึงจอดเรือแล้วขึ้นฝั่งเที่ยวตามหาจนพระอินทร์เกิดความสงสารลงมาประทานแหวนให้วงหนึ่งบอกนางว่า ถ้าสวมไว้ที่นิ้วชี้จะกลายร่างเป็นชาย แต่ถ้าถอดออกสวมนิ้วอื่นจะกลายเป็นหญิงดังเดิม นางจึงสวมแหวนที่นิ้วชี้จึงกลายร่างเป็นชายออกเดินติดตามท้าวปาจิตต่อไปพบใครที่ไหนก็สอบถามว่าเห็นใครรูปร่างหน้าตาอย่างนี้ไหมรู้จักคนชื่อท้าวปาจิตไหม สอบถามจนทั่วแล้วก็ไม่มีผู้ใดรู้จักหรือเห็นเลย นางจึงร่อนเร่ไปในเพศชายตามลำพังจนกระทั่งมาถึงเมืองเมืองหนึ่ง ชื่อ จัมปากนคร

เมืองจัมปากนครที่นางอรพิมมาถึงนี้ พระมหากษัตริย์ผู้ปกครองเมืองมีพระราชธิดาสวยงามมากแต่ไม่ทราบว่าเป็นอะไรตาย หมอคนใดก็ช่วยไว้ไม่ได้ ชาวเมืองพากันร้องไห้อาลัยรักนางอยู่ นางอรพิมรู้เข้าก็อยากจะลองช่วยนางดู ให้คนพาไปเฝ้าพระมหากษัตริย์ทูลขออนุญาตรักษา เมื่อพระองค์อนุญาต นางอรพิมได้ใช้เปลือกไม้ที่ได้จากป่าคราวรักษาท้าวปาจิตมาเคี้ยวพ่นใส่พระราชธิดาจนฟื้นขึ้น พระมหากษัตริย์และพระญาติดีใจมาก ปรึกษากันว่าจะให้นางอรพิมอภิเษกกับพระธิดาแต่นางอรพิมบ่ายเบี่ยงว่าขอเวลาสักปีหรือสองปีให้ได้บวชเรียนและศึกษาศิลปศาสตร์ให้จบก่อน พระมหากษัตริย์จำต้องยอมตามใจ

หลังจากนั้นไม่นานนัก นางอรพิมจึงขอลาไปตามหาท้าวปาจิตด้วยความรู้สึกสิ้นหวังว่าคงจะไม่พบ

ซึ่งชาวบ้านเรียกกันว่า ท้าวพรหมทัต ประติมากรรมหินทรายอีกรูปหนึ่งเป็นรูปสตรีนั่งคุกเข่าเป็นรูปส่วนศีรษะและแขนขาดหายไปนานแล้ว เชื่อกันว่าเป็นรูปของพระนางชัยราชเทวีมเหสีของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ชาวบ้านเรียกว่า นางอรพิมพ์ (หรือ อรพิม)

12. ฐานอาคาร ตั้งอยู่ระหว่างซุ้มประตูกำแพงชั้นในด้านทิศตะวันออกกับปรางค์ประธานมีลักษณะคล้ายฐานปรางค์สร้างด้วยหินทรายเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส

13. เมรุพรหมทัต ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ภายนอกกำแพงชั้นนอกของปราสาทหินพิมายเป็นซากเนินเจดีย์ขนาดใหญ่สร้างด้วยอิฐ สันนิษฐานจากประวัติศาสตร์ในแถบนี้ว่า เจดีย์องค์นี้คงจะสร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลาย

▲ พระพุทธรูปนาคปรก ศิลปะอยุธยา พุทธศตวรรษที่ 23-24 พบที่เมรุพรหมทัต (ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

กันเป็นแน่แล้ว นางไปอยู่ที่วัดแห่งหนึ่งศึกษาพระธรรมวินัยจนมีความรู้แตกฉานมากพระในวัดและศิษย์ตลอดจนชาวบ้านก็ยกให้เป็นพระสังฆราช นางอรพิมให้สร้างโบสถ์ขึ้นหลังหนึ่งเขียนภาพเล่าเรื่องนางกับท้าวปาจิตที่ฝาผนัง ตั้งแต่ท้าวปาจิตได้อาศัยอยู่กับยายบัวจนถึงตอนนางมาบวชอยู่แต่ละตอนละเอียดครบถ้วนกระบวนความ นางสั่งไว้ว่า หากมีผู้ใดที่มาดูภาพเขียนฝาผนังแล้วร้องไห้ให้คนเฝ้าโบสถ์รีบไปบอกให้รู้ทันที

วันหนึ่งท้าวปาจิตเดินทางมาถึงเมืองนี้ได้เข้าพักอาศัยในโบสถ์ และนอนหลับไป ด้วยความเหน็ดเหนื่อย ครั้นตื่นขึ้นมองไปรอบ ๆ เห็นภาพเขียนบนฝาผนังโบสถ์ ได้ลุกไปเดินดูโดยรอบรู้ว่าเป็นเรื่องราวของตนกับนางอรพิม จึงทรุดลงร่ำไห้อยู่ตรงนั้น คนเฝ้าโบสถ์รีบนำความไปเล่าให้พระสังฆราชรู้ พระสังฆราชให้นำท้าวปาจิตไปพบ ท้าวปาจิตสอบถามความเป็นมาของรูปเขียน พระได้เล่าให้ฟังและบอกว่าตนคือนางอรพิม จากนั้นก็ถอดแหวนออกสวมที่นิ้วนาง กลายรูปเป็นหญิงตามเดิม ทั้งสองสวมกอดกันร่ำไห้ด้วยความยินดีเป็นที่สุด แล้วนางอรพิมก็บอกลาชาววัดและชาวบ้านเดินทางกลับนครธม พระเจ้าอุทุมราชมีความยินดีมาก อภิเษกให้ท้าวปาจิตเป็นกษัตริย์ปกครองประเทศ

เรื่องปาจิต - อรพิม มีหลายสำนวน บางสำนวนกล่าวว่า ทั้งสองได้กลับมาครองเมืองพิมาย ท้าวปาจิตทรงพระนามตามกษัตริย์องค์เดิมว่า พระเจ้าพรหมทัต และได้จัดงานพระศพพระเจ้าพรหมทัตองค์ก่อนอย่างสมพระเกียรติ สร้างเมรุเป็นหอสูงกลางใจกลางเมืองชื่อว่า เมรุพรหมทัต อยู่ห่างจากปราสาทหินพิมายประมาณ 300 เมตร

(รูปสลักหินในปรางค์พรหมทัต คือรูปหญิงคุกเข่าประณมมือไหว้บุรุษ เชื่อกันว่าหญิงนั้นคือนางอรพิม ส่วนบุรุษคือพระเจ้าพรหมทัต)

เรียบเรียงโดย ศศิธร ธัญลักษณานันท์ อรุณศรี เบญจสิริเลิศ
จาก ของดีโคราช เล่มที่ 2 สาขาศิลปะและภาษา
โดย ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏนครราชสีมา

● ที่ตั้ง : อยู่ริมฝั่งน้ำเค็มนอกกำแพงเมืองพิมายด้านทิศใต้ไปตามเส้นทางพิมาย-หินดาด ประมาณ 1 กิโลเมตร

● ความสำคัญ : ท่านางสระผมเป็นโบราณสถานขนาดเล็กแบบเขมรโบราณ

ท่านางสระผม

▼ ท่านางสระผม

▶ ท่านางสระผม

▶ ท่านางสระผม เป็นโบราณสถานขนาดเล็ก แบบเขมรโบราณ ก่อด้วยศิลาแลง

▲ แผนผังเป็นรูปกากบาท

ก่อด้วยศิลาแลง สภาพชำรุด มีแผนผังเป็นรูปกากบาท ที่เกิดจากแกนรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า 2 แกนตัดกัน โดยแถบด้านทิศตะวันออก-ตะวันตก ขนาดกว้าง-ยาว 22.30X10.40 เมตร ฐานล่างก่อเป็นฐานบัวหน้ากระดานยกพื้นสูงขึ้นมา มีบันไดหักพังลงหมดแล้ว สันนิษฐานว่า เดิมคงเป็นเครื่องไม้บนฐานศิลาแลง มุงหลังคาด้วยกระเบื้องดินเผา

● ที่ตั้ง : อยู่บนที่ราบสูงห่างจากประตูชัยของเมืองพิมายออกไปทางทิศใต้ประมาณ 400 เมตร ในเขต ต.ในเมือง อ.พิมาย จ.นครราชสีมา

● ความสำคัญ : กุฏิฤาษี เป็นกลุ่มโบราณสถานขนาดเล็ก ก่อด้วยศิลาแลงปนหินทราย หันหน้าไปทางทิศตะวันออก

กุฏิฤาษี

▼ ปราสาทประธาน

▲ พระวัชรธรหรือพระอาทิพุทธเจ้า (พระพุทธเจ้าสูงสุดในพุทธศาสนาแบบมหายานนิกายวัชรยาน) ศิลปะลพบุรีร่วมสมัยกับศิลปะเขมรแบบบายน พุทธศตวรรษที่ 18 พบที่กุฏิฤาษี (ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

◀ กุฏิฤาษี

◀ สระน้ำ

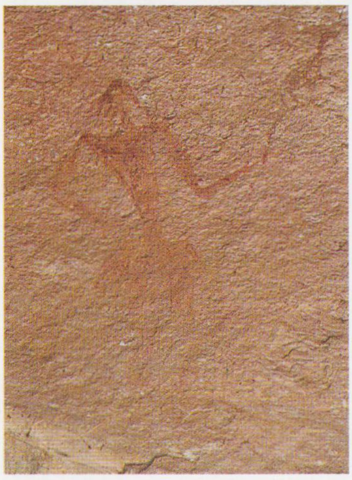
◀ กุฏิฤาษี

ประกอบไปด้วย ปราสาทประธาน ก่อด้วยศิลาแลง 1 องค์ บรรณาลัยก่อด้วยศิลาแลงปนหินทราย 1 องค์ ตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของปราสาทประธาน หันหน้าไปทางทิศตะวันตก ทั้งหมดล้อมรอบด้วยกำแพงศิลาแลงรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ขนาดกว้างxยาว ประมาณ 25x35 เมตร มีซุ้มโคปุระทางเข้า-ออก เพียงด้านเดียว ตั้งอยู่กึ่งกลางด้านทิศตะวันออก นอกกำแพงมุมทิศตะวันออกเฉียงเหนือ มีสระน้ำรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดกว้างxยาว ประมาณ 15x19 เมตร จำนวน 1 สระ ขอบสระกรุด้วยศิลาแลงลดขั้นบันไดลงไปจนถึงก้นสระ

▲ ภาพกลุ่มคน

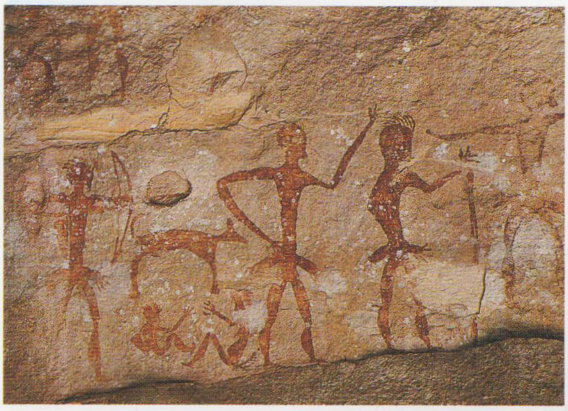
ภาพเขียนสี ก่อนประวัติศาสตร์ เขาจันทร์งาม

▲ ภาพคน

● ที่ตั้ง : บ้านเลิศสวัสดิ์ ต.ลาดบัวขาว อ.สีคิ้ว จ.นครราชสีมา

● ความสำคัญ : ลักษณะภาพเขียนสีที่พบมีปรากฏอยู่ 12 แห่ง เป็นรูปคน 31 รูป รูปสัตว์ 4 รูป และอีก 5 รูปดูไม่ชัดเจนว่าเป็นรูปอะไร โดยภาพเขียนเหล่านี้จะอยู่ตามความยาวของแนวผนังหิน สูงจากพื้นดินประมาณ 4-5 เมตร มีความยาวประมาณ 2.20 เมตร

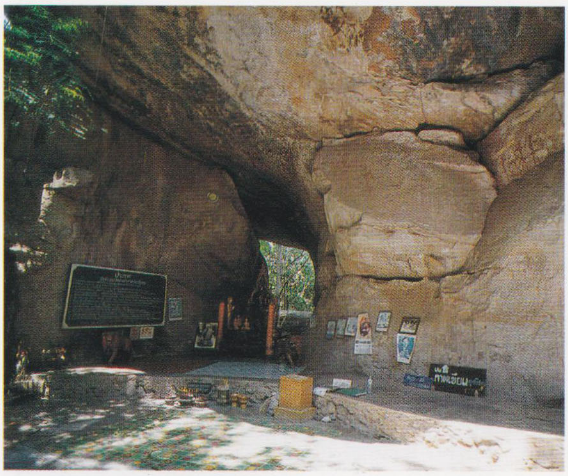
▲ ภาพคนยิงธนู หมา ผู้หญิง

▲ ภาพคนยืนเต้นรำ

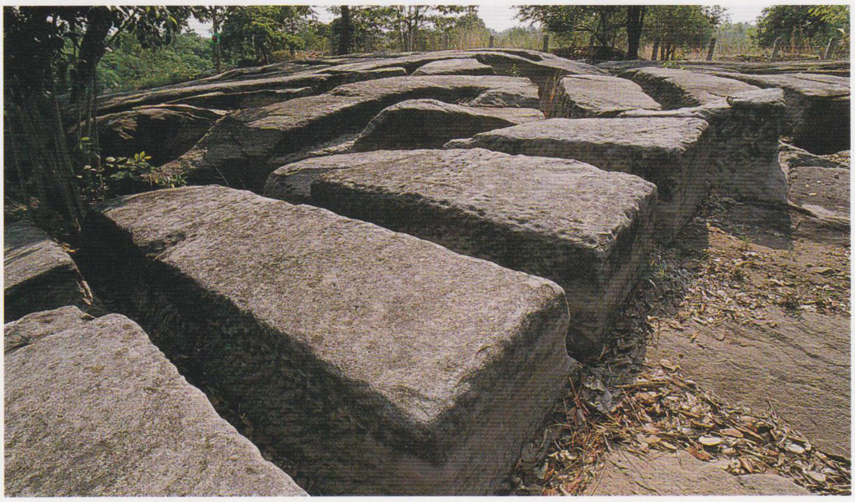
▲ ภาพแสดงท่ารำ

▲ เขาจันทร์งาม

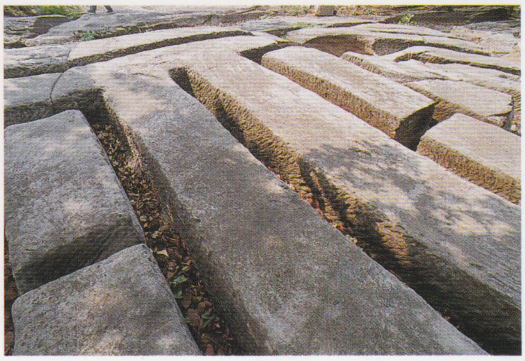
ภาพเขียนสีกลุ่มแรกเป็นภาพชุดที่เด่นและสำคัญที่สุดของกลุ่มภาพเขียนสีเขาจันทร์งาม คือเป็นภาพกลุ่มคนมีทั้งชาย-หญิง เด็ก-ผู้ใหญ่ และหมา รวมทั้งสิ้น 15 ชีวิต ประกอบด้วยคนในภาพแถวบน 3 คน แถวล่างมี 11 คน และหมา 1 ตัว เป็นภาพที่แสดงความเป็นอยู่ของคนในสมัยนั้น ซึ่งมีชีวิตอยู่ในสังคมที่ประกอบกิจกรรมร่วมกันไม่ว่าจะเป็นการพูดคุยหรือการเต้นรำ รวมทั้งการนำเอาสัตว์เข้ามาเลี้ยงกับคน ตลอดจนการใช้ธนูเป็นอาวุธ การแสดงอวัยวะเพศ การแต่งกาย และลักษณะสรีระของคนในภาพเขียนแสดงถึงน่องที่โป่งพอง ซึ่งบอกให้รู้ว่ามีความเป็นอยู่ที่ต้องเคลื่อนไหวร่างกายอย่างรวดเร็วในสภาพภูมิประเทศที่มีพื้นที่ราบสูงชัน

สำหรับการเขียนภาพที่ใช้สีแดงเป็นหลัก ซึ่งเป็นสีที่นิยมใช้ในการสร้างสรรค์ศิลปถ้ำโดยทั่วไป เทคนิคการเขียนสีทั้งการเขียนระบายเต็มรูปแบบ เงาและภาพแสดงโครงร่างการกำหนดอายุสมัยของภาพเขียนสีก่อนประวัติศาสตร์เหล่านี้น่าจะมีอายุประมาณ 3,000-4,000 ปีมาแล้ว

◀ แหล่งหินตัด เป็นภูเขาหินทรายขาว

แหล่งหินตัด

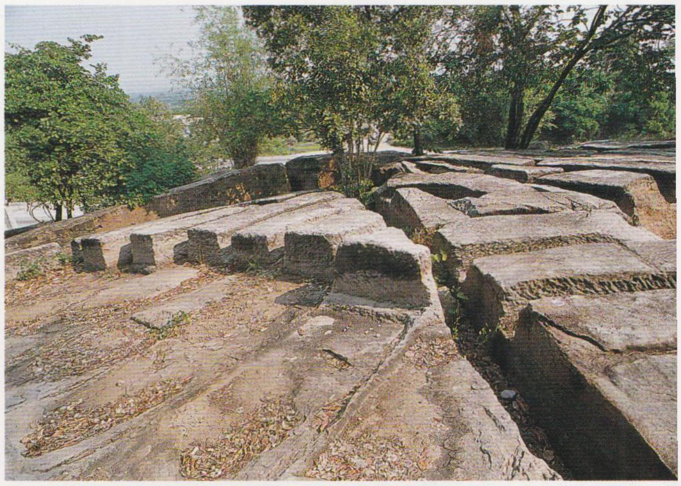

▲ แท่งหินทรายสีขาวในบริเวณแหล่งหินตัดมีรอยสกัดที่เกิดจากคมสิ่ว

- ที่ตั้ง : บ้านมอจะบก หมู่ที่ 6 ต.มิตรภาพ อ.สีคิ้ว จ.นครราชสีมา
- ความสำคัญ : ลักษณะแหล่งหินตัดเป็นภูเขาหินทรายสีขาว ซึ่งมีร่องรอยของการถูกสกัดออกเป็นแท่งสี่เหลี่ยมหลายขนาด วัดได้ประมาณ 75-90 ซม. และรอยขนาดใหญ่ที่ตัดเอาไปแล้วขนาดประมาณ 1-3 เมตร และตัวถนนมิตรภาพได้ตัดผ่ากลางไปบนแหล่งตัดหินนี้ ซึ่งส่วนที่เหลืออยู่มีรอยตัดแล้ว 3 ด้าน เหลือแต่เพียงด้านล่างเท่านั้นที่ยังไม่ได้สกัดเอาออก ลักษณะคล้ายกับเป็นชิ้นส่วนของทับหลัง เมื่อพิจารณาดูอย่างละเอียดจะพบว่าแท่งหินทรายสีขาวเหล่านี้มีรอยสกัดที่เกิดจากคมสิ่ว จากร่องรอยที่พบนี้สันนิษฐานได้ว่าแหล่งหินตัดดังกล่าวนี้เป็นบริเวณที่ช่างผู้ก่อสร้างปราสาทในสมัยโบราณได้พากันมาตัดหินในบริเวณนี้ให้ได้รูปร่างและขนาดตามที่ต้องการโดยตัดเรียงๆ เอาไว้ จากนั้นจึงทำการขนย้ายไปบริเวณที่จะทำการก่อสร้างปราสาทในภายหลัง ซึ่งเดิมคงอยู่ใกล้ทางน้ำหรือมีทางน้ำผ่าน สังเกตได้จากหลุมที่พื้นหิน เมื่อน้ำไหลผ่านจะพาก้อนกรวดมาและไหลวนอยู่เป็นจุดๆ ก้อนกรวดเหล่านี้จะกัดกร่อนพื้นให้เป็นหลุม และด้วยเหตุที่อยู่ใกล้ทางน้ำจึงทำให้สะดวกในการลำเลียงไปใช้ในการก่อสร้าง

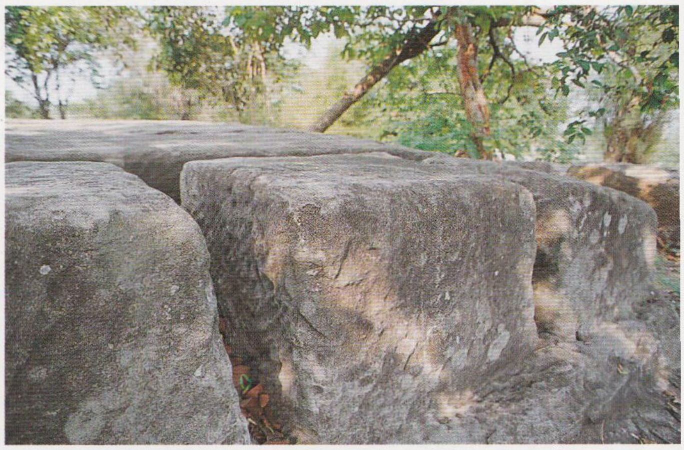
▲ ร่องรอยการถูกสกัด

▲ รอยขนาดใหญ่ที่ตัดเอาไปแล้ว

▲ ร่องรอยการถูกสกัดเป็นแท่งสี่เหลี่ยมหลายขนาด

▲ มีรอยตัดแล้ว 3 ด้าน เหลือเพียงแต่ด้านล่าง

หินทรายขาวที่ได้จากแหล่งนี้ อาจนำไปใช้ในการก่อสร้างปราสาทหินพิมาย หรือกลุ่มปราสาทในบริเวณ อ.สูงเนิน ซึ่งเมื่อพิจารณาจากระยะทางของตำแหน่งที่ตั้งของปราสาททั้ง 2 แล้ว นับว่ามีระยะทางที่ห่างกันมาก ระหว่างปราสาทหินพิมายกับแหล่งหินตัดคือประมาณ 105 กม. ซึ่งเป็นระยะทางที่ห่างกันมาก ความเป็นไปได้ของกลุ่มปราสาทในบริเวณอำเภอสูงเนิน จึงมีมากกว่าในการที่จะนำหินทรายขาวไปใช้ในการก่อสร้างปราสาทอันได้แก่ ปราสาทหินเมืองแขก ปราสาทหินเมืองเก่า และปราสาทหินโนนกู่ ซึ่งห่างกันเพียง 40 กิโลเมตรเท่านั้น สำหรับหินทรายขาวที่ใช้ในการก่อสร้างปราสาทหินพิมาย คงนำไปจากบริเวณอื่นที่คงอยู่ไม่ไกลจากปราสาทหินพิมายนัก

● ที่ตั้ง : บ้านเมืองเก่า ต.โคราช อ.สูงเนิน จ.นครราชสีมา

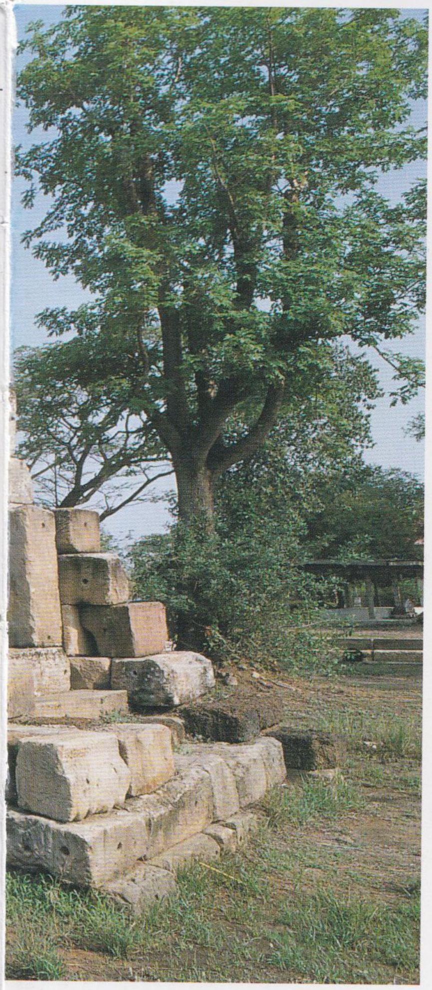
● ความสำคัญ : ลักษณะแผนผังเป็นศาสนสถานขอม ประกอบด้วยปรางค์ประธานก่อสร้างด้วยศิลาแลง แผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสย่อมุม มีมุขยื่นเป็นทางเข้าด้านทิศตะวันออกเพียงด้านเดียว บริเวณด้านหน้าทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของปรางค์ประธานมีวิหารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าก่อด้วยศิลาแลงอยู่หลังหนึ่ง มีประตูทางเข้าหันหน้าไปทางทิศตะวันตกอยู่ด้านเดียว

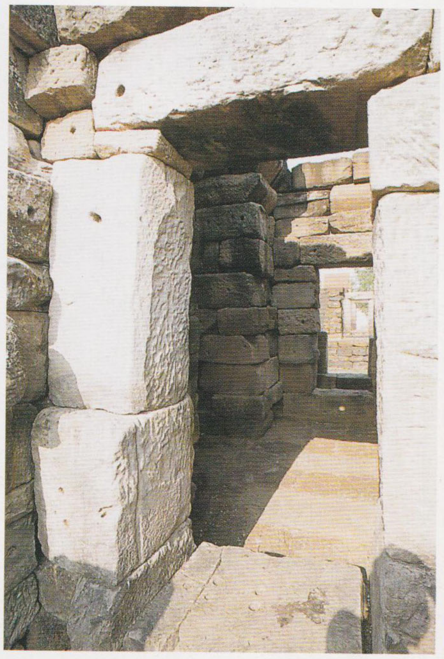
ปราสาทเมืองเก่า

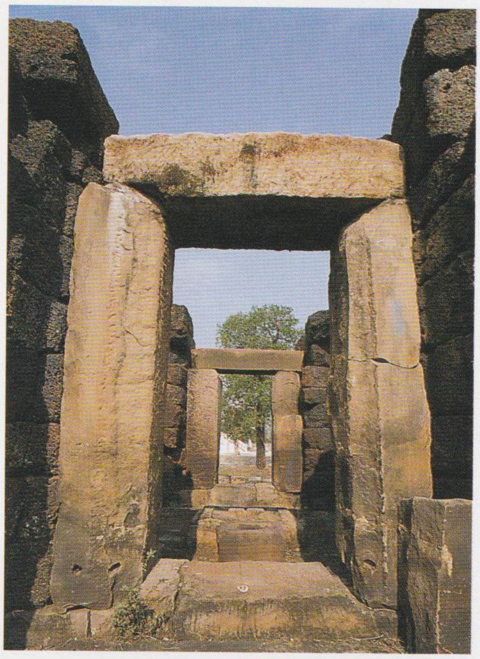

▲ ซุ้มประตู ก่อด้วย
หินทรายขาว ปนศิลาแลง

▲ ประตูของ
ปรางค์ประธาน

▲ ประตูของ
ปรางค์ประธาน

▲ บริเวณซุ้มประตู

ซึ่งปัจจุบันถูกเปลี่ยนรูปแบบไปมากเพราะชาวบ้านได้ขุดคลองเชื่อมกับคลองส่งน้ำชลประทานเพื่อเก็บกักน้ำในหมู่บ้าน

ลักษณะแผนผังของปราสาทหินเมืองเก่าดังกล่าวนี้ คือ แผนผังของอโรคยาศาลคือโรงพยาบาลที่สร้างโดยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 (พ.ศ.1720-1780) มหาราชองค์สุดท้าย แห่งอาณาจักรเขมรให้อยู่ภายใต้พระบารมีของพระเจ้าผู้ทรงการแพทย์คือพระโพธิสัตว์ ไภษัชยคุรุไวฑูรยประภา เพื่อประทานความสุขเกษมและปราศจากโรคภัยให้กับประชาชนของพระองค์ ได้ค้นพบ

▼ แท่นฐานศิวลึงค์บริเวณปรางค์ประธาน

ปัจจุบันอาคารทั้ง 2 หลังนี้ได้หักพังลงมามาก ถัดออกไปทางทิศตะวันออกมีซุ้มประตูก่อด้วยหินทรายสีขาวปนศิลาแลง มีกำแพงแก้วก่อด้วยศิลาแลงชักปีกกาออกไปทั้ง 2 ข้างของประตูซุ้มก่อต่อเนื่องเป็นกำแพงล้อมรอบปรางค์ประธานและวิหารด้านนอกกำแพงห่างไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือเพียงเล็กน้อย มีสระน้ำกรุด้วยศิลาแลงรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสอยู่ 1 สระ

▲ รอยพระพุทธบาท บริเวณปราสาทเมืองเก่า

▲ สระน้ำกรุด้วยศิลาแลง รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส

โรงพยาบาลที่มีสัดส่วนและแผนผังเช่นเดียวกับปราสาทหินเมืองเก่าทั้งในประเทศเขมรและประเทศไทยแล้วหลายแห่ง ดังปรากฏในจารึกที่ปราสาทพรหมที่กล่าวถึงพระองค์ทรงโปรดให้สร้างอโรคยาศาลขึ้น 102 แห่งกระจายอยู่ทั้ง 4 ทิศ ทั่วอาณาจักรของพระองค์ เช่น ปราสาทตาเมียนโตจ อำเภอกาบเชิง จังหวัดสุรินทร์ กุฏิฤาษี อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ปราสาททาม ตำบลสมอ อำเภอปรางค์กู่ จังหวัดศรีสะเกษ กู่สันตรัตน์ อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม กุฏิฤาษี อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ ฯลฯ

ได้ค้นพบศิลาจารึกของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 สลักลงหลักศิลาสี่เหลี่ยมด้านเท่าทรงกระโจมตามอโรคยาศาลต่างๆ หลายแห่งด้วยกัน ซึ่งต่างมีข้อความเหมือนกันหมดทุกหลักรวมทั้งที่ปราสาทหินเมืองเก่านี้ด้วย เป็นการยืนยันได้ว่าปราสาทหินเมืองเก่านี้ คือ อโรคยาศาลอย่างแท้จริง ซึ่งสร้างในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ประมาณพุทธศตวรรษที่ 18

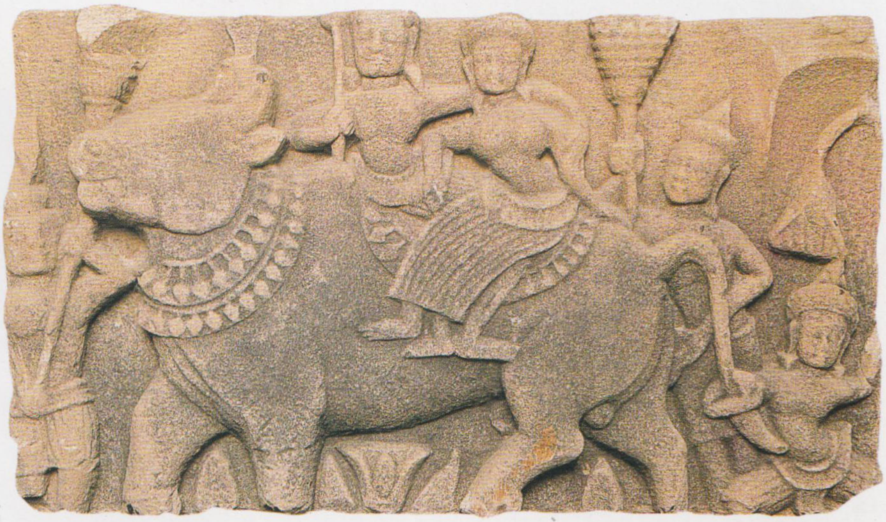
● ที่ตั้ง : บ้านกกกอก ต.โคราช อ.สูงเนิน จ.นครราชสีมา

● ความสำคัญ : ปราสาทเมืองแขก เป็นกลุ่มสถาปัตยกรรมที่ก่อด้วยอิฐปนหินทราย ประกอบไปด้วยสถาปัตยกรรมที่สำคัญดังนี้ คือปราสาทประธาน 3 หลัง, กำแพงแก้ว, ห้องรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า, โคปุระของกำแพงชั้นใน, ฐานอาคารอิฐรูปสี่เหลี่ยม, สระน้ำ และอาคารอิฐ 2 หลัง บริเวณลานด้านหน้า

ปราสาทเมืองแขก

▶ บริเวณแนวกำแพง

▶ ชิ้นส่วนหน้าบัน สลักภาพพระศิวะและพระอุมาทรงโคนนทิ (อุมามเหศวร) อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 15 พบที่ ปราสาทเมืองแขก (ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย)

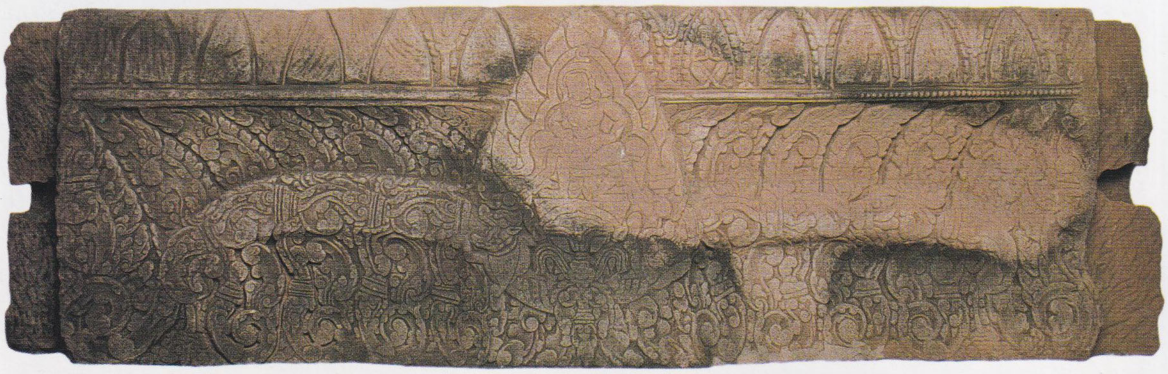
▶ เสาประดับกรอบประตู

จากการขุดแต่ง - บูรณะปราสาทเมืองแขกพบโบราณวัตถุที่สำคัญ ได้แก่

๑. ทับหลังหินทรายสลักภาพเล่าเรื่องเทพนิยายในศาสนาพราหมณ์ฮินดูแบบศิลปกรรมเขมรสมัยเกาะแกร์ - แปรรูป (กลางพุทธศตวรรษที่ 15) เช่น ทับหลังสลักภาพพระวิษณุเรื่องกฤษณวตาร ตอน ฆ่าพระยากง ทับหลังแสดงภาพพระอุมา ตอน "มหิษาสุรมรรทินี" และทับหลังแสดงภาพพระอินทร์

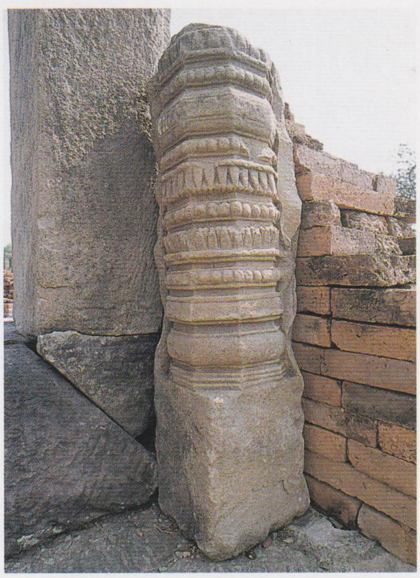
▼ ทับหลังสลักภาพมหิษาสุรมรรทินี ศิลปะลพบุรีร่วมสมัยกับศิลปะเขมรแบบเกาะแกร์–แปรรูป พุทธศตวรรษที่ 15 พบที่ปราสาทเมืองแขก (ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

▲ ทับหลังสลักภาพพระกฤษณะฆ่าพระยากง ศิลปะลพบุรีร่วมสมัยกับศิลปะเขมรแบบเกาะแกร์–แปรรูป พุทธศตวรรษที่ 15 พบที่ปราสาทเมืองแขก (ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

▼ เสาประดับกรอบประตู

▲ บริเวณแนวกำแพง

◀ แท่นฐานศิวลึงค์ในบริเวณปราสาทเมืองแขก

▲ ปราสาทเมืองแขก

ทรงช้างเอราวัณ เป็นต้น

2. ศิวลึงค์

3. ปราสาทจำลอง

4. คันฉ่องสำริด

5. เศษเครื่องถ้วย กลุ่มเตาเผาบ้านกรวด (พุทธศตวรรษที่ 15-17) เศษเครื่องถ้วยจีน "จิงไป๋" (พุทธศตวรรษที่ 15) เศษเครื่องถ้วยเขมรแบบลีเออแวง (ปลายพุทธศตวรรษที่ 15-16)

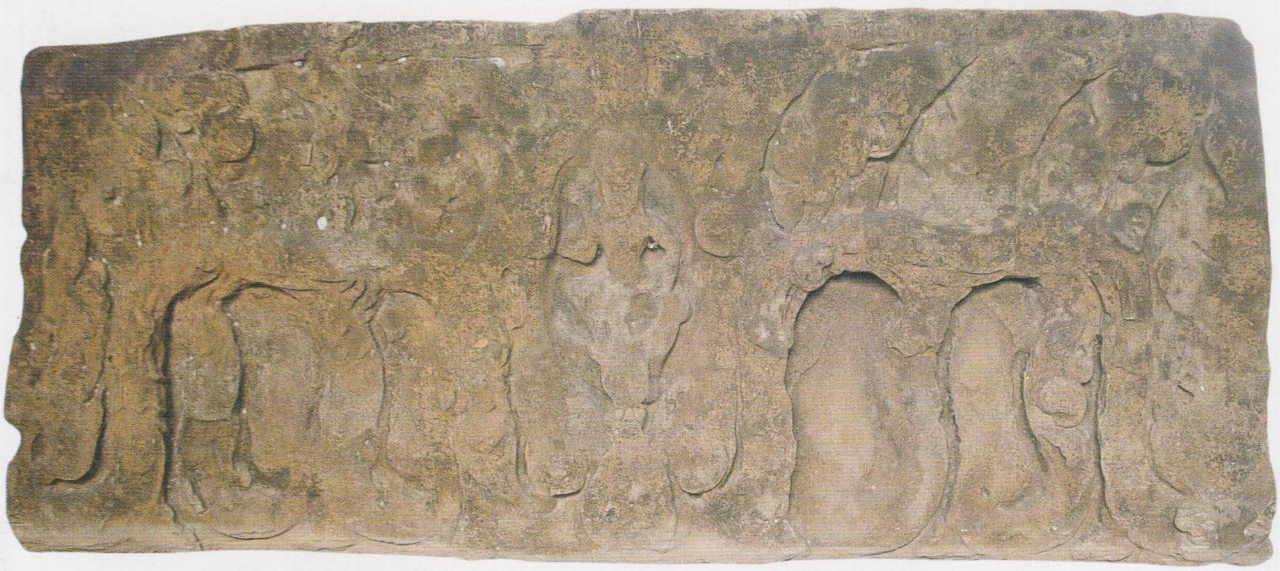
▼ ทับหลังสลักภาพพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ ศิลปะลพบุรีร่วมสมัยกับศิลปะเขมรแบบเกาะแกร์-แปรรูป พุทธศตวรรษที่ 15 พบที่ ปราสาทเมืองแขก (ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

ปราสาทหินโนนกู่

▼ ทับหลังสลักภาพพระพรหมทรงหงส์ ศิลปะเขมรแบบบาปวน พุทธศตวรรษที่ 16 พบที่ปราสาทหินโนนกู่ (ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

● ที่ตั้ง : ตั้งอยู่ใกล้กับปราสาทหินเมืองแขก ต.โคราช อ.สูงเนิน จ.นครราชสีมา

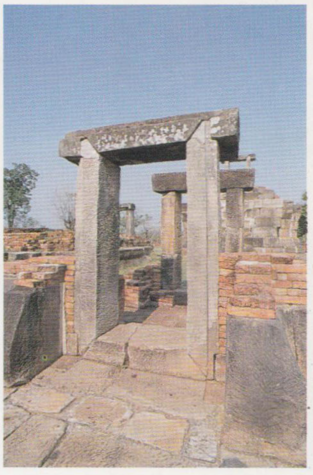
● ความสำคัญ : ลักษณะแผนผังของปราสาทหินโนนกู่ ประกอบด้วยตัวอาคารโบราณสถานก่อด้วยศิลาทรายมีมุขยื่นออกไปทางด้านหน้า คือ ทิศตะวันออก มีบันไดขึ้นลงด้านหน้าและด้านหลัง ฐานของอาคารเป็นฐานค่อนข้างสูงมาก วงกบประตูและชั้นหลังคาได้พังลงจนหมดสิ้น ตัวผนังและชั้นหลังคาของปราสาทหินโนนกู่นี้คงก่อด้วยอิฐเพราะจากการขุดแต่งทางโบราณคดีไม่ปรากฏหินซึ่งใช้ทำเป็นชั้นหลังคาแต่อย่างใด

▲ ปรางค์ประธาน

▼ ปรางค์ประธาน

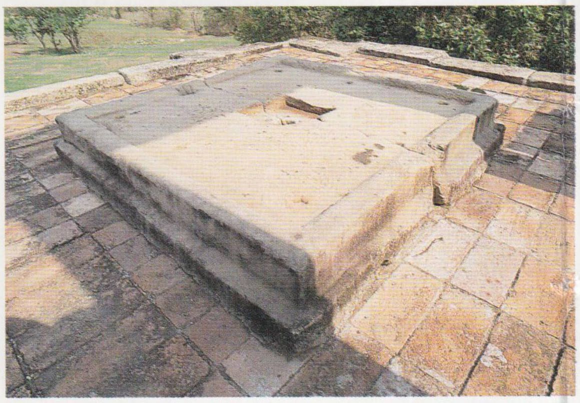
◀ บริเวณซุ้มประตู

▶ ทับหลังสลักภาพหน้ากาลคายพวงอุบะ ศิลปะเขมรแบบบาปวน พุทธศตวรรษที่ 16 พบที่ปราสาทหินโนนกู่ (ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

▶ ปรางค์ประธาน

▲ บรรณาลัย

▼ บรรณาลัย

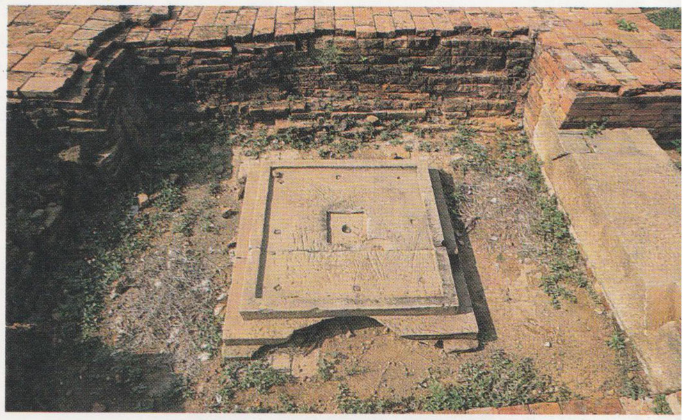
▲ ปรางค์ประธาน

▲ ซุ้มประตูและกำแพงแก้ว

▲ บรรณาลัย

▲ แท่นฐานศิวลึงค์ในบริเวณปราสาทหินโนนกู่

▼ บัวยอดปรางค์ ศิลปะเขมร พบที่ ปราสาทหินโนนกู่ (ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพิมาย)

▲ บรรณาลัย

- ที่ตั้ง : ต.เสมา อ.สูงเนิน จ.นครราชสีมา
- ความสำคัญ : เมืองเสมาโบราณตั้งอยู่ห่างจากตัวอำเภอสูงเนินมาทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือประมาณ 5 กิโลเมตร ซึ่งมีลักษณะรูปร่างเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้ามุมมน ขนาด 1,700X1,500 เมตร มีกำแพงเป็นคันดินสูง แต่บางช่วงมีศิลาแลงและหินทรายอยู่ส่วนบนของกำแพงและคูน้ำ ซึ่งตื้นเขินกลายเป็นพื้นที่นาเกือบหมดสิ้นโอบรอบเมืองโบราณแห่งนี้

เมืองเสมา หรือเมือง นครราชสีมาเก่า

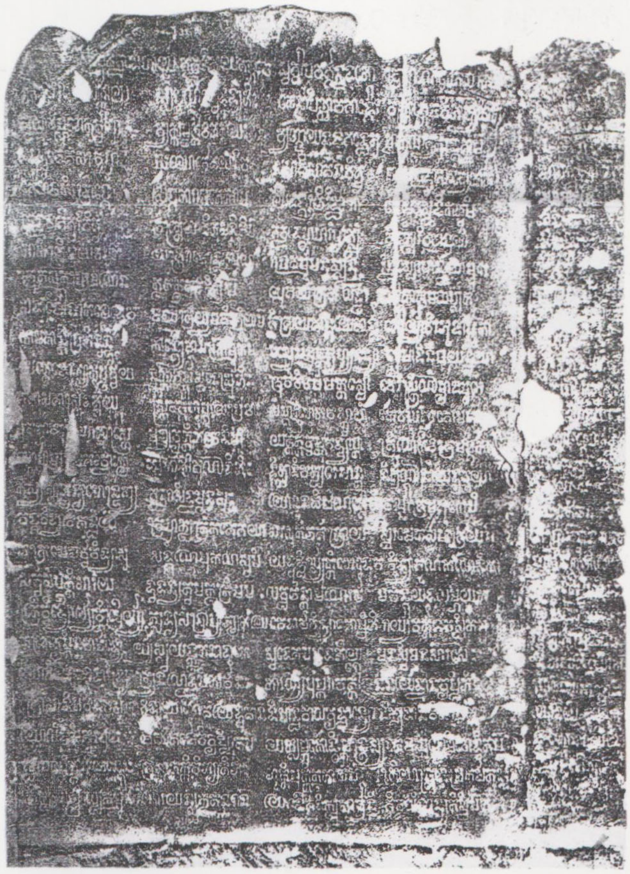
▲ จารึกสูงเนิน นม.3 ด้านที่ 1

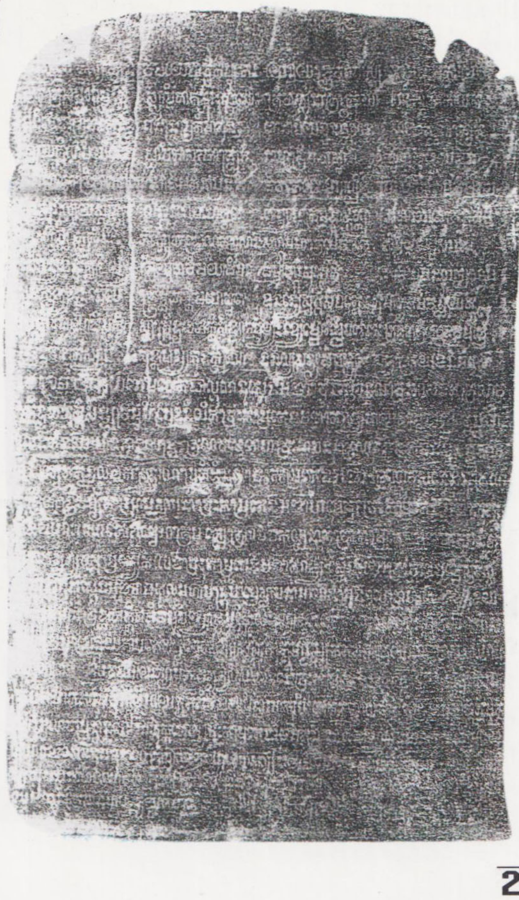
▼ จารึกสูงเนิน นม.3 ด้านที่ 2

ภายในเมืองเสมามีคันดินรูปสี่เหลี่ยมอยู่หลายแห่ง ซึ่งบางแห่งเป็นขอบเขตของศาสนสถานที่มีซากโบราณสถานก่อด้วยหินทราย บางแห่งเป็นสระน้ำ

บริเวณรอบตัวเมืองโบราณมีร่องรอยของชุมชนโบราณและศาสนสถานที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมทวารวดี เช่น บ้านคลองขวาง มีพระพุทธรูปหินทรายและธรรมจักรหินทรายที่วัดธรรมจักรเสมาราม ใบเสมาหินปักเรียงเป็นระยะ ๆ ในเขตบ้านหินตั้งและมีซากโบราณสถานที่บ้านแก่นท้าว

▲ จารึกสูงเนิน นม.25 ด้านที่ 1 และ 3

▶ จารึกสูงเนิน นม.25 ด้านที่ 2

▲ แผ่นสลักภาพพระพุทธรูปประทับห้อยพระบาท ปางแสดงธรรม ศิลปะทวารวดี ได้จากวัดแก่นท้าว อำเภอสูงเนิน (ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

▲ พระพิมพ์ดินเผา ศิลปะทวารวดี พุทธศตวรรษที่ 13-14 ได้จากการขุดแต่งบริเวณวัดธรรมจักรเสมาราม อำเภอสูงเนิน (ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

► พระพุทธรูปยืน ศิลปะทวารวดี พุทธศตวรรษที่ 13-14 ได้จากวัดแก่นท้าว อำเภอสูงเนิน (ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

▼ พระพิมพ์ดินเผา ศิลปะทวารวดี พุทธศตวรรษที่ 13-14 ได้จากวัดแก่นท้าว อำเภอสูงเนิน (ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

นอกจากนี้ยังพบศิลาจารึกหลายหลักบริเวณเมืองโบราณและบริเวณใกล้เคียง เช่น จารึกบ่ออีกา จารึกเมืองเสมา และจารึกสูงเนิน ซึ่งล้วนแต่ใช้อักษรขอมโบราณ ภาษาสันสกฤตและเขมร ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 15-16

ดังนั้นเมืองเสมาจึงควรสร้างขึ้นในสมัยวัฒนธรรมทวารวดีราวพุทธศตวรรษที่ 12-14 เป็นอย่างช้าที่สุด และต่อเนื่องมาจนถึงวัฒนธรรมขอมเมื่อขอมเข้ามามีบทบาทในท้องถิ่นแบบนี้

▲ พระพุทธรูปยืน ศิลปะทวารวดี พุทธศตวรรษที่ 13-14 ได้จากวัดแก่นท้าว อำเภอสูงเนิน (ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

▼ พระพุทธรูป ศิลปะทวารวดี พุทธศตวรรษที่ 13-14 ได้จากการขุดแต่งบริเวณวัดธรรมจักรเสมาราม อำเภอสูงเนิน (ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

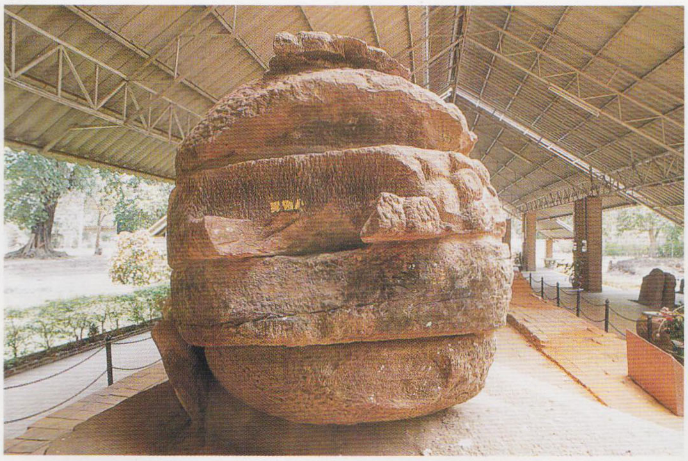
◀ ยอดสถูปจำลอง ศิลปะทวารวดี พุทธศตวรรษที่ 13-14 ได้จากการขุดแต่งบริเวณวัดธรรมจักรเสมาราม อำเภอสูงเนิน (ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

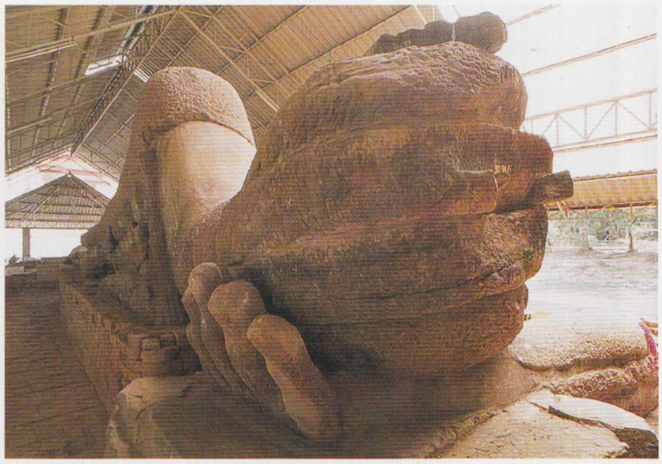
พระนอน วัดธรรมจักรเสมาราม

● ที่ตั้ง : หมู่บ้านคลองขวาง ต.เสมา อ.สูงเนิน จ.นครราชสีมา

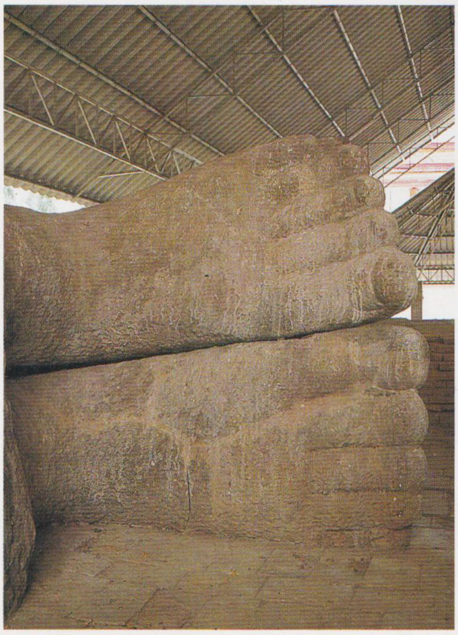
● ความสำคัญ : พระนอนหรือพระพุทธรูปปางไสยาสน์ สลักด้วยหินทรายแดงขนาดใหญ่หลายๆ ก้อน ประกอบกันขึ้นตามแนวทิศเหนือทิศใต้ สภาพองค์พระนอนแตกหักและชำรุดตลอดทั้งองค์ วัดความยาวได้ประมาณ 13.30 เมตร พระเศียรอยู่ทางทิศใต้หันพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก ประกอบด้วยหินทรายแดง 4 แผ่น วางซ้อนกัน พระพักตร์ค่อนข้างเหลี่ยม พระขนงสลักเป็นสันนูนต่อกันเป็นรูปปีกกา พระเนตรเหลือบต่ำ พระนาสิกค่อนข้างกว้าง ทรงแย้มพระสรวล มุมพระโอษฐ์ชี้ขึ้น พระศกขมวดเป็นรูปก้นหอย สภาพแตกหักเป็นอันมาก ด้านหลังพระเศียรเป็นเพียงรอยสลักหินโกลนไว้อย่างคร่าวๆ และมีเฉพาะปลายพระพักตร์รองรับพระเศียรอยู่

▲ พระเศียร

▲ พระเศียร

▶ พระบาท

ส่วนพระศอ (คอ) เป็นหินทรายก้อนหนึ่งสลักเป็นทรงกลม หนา 0.39 เมตร เส้นผ่าศูนย์กลาง 0.90 เมตร ภายหลังการขุดแต่งได้พบพระศอเพิ่มอีกชิ้นหนึ่งตกอยู่ด้านนอกฐานอาคารหน้าพระพักตร์ (หน้า) จึงได้นำมาต่อเข้าเป็นรูปเดิมพร้อมๆ กับการบูรณะส่วนอื่นๆ ซึ่งจะได้กล่าว

▶ พระหัตถ์

▲ พระหัตถ์ (ซ้าย)

ต่อไป ส่วนพระวรกาย (ร่างกาย) นั้น ประกอบด้วยหินทรายเรียงกันเป็นแผ่นในแนวตั้งมีสภาพแตกหักมากเช่นกัน ที่เด่นชัดและสมบูรณ์ คือ จากพระพาหา (แขน) จนถึงพระหัตถ์ (มือ) ซึ่งเป็นแท่งหินทรายขนาดใหญ่ยาวตลอดนั่นเอง ถัดจากพระโสณี (ตะโพก) ลงมาจนถึงพระบาท (เท้า) มีสภาพแตกหักชำรุดมากจนไม่อาจสันนิษฐานได้เนื่องจากชาวบ้านได้นำเศษหินมากองรวมกันไว้ประกอบกับดินได้ทับถมมากจนถึงระดับพระนาภี (สะดือ)

▲ พระหัตถ์ (ขวา)

▼ จารึก บริเวณพระนอน

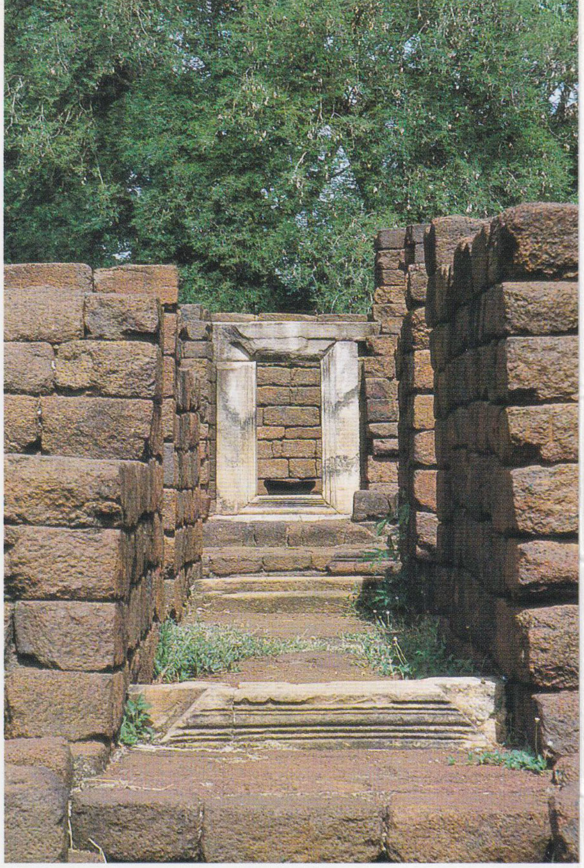

▲ ฯพณฯ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ อดีตนายกรัฐมนตรีเป็นประธานวางศิลาฤกษ์ก่อสร้างอาคารหลังนี้ เมื่อวันที่ 5 เมษายน พ.ศ. 2536 งบประมาณในการก่อสร้างเป็นเงินทั้งสิ้นประมาณหนึ่งล้านบาท โดยได้รับบริจาคจากนายสุวัจน์ ลิปตพัลลภ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดนครราชสีมา ออกแบบและควบคุมการก่อสร้างโดยกรมศิลปากร ได้จัดให้มีพิธีสมโภชขึ้นเมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2537

▶ จารึก
บริเวณพระนอน

ทำให้นักวิชาการบางท่านสันนิษฐานว่าเป็นพระยืนเนื่องจากพระบาทแต่เดิมที่ชาวบ้านจะนำมาเรียงในลักษณะนอนอยู่ในปัจจุบันนั้นได้พบพระบาทอยู่ในลักษณะตั้งอยู่บนพื้น ภายหลัง คงจะแตกหักและล้มลงเป็นพระนอนดังกล่าวข้างต้น พระนอนวัดธรรมจักรเสมารามนี้สร้างขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 12-13 ลงมา โดยรูปแบบศิลป์ได้รับอิทธิพลของศิลปแบบทวารวดีที่มีอิทธิพลของศิลปแบบพื้นเมืองปนอยู่บ้าง

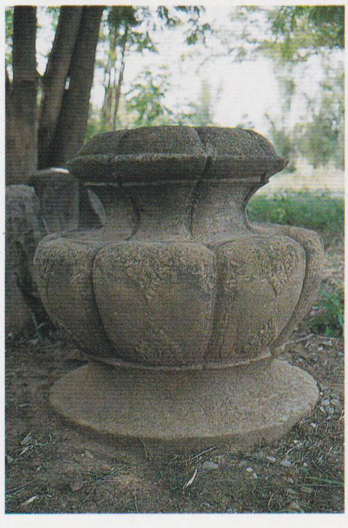

● ที่ตั้ง : บ้านถนนหัก ต.ไทยเจริญ อ.หนองบุนนาก จ.นครราชสีมา

● ความสำคัญ : ปราสาทหินบ้านถนนหัก เป็นปรางค์ขอมสร้างด้วยศิลาแลง แผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสย่อมุม ด้านทิศตะวันออกทำเป็นมุขยื่นยาวออกไปเป็นประตู ด้านทิศเหนือ-ใต้ และตะวันตกเป็นประตูหลอก ปัจจุบันพังทลายปรากฏให้เห็นเฉพาะกรอบประตูทางเข้าด้านทิศตะวันออกและแนวผนังปรางค์ด้านทิศเหนือ กรอบประตูดังกล่าวแสดงการบากหินเลียนแบบการเข้ากรอบประตูเครื่องไม้

ปราสาทหิน บ้านถนนหัก (เมืองเก่า)

▼ ชิ้นส่วนสถาปัตยกรรมบริเวณปราสาทหินบ้านถนนหัก

▼ ชิ้นส่วนสถาปัตยกรรมบริเวณปราสาทหินบ้านถนนหัก

อายุของโบราณสถานแห่งนี้พิจารณาได้จากการเข้ากรอบประตูหินที่เลียนแบบเครื่องไม้ การทำปีกซุ้มประตูปลอมและลายลวดบัวบนกำแพงแก้ว ปราสาทแห่งนี้ควรจะสร้างขึ้นประมาณปลายพุทธศตวรรษที่ 15 (โครงการสำรวจ และขึ้นทะเบียนโบราณสถานเร่งด่วน กองโบราณคดี) หากพิจารณาจากประติมกรรมหินทรายที่พบก็น่าจะมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 16 (รายงานการสำรวจและขุดแต่งโบราณวัตถุสถานในภาค

▲ ชิ้นส่วนสถาปัตยกรรมบริเวณปราสาทหินบ้านถนนหัก

▲ ชิ้นส่วนสถาปัตยกรรมบริเวณปราสาทหินบ้านถนนหัก

▲ เศียรนาคประดับสถาปัตยกรรมศิลปะลพบุรีร่วมสมัยกับศิลปะเขมรแบบบาปวน พุทธศตวรรษที่ 16 พบที่ปราสาทหินบ้านถนนหัก (ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

ตะวันออกเฉียงเหนือ,2502 หน้า 30) ดังนั้นปราสาทแห่งนี้น่าจะมีอายุอยู่ในช่วงระหว่างปลายพุทธศตวรรษที่ 15-16

▲ พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร ประติมากรรมสำริด ศิลปะลพบุรีร่วมสมัยกับศิลปะเขมรแบบบายน พุทธศตวรรษที่ 18 พบที่ ปราสาทหินบ้านถนนหัก (ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

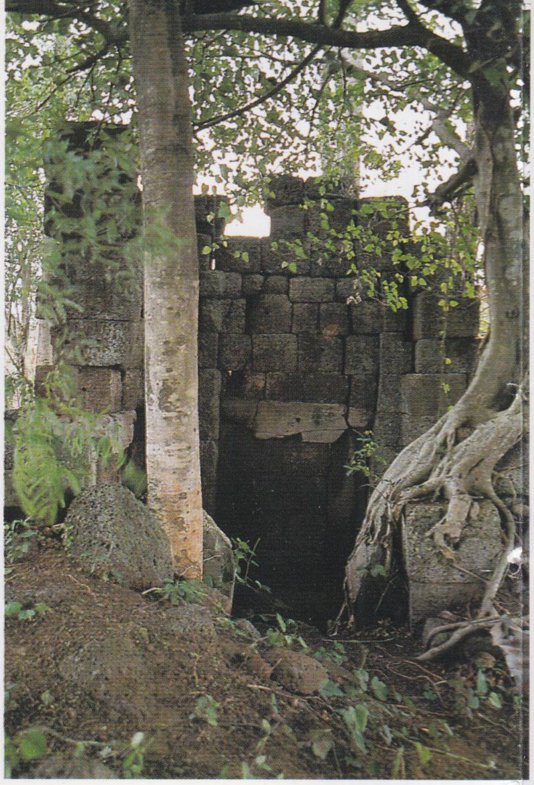

▲ ชิ้นส่วนสถาปัตยกรรมสลักรูปฤาษี พบที่ปราสาทหินบ้านถนนหัก (ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

▲ ประติมากรรมรูปวัว พบที่ ปราสาทหินบ้านถนนหัก (ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

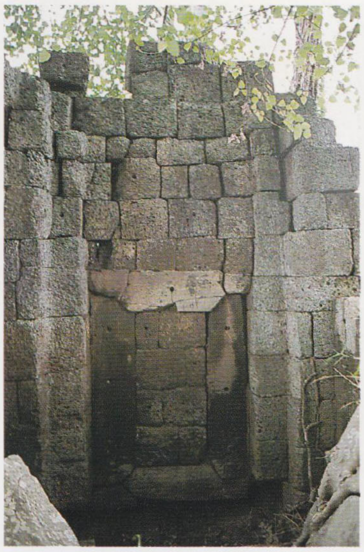

ปรางค์บ้านปรางค์

- **ที่ตั้ง** : บ้านปรางค์ ต.หินดาด อ.ห้วยแถลง จ.นครราชสีมา
- **ความสำคัญ** : ปรางค์บ้านปรางค์มีลักษณะเป็นศาสนสถานขอม ซึ่งก่อด้วยศิลาแลงเป็นรูปสี่เหลี่ยม มีสภาพชำรุดทรุดโทรมมาก ก้อนศิลาแลงเกลื่อนกระจายอยู่ทั่วบริเวณฐาน ประตูทางเข้าทางด้านทิศตะวันออกมีกรอบประตูทำด้วยหินทราย ส่วนผนังอีก 3 ด้านเป็นประตูหลอก กำแพงแก้วสร้างด้วยศิลาแลงล้อมรอบปรางค์เป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ซึ่งควรจะมีซุ้มประตูทางเข้าอยู่ด้านทิศตะวันออกแต่ก็ไม่เหลือสภาพแล้ว นอกกำแพงแก้วด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือมีสระน้ำรูปสี่เหลี่ยมซึ่งมีสภาพตื้นเขินมากแล้วอยู่ 1 แห่ง อันเป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่งของโบราณสถาน

▼ ศิลาแลงเป็นรูปสี่เหลี่ยม

▲ บริเวณปรางค์บ้านปรางค์

▲ บริเวณปรางค์บ้านปรางค์

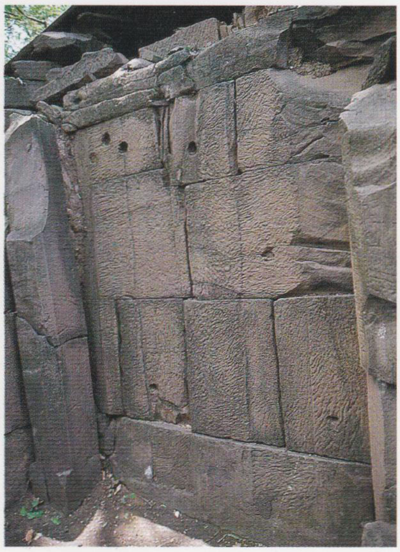

▲ บริเวณปรางค์บ้านปรางค์

จากสภาพกองหินที่ทับถมอยู่ จึงทำให้ไม่สามารถสังเกตส่วนสำคัญของโบราณสถานได้ จึงเพียงแต่ประมาณอายุโดยพิจารณาโบราณสถานประเภทเดียวกันว่าควรจะได้รับการก่อสร้างประมาณพุทธศตวรรษที่ 16-18

▼ บริเวณกำแพงแก้ว

- ที่ตั้ง : บ้านหลุ่งตะเคียง หมู่ที่ 1 ต.หลุ่งตะเคียน อ.ห้วยแถลง จ.นครราชสีมา
- ความสำคัญ : โบราณสถานลักษณะเป็นเนินดิน 3 เนินอยู่ติดกัน บางส่วนถูกขุดลอก โดยเฉพาะที่ปราสาทประธานถูกขุดให้เห็นด้านหน้า มีเสาประดับกรอบประตูและชั้นบัวคว่ำข้างประตูที่ด้านหน้าและด้านทิศใต้ซึ่งแกะสลักลายดอกประจำยาม สำหรับเนินดินด้านทิศเหนือและด้านทิศใต้ปกคลุมด้วยหินทรายแดงและเศษอิฐหัก มีกรอบประตูทางด้านทิศตะวันออกโผล่ดินขึ้นมา

▲ ปราสาทประธาน (ด้านข้าง)

ปราสาทหิน บ้านหลุ่งตะเคียน

▶ สภาพชำรุดทรุดโทรมของปราสาทหินบ้านหลุ่งตะเคียน

▲ ชิ้นส่วนสถาปัตยกรรม
บริเวณปราสาทหิน
บ้านหลุ่งตะเคียน

▲ ลายสลักที่บริเวณ
ฐานของปราสาท

จากลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่ศึกษาได้ในสภาพก่อนการขุดแต่งนี้พบว่าเป็นปราสาท 3 หลัง ตั้งอยู่ในแนวเหนือ-ใต้ หันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีคูน้ำล้อมอยู่โดยเว้นทางเดินเข้า-ออก ไว้ด้านหน้า และสร้างด้วยหินทรายแดง มีลายสลักที่เสาประดับกรอบประตูและลายประจำยามมีชั้นบัวคว่ำ อาจจะกล่าวได้ว่าปราสาทที่บ้านหลุ่งตะเคียนเป็นศาสนสถานพราหมณ์หรือฮินดู ลัทธิไศวนิกายศิลปเขมรถูกสร้างขึ้นราวพุทธศตวรรษที่ 16

▲ ชิ้นส่วนสถาปัตยกรรม
บริเวณปราสาทหินบ้าน
หลุ่งตะเคียน

◀ ลายสลักบริเวณ
ปราสาทหินบ้านหลุ่งตะเคียน

● ที่ตั้ง : บ้านใหม่ไทยจาน ต.งิ้ว อ.ห้วยแถลง จ.นครราชสีมา

● ความสำคัญ : เมืองถ่ายจานหรือเมืองไทยจาน ตั้งอยู่ทิศตะวันออกเฉียงใต้ติดกับชายหมู่บ้าน

เมืองถ่ายจาน

บ้านใหม่ไทยจานเป็นชุมชนโบราณซึ่งมีลักษณะเป็นรูปทรงกลม เส้นผ่าศูนย์กลางยาวประมาณ 550 เมตร ล้อมรอบด้วยคูน้ำและคันดิน 3 ชั้น ทางหมู่บ้านได้ตัดถนนผ่านคันกำแพงดินชั้นนอกสุดซึ่งอยู่ในเขตหมู่บ้าน ได้พบเศษภาชนะดินเผา กระดูกคนและกระดูกสัตว์จำนวนมาก

ที่มาของข้อมูล : สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 9 จังหวัดนครราชสีมา

ฯพณฯ พลเอก
ชาติชาย ชุณหะวัณ
คนดีศรีโคราช
และคนดีของแผ่นดินไทย

ส.ส. สุรัจ

ฯพณฯ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ

ผู้แทนราษฎร

"ขวัญใจคนโคราช"

ชื่อ

พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ

H.E. General Chatichai Choonhavan

Member of House of The Representative

ข้อมูลเกี่ยวกับการเลือกตั้ง

13 ก.ย. 35 ชพน. นครราชสีมาเขต 1 ได้คะแนน 115,777

2 ก.ค. 38 ชพน. นครราชสีมาเขต 1 ได้คะแนน 153,271

17 พ.ย. 39 ชพน. นครราช สีมาเขต 1 ได้คะแนน 167,118

วันเดือนปีเกิด

5 เมษายน 2465 ที่แขวงพลับพลาชัย เขตสัมพันธวงศ์ กทม. เมื่อแรกชื่อ สมบุญ ชุณหะวัณ เป็นบุตรจอมพลผิน และคุณหญิงวิบุลลักสม์ชุณหะวัณ มีพี่น้องร่วมท้องทั้งหมด 5 คน ดังนี้

1. คุณหญิงอุดมลักษณ์ ศรียานนท์ (ภริยา พลตำรวจเอก เผ่า ศรียานนท์)

2. นางพร้อม ทัพพะรังสี

(ภริยานายอรุณ ทัพพะรังสี – บิดานายกร และพล.ต.กมล ทัพพะรังสี)

3. ท่านผู้หญิงเจริญ อดิเรกสาร (ภริยา พลตำรวจเอกประมาณ อดิเรกสาร)

4. พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ

5. นางสมพร เชี่ยวสกุล (ภริยานายเฉลิม เชี่ยวสกุล)

การศึกษา

ปี 2480 โรงเรียนเทพศิรินทร์ จบมัธยมศึกษาปีที่ 8

ปี 2483 โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า โดยใช้รหัสประจำตัวหมายเลข 4576 โดยสำเร็จได้ 3 วัน ก็ถูกส่งตัวไปประจำกองพันทหารม้าที่ 1 รักษาพระองค์ ซึ่งอยู่ในระหว่างปฏิบัติราชการสงครามอินโดจีน ที่อำเภอสำโรง จังหวัดเสียมราษฎร์ ในกัมพูชา

ปี 2489 โรงเรียนนายทหารม้า

ปี 2491 โรงเรียนยานเกราะ กองทัพบก มลรัฐเคนตั๊กกี้สหรัฐฯ โดยเป็นนายทหารไทยคนแรกที่สำเร็จการศึกษาจากสถาบันแห่งนี้ และเป็นผู้สร้างโรงเรียนยานเกราะของกองทัพบกไทยขึ้นเป็นครั้งแรก ซึ่งถือว่าเป็นสถาบันการศึกษาที่ทันสมัยที่สุดในกองทัพบกในขณะนั้น

สถานภาพสมรส

สมรสแล้วกับ ท่านผู้หญิงบุญเรือน (โสพจน์) ชุณหะวัณ มีบุตรธิดา 2 คน คือ นางวาณี หงสประภาส และนายไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ

ประสบการณ์ทางการเมือง

- สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร 2518, 2519, 2526, 2529,

2531, 2535/2, 2538, 2539 โดยเป็นผู้แทนราษฎรจังหวัดนครราชสีมา ถึง 8 สมัย

● ปี 2515 รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ โดยมีจอมพลถนอม กิตติขจร ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

● ปี 2517 ก่อตั้งพรรคชาติไทย โดยได้ร่วมกับ พลตำรวจเอกประมาณ อดิเรกสาร พลตรีสิริ ศิริโยธิน โดยพลตำรวจเอกประมาณ อดิเรกสาร เป็นหัวหน้าพรรคฯ พลตรีสิริ ศิริโยธิน เป็นรองหัวหน้าพรรคฯและพลตรีชาติชาย เป็นเลขาธิการพรรคฯ (ยศในขณะนั้น)

● ปี 2518 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

● ปี 2519 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

● ปี 2523 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม พล.อ.เปรม ติณสูลานนท์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

● ปี 2529 หัวหน้าพรรคชาติไทย

● ปี 2529–2531 รองนายกรัฐมนตรี

● 4 สิงหาคม 2531 นายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม เมื่อพรรคชาติไทยที่ พล.อ.ชาติชายเป็นหัวหน้าพรรคฯ โดยเป็นนายกรัฐมนตรีคนที่ 17 ของประเทศไทย เป็นคณะรัฐบาลชุดที่ 47 นอกจากนี้ ฯพณฯ ชาติชายยังเป็นนายกรัฐมนตรีคนแรกที่มาจากหัวหน้าพรรคการเมืองและมีพื้นฐานมาจากการเลือกตั้งของประชาชนในยุคของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2521

● 29 มี.ค. 2533 ลาออกจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม

● 21 มิ.ย. 2533 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม

● 7 ธ.ค. 2533 ลาออกจากนายกรัฐมนตรี

● 9 ธ.ค. 2533 นายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม

● 23 ก.พ. 2534 พ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เนื่องจากการรัฐประหาร

● 12 กรกฎาคม 2535 ก่อตั้งพรรคชาติพัฒนา โดยดำรงตำแหน่งหัวหน้าพรรคฯ

● 13 กันยายน 2535 สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดนครราชสีมา

● 18 พฤษภาคม 2538 ประธานคณะกรรมาธิการการทหารประจำสภาผู้แทนราษฎร

● 2 กรกฎาคม 2538 สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดนครราชสีมา

● 17 พฤศจิกายน 2539 สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดนครราชสีมา

● 4 ธันวาคม 2539 ประธานที่ปรึกษาพิเศษของนายกรัฐมนตรีด้านเศรษฐกิจและการต่างประเทศ

ประวัติการทำงาน

ปี 2483 เป็นว่าที่ร้อยตรี ผู้บังคับหมวด กองพันทหารม้าที่ 1 รักษาพระองค์

ปี 2484 เป็นร้อยโท

ปี 2486 เป็นร้อยเอก

ปี 2488 ผู้บังคับกองร้อย กองพันทหารม้าที่ 1 รักษาพระองค์

ปี 2490 เป็นพันตรี

ปี 2491 ประจำกรมเสนาธิการทหารบก

ปี 2492 รองผู้ช่วยฑูตทหารบก ณ กรุงวอชิงตัน สหรัฐอเมริกา

ปี 2493 ผู้บังคับกองพันทหารม้าที่ 1 รักษาพระองค์

ปี 2494 เป็นพันโท

ปี 2497 เป็นพันเอก รองผู้บังคับการโรงเรียนยานเกราะและผู้บังคับการกรมทหารม้าที่ 2

ปี 2498 ผู้บังคับการโรงเรียนยานเกราะ

ปี 2499 ยศพลจัตวา

ปี 2501 อุปทูตฯสถานอัครราชทูต ประจำประเทศอาร์เจนตินา

ปี 2503 เอกอัครราชทูตวิสามัญผู้มีอำนาจเต็มประจำประเทศอาร์เจนตินา และได้เลื่อนขั้นเป็นเอกอัครราชทูตผู้มีอำนาจเต็มประจำประเทศอาร์เจนตินา

ปี 2506 เอกอัครราชทูตวิสามัญผู้มีอำนาจเต็มประจำประเทศออสเตรียและตรุกี สำนักวาติกัน และเอกอัครราชทูตผู้แทนถาวรประจำองค์การสหประชาชาติ ณ นครเจนีวา

ปี 2515 อธิบดีกรมการเมือง อันเป็นตำแหน่งที่มีความสำคัญเป็นอย่างสูงตำแหน่งหนึ่งในกระทรวงการต่างประเทศ

ปี 2516 เป็นพลตรี

วันที่ 27 ตุลาคม 2531 มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯพระราชทานยศ พลตรีชาติชาย ชุณหะวัณ ได้ดำรงยศเป็น พลเอก พลเรือเอก พลอากาศเอก นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าฯ สำหรับพลตรีชาติชาย ชุณหะวัณ ภายหลังจากเคยได้รับพระราชทานยศ

จากพลจัตวาเป็นพลตรีเมื่อเดือนตุลาคม 2516

หน้าที่พิเศษ

- ราชองครักษ์เวร
- ราชองค์รักษ์พิเศษ
- นายทหารพิเศษประจำกองพันทหารม้าที่ 1 กรมทหารม้าที่ 1 รักษาพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
- นายทหารพิเศษประจำ กรมทหารราบที่ 1 มหาดเล็กรักษาพระองค์
- นายทหารพิเศษประจำ กองนักเรียนนายเรือรักษาพระองค์ โรงเรียนนายเรือ กรมยุทธศึกษาทหารเรือ กองทัพเรือ
- นายทหารพิเศษประจำ กองบังคับการทหารราบที่ 3 กรมนาวิกโยธิน
- นายทหารพิเศษประจำ กรมนักเรียนนายเรืออากาศรักษาพระองค์ กรมโรงเรียนนายเรืออากาศ กรมยุทธศึกษาทหารอากาศ กองทัพอากาศ

ปฏิบัติราชการพิเศษ

ปี 2483 ร่วมสงครามอินโดจีน ซึ่งขณะนั้นดำรงยศว่าที่ร้อยตรีโดยได้รับบรรจุให้ดำรงตำแหน่งเป็นผู้บังคับหมวดกองทัพทหารม้าที่ 1 รักษาพระองค์

ปี 2485 สงครามโลกครั้งที่ 2 ได้ร่วมกับกองทัพญี่ปุ่นต่อสู้กับกองทัพสัมพันธมิตรในพม่า โดยท่านได้รับหน้าที่ปฏิบัติการรบในสมรภูมิรัฐไทยใหญ่ และได้รับชัยชนะปกครองรัฐไทยใหญ่ถึง 3 ปี

ปี 2487 ได้รับคำสั่งจากหน่วยเหนือให้ไปรับมอบรัฐเปอร์ลิส ในมาเลเซียจากญี่ปุ่นให้อยู่ในความปกครองของไทย

โดยใช้เวลาเดินทางจากรัฐไทยใหญ่ไปรัฐเปอร์ลิสเหนือสุดยันใต้สุดถึง 3 เดือนเต็ม

ปี 2493 สงครามเกาหลี ผลัดที่ 1 ได้เข้าปฏิบัติราชการในสงครามเกาหลี โดยประจำการที่เกาหลีใต้ 1 ปี และกองบัญชาการร่วมฝ่ายสหประชาชาติที่ญี่ปุ่นอีก 1 ปี

ปี 2496 เป็นหัวหน้าคณะผู้แทนไทย เพื่อถอนทหารจีนคณะชาติออกจากประเทศพม่า

ปี 2497 เป็นหัวหน้าคณะผู้แทนทางทหารไปเยือนประเทศพม่า

ปี 2497 เป็นหัวหน้าคณะผู้แทนทางทหารไปเยือนประเทศจีนคณะชาติ

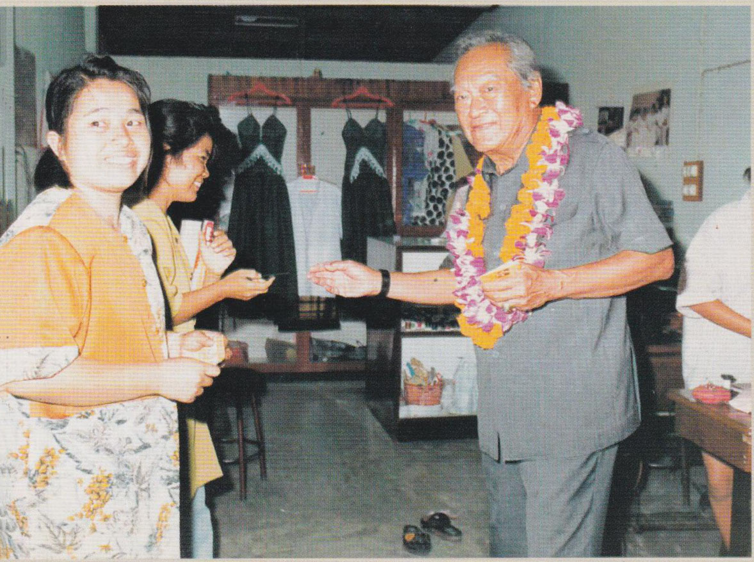
ปี 2504 เป็นตัวแทนประเทศไทยเจรจาให้ประเทศอาร์เจนตินาซึ่งเป็นผู้พิพากษาศาลโลกโหวตเสียงสนับสนุนประเทศไทยในกรณีพิพาทกับกัมพูชาเรื่องเขาพระวิหาร

ปี 2515 ได้เข้าไปเจรจากับขบวนการโจรก่อการร้าย แบล็คเซ็ปเท็มเบอร์ให้ปล่อยตัวประกันนักการทูตอิสราเอล สามารถยุติการก่อการร้ายได้โดยไม่เสียเลือดเนื้อ

ปี 2516 เนื่องจากประเทศไทยต้องประสบปัญหาพลังงานอันเนื่องมาจากวิกฤตน้ำมันโลก พล.ต.ชาติชาย ชุณหะวัณ ได้มีบทบาทร่วมอย่างสำคัญในการแก้ไขและแบ่งเบาปัญหาในฐานะรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ โดยเป็นหัวหน้าคณะผู้แทนไทยไปเยือนกลุ่มประเทศอาหรับ เพื่อเจรจาเรื่องน้ำมัน

ปี 2517 เป็นหัวหน้าคณะผู้แทนไทยไปเยือนกรุงปักกิ่งและซื้อน้ำมันได้ด้วยราคามิตรภาพ โดยประเทศจีนได้ตกลงขายน้ำมันไฮปรีด ดีเซลให้กับประเทศไทยเป็นจำนวน 5 หมื่นตันซึ่งเป็นราคาถูกกว่ากันเป็น 3 เท่าในระยะนั้น ซึ่งเท่ากับเป็นการฟื้นฟูทางการทูตระหว่างไทยกับจีนในปีต่อ ๆ มา ซึ่งขณะนั้น พล.ต.ชาติชาย ได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศในรัฐบาลนายสัญญา ธรรมศักดิ์

ปี 2518 เป็นผู้เปิดสัมพันธไมตรีกับจีน ทำให้พี่น้อง

ชาวไทย ชาวจีนไปมาหาสู่กันสะดวกขึ้น โดยไม่มีความผิดตามกฎหมายในรัฐบาลของพลตรี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช

ผลงาน

● ในขณะที่ พล.อ. ชาติชาย ชุณหะวัณ ดำรงตำแหน่งประธานที่ปรึกษาพิเศษนายกรัฐมนตรี ด้านเศรษฐกิจและการต่างประเทศ ได้เดินทางไปประเทศญี่ปุ่นเพื่อเจรจาการค้าและเชิญชวนนักลงทุนต่างชาติมาลงทุนในประเทศไทยซึ่งประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี

● พล.อ.ชาติชายได้นำคณะทูต 49 ประเทศเยี่ยมชมโครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก (อีสเทิร์นซีบอร์ด) เพื่อแสดงศักยภาพในการเป็นศูนย์กลางการผลิตและการขนส่งทางอากาศ

● เสนอให้รัฐบาลออกมาตรการแก้ไขปัญหาธุรกิจอสังหาริมทรัพย์โดยดึงแหล่งเงินจากต่างประเทศเข้ามาฟื้นฟูธุรกิจอสังหาริมทรัพย์

● เสนอแนวทางการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ โดยให้เอกชนเข้ามามีบทบาทมากขึ้นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพทางการผลิตและการแข่งขันทางการตลาด

● พล.อ.ชาติชาย ในสมัยที่เป็นนายกรัฐมนตรีได้ประกาศนโยบายเชิงรุกทางเศรษฐกิจที่สำคัญ คือ การเปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้าเริ่มนโยบายแบบ "เศรษฐกิจนำความมั่นคง" ด้วยการกระตุ้นให้เกิดสันติภาพขึ้นในกัมพูชา พยายามขยายการค้าออกไปสู่ประเทศอินโดจีนและยุโรปตะวันออก ผลักดันให้เศรษฐกิจไทยมีอัตราเติบโตสูงที่สุดในโลกถึง 2 ปีซ้อน คือ ปี 2531-2532 เศรษฐกิจของประเทศมีอัตราเติบโต 13.2% สูงที่สุดในประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทย ธุรกิจการค้าเจริญรุ่งเรืองทั้งภาคอุตสาหกรรม ภาคเกษตรกรรม ธุรกิจพัฒนาที่ดินและอสังหาริมทรัพย์เจริญสุดขีด ท่านเป็นผู้นำประเทศที่นำคนไทยหลุดพ้นจากวัฏจักรของความยากจน สร้างเศรษฐีใหม่มากมาย ยุคของท่านข้าวขายได้เกวียนละ 5,000 บาท มันสำปะหลังกิโลกรัมละ 1.50 บาท

● ปี 2532 เพื่อดำเนินนโยบายแปรสนามรบให้เป็น

ตลาดการค้า จึงเกิดโครงการสะพานมิตรภาพไทย–ลาว หรือสะพานจิงโจ้ซึ่งรัฐบาลออสเตรเลียให้การสนับสนุนในรูปของการช่วยเหลือแบบให้เปล่า

● ดำเนินการประสานงานให้มีการเจรจาร่วมระหว่างเขมร 4 ฝ่าย เพื่อยุติการรบและผลักดันให้เกิดสันติภาพที่ถาวรในกัมพูชา

● ทางด้านเศรษฐกิจได้อนุมัติโครงการเพื่อให้เอกชนเข้ามาพัฒนาโครงการพื้นฐานหลายโครงการ ได้แก่ โครงการขยายบริการโทรศัพท์ 3 ล้านเลขหมาย โครงการสร้างและขยายถนนทั่วประเทศ โครงการสัมปทานดาวเทียมเพื่อการสื่อสาร โครงการสนามบินนานาชาติ โครงการทางด่วนยกระดับและโครงการระบบไฟฟ้าขนส่งมวลชนในกรุงเทพมหานคร

● เนื่องจากบรรยากาศด้านการลงทุนของประเทศเติบโตอย่างมีศักยภาพจึงเกิดโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก โครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคใต้ เพื่อส่งเสริมให้เกิดนิคอุตสาหกรรมขึ้น

● พล.อ.ชาติชาย ได้เสนอให้เจียดเงิน 2% ของงบประมาณแผ่นดินประจำปี 2534 เป็นกองทุนในการพยุงราคาสินค้าเกษตรที่มีปัญหา รวมทั้งช่วยเกษตรชะลอการออกผลผลิตสู่ท้องตลาด เพื่อรอราคา พร้อมกันนั้นได้เจียดเงินจากกองทุนนี้ให้เกษตรกรกู้เพื่อไปใช้หนี้ และส่งเสริมให้ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์คิดอัตราดอกเบี้ยสินเชื่อในอัตราที่ถูกลงและส่งเสริมระบบสหกรณ์ให้บริหารในเชิงธุรกิจมากขึ้น

● ท่านพลเอกชาติชาย ยังได้สามารถขอความช่วยเหลือจากต่างประเทศ เช่น การสร้างสะพานมิตรภาพไทย–ญี่ปุ่น ที่พระราม 4 มูลค่า 480 ล้านบาท ที่ญี่ปุ่นมอบให้เพื่อแก้ไขปัญหาจราจรในกทม. การสร้างสะพานมิตรภาพไทย–ลาว มูลค่า 780 ล้านบาท ที่ออสเตรเลียมอบให้เพื่อเชื่อมแผ่นดินทั้งสองประเทศและเป็นสัญลักษณ์ของสันติภาพที่ถาวรในภูมิภาคนี้

● ตั้งแต่วันที่ 4 สิงหาคม 2531 ถึง 23 กุมภาพันธ์ 2534 เวลา 2 ปี 7 เดือน เป็นเวลาที่ พล.อ.ชาติชาย ภูมิใจกับผลงานทางเศรษฐกิจที่ขยายตัวสูงสุด

12.4% จัดอยู่ในกลุ่มแนวหน้าของสหประชาชาติ เป็นรัฐบาลประชาธิปไตยที่ต่างประเทศให้ความเชื่อถือ ส่งผลให้การส่งออกสูงที่สุดเป็นประวัติการณ์จาก 3 แสนล้านบาทเป็นประมาณ 8 แสนล้านบาท ซึ่งในระยะนั้นคนว่างงานน้อยที่สุด การลงทุนมากที่สุดเป็นประวัติการณ์

● ในขณะที่ พล.อ.ชาติชายเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศในปี 2518 พล.อ.ชาติชาย ได้มีบทบาทอย่างมากในการสร้างความสัมพันธ์กับประเทศจีน

รางวัลที่ได้รับ

บุคคลแห่งปี 2533 จากศูนย์พัฒนาบุคลิกภาพและสถาบันวิจัยสังคม 1 ใน 10

อันดับบุคคลแห่งปี จาก TALK OF THE TOWN

เครื่องราชอิสริยาภรณ์

ไทยมหาวชิรมงกุฎ

ปฐมจุลจอมเกล้า

มหาปรมาภรณ์ช้างเผือก

เหรียญรัตนาภรณ์ชั้นที่ 1 ซึ่งรับพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 12 เมษายน 2534 ขณะที่พลเอกชาติชายยังอยู่ในประเทศอังกฤษหลังจากถูกคำสั่งยึดทรัพย์

เหรียญบำเหน็จพิเศษ

เหรียญพิทักษ์เสรีชนชั้นที่ 1

เหรียญกล้าหาญ

เครื่องอิสริยาภรณ์จากต่างประเทศ

1. สหประชาชาติ เหรียญปฏิบัติงาน
2. ญี่ปุ่น ชั้น ซุยโฮ ชั้น 3
3. จีนคณะชาติ ชั้นยุนฮุย

พระบรมราชโองการ
ประกาศ
ตั้งนายกรัฐมนตรี

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่า

โดยที่ให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามรัฐธรรมนูญแล้ว คณะรัฐมนตรีที่บริหารราชการอยู่ต้องพ้นจากตำแหน่ง และประธานรัฐสภา ได้นำความกราบบังคมทูลพระกรุณาว่า ได้ดำเนินการตามวิถีทางในระบอบประชาธิปไตยแล้ว

จึงทรงพระราชดำริว่า พลตรีชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นผู้ที่สมควรไว้วางพระราชหฤทัยให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 146 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งพลตรีชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นนายกรัฐมนตรีบริหารราชแผ่นดินตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

ประกาศ ณ วันที่ 4 สิงหาคม พุทธศักราช 2531 เป็นปีที่ 43 ในรัชกาลปัจจุบัน

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

นายอุกฤษ มงคลนาวิน
ประธานรัฐสภา

ชั้น 4

4. พม่า ชั้นมหาสารสินธุ
5. อาร์เจนตินา
6. ออสเตรีย
7. ยูโกสลาเวีย
8. ลาว
9. มาเลเซีย รับพระราชทานยศชั้นตุล
10. ฟิลิปปินส์
11. อิยิปต์

กิจกรรมทางสังคม

นายกสมาคมมิตรภาพไทย – จีน

นายกสมาคมนักเรียนเก่าภาคพื้นยุโรป

ถึงแก่อสัญกรรม

วันที่ 6 พฤษภาคม 2541 รวมอายุครบ 78 ปี

พระบรมราชโองการ
ประกาศ
ตั้งนายกรัฐมนตรี

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่า

โดยที่ พลเอก ชาติชาย ชุณหะวัณ ได้ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ความเป็นนายกรัฐมนตรีของพลเอก ชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นอันสิ้นสุดลง และประธานรัฐสภาได้นำความกราบบังคมทูลพระกรุณาว่าได้ดำเนินการตามวิถีทางในระบอบประชาธิปไตยแล้ว

จึงทรงพระราชดำริว่า พลเอก ชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นผู้ที่สมควรไว้วางพระราชหฤทัยให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 146 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งพลเอก ชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นนายกรัฐมนตรีบริหารราชการแผ่นดินตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

ประกาศ ณ วันที่ 9 ธันวาคม พุทธศักราช 2533 เป็นปีที่ 45 ในรัชกาลปัจจุบัน

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

ร้อยตำรวจตรีวรรณ ชันซื่อ
ประธานรัฐสภา

● ทับหลังสลักภาพเทวดาประทับนั่งภายในซุ้มเหนือหน้ากาล ศิลปะลพบุรี ร่วมสมัยกับศิลปะเขมรแบบเกาะแกร์-แปรรูป พุทธศตวรรษที่ 15 พบที่ปราสาทหินเมืองแขก อำเภอสูงเนิน (ปัจจุบันอยู่ที่ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พิมาย)

